

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**ALMANYA-İSRAİL DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN
TARİHSEL FAKTÖRLERİN ANALİZİ**

(DOKTORA TEZİ)

Cafer Tayyar KARADAĞ

BURSA - 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**ALMANYA-İSRAİL DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN
TARİHSEL FAKTÖRLERİN ANALİZİ**

(DOKTORA TEZİ)

Cafer Tayyar Karadağ

Danışman: Prof. Dr. Barış Özdal

BURSA - 2023

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 711516009 numaralı Cafer Tayyar Karadağ'ın hazırladığı “*Almanya-İsrail Diplomatik İlişkilerini Etkileyen Tarihsel Faktörlerin Analizi*” konulu Doktora Tez Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 30/03/2023 günü 14.00 - 16.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Kamuran REÇBER
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
İstanbul Aydın Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Kader ÖZLEM
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Buğra Özcan ÖZER
Manisa Celal Bayar Üniversitesi

...../...../ 20.....

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “*Almanya-İsrail Diplomatik İlişkilerini Etkileyen Tarihsel Faktörlerin Analizi*” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Cafer Tayyar Karadağ

Öğrenci No: 711516009

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı:	Cafer Tayyar Karadağ
Üniversite:	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı:	Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı:	Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği:	Doktora Tezi
Sayfa Sayısı:	vii+214
Mezuniyet Tarihi:	2023
Tez Danışmanı:	Prof. Dr. Barış ÖZDAL

ALMANYA-İSRAİL DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN TARİHSEL FAKTÖRLERİN ANALİZİ

Almanya ile İsrail arasında kurulan diplomatik ilişkilerin üzerinden yarım yüzyıldan fazla bir süre geçmiştir. Soykırım vakası göz önünde bulundurulduğunda olağanüstü koşullar altında gelişen ikili ilişkiler, bu süreçte kendine özgü mahiyetinden dolayı birçok meydan okumaya maruz kalmıştır. Günümüzde Almanya, Avrupa Birliği (AB) üyesi devletler arasında İsrail'in en önemli ticaret ortağı hâline gelmiştir. Ekonomik ve siyasî boyutuna ilaveten askerî, kültürel ve bilimsel alanda da iki devlet arasında kapsamlı bir işbirliği mevcuttur. Dolayısıyla bu parametrelerden yola çıkılarak ilişkilerin normalleşme evresini çoktan tamamladığı argümanı öne sürülebilir. Ancak daha derinlemesine bir incelemede, normalleşmenin bilhassa İsrail tarafından sürekli devam etmesi gereken bir süreç olarak ele alınmaya çalışıldığı göze çarpacaktır. Bu çerçevede doktora tez çalışmamızda Almanya ile İsrail arasında diplomatik ilişkilerin kurulduğu 1965'ten; İsrail'de Binyamin Netanyahu; Almanya'da da Angela Merkel'in Başbakanlık görevlerinden ayrıldıkları 2021 yılının sonuna kadar olan dönemdeki diplomatik, ekonomik ve askerî faktörler analiz edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Almanya, İsrail, Diplomasi, Ekonomi, Askerî İlişkiler

ABSTRACT

Name and Surname: Cafer Tayyar Karadağ
University: Bursa Uludağ University
Institution: Institute of Social Science
Field: International Relations
Branch: International Relations
Degree: Doctorate
Page Number: vii+214
Degree Date: 2023
Supervisor: Prof. Dr. Barış ÖZDAL

ANALYSIS OF HISTORICAL FACTORS AFFECTING GERMAN-ISRAELI DIPLOMATIC RELATIONS

More than half a century has passed since the establishment of diplomatic relations between Germany and Israel. Considering the case of the Holocaust, bilateral relations, which developed under extraordinary circumstances, have been subjected to many challenges due to their unique nature. Today, Germany has become Israel's most important trading partner among the member states of the European Union (EU). In addition to the economic and political dimension, there is extensive cooperation between the two states in the military, cultural and scientific fields. Therefore, based on these parameters, it can be argued that the relations have been normalized. However, a more in-depth analysis will reveal that normalization is being treated as a process that must continue, especially by Israel. This doctoral thesis will analyze the diplomatic, economic and military factors from 1965, when diplomatic relations between Germany and Israel were established, until the end of 2021, when Binyamin Netanyahu in Israel and Angela Merkel in Germany stepped down as Prime Minister.

Keywords: Germany, Israel, Diplomacy, Economy, Military Relations

ÖNSÖZ

Sübjektif olarak ilmek ilmek işleme nedir diye sorulsa karşılığı hiç kuşkusuz doktora tez çalışmam olurdu. Akademi dışındaki iş hayatımın yoğunluğuna ve değişen yeni görev yerimin şartlarına uyum sağlamaya çalışırken tez yazımını sürdürmek ve sonuçlandırmak hâliyle oldukça zahmetli oldu.

Bu süreçte olağanüstü bir fedakârlık örneği gösteren biricik eşime, erken doğarak babasına sürpriz yapan ve deyim yerindeyse “iki ayağımı bir pabuca sokan” dünyalar güzeli kızım Elif Asya’ya, haklarını asla ödeyemeyeceğim anne ve babama; maddî manevî desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ağabey ve ablama minnettarım.

Ayrıca tez çalışmamda bana yol gösteren değerli danışman Hocam Prof. Dr. Barış ÖZDAL’a, 2015 yılında başlayan doktora serüvenimden bu yana gerek akademik açıdan yeni bir ufuk kazandırması gerek çalışmamla ilgili yaşamış olduğum tüm zorluklar karşısında desteğini hiçbir zaman esirgememiş olmasından dolayı şükranlarımı sunarım.

Cafer Tayyar Karadağ

Mart 2023

Astana

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	vi
EKLER	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KURAM VE YÖNTEM

1. Kuramsal Çerçeve: Sosyal İnşacılık	9
1.1. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Sosyal İnşacılık	9
1.2. Temel Varsayımlar	15
2. Yöntemsel Çerçeve: Söylem Analizi	20
2.1. Anlam İtibarıyla Söylem.....	20
2.2. Söylem Analizi	24
3. Almanya ve İsrail'in Kimlik Tanımlamaları	28
3.1. Almanya'nın Kimlik Tanımlaması.....	29
3.2. İsrail'in Kimlik Tanımlaması	36

İKİNCİ BÖLÜM TEMKİNLİ YAKINLAŞMA

1. Gayri Resmî İlişkilerin Başlangıcı: Tazminat Sorunu	44
2. Hallstein Doktrini ve Diplomatik İlişkilerin Ötelenmesi.....	53
3. İkinci Bir Dönüm Noktası Olarak Süveyş Krizi ve Etkileri.....	58
4. Nota Teatrisi Yerine Silah Ticareti	61
5. Adenauer / Ben-Gurion Görüşmesi: Çek Defteri Diplomasisi	67
6. Diplomatik İlişkilerin Kuruluşuna Giden Yol.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DENGİ ARAYIŞINDAN KRİZ YILLARINA

1. İlk Yıllar ve 1967 Savaşı: Taraflı Tarafsızlık.....	81
2. İktidar Değişiklikleri: Yeni Aktörler / Söylemler.....	90
3. Dengi Arayışı ile Ayrıcalığın Muhafazası Arasında	96
4. 1973 Savaşı ve Almanya'nın Tutumu: <i>Dejà vu</i>	104
5. Kriz Öncesi: İkili İlişkilerin Çoktarafli Gelgitleri	107
6. Zıt Kutuplar: Schmidt / Begin İhtilafı	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARA DÖNEMİN ARTÇI SARSINTILARI

1. Kohl İktidarı ve “Geç Doğanın Lütü”	123
2. Bitburg Vakasından Yoğun Resmî Ziyaretler Dönemine.....	127
3. I. İntifada ve Almanya’nın Tutumu.....	131
4. Bonn ile Doğu Berlin’in Füzyonu	135
5. Tel-Aviv’in Çekinceleri	140
6. Birleşme Sonrası İlk Sinama: Kuveyt Krizi	143

BEŞİNCİ BÖLÜM
İLİŞKİLERİN YENİ “NORMALİNE” DOĞRU

1. Tel-Aviv’in Diplomasisinde Yeni Yaklaşımlar	146
2. İsrail-Filistin Denkleminde Almanya’nın Denge Kurması	150
3. Birinci Netanyahu İktidarı: Tedricen Beliren Uyuşmazlık	155
4. Berlin’deki Güç Değişikliğinin İlişkilere Etkisi: Süreklilik ve Derinleşme	160
5. Merkel ve Olmert: Derinleşmede Süreklilik	167
6. Merkel ve Netanyahu: “Görüş Ayrıllıklarına Rağmen”	174
SONUÇ	184
KAYNAKLAR	195
ÖZGEÇMİŞ	214

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AT:	Avrupa Toplulukları
ASİ:	Avrupa Siyasî İşbirliği
BAB:	Batı Avrupa Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
BND:	(Alman) Federal Haber Alma Servisi
CDU:	Hıristiyan Demokratlar Birliği
FDP:	Hür Demokrat Parti
FKÖ:	Filistin Kurtuluş Örgütü
JCG:	Yahudilerin Almanya'ya Karşı Maddî Talepleri Konferansı
MAPAI:	İsrail İşçi Partisi
MOSSAD:	İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPT:	Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması
OAPEC:	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri
SPD:	Sosyal Demokrat Partisi
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNESCO:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNIFIL:	Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Görev Gücü
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
E.t.	Erişim tarihi
Çev.	Çeviren
vd.	Ve diğerleri
bkz.	Bakınız
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
op.cit.	<i>opere citato</i> / adı geçen eser
Ibid.	<i>Ibidemin</i> / aynı yerde, aynı eserde

EKLER

EK 1: Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışışleri Bakanları (Almanya)

EK 2: Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışışleri Bakanları (İsrail)

GİRİŞ

“Normal ilişkiler Norveç ile Yeni Zelanda ya da Uruguay ile Sri Lanka arasında olabilir. Almanya ve Yahudi halkı arasında ise iki yüz yıldan fazla bir süredir yoğun, derin, yaralı, karmaşık ve çok katmanlı ilişkiler hüküm sürmektedir; normal ilişkiler değil.”¹

Amos OZ

İsrailli yazar Amos Oz’un, 2005’te yayımlanan “*Almanya ve İsrail: Diplomatik İlişkilerin Kurulmasından 40 Yıl Sonra*” başlıklı eserinin ilk paragrafında yer alan bu cümle, iki devlet arasındaki ilişkilerin tek bir kavram ile tanımlanamayacak derecede karmaşık ve çok yönlü bir muhtevaya sahip olduğunu net bir biçimde betimlemektedir. Oz’un vurgu yaptığı tanımlamaların yanı sıra *özel*, *biricik*, *müstesna* ya da *nevi şahsına münhasır* gibi olgu ve sıfatları da bu silsileye eklemek mümkündür. Zira iki tarafta da hem siyasîlerin söylemlerine hem de ilişkilerin muhtelif veçhelerini irdeleyen çalışmalara göz atıldığında, bu ifadelerle sıklıkla rastlanılabilir. Hangi tanımlamaya başvurulursa başvurulsun, Almanya ile İsrail arasındaki etkileşimin başka aktörler arasında kurulan / yürütülen ilişkilere kıyasla farklı geliştiği ortadadır. Her şeyden önce soykırım gibi bir vakanın ardından birkaç yıl sonra *fail* ile *kurbanın* temasa geçmeleri bir yana, ilerleyen süreçte temasların çok katmanlı ve derinlikli bir işbirliğine doğru evrilmesi devletler arası ilişkilerde nadir görülen bir durumdur.

Tarihsel sürece bakıldığında her iki aktörün uluslararası sistemde yer almaları aşağı yukarı aynı döneme tekabül etmektedir. Daha geniş bir biçimde belirtirsek, İsrail, Yahudi halkının 2000 yıllık diaspora geçmişinin ardından 14 Mayıs 1948 tarihinde Filistin toprakları üzerine kurulurken, Federal Almanya Cumhuriyeti de 23 Mayıs 1949 tarihinde -egemenliği kısıtlanmış bir şekilde olsa da- uluslararası sistemdeki yerini almıştır. Kuruluş tarihlerinin yakınlığının yanı sıra her iki devlet de olağanüstü şartlar altında varlığını muhafaza edip pekiştirmeye çalışmış, bu doğrultuda Almanya, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından müttefik (statükocu) devletlerin kontrolünde yeni bir yapılanmaya, İsrail de kuruluşunun hemen akabinde bölgede bir varoluş mücadelesine

¹ Amos Oz, *Israel und Deutschland: Vierzig Jahre nach Aufnahme diplomatischer Beziehungen*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2005, s. 7.

girişmiştir. Bu süreç zarfında doğal olarak gerek Bonn gerek Tel-Aviv yönetimi kendi iç meseleleriyle meşgul olmak zorunda kalmıştır.

İsrail özelinde bakıldığında kuruluş döneminin ilk safhasında Almanya veya Almanlarla ilgili herhangi bir şekilde iletişime geçme düşüncesi dâhi kesinlikle söz konusu değildir. Aksine ülkede, Almanya ve Almanlara ilişkin her şeyin reddedildiği bir iklim hâkimdir. Örneğin devletin kuruluşundan Tazminat Sorunu'nun çözüme kavuştuğu 1952 tarihine kadar İsrail vatandaşlarının pasaportlarında “ *פרט לגרמניה כל* ” (*“Almanya hâricinde tüm ülkelerde geçerlidir”*) şeklinde bir ibâre yer alırken; Almancanın, radyo, konser, tiyatro ve sinema gibi mecralarda kullanımının yasak olması ve Alman ürünlerinin boykot edilmesi ulusal bir görev olarak addedilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'sında ise özellikle halk nezdinde İsraillilerin, kendileri ve ülkeleri hakkında ne düşündükleri birincil gündem maddesi olmamıştır. Ülkenin savaştan dolayı her yönüyle harabeye dönmüş vaziyeti, önceliğin savaş yaralarının sarılarak yeniden yapılanmaya verilmesini gerektirmiş ve bununla bağlantılı olarak soykırım geçmişi ilk etapta ötelenmeye ve hatta unutulmaya çalışılmıştır. Siyasî düzlemde Konrad Adenauer, 15 Eylül 1949 tarihinde Şansölye seçilmesinden beş gün sonraki ilk hükümet konuşmasında “*yeni [bir] Almanya'nın teşekkülünden*” bahsederken, İsrail devletine hiçbir şekilde atıfta bulunmamış, Almanya'daki Yahudi düşmanlığına da tezde daha ayrıntılı tahlil edileceği üzere sadece iki cümle ile oldukça yüzeysel bir biçimde değinmiştir.

Ancak genel ve soyut olarak aktardığımız bu karşılıklı görmezden gelme durumu uzun sürmemiştir. “Yeni Almanya'nın” uluslararası sisteme entegre olma çabasına karşılık, İsrail'in başta ekonomik gereksinimleri, iki devleti doğrudan etkileşime zorlamıştır. Etik gerekçelere sıklıkla atıfta bulunulacak olan iletişim zorunluluğunun aslında ahlâki ve vicdâni nedenlerden ziyade ekonomik ve siyasî mülahazalardan kaynaklandığı artık literatürde genel kabul görmüş bir husustur. Bu arka plan çerçevesinde iki devletin ilk defa doğrudan iletişime geçmesi, İsrail'in Almanya'dan talep ettiği tazminat² doğrultusunda ve katı bir gizlilik içerisinde 1951'de gerçekleşmiştir. Tazminat Sorunu'nun çözümlenmesi amacıyla yapılan görüşmelerin

² Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz: Cafer Tayyar Karadağ ve Barış Özdal, “Almanya ile İsrail Arasındaki Tazminat Sorunu”, *History Studies*, Volume: 9, Issue: 3, September 2017, ss. 93-109.

olumlu neticelenmesinin ardından Almanya, İsrail ile diplomatik ilişki kurmaya hazır olduğunu bildirirken, Tel-Aviv yönetimi çekimser davranmıştır. Kısa bir süre sonra bu kez İsrail'in diplomatik ilişki kurma isteği Almanya tarafından karşılıksız bırakılmıştır.

İlişkilerin en nihâyetinde resmî bir hüviyet kazanması 1965'te mümkün olabilmıştır. Diplomatik ilişkilerin tesis edildiği bu tarihten günümüze kadar geçen süre zarfında karşılıklı temaslar, inişli-çıkışlı bir seyir takip etmiş ve birçok meydan okumaya maruz kalmıştır. Bu sınamalarda geçmişin etkisi büyük ölçüde esas belirleyici olmakla birlikte başka faktörler de ilişkilerin niteliğine tesir etmiştir. Özellikle her iki devletin kuruluşundan itibaren uluslararası sistemde kendilerini konumlandırma mücadeleleri ile küresel ve bölgesel düzlemde yaşanan gelişmeler, Almanya-İsrail ilişkilerinin analizinde dikkate alınması gereken unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin ilişkilerin ilk 25 yılı, küresel ölçek esas alınarak tahlil edildiğinde, Soğuk Savaş denklemini ve bu düzenin oluşturduğu dengeleri hesaba katmak gerekmektedir. Aynı dönem için bölgesel ölçek esas alındığında ise daha önce değindiğimiz üzere İsrail'in komşularına karşı verdiği “*varoluş mücadelesi*”; Almanya'nın da “*öteki Almanya*” ile birleşme ideali ekseninde Batı dünyası içinde pozisyon alma çabası göz önünde bulundurulmalıdır.

Günümüzde Almanya, Avrupa Birliği (AB) üyesi devletler arasında İsrail'in en önemli ticaret ortağıdır. Dünya genelinde de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'nden sonra İsrail'in en fazla ticaret hacmine sahip olduğu aktör konumundadır. Aynı şekilde askerî, kültürel ve bilimsel alanda kapsamlı bir işbirliği mevcuttur. Buradan hareketle iki devlet arasındaki ilişkilerin normalleşme evresini çoktan tamamladığı öne sürülebilir. Lakin siyasî parametre de hesaba katıldığında durumun aslında böyle olmadığı ve normalleşmenin bilhassa İsrail tarafından sürekli devam eden / etmesi gereken bir süreç olarak ele alınmaya çalışıldığı göze çarpacaktır.

Ne var ki fâil-kurban diyalektiğinin daha ne kadar devam ede(bile)ceği sorusunun gün geçtikçe daha çok tartışılmaya başlandığını belirtmek gerekir. İsrail'in 2001-2007 yılları arasındaki Berlin Büyükelçisi Şimon Stein ile uzun yıllar Bonn ve Berlin'de görev yapan İsrailli diplomat Mordechai Lewy, müşterek kaleme aldıkları bir

makalede, Almanya'nın AB içindeki öncü konumu nedeniyle İsrail için önemini her zaman koruyacağını ancak tersi durumun geçmişte olduğu gibi artık kaçınılmaz olmadığını öne sürmektedir.³ Stein ve Lewy'ye göre uzun vadede soykırım geçmişinin belirleyiciliği iki devlet arasındaki ilişkilere yön verme bağlamında yeterli olmayacaktır.

Bu konuda Berlin Humboldt Üniversitesine bağlı Ampirik Entegrasyon ve Göç Araştırmaları Enstitüsü (*Berliner Institut für empirische Integrations- und Migrationsforschung*) tarafından 2014 yılında yapılan bir kamuoyu araştırması, Stein ve Lewy'nin varsayımının cüzi bir sağlaması niteliğindedir. Araştırmada Alman katılımcılara yöneltilen: “Almanya’yı düşündüğünüzde hangi tarihsel olay sizin için bu ülkeyi en iyi şekilde tarif ediyor?” sorusuna % 48,8’lik bir kesim: “Berlin Duvarı’nın Yıkılışı / Yeniden Birleşme” cevabını verirken, sadece % 0,5’lik küçük bir grup, Yahudi soykırımına atıf yapmıştır.⁴ Benzer şekilde diğer kamuoyu araştırmalarından çıkan sonuçlar da esasında soykırımın Almanya’daki her yeni nesil için gittikçe daha uzak bir geçmişti ifade ettiğini göstermektedir.

Böylesine girift ve istisnai bir niteliğe sahip olan Almanya-İsrail ilişkileri akademik açıdan Türkçe literatürde bizce bugüne kadar hak ettiğinden çok daha az çalışılmış bir konu olma özelliğini taşımaktadır. Her ne kadar tekil olarak Almanya’nın ve İsrail’in dış politikası, yüksek lisans / doktora tezlerinin ya da muhtelif araştırmacıların çalışmalarına referans teşkil etse de Almanya-İsrail ikili ilişkileri özelindeki çalışmalar hakkında aynı tespiti yapmak mümkün değildir. Bu noktada sadece Ahmet Bülbül tarafından kaleme alınan “Başbakan Angela Merkel Dönemi Almanya’nın Orta Doğu Politikası”⁵ başlıklı doktora tezi ile Hilal Zeynep Tanrıverdi’nin “Sosyal İnşacılık Kuramı Çerçevesinde Almanya’nın Yeniden Birleşmesinden Günümüze İsrail-Almanya İlişkileri”⁶ başlıklı yüksek lisans tez

³ Shimon Stein ve Mordechai Lewy, “50 Jahre diplomatische Beziehungen”, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 65. Jahrgang, Februar 2015, s. 8.

⁴ Naika Foroutan vd., *Deutschland postmigrantisch I - Gesellschaft, Religion, Identität - Erste Ergebnisse*, Berlin: Das Berliner Institut für empirische Integrations- und Migrationsforschung der Humboldt-Universität zu Berlin, 2014, s. 20.

⁵ Ahmet Bülbül, *Başbakan Angela Merkel Dönemi Almanya’nın Orta Doğu Politikası*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019.

⁶ Hilal Zeynep Tanrıverdi, *Sosyal İnşacılık Kuramı Çerçevesinde Almanya’nın Yeniden Birleşmesinden Günümüze İsrail-Almanya İlişkileri*, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.

alışması dikkat çekmektedir. Bülbül’un tezi, doğrudan Almanya ile İsrail arasındaki ikili ilişkilere odaklanmaksızın Almanya’nın Orta Doğu politikasını irdelerken, uygun vaka seçimleriyle İsrail’i de denklem içine alması bakımından literatüre katkı sunmaktadır. Tanrıverdi’nin araştırması ise tez çalışmamızla konu bakımından yakınlık arz etse de kurgu, dönemsel sınırlama ve yararlanılan kaynaklar itibarıyla metnimizden ayrışmaktadır.

Yukarıda kayıtlı iki çalışma dışında konuya ilişkin verilerin Türkçe literatürde neredeyse sadece konjonktürel bir arka planla yazılmış köşe yazılarından ibaret olması saikiyle hazırlanan bu doktora tezi çalışmasında, Almanya ile İsrail arasında diplomatik ilişkilerin kurulduğu 1965’ten günümüze kadar süregelen etkileşimin birincil ölçekte siyasî, ikincil ölçekte de askerî ve ekonomik boyutlarının irdelenmesi amaçlanmıştır. Tezin ana sorunsalı, iki devlet arasındaki ilişkileri mümkün kılan ve aynı zamanda sürdürülebilirliğini sağlayan tarihsel faktörlerin analiz edilmesidir. Çalışmamızın temel varsayımları, Almanya-İsrail ilişkilerine olanak sağlayan ve etkileşimin yönünü belirleyen hususun, her iki devletin kendisi için yaptığı kimlik tanımlaması ve bu tanımlamanın beraberinde getirdiği çıkar saptamasıyla ilintili olduğudur. Keza söz konusu argmanımızla bağlantılı şekilde bir diğer varsayımımız, ikili ilişkilerin özünde bir siyasî elitler projesi olarak geliştiği ve bu özelliğini günümüzde de devam ettirdiğidir.

Bu varsayımların sınanması kapsamında çalışmamız beş bölüm üzerinden kurgulanmıştır. Birinci bölümde tezimizin kuramsal altyapısını teşkil eden sosyal inşacılık yaklaşımı ile yöntem olarak referans aldığımız söylem analizinin ana hatları ortaya konulmuştur. Kuramsal açıdan sosyal inşacılığı tercih etmemizin nedeni, devletlerin dış politika tercihlerinde “*kimliğe*” atfettikleri kurucu özellikle alakalıdır. Yöntem kısmında söylem analizini referans almamızın nedeni ise iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin temelde bir siyasî elitler projeksiyonu olduğuna ilişkin varsayımımızla bağlantılıdır. Dolayısıyla etkileşimin mahiyetini anlamak için her iki tarafın karar alıcılarının hangi söylemleri ön plana çıkardıkları ve bu söylemlerin ikili temasların niteliğine nasıl bir etkide bulunduğu analiz edilmiştir.

Tez çalışmamızın ele aldığı dönem, David Ben-Gurion / Konrad Adenauer iktidarları (1948 / 1949) ile başlayıp; İsrail’de Binyamin Netanyahu, Almanya’da da Angela Merkel’in Başbakanlık görevlerinden ayrıldıkları 2021 yılının sonlarına kadar uzanmaktadır. 2021 sonrası dönemi kapsam dışında bırakmamızın sebebi, İsrail’de kurulan koalisyonun oldukça kısa ömürlü olmasıyla Netanyahu’nun Kasım 2022’de üçüncü kez iktidara gelmesi ve 2021’de Merkel’den sonra Şansölye seçilen Olaf Scholz yönetiminin de halihazırda devam etmesinden mütevellit, ilişkilerde önceki dönemlerden ayırt edici bir gelişmenin henüz yaşanmamış olmasından kaynaklıdır. Bu bağlamda çalışmamızda 1949-2021 arasındaki tarihsel süreçte ikili ilişkilerde meydana gelen gelişmeler irdelenmiş ve temasların belirli evreleri tarafımızca kavramsallaştırılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde 1949-1965 dönemi “Temkinli Yakınlaşma” olarak tanımlanmıştır. Bahse konu evre, Almanya ile İsrail arasındaki etkileşimin kilidini açan Tazminat Sorunu ile başlamakta olup, Almanya’nın Hallstein Doktrini nedeniyle İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını ötelemeye ve bunu Tel-Aviv yönetiminin tepkisini çekmeden yapmaya çalışmasıyla devam etmektedir. İsrail’in, ilişkilerin resmîyete dökülmesi talebine karşılık verememesini, bu devlete tahsis ettiği krediler ve gizli askerî yardımlar ile bir süreliğine telafi eden Alman karar alıcıların kurmuş oldukları denklem, 1964’te açığa çıktığında artık diplomatik ilişkilerin kurulmasına alternatif başka bir seçenek kalmamıştır.

“Denge Arayışından Kriz Yıllarına” başlığını taşıyan üçüncü bölüm, 1965-1982 dönemini kapsamakta ve kendi içinde de üç evreye ayrılmaktadır. 1965-1969 arasını kapsayan ilk evrede, 1967’de patlak veren üçüncü Arap-İsrail Savaşı sırasında Almanların söylemde tarafsız, pratikte ise İsrail lehine bir tutum benimsemelerinin ikili ilişkilere etkisi ele alınmıştır. 1969-1977 döneminde ise Bonn hükümeti “denge” ve “normalleşme” gibi söylemler üzerinden Tel-Aviv ile temaslarında yeni bir formülasyona gitmeye çalışmış ancak karşı tarafın direnciyle karşılaşmıştır. 1973 Savaşı’nın ardından gerek Almanya’nın Orta Doğu’daki diğer aktörlerle ilişkileri gerek Filistin Sorunu, Bonn-Tel-Aviv hattında gittikçe daha fazla gündeme gelmeye başlamış ve Alman karar alıcıların Arap tarafına müzahir bazı adımlarıyla İsrail ile ilişkilerde sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlar bilhassa Menahim Begin’in iktidara geldiği 1977’de

had safhaya ulaşarak adı geçenin Alman Şansölye Helmut Schmidt'i Nazi olmakla itham etmesiyle 1982'ye dek devam eden ciddi bir krize yol açmıştır.

“Ara Dönemin Artçı Sarsıntıları” olarak adlandırdığımız ve 1982-1990 dönemini kapsayan evrenin ilk etabında da Begin / Schmidt iktidarlarında ikili ilişkilerde meydana gelen hasar hemen bertaraf edilememiştir. Savaş sonrası jenerasyonun bir üyesi olarak “geç doğmanın lütfuna” sahip olduklarını belirten Kohl'un, ülkesinin geçmişi konusunda seleflerine kıyasla daha özgüvenli hamlelerde bulunması, İsrail tarafında soykırım geçmişinin örselenmeye çalışıldığı yönünde bir algıya sebebiyet vermiştir. Diğer taraftan iki Almanya'nın birleşmesi arifesinde, İsrail Başbakanı İzak Şamir'in menfi söylemleri de Bonn yönetiminin tepkisini çekmiştir. Bununla birlikte birleşmenin ardından Kuveyt Krizi sırasında İsrail'in Irak'tan fırlatılan füzelerin hedefi hâline gelmesinde Alman şirketlerinin payının bulunduğu ortaya çıkması, ilişkilerde açılması beklenen yeni sayfanın gecikmesine yol açmıştır.

Çalışmamızın “İlişkilerin Yeni ‘Normaline’ Doğru” başlıklı son bölümünde incelediğimiz üzere (bu kez “Berlin”)-Tel-Aviv hattında arzulanan ivme 1992'de İzak Rabin'in iktidara gelmesi ve İsrail'in Orta Doğu Barış Süreci'ne yönelik yeni angajmanı ile yakalanmıştır. Tel-Aviv'in dış politikasının bu veçhesindeki paradigma değişikliği, Almanya ile ilişkilerinde de müspet bir etki yaratırken, Berlin yönetimine Filistin ile temaslarında daha fazla alan açmıştır. 1998'den itibaren Almanya-İsrail diplomatik ilişkileri tarihindeki en olumlu dönemeçlerinden birine girerek siyasî, askerî ve ekonomik alanda daha derin bir işbirliğine gidilmiştir. Ancak geçmişte izlenen yöntemlerin aksine bu derinleşme, tamamen kapalı kapılar ardından değil belirli noktalarda oldukça şeffaf bir şekilde yürütülmüştür. Merkel / Olmert; Merkel / Netanyahu Dönemlerinde de takip edilen bu çizgi, bu aşamaya kadar karmaşık ve gizli temasların mutad olduğu ikili ilişkilerin yeni “normaline” dönüşmüştür.

İki devlet arasındaki etkileşimde siyaset, güvenlik ve sosyo-ekonomik boyutlarda öne çıkan tarihsel gelişmeler üzerinden analizler yapılan çalışmamızda Türkçe, İngilizce ve Almanca dillerinde, yayımlanmış arşiv belgelerinin yanı sıra anı / hatırat, (oto)-biyografi, monografi, makale, rapor ve belgesel türünde muhtelif ikinci el kaynaklardan istifade edilmiştir. Tez çalışmamız boyunca “Federal Almanya

Cumhuriyeti” ile İsrail arasındaki ilişkiler irdelendiği cihetle önünde herhangi bir ek olmaksızın sadece “*Almanya*” tabiri kullanıldığında tarafımızca bu devlete vurgu yapıldığı anlaşılmalıdır. Diğer taraftan metinde, Federal Almanya Cumhuriyeti’nin doğudaki sınır komşusuna atıf yapıldığında ise bu devletin resmî adı olan “*Demokratik Alman Cumhuriyeti*” ya da “*öteki / diğer Almanya*” ifadelerine başvurulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAM VE YÖNTEM

Birinci bölümde doktora tez çalışmamızın kuramsal ve metodolojik altyapısı ele alınmıştır. Bu kapsamda ilk olarak sosyal inşacılığın muhteleviyatına değinilmiş olup, ardından söylem analizi yönteminin içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

1. Kuramsal Çerçeve: Sosyal İnşacılık

Bilimsel araştırmalarda kuram, yapılan araştırmada dikkate alınması gereken konuların tespiti açısından önemli bir araçtır. Böylece asıl odaklanması gereken hususlar gözden kaçırılmamakta, tâli konuların ayıklanması da kolaylaşmaktadır.⁷ Bu bölümde çalışmamız için referans aldığımız sosyal inşacılık yaklaşımının, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde hangi koşullarda ortaya çıktığı mercek altına alındıktan sonra temel varsayımları açıklanarak, farklılıkları ve disipline olan katkıları ele alınacaktır.

1.1. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Sosyal İnşacılık

Uluslararası İlişkiler⁸ disiplininde 1980'lerin ikinci yarısından itibaren yer edinmeye başlayan ve tez çalışmamızın kuramsal altyapısını oluşturan sosyal inşacılık, uluslararası ilişkileri bir “sosyal inşaa” süreci olarak değerlendiren ve uluslararası sistemin yapı taşlarının maddî olmaktan öte sosyal olduğunu öne süren bir yaklaşımı ifade etmektedir.⁹ Şüphesiz bu tanım, Uluslararası İlişkiler disiplini ile iştigal edenlerin zihninde bir fikir oluştursa da genel okuyucu kitlesi için açıklayıcı olmaktan oldukça uzaktır. Sadece tek bir cümleden oluşan bu tanımlama bile doğal olarak: “Bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler nedir? Uluslararası sistem olarak adlandırılan yapıdan neyi anlamamız gerekir? Ya da bu sistemin maddî unsurlarından bahsederken ne kastedilmektedir?” şeklinde birçok soruyu beraberinde getirecektir. Dolayısıyla

⁷ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, s. 74.

⁸ Literatürde genel kabul gördüğü üzere bir disiplin olarak “Uluslararası İlişkiler” ile bir ilişki biçimi olan “uluslararası ilişkiler” ifadesinin yazımındaki ince ayrıma çalışmamız boyunca riayet edilmiştir.

⁹ Mustafa Küçük, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, Ramazan Gözen (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 325.

Uluslararası İlişkiler disiplininde sosyal inşacılık yaklaşımını mantıksal bir çerçeveye oturtabilmek için öncelikle bu ve benzeri sorular cevaplanmalıdır.

Her şeyden önce Uluslararası İlişkiler disiplininin ne olduğu sorusundan başlayacak olursak, bu araştırma alanının Birinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşların neden çıktığı ve nasıl önlenebileceği sorusunun insanoğlunun merakını giderek daha fazla cezbetmesi sonucu geliştiğini ve özü itibarıyla uluslararası sistem içindeki aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini incelediğini söyleyebiliriz.¹⁰ Olgusal anlamda uluslararası ilişkilerin evveliyatını henüz ulusların dâhi var olmadığı ilk idari birimler arasındaki etkileşimlere kadar geri götürmek mümkünse de bu ilişki biçimini inceleyen disiplinin tarihi, 20. yüzyılın başlarına tekabül etmektedir. Bu yönüyle diğer sosyal bilim dallarına kıyasla daha yakın bir geçmişe sahip olan Uluslararası İlişkiler, Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde uluslararası sistemin yapısı ve geleceğine yönelik soruların doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹¹ Savaş öncesinde uluslararası siyaset tartışmaları, ekseriyetle asker ve diplomatların tekelinde yapılırken, savaş sonrasında bahsi geçen tartışma konuları daha geniş kitlelerin ilgisine mazhar olmuş ve böylece Uluslararası İlişkilerin yeni bir bilim dalı olarak ortaya çıkışının zeminini hazırlamıştır.¹²

Uluslararası sistemden kastedilenin ne olduğunu aktaracak olursak, çok genel bir tanım ile bu yapının etkileşim hâlindeki aktörlerden müteşekkil bir bütünü içerdiğini belirtebiliriz.¹³ Bahse konu aktörler başta devletler olmak üzere, uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar, çok uluslu şirketler, terör örgütleri, aileler, hanedanlar, kabileler ve hatta bireylerden meydana gelebilmektedir. Uluslararası sistemin yapısı ise aktörlerin sistem içindeki güç dağılımına göre değişiklik gösterebilmektedir. Diğer bir deyişle sistemin yapısı “*anarşik*”, “*hiyerarşik*”, “*tek kutuplu*”, “*çift kutuplu*” veya “*çok*

¹⁰ Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olarak ortaya çıkışı hakkında daha fazla bilgi için bkz: Atila Eralp, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, İ.D. Dağı vd., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, ss. 57-88; Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 17, 2009, ss. 237-260; Barış Özdal, “Diplomasi”, Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Ed.), *Diplomasi Tarihi I*, 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2015, s. 78.

¹¹ Andrew P. Dunne, *International Theory: To the Brink and Beyond*, Westport: Greenwood Press, 1996, s. 1; Martin Hollis ve Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 16.

¹² Edward H. Carr, *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, Çev: Can Cemgil, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 52.

¹³ Davut Ateş, *Uluslararası Politika*, Bursa: Dora Yayınevi, 2013, s. 211.

kutuplu” bir niteliği haiz olabilir. Bunlar arasında bilhassa anarşi kavramı hem Uluslararası İlişkilerin gelişimini hem de uluslararası sistemin yapısını açıklamada merkezî bir konuma sahiptir.¹⁴ Kabaca uluslararası sistemdeki etkileşimleri denetleyecek bir üst otoritenin bulunmamasını ifade eden anarşik yapı, disiplinin biyografisi yazılırken atıfta bulunulan en mühim referans nesnelerinden biridir.

Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihine bakıldığında ana akım anlatının “*Büyük Tartışmalar (Great Debates)*” üzerinden tasvir edildiği görülecektir. Bu tasvirde disiplinin gelişimi, 20. yüzyılda yaşanan üç büyük tartışma ekseninde açıklanmaya çalışılmaktadır.¹⁵ Bunlardan ilki, idealizm-realizm tartışmasıdır. Tartışma, disipline has bir terminoloji oluşturmaya ve bir kimlik kazandırması bakımından Uluslararası İlişkilerin kurucu tartışması olarak da adlandırılmaktadır.¹⁶ Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra disiplinin çıkış noktasını oluşturan “*bir daha savaş çıkmaması için ne yapılmalıdır?*” sorusuna yanıt aranırken, ilk çerçeve idealist bir yaklaşımla çizilmeye çalışılmıştır. Bu görüş temelinde geçmişteki hataların tekrar yaşanmaması için yeni dünya düzeninin evrensel değerler, hukuka saygı ve uluslararası örgütlere dayanması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.¹⁷ Savaş öncesinde tarih, siyaset bilimi ve hukuk disiplinlerinin içinde ele alınan aktör etkileşimleri, “*La Der Des Ders*”den (!)¹⁸ sonra artık Uluslararası İlişkiler potasında yer almaya başlarken,¹⁹ disiplinin ilk “*öğrencileri*” de savaşların olmadığı “*ideal sosyal sistemler*” üzerine odaklanmışlardır. Ne var ki iki savaş arası dönemin ortalarından itibaren bu eğilim, ideal olandan var olana doğru

¹⁴ Faruk Yalvaç, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 8, Sayı: 28, Bahar 2011, s. 72.

¹⁵ Uluslararası İlişkiler araştırmacıları arasında söz konusu tartışmalar temelde üçe indirgenerek tasnif edilse de disipline esasen dört ve hatta beş tartışmanın vuku bulduğunu öne süren görüşler de mevcuttur. Tez çalışmamızın konusu itibarıyla mevzubahis ayrışmayı ayrıntılı olarak tahlil etmek yerine bizler de standart yaklaşıma uyarak üç büyük tartışma modelinden hareket edeceğiz.

¹⁶ Şaban Çalış ve Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 18, 2007, s. 226.

¹⁷ Aydın, op.cit., s. 92.

¹⁸ Fransızcada “*sonun sonuncusu*” anlamına gelmektedir. 1918 yılının sonunda, o dönem itibarıyla henüz daha “Birinci” öntakısı olmayan Dünya Savaşı’nı tanımlamak için kullanılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz: Barış Özdal ve Murat Jane, “La Der Des Ders’in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 7, Sayı: 12, 2014, ss. 215-245.

¹⁹ Davut Ateş, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2009, s. 11.

kayarak, devletlerarası davranışları etkileyen koşulların araştırılmasını ön plana çıkarmıştır.²⁰

Küresel düzlemde 1930'lu yıllardan itibaren adeta zincirleme bir gelişim kaydeden siyasî karışıklıklar, idealist varsayımların güvenilirliğini yitirmesine neden olurken, idealistleri ütöpik olmakla eleştiren realist kuramcılar, yaklaşımın var olanı açıklamak yerine olması gerekene odaklanmasının arkaikliğine dikkat çekmişlerdir.²¹ Uluslararası sistemin anarşik yapısına vurgu yapan ve devletlerarası ilişkileri etkileyen / düzenleyen bir üst otorite olmamasından hareket eden realistler, sistemin en isabetli analizinin, gücün devletlerarasındaki dağılımına bakılarak yapılabileceğini öne sürmüşlerdir. Realistlere göre uluslararası ilişkilerin özü, devletlerarasındaki güç mücadelesinden ibarettir ve devletler dış politikada karar alırken sadece ulusal çıkarlarını gözetmektedirler.²²

Argümanları ile İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin hâkim paradigması olan realizmin *“disiplin içindeki etkisi o kadar güçlü olmuştur ki diğer bütün teoriler realizme referansla disiplin içindeki konum ve farklılıklarını tanımlamak zorunda kalmıştır.”*²³ Söz konusu tespitin yansımalarından biri, disiplinin ikinci tartışması olan gelenekselcilik-davranışsalcılık ayrımında da görülebilir. 1960'larda başlayan ve esas itibarıyla bir yöntem (metodoloji) tartışmasını içeren karşıtlıkta²⁴ davranışsalcıların argümanı, doğa bilimlerinde kullanılan yöntemlerin uluslararası ilişkilere de uyarlanabileceği yönünde olmuştur.²⁵ Bu kapsamda davranışsalcılar hem idealist hem de realistlerin uluslararası ilişkilerde aktör olarak devleti referans nesnesi almaları, analiz noktasında felsefe, tarih ve hukuktan yararlanmaları nedeniyle özünde aynı

²⁰ Frederick S. Dunn, “The Scope of International Relations”, *World Politics*, Volume: 1, Issue: 1, October 1948, s. 145.

²¹ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 1, Bahar 2004, ss. 35-36.

²² Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Alfred A. Knopf, 1947, s. 13; Aydın, op.cit., s. 36.

²³ Ali Balci ve Tuncay Kardaş, “Realizm”, Şaban Kardaş ve Ali Balci (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 85.

²⁴ Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Çeviri Editörü: Metin Aksoy, Ankara: Nobel Yayınları, 2016, s. 2; Tartışmaya yönelik davranışsalcı bir bakış açısı için bkz: Morton A. Kaplan, “The New Great Debate: Traditionalism vs Science in International Relations”, *World Politics*, Volume: 19, No: 1, October 1966, ss. 1-20.

²⁵ Davranışsalcı küme içinde Morton A. Kaplan, James Rosenau, Richard Rosecrance, David Singer, Sidney Verba ve Richard C. Snyder gibi isimleri örnek gösterebiliriz. Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: MKM Yayınları, 2008, s. 118.

(gelenekçi) olduklarını öne sürmüşlerdir. Gelenekselcilerin disiplini ele alış biçimini bilimsel açıdan sorunlu bulan davranışsalci ekole göre uluslararası ilişkilerde genel yasaların tespiti ve geleceğe yönelik öngörülerin yapılabilmesi için istatistikî ve matematiksel yöntemlere başvurulmalıdır.²⁶ Günümüzde dış politika analizinde başvurulan “*sistem modelleri, karar alma yaklaşımı, oyun teorileri, simülasyon, çatışma yönetimi*” gibi araçlar, davranışsalcıların öne sürmüş olduğu bu argümanın birer tezahürüdür.²⁷

Davranışsalcıların tezlerine karşılık gelenekçi kanatta yer alan araştırmacılar ise uluslararası ilişkilerin doğa bilimlerinde kullanılan yöntemlerle analiz edilmesi çabasına²⁸ sadece kuşkuyla yaklaşmakla kalmayarak sayısal verilere atfettikleri önemden dolayı “*muhasebeci*” olarak etiketledikleri davranışsalcılarının iddialarını disipline yönelik en büyük tehditlerden biri olarak görmüşlerdir.²⁹ Her şeyden önce sosyal bilimlerin niteliksel açıdan doğa bilimlerinden farklı olduğunu savunan gelenekselciler,³⁰ uluslararası ilişkilerin kendine özgü, biricik (ünik) bir yapıya sahip olmasına vurgu yaparken, her zaman ve her yerde geçerli olacak yasalara ulaşmanın mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda gelenekselci ekol, uluslararası ilişkilerin tahlilinde düşünce geleneklerinin irdelenmesini ve tarihsel olayların anlamlandırılmasını ön planda tutmuştur.³¹

Disiplin içindeki tartışmaların kümülatif niteliğine, 1980’li yıllarda başlayıp, 1990’larda ivme kazanan ve üçüncü tartışma olarak genel kabul gören pozitivism-post-pozitivism ayrımında da rastlanılabilir. Tıpkı davranışsalcılarının hem idealizm hem de realizmi gelenekselcilik şeklinde özünde aynı addetmeleri gibi post-pozitivist yaklaşımlar da idealizmden realizme, davranışsalcılıktan yapısalcılığa kadar birçok

²⁶ Faruk Yalvaç, “Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar”, Ramazan Gözen (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 46.

²⁷ Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş...*, op.cit., s. 77.

²⁸ Tartışmaya ilişkin gelenekselci bir bakış için bkz: Hedley Bull, “International Theory: A Case for a Classical Approach”, *World Politics*, Volume: 18, No: 3, April 1966, ss. 361-377.

²⁹ Donald Puchala, “Woe to the Orphans of the Scientific Revolution”, *Journal of International Affairs*, Volume: 44, No: 1, 1990, s. 63.

³⁰ Oktay F. Tanrısever, “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması”, İ.D. Dağı vd., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 106.

³¹ Muhammed A. Ağcan, “Sosyal Bilimler Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi”, Evren Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 90.

kuramın temelde pozitivizm potasında birleştğini öne sürmüştür. Pozitivist olarak tanımladığı kuramların ön kabullerine karşı bir meydan okumayı temsil eden ve içinde eleştirel kuram, post-modernizm, feminizm ve post-yapısalcılık³² gibi birçok kuramı barındıran bu yaklaşım, “kimlik, norm ve değerler” faktörlerini merkezine alarak “açıklamaya değil, anlamaya yönelik yorumsamacı” bir bakış açısı geliştirmeye çalışmıştır.³³

Tez çalışmamız için referans aldığımız sosyal inşacı yaklaşımın ortaya çıkışı da üçüncü tartışmanın yaşandığı sırada gerçekleşmiştir. Esasında bilim felsefesi ve bilgi sosyolojisine ait bir ürün olan inşacılık,³⁴ kavram olarak Uluslararası İlişkiler yazınına ilk defa 1989 yılında Nicholas Greenwood Onuf tarafından eklenmiştir.³⁵ İlgili dönemde, dünya siyasetinde yaşanan köklü gelişmeler göz önüne alındığında, Onuf’un çalışmasının zamanlamasının hiç de tesadüfi olmadığı görülecektir. Nitekim eserleri ile sosyal inşacılığın, disiplin içindeki etkisini artıran Alexander Wendt’in de belirttiği üzere, “Soğuk Savaş’ın sonu uluslararası siyaset alanının her kanadındaki çalışana[nı...] savunmasız [yakalarken] ana akım Uluslararası İlişkiler teorisi [...] sistemik değişimi açıklamakta zorluk yaşamıştır.”³⁶

Wendt’in tespitini genişletecek olursak, Uluslararası İlişkilerin geleneksel kuramları, Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin sosyalist sisteme yüz çevirmelerini, Berlin Duvarı’nın yıkılmasını, iki Almanya’nın yeniden birleşmesini ve en önemlisi de iki süper güçten biri olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin herhangi bir dış müdahale olmaksızın beklenmedik şekilde çökmesini öngörememişlerdir. Sistemi temelden sarsan ve dünya siyasetinde yeni bir yapılanmaya yol açan

³² Steve Smith, “Positivism and Beyond”, Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski (Ed.), *International Theory: Positivism & Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 12.

³³ Fulya Özkan, “Uluslararası İlişkilere Disiplinlerarası Yaklaşım: Tarih ve Teori Üzerine bir Değerlendirme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 16, Sayı: 61, 2019, s. 9; Özlük, op.cit., s. 78.

³⁴ Mustafa Küçük, “Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘Konstrüktivist Dönüşü’ Anlamak”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 2, Sayı: 9, 2009, s. 773

³⁵ “*World of Our Making*” isimli eserinin giriş bölümünde, amacının Uluslararası İlişkiler disipliniyi yeniden inşa etmek olduğunu aktaran Onuf, iddiasını iki ana bölüm ile sekiz alt başlıktan oluşan bir kurgu ile detaylandırmaya çalışmıştır. Nicholas Greenwood Onuf, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, London: Routledge, 2013, s. 1.

³⁶ Alexander Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, Çev: Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfer İhlamur Öner, İstanbul: Küre Yayınları, 2016, s. 18.

gelişmelerin açıklanmasında ilgili yaklaşımların yetersiz kalması, alternatif bir bakış açısı olarak sosyal inşacılık yaklaşımını ortaya çıkarmıştır.³⁷

1.2. Temel Varsayımlar

Uluslararası ilişkilere etki eden itici gücün nesnel gerçeklikten çok öznel bakış açıları olduğunu savunan sosyal inşacılık,³⁸ pozitivist ile post-pozitivist yaklaşımlar arasında bir köprü veya başka bir ifadeyle “orta yol” olma iddiasındadır.³⁹ Öncelikle bu iddianın tartışmalı olduğunu belirtmek gerekir. Yaklaşımına atfedilen bu özelliğe karşı çıkılmasının sebebi, tek bir sosyal inşacı yaklaşımdan bahsedilememesidir.⁴⁰ Tıpkı realizmin, neo / neo-klasik ya da saldırgan şeklinde farklı türevleri olduğu gibi sosyal inşacılığın da “klasik (conventional), yorumsamacı (interpretative) ve eleştirel / radikal (critical / radical)” yorumları mevcuttur.⁴¹ Bununla birlikte sosyal inşacılığın tek başına özerk bir kuram olup olmadığı da tartışmaya açıktır. Kimi araştırmacılara göre sosyal inşacılık sadece bir yaklaşımkken, bazılarına göre sadece bir kuram olmakla kalmayıp aynı zamanda realizm (ya da neo-realizm) gibi büyük teori (*grand theory*) kategorisine girmektedir.⁴² Onuf’un da kuramdan ziyade yaklaşım olarak kabul ettiği sosyal inşacılık,⁴³ aslında geleneksel kuramların uluslararası ilişkileri analiz ederken ihmal ettiği sosyolojik boyuta dikkat çekmektedir.⁴⁴

³⁷ Birgül Demirtaş, “İnşacılık”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş...*, op.cit., ss. 110-111.

³⁸ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: UI’nin Yeni Dünyası*, Çev: Özlem Şimşek, Ankara: Adres Yayınları, 2014, s. 57.

³⁹ Emanuel Adler, “Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics”, *European Journal of International Relations*, Cilt: 3, Sayı: 3, 1997, s. 323.

⁴⁰ Sezgin Kaya, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 63, Sayı: 3, 2008, ss. 92-93.

⁴¹ Tasnif Jeffrey Checkel’e aittir. Bunun dışında inşacılığı Checkel’in tasnifinden öz itibarıyla farklı olmasa da “tabiatçı”, “yorumsamacı ve eleştirel inşacılık” ve “post-modernist inşacılık” şeklinde isimlendirerek kategorize eden çalışmalar da mevcuttur. Bkz. Küçük, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal...”, op.cit., s. 347; Jeffrey T. Checkel, “Social Constructivisms in Global and European Politics: A Review Essay, *Review of International Studies*, Cilt: 30, Sayı 2, 2004, ss. 230-231.

⁴² Demirtaş, op.cit., ss. 111-112.

⁴³ Onuf, op.cit., s. 39.

⁴⁴ Nilüfer Karacasulu, “Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları”, Tayyar Arı (Der.), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, Bursa: MKM Yayınları, 2012, s. 112.

Sosyolojik boyut, temelde inşacılığın disipline “*toplumsal ve tarihsel bir perspektif*” sunmasıdır.⁴⁵ Toplumsal ve tarihsel bakış açısından kasıt, uluslararası sistemin üzerine kurulu olduğu varsayılan maddî öğelerden ziyade düşünsel, sosyal ve kültürel faktörlere yapılan vurgudur. Maddî öğeler göz ardı edilmemekle birlikte soyut unsurlar ön planda tutulmakta; normların, fikirlerin ve kuralların belirleyici oldukları savunulmaktadır.⁴⁶ İnşacı düşüncenin temel hareket noktası olarak tanımlayabileceğimiz husus, devletlerarası ilişkilerin sosyal bir süreç olduğu argümanıdır. Bahse konu sürecin içeriğini biraz daha açmak gerekirse inşacılığın en önemli varsayımlarından birine de doğrudan değinilmiş olunacaktır. Bu varsayım, inşacı düşüncenin ontolojik bakış açısında yatmaktadır ve aynı zamanda inşacılığı, disiplindeki diğer teori ve yaklaşımlardan ayıran en önemli özelliği teşkil etmektedir. Esasında felsefî bir terim olan ontoloji, özünde varlığı sorunsallaştıran / inceleyen bir araştırma alanıdır.⁴⁷ Uluslararası ilişkiler özelinde ise temelde bir kuramın / yaklaşımın “*neye*” yoğunlaştığı ve / veya “*neyi*” analiz nesnesi olarak ele aldığı ile ilişkilidir.⁴⁸

Rasyonalist kuramlar, aktörü merkeze almalarıyla bireyci ontolojiye sahipken, bütüncü ontolojiyi benimseyen yaklaşımlar yapıyı, aktöre öncelemektedir. Buna karşılık inşacı yaklaşım, ontolojik eşitlik üzerine kuruludur. Aktör / yapı etkileşiminde herhangi bir öncelik sırası bulunmamaktadır. Literatürde “*amil-yapı*”, “*eden-yapı*”, “*yapan-yapı*” ya da “*özne-yapı*” gibi başlıklar altında incelenen ve aktör ile yapı arasındaki etkileşimi irdeleyen tartışmaya inşacı düşüncede farklı bir açıklama modeli getirilmektedir. Amil mi yapıyı, yoksa yapı mı amili üretir / etkiler sorusuna inşacıların verdiği yanıt, her iki unsurun birbirini karşılıklı olarak inşa ettiği yönündedir.⁴⁹

İnşacı düşüncede yapı, maddî unsurlara ek olarak normlar, fikirler ve kuralları da içinde barındırmaktadır.⁵⁰ Yapı, aktörlerin kimlik ve çıkarlarına etkide bulunabilirken,

⁴⁵ Helin Sarı Ertem, “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 16, 2012, s. 184.

⁴⁶ Küçük, “Uluslararası İlişkiler Kuramında...”, op.cit., s. 777.

⁴⁷ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Nobel Yayınları, 2013, 11. Basım, s. 385.

⁴⁸ Erdem Özlük, op.cit., s. 75.

⁴⁹ Küçük, “Uluslararası İlişkiler Kuramında...”, op.cit., s. 782.

⁵⁰ Karacasulu, op.cit., s. 122.

aktörler de davranış kalıpları ve yapıya atfettikleri anlam ile ona etki edebilmektedir.⁵¹ Karşılıklı etkileşim sonucunda değişim mümkün hâle gelmektedir. Fakat bu değişim, sistem içerisindeki bir aktörün tek başına uygulamaya koyduğu bir eylem ile değil, normların ya da kuralların dönüşüme uğraması ile geçerlilik kazanmaktadır.⁵²

İnşacı düşüncede muhtelif kuram ve yaklaşımların verili olarak addettikleri anarşi ve çıkar, yeniden tartışılarak yorumlanması gereken kavram ve olgulardır. Rasyonalist kuramların anarşiyi güç mücadelesi / çatışması denklemine eşitlemelerine karşı çıkan inşacı yaklaşıma göre anarşi, “devletler ondan ne[yi] anlıyorsa o”dur.⁵³ Anarşinin içeriği, devletlerin ona atfettikleri anlama göre değişiklik gösterebilmektedir. Varlıklar, onlara yüklediğimiz anlama göre şekillenmektedir. Nasıl ki “sadece bir kâğıt parçası olan para, insanların ortak anlayışları sonucu... değer kazanıyorsa”⁵⁴, anarşinin içeriği, devletlerin ona atfettiği anlam ile anlaşılabilir.

Wendt’in anarşi yorumlaması, “Hobbes’çu, Locke’çu ve Kant’çı” olmak üzere üç aşamalıdır. Hobbes’çu anarşide, devletlerarası ilişkilerde düşmanca bir tutum söz konusudur. Locke’çu ve Kant’çı anarşide ise işbirliği hâli mevcuttur; aralarındaki fark, Locke’çu anarşinin rekabete dayalı bir işbirliğini kapsamasıdır.⁵⁵ Hobbes’çu anarşiden Locke’çu anarşiye, Locke’çu anarşiden Kant’çı anarşiye geçiş, inşacı tarih okumasına göre mümkündür. Dolayısıyla inşacı düşüncede anarşinin varlığı, aktörler arasındaki etkileşimin mutlaka düşmanca seyir izleyeceği anlamına gelmemektedir.⁵⁶ “Ben” ve “öteki” algılaması, anarşik yapıda, devletlerarasındaki etkileşimin mahiyetini belirleyen esas unsur olarak karşımıza çıkmaktadır ki bu da bizleri inşacı yaklaşımın bir diğer varsayımına yönlendirmektedir.

Bu varsayım, inşacılığın kimlik kavramına / olgusuna yüklemiş olduğu anlamda kendini göstermektedir. Her ne kadar kimlik kavramı / olgusu, Soğuk Savaş’ın sonlarına

⁵¹ Alexander Wendt, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapan-Yapı Sorunu”, Çev: M. Serdar Palabıyık, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 6, Sayı: 23, 2009, s. 29.

⁵² Bahar Rumelili, “İnşacılık/Konstrüktivizm”, Evren Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş...*, op.cit., s. 158.

⁵³ Bkz: Alexander Wendt, “Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics” *International Organization*, Volume: 46, No: 2, 1992, ss. 391-425. Makalenin Türkçe çevirisi için: Alexander Wendt, “Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası”, Çev: Ş. Gökçe Gezer, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 10, Sayı: 39, 2013, ss. 3-43.

⁵⁴ Rumelili, op.cit., s. 154.

⁵⁵ Yalvaç, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, s. 82.

⁵⁶ Demirtaş, op.cit., s. 113.

doğru Uluslararası İlişkiler disiplininde yoğun şekilde tartışılmaya başlanmış olsa da en orijinal katkılardan biri, inşacı yaklaşım tarafından getirilmiş ve uluslararası sistem içindeki aktörlerin davranışlarını anlamlandırmada, kimlik kavramı / olgusu inşacıların sıklıkla atıfta bulundukları referans nesnelerinden birine dönüşmüştür.

Devlet davranışları ve çıkarlarını sabit addeden rasyonalist teorilerin aksine inşacı düşüncede kimlik, aktörlerin davranış kalıplarını, çıkar algılamalarını ve dost-düşman tanımını şekillendiren en önemli faktördür. Wendt'in, "*kimlikler çıkarların temelidir*"⁵⁷ şeklinde özetlediği yaklaşımdan hareketle aktörler kendi kimliklerini şekillendirdikten sonra buna uygun bir çıkar belirlemekte ve saptadıkları çıkar doğrultusunda bir davranış biçimi sergilemektedir.⁵⁸ Diğer bir deyişle devletler öncelikle kendilerini tanımladıktan sonra öz tanımlamalarına uygun bir ulusal çıkar belirlemekte ve ardından buna uygun bir dış politika tesis etmektedir. Wendt'e göre kimlik, *biçimsel* ve *rol kimlik* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Biçimsel kimlik, devletlerin kendilerini, "*Batılı*", "*demokratik*", "*kapitalist*" veya "*sosyalist*" gibi uluslararası sistemde mevcut başlıca kimliklere göre tanımlamalarıdır. Rol kimlik ise "*dost / düşman*", "*barışçıl / saldırgan*" gibi aktörlerin karşılıklı etkileşimlerinin neticesinde kurgulanan kimliklerdir.⁵⁹

Kimlik, aynı zamanda devletlerin "*ötekileri*" nasıl tanımladıkları ve "*ötekilerin*" davranışlarına karşı tutumlarını açıklamada önemli bir analiz aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Wendt'in meşhur örneklemesinde belirttiği üzere, "*İngiliz füzelerinin ABD için Sovyet füzelerine göre farklı bir öneme sahip olması gibi ABD'nin askerî gücü de benzer 'yapısal' pozisyonlarına rağmen Kanada için farklı Küba için farklı bir öneme sahiptir. Güç dağılımı devletlerin hesaplamalarını etkileyebilir fakat bunun nasıl olduğu kendileri ve diğerleri hakkındaki düşüncelerini şekillendiren öznelerarası anlayışlara ve beklentilere, 'bilgi dağılımına' bağlıdır.*"⁶⁰ Dolayısıyla devletlerin çıkar algılamalarında olduğu gibi dost-düşman tanımlamaları da kendilerine ve "*ötekilere*" yükledikleri kimlikle yakından ilintilidir.

⁵⁷ Alexander Wendt, "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası", Çev: Ş. Gökçe Gezer, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 10, Sayı: 39, 2013, s. 10.

⁵⁸ Demirtaş, op.cit., s. 113.

⁵⁹ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dışpolitika Analizi*, 5. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2012, s. 222.

⁶⁰ Wendt, op.cit., s. 9.

Bu noktada kimlik oluşumunun tek taraflı işleyen bir süreç olmadığı da belirtilmelidir. Örneğin bir devletin kendisini demokratik olarak tanımlaması, ona doğrudan demokratik bir kimlik sağlamamaktadır. Önemli olan, kendini demokratik olarak tanımlayan devletin diğer devletler tarafından da bu şekilde tanımlanması ya da kabul görmesidir.⁶¹ Bununla birlikte inşacılığa göre devletler kendi kimliklerini şekillendirmelerinin yanı sıra kolektif kimlikler oluşturabilmektedir.⁶² Kolektif kimlik ile devletlerin, müşterek kurallar / anlayışlar etrafında işbirliğine dayalı bir yapı içinde hareket etme potansiyelleri söz konusu olabilmektedir. Kolektif kimliğin oluşumu ile devletlerin “içinde ‘biz’ olarak hareket edebilecekleri kurumlar” meydana getirebilmeleri mümkün hâle gelmektedir.⁶³

Ancak burada altını çizmemiz gereken husus, kimliğin de tek başına uluslararası sistemin barışçıl bir yönde seyretmesine yeterli olamayabileceğidir. Aktörler arasındaki etkileşimin barışçıl olup olmayacağı, “öznelerarasıcılığa (intersubjectivity)”, yani ortak anlayışlar etrafında paylaşılan anlamlarla yakından ilişkilidir.⁶⁴ Normlar ve kurallar, öznelerarası anlayış için temel teşkil etmektedir. İnşacılık çalışmalarında sıklıkla atıfta bulunulan Peter Katzenstein’in tasnifine göre iki tür norm vardır: “Oluşturucu norm (constitutive)” ve “düzenleyici norm (regulative)”. Oluşturucu normlar, egemenlik gibi bir aktörün kimliğinin tanımlanmasına ve oluşumuna etki eden unsurlardır. Buna karşılık düzenleyici normlar aktör davranışlarını şekillendiren ve yeri geldiğinde sınırlayan kuralları ihtiva etmektedir.⁶⁵

Rasyonalist teorilerin normlara yönelik araçsallaştırıcı bakış açısına karşılık, inşacı düşüncede normlar, aktörlerin davranışları için rehber niteliğindedir ve takip edilmesi gereken doğru yolu temsil etmektedir.⁶⁶ Rasyonalist teorilerin öne sürdüğü çıkarların normlara göre daha baskın olduğu ve devletlerin çıkarları nedeniyle normlara uygun hareket etmeyecekleri argümanına karşılık inşacı yaklaşımda, normların aktörler

⁶¹ Rumelili, op.cit., s. 159.

⁶² Bahar Rumelili, “Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, s. 173.

⁶³ Kaya, op.cit., s. 104. Ayrıca bkz: Alexander Wendt, “Collective Identity Formation and the International State”, *The American Political Science Review*, Vol: 88, No: 2, 1994, ss. 384-396.

⁶⁴ Demirtaş, op.cit., s. 115.

⁶⁵ Peter J. Katzenstein, “Introduction: Alternative Perspectives on National Security,” Peter J. Katzenstein (Der.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1996, s. 4.

⁶⁶ Küçük, “Uluslararası İlişkiler Kuramında...”, op.cit., s. 783.

tarafından içselleştirilebileceği öne sürülmektedir. Böyle bir durumda normlar, kimliğin de parçası hâline geleceği için aktörlerin ikisi arasında tercih yapmalarına gerek kalmayacaktır.

Genel hatları ile açıklamaya çalıştığımız üzere inşacı düşüncenin, kimlik kavramını ön plana çıkararak, devlet davranışlarının nedenlerine farklı bakış açısı getirmesi, uluslararası ilişkiler analizinde kilit rol oynayan bazı kavram ve olguları yeniden yorumlaması ve ana akım teorilerin üzerinde pek fazla üzerinde durmayarak “ihmal” ettiği alanları mercek altına alması ile disipline önemli bir katkı sağladığını söylememiz mümkündür. Her ne kadar bu yaklaşım, ontolojik duruşu, normlara atfettiği önem ve kimliğin oluşumunda devlet içi faktörleri göz ardı etmesi gibi nedenlerle çeşitli eleştirilere maruz kalsa da⁶⁷ uluslararası ilişkilere sosyal bir boyut kazandırmasıyla dış politika analizlerinde sıklıkla referansta bulunulan bir düşünce biçimi hâline gelmiştir.

2. Yöntemsel Çerçeve: Söylem Analizi

Bilimsel araştırmalarda kuram, araştırma ile ilgili önemli konuların saptanması bağlamında önemli bir araçken, yöntem, bir araştırmanın nasıl çalışılması gerektiği konusunda bir kılavuzdur. Yöntemi olmayan bir çalışmanın bilimselliğinden bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla bu bölümde, çalışmamızın yöntemi için referans aldığımız söylem analizinin işlevi ortaya konulacaktır. Bu doğrultuda öncelikle söylem kavramının ne anlama geldiği irdelenecek ve akabinde söylem analizinin unsurları ele alınacaktır.

2.1. Anlam İtibarıyla Söylem

Bilimsel araştırma süreci, bilimsel faaliyetin tabiatı gereği belli bir sistematığa tabidir ve amacı çıkarım(lar)da bulunmaktır. Bu çıkarım(lar), “*nedensel*” veya “*açıklayıcı*” olabilmektedir. Nedensel çıkarım, bir olayın neden gerçekleştiği sorusunu yanıtlama çabasıdır. Açıklayıcı çıkarım ise bir olayda, olanlara odaklanmak suretiyle belirli bir bölümde gerçekte neler olduğu hakkında veri sağlamayı ifade etmektedir.⁶⁸

⁶⁷Küçük, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal...”, op.cit., ss. 366-367.

⁶⁸ Derek Beach, *Analyzing Foreign Policy*, Londra: Palgrave Macmillan, 2012, s. 213.

Bilimsel araştırma süreci, birbirini sırasıyla takip eden dört aşamalı bir tasnif üzerinden izah edilebilir:

1. İlk aşama, araştırma sorusunun belirlenmesi ve sınırlandırılmasıdır. Bu aşamada çözümü aranan sorun saptanarak, niçin araştırılmaya değer olduğu ispat edilmeye çalışılır ve sorunun tanımının yapılması suretiyle bir sınırlandırmaya gidilir.
2. İkinci aşama literatür taramasıdır. Bu kısım, araştırılan konu hakkında daha önce yapılmış çalışmaların irdelenmesi ve eleştirel bir muhakeme sürecine tabi tutularak, değerlendirilmesi açısından önemlidir. Böylece araştırmacı aynı zamanda araştırma sorusunun ve bulacağı yanıtların ne derece orijinal olup olmadığını da test etme imkânına sahip olacaktır.
3. Üçüncü aşama araştırma modelinin tespittir. Araştırma modeli için nicel, nitel veya karma bir yöntem benimsenebilir. Bu seçim, temelde araştırma ile ne amaçlandığına bağlıdır ve kullanılan modelin, araştırma sorusu için uygunluğuna ve araştırma modelinin, tespit edilen araştırma sorusu ile çelişkili olmamasına dikkat edilmelidir.
4. Son aşama ise elde edilen verilerin analiz edilerek yorumlanmasıdır. Bu kısım, tespit edilen araştırma sorusundan ne tür bir sonuç çıkarıldığının sunulması bakımından bilimsel araştırmanın en önemli aşamasıdır. Araştırmanın sonucu, elde edilen verilerle tutarlı olmalı ve sübjektif görüşlerden arındırılmış olarak açık bir ifadeyle ortaya konmalıdır.⁶⁹

Şüphesiz, bilimsel araştırma sürecini daha da detaylandırmak mümkündür. Buna ek olarak bir sosyal bilim olan Uluslararası İlişkiler disiplini çerçevesinde yapılan araştırmalar, esas itibarıyla saymış olduğumuz dört bileşenden müteşekkil olup, kuramsal ve metodolojik çerçeve, aktörler arasındaki etkileşimi anlamlandırmada büyük

⁶⁹ Bilimsel araştırma süreci kısmı için referans aldığımız kaynakta (Ahmet Doğanay, “*Bilimsel Yönteme Giriş*”, Ali Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, ss. 21-23.) bu sürecin yedi aşamalı olduğu kayıtlıdır. Çalışmamızda yapmış olduğumuz tasnifte ise “*Araştırma Amaçlarının Belirlenmesi*” kısmının hâlihazırda ilk aşamada, “*Araştırma Verilerinin Toplanması*” bölümünün de ikinci aşamada tamamlanması gerektiğini düşünmemiz nedeniyle ayrı bir süreç olarak dikkate alınmamıştır. Son olarak referans aldığımız kaynakta “*Araştırma Sonucunun ve Bulgularının İfade Edilmesi*” kısmı da tarafımızca ayrı bir süreç olarak değerlendirilmemiş olup, kendi tasnifimizin son aşamasına dâhil edilmiştir.

önemi haizdir. Bu kapsamda tez çalışmamızın yöntemi için de uygun nitel bir araştırma yöntemi olan söylem analizi (*discourse analysis*) benimsenmiştir.

En yalın hâliyle “*bir şeyi söyleme şekli*” olarak tanımlayabileceğimiz söylem,⁷⁰ etimolojik açıdan Latince “*oraya buraya koşuşturmak*” anlamına gelen “*discurrere*” kelimesinden türetilmiştir.⁷¹ Dilimizde anlatım biçimi / türü, ifade, belâgat, üslup, hitâbet kavramlarıyla eş anlamlı kullanılan söylem, terminolojik olarak birçok farklı anlamı içinde barındırmakla birlikte temelde hem sözlü hem de yazılı bir dil kullanımı suretiyle anlam oluşturmaya ihtiva etmektedir.⁷² Diğer bir deyişle söylem, belli bir bakış açısı, yorum üreten ifadeler, mecazlar, temsiller, hikâyeler ya da anlamalar silsilesidir⁷³ ve verilen mesajın içeriğinin ötesinde, “*onu dile getireni (kim söylüyor), otoritesini (neye dayanarak), dinleyiciyi (kime söylüyor) ve amacını (söyleyenler, söyledikleri ile neyi başarmak istiyor)*” kapsamaktadır.⁷⁴

İşaret, sembol ve görsel unsurların da söylemi destekleyici bir niteliği haiz olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, tez çalışmamızın konusuyla bağlantılı bir örnek olay olarak Şansölye Willy Brandt’ın 1970 yılındaki Polonya ziyaretinde, Varşova Ayaklanmasında hayatını kaybedenlerin anısına inşa edilen anıt heykel önünde bir anda diz üstüne çökmesini, söylemin, işaret, vücut dili ve sembol davranışlarla desteklenmesine örnek gösterebiliriz. Esasında kendisi de Nazi rejiminin bir kurbanı olan ve uzun süre sürgün hayatı yaşamak zorunda kalan Brandt, kendi tabiriyle spontane geliştiğini öne sürdüğü “*diz çöküşü*” ile bir anlamda yeni Almanya’nın geçmişini inkâr etmediğini ve sorumluluğunun bilincinde olduğunu göstererek, ülkesinin Nazi Dönemi sonrası “*artık farklı bir Almanya var*” söylemini destekleyici bir eylemde bulunmuştur. Örnekten anlaşılabileceği üzere söylem, insanların dünyaya bakış açılarını, olayları yorumlama ve sınıflandırma biçimlerini ve davranışlarının altında yatan nedenleri açıklamada araştırmacılara veri sağlayabilmektedir.

⁷⁰ Tahir Gür, “Post-Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Volume: 6, No: 1, 2018, s. 186.

⁷¹ John D. Dorst, *Looking West*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999, s. 2.

⁷² Tolga Erbirlik ve Ferhat Karabulut, “Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması”, *Dil Araştırmaları*, Sayı: 17, 2015, s. 33; Gülsüm Songül Ercan ve Pınar Danış, “Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 528.

⁷³ Vivien Burr, *Sosyal İnşacılık*, 2. Baskı, Çev: Sibel Arkonaç, İstanbul: Nobel Yayınları, 2012, s. 64.

⁷⁴ Hilal Çelik ve Halil Ekşi, “Söylem Analizi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 27, 2008, s. 100.

Genel olarak söylem üzerine yapılan çalışmalarda söylemi meydana getiren unsurların başında dilin geldiği varsayılmaktadır. Bu, bir noktaya kadar doğrudur. Zira söylem, dil ile inşa edilir; verilmek istenen mesajın (iletinin) aktarılması dil ile mümkün olmaktadır. Dil sadece ileti aracı değildir, aksine iletişimin de kendisidir kurucu bir işlevi vardır. Sosyal dünya, dil ile oluşturulmaktadır.⁷⁵ Ne var ki söylemi sadece dile indirgemek eksiklik olur. Söylemin anlaşılması için bağlam ve anlam ile olan yakın ilişki de göz önünde bulundurulmalıdır.

Her şeyden önce söylem, bağlam ile anlaşılır. Bağlam açıklığa kavuşturulmadan söylemin mahiyetini anlamak zordur. *“Bağlam olmadan söylem bir hiçtir ya da bağlamdan bağımsız bir söylem henüz söylenmemiş olandır”*.⁷⁶ Örneğin *“hemen burayı terk et”* tümcesi, bağlamına ve söyleyen ile söylenen arasındaki ilişkiye göre farklılık gösterebilir. Bu ifade, söyleyenin, söyleneni yakınında istememesi türünde olumsuz bir anlam içerebileceği gibi zaman ve mekânın durumuna bağlı olarak söyleyenin, söyleneni tehlikeli bir durumdan uzak tutmak istemesi anlamını da ihtiva edebilir. Dolayısıyla söylemin içeriğinin yanı sıra söylemin nerede ve hangi koşullarda kullanıldığı da önem arz etmektedir.

Söylem-anlam ilişkisi de söylemin bağlam ile ilişkisiyle benzerdir. Her söylem kendi içinde bir anlam inşa etmektedir. Lakin anlam, söylemin içinde yer alan sözcüklerin anlamlarından ibaret değildir; biçimsellikten öte manaya gelebilir ve sözcüklerin kendi anlamlarının ötesinde başka anlamlar içerebilir. Örneğin *“tezin için çok fazla çalışıyorsun”* aktarımı *“biraz dinlenmelisin”* şeklinde bir telkin olabilir veya *“müziğin sesi çok açık”* cümlesi *“müziğin sesini kıs”* şeklinde örtülü bir talebi de içinde barındırabilir. Dolayısıyla söylem, düz anlamsal olabileceği gibi yan anlamlara da sahip olabilmektedir. *“Anlama faaliyetinin görevi ise açık / zahir olandan hareketle kapalı / gizli olanı açmaya, metnin söylediklerinden hareketle söylemediklerini keşfetmeye çalışmaktır.”*⁷⁷

⁷⁵ Çelik ve Ekşi, op.cit., s. 101.

⁷⁶ Edibe Sözen, *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999, s. 162.

⁷⁷ Nasr Hamid Ebu Zeyd, “Hermenötik ve Metin Yorumu”, Çev: Muhammed Coşkun, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 46, 2024, s. 256.

Benzer şekilde söylemlerde başvuru sözcüklerin manaları “neyi açıkladıklarına” ve “nerede açıklandıklarına” göre farklılık gösterebilir. Keza, aynı kelimeler esasında birbiriyle tamamen zıt olan iki farklı anlama gelebilir. Söylem analizi üzerine Türkçe literatürde en kapsamlı eserlerden birini kaleme alan Edibe Sözen’in de belirttiği gibi:

“Bir fabrikanın çalışan kesiminin söylemiyle yöneticilerin söylemi, hastanedeki hastaların söylemiyle doktorların söylemi çelişebilir. Fakat ne çalışan kesimin söylemi ne de yönetimin söylemi, ne hastaların ne de doktorların söylemi hastanenin söylemini belirleyemez. Bu bütün kurumsal yapılarda; üniversitede, okulda, hapishanede, ailede vs. böyledir. Tekcil birimlerde söyleme ilişkin dil pratiği, tek başına varolamaz ve tek başına ortaya çıkamaz. Söylemin ya da söylemlerin bir diğeriyle ilişkisi veya diğer söylemlerce karşılıklı yeniden üretilmesi söz konusudur.”⁷⁸

2.2. Söylem Analizi

Buraya kadar genel hatlarıyla aktardığımız söylem kavramının ardından söylem analizinin ne olduğuna ve işlevine değinecek olursak bahse konu araştırma yönteminin Teun van Dijk’in ifadesiyle “hem yeni hem de eski bir disiplin” olduğunu söyleyebiliriz. Söylem analizinin kökenlerini 2000 yıldan fazla bir süre öncesine, dil, topluluk önünde konuşma ve edebiyat çalışmalarına dayandıran Teun Dijk’e göre klasik retorik bu bağlamda en mühim tarihsel kaynaklardan biridir.⁷⁹ Buna karşılık söylem analizi aynı zamanda yeni bir araştırma yöntemidir. Kavram olarak ilk defa 1952 yılında Zellig Harris tarafından “*Language*” dergisinde yayımlanan bir makalede kullanılmış olduğu genel kabul görmektedir⁸⁰ ve disiplinler arası bir mahiyete sahip olup, günümüz Uluslararası İlişkiler çalışmalarında kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile oldukça popüler bir yaklaşıma dönüşmüştür.

Genel bir tanım ile “*kullanılan dilin yakından incelenmesi / çalışılması*” ve “*sorgulanmaksızın genel kabul gören anlam yapılarını*” ifade eden söylem analizi, olayların görünüş şeklindeki nedenselliği ve belirli eylemlerin nasıl mümkün hâle

⁷⁸ Sözen, op.cit., ss. 24-25.

⁷⁹ Teun Van Dijk, “Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline”, Teun A. Van Dijk (Ed.), *Handbook of Discourse Analyses*, Vol:1, London: Academic Press Inc., 1985, s. 1.

⁸⁰ Gür, op.cit., s. 186; Ayrıca bkz: Zellig S. Harris, “Discourse Analysis”, *Language*, Vol: 28, No: 1, 1952, ss. 1-30.

geldiğinin araştırılmasını kapsamaktadır.⁸¹ Uluslararası İlişkiler disiplinine ilişkin çalışmalarda 1980’lerin sonundan itibaren benimsenen ve kısa bir süre içinde bilhassa sosyal inşacılık yaklaşımı üzerinden açıklama modelleri geliştiren akademisyenlerce sıklıkla başvurulan bir yöntem hâline dönüşen⁸² söylem analizinin referans nesnesi sadece yazılı ve sözlü metinler değildir. Aksine tutum, davranış ve eylemler de söylem analizinin çalışma alanına girmektedir. Kimin, kime, neyi, nasıl söylediği ve arka plandaki saikleri irdelemek, söylem analizinin konusudur. Bununla birlikte “*söylem analizi sadece katı kurallar ya da ilkeler üzerinde odaklan[mamakta ve] söylem içinde bireylerin neleri ihlal ettikleri, görmezden geldikleri ve muallakta kaldıkları üzerinde de dur[maktadır].*”⁸³

Özünde “*verilere*”, “*analize*” ve “*sonuçlara*” dayanan söylem analizini sosyal olan her konuya uyarlamak mümkün olmasına⁸⁴ rağmen her çalışmaya uygulanabilecek bütüncül ve objektif bir söylem analizi yöntemi bulunmamaktadır. Bu durum bilhassa Uluslararası İlişkiler disiplini bünyesindeki çalışmalar için daha belirgindir. Nitekim Milliken’in da kaydettiği üzere “*Uluslararası İlişkilerde söylemi incelemenin en iyi yolu konusunda ortak bir anlayış mevcut değildir*”.⁸⁵ Keskin sınırlarla çizilmiş bir formülü bulunmadığı için araştırmacılar açısından esnek davranabilecekleri bir alan sunan söylem analizinin belli başlı kavramları vardır. Bunlar arasından *söylem* ve *bağlam* kavramlarının açıklaması önceki satırlarda yapılmıştı. Bu iki kavramın dışında, söylem analizinde öne çıkan diğer kavramlar ise *semantik* (anlambilim), *sentaks* (sözdizimi), *semyoloji* (göstergebilim) ve *refleksivitedir* (yansıma).

Semantik, söylemi anlamlandırmada takip edilen dilbilgisel ipuçları ile söylemin, dil kurallarına dikkat çekilmesi suretiyle açıklanmasıdır. Buna karşılık sentaks, sözcüklerin cümle içindeki dizimine bakılarak, söylemdeki asıl vurgunun ne olduğunun açığa çıkarılmasıdır. Söylemin çözümlemesi çerçevesinde simgelerden istifa

⁸¹ Senem Aydın-Düzgit ve Bahar Rumelili, “Söylem Analizi: Avantaj ve Dezavantajlar”, Ersel Aydınli (Der.), *Uluslararası İlişkilerde Metodoloji*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2022, s. 280; Kevin C. Dunn, ve Iver B. Neumann, *Undertaking Discourse Analysis for Social Research*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2016, s. 4.

⁸² Aydın-Düzgit ve Rumelili, op.cit., s. 281, 284.

⁸³ Çelik ve Ekşi, op.cit., s. 108.

⁸⁴ Sözen, op.cit., s. 83.

⁸⁵ Jennifer Milliken, “The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods”, *European Journal of International Relations*, Vol: 5, No: 2, 1999, s. 226.

edilmesi semiyolojinin amacını;⁸⁶ refleksivite de söylemi üreten kişi ile kişinin içinde bulunduğu toplum arasındaki ilişkiden yola çıkarak söylemin anlamlandırılmaya çalışılmasını ifade etmektedir. Kullanılan dil, söylemi analiz eden kişiye, söylemin nerede ortaya çıktığını tespit etme imkânı sağlarken, belirli ortamlarda nasıl bir dil kullanıldığını ortaya çıkarmasına da yardımcı olmaktadır.⁸⁷

Senem Aydın-Düzgit ve Bahar Rumelili'nin tasnifinden hareketle Uluslararası İlişkiler çalışmalarında başvurulan “yüklem analizi”, “metafor analizi” ve “eleştirel söylem analizi” yöntemleri de bazı açılardan yukarıda kayıtlı kavram ve içerdikleri anlamlarla örtüşmektedir. Örneğin “fiil, belirteç ve isimlere iliştilen sıfatlar gibi dilsel yükleme uygulamalarına odaklanan yüklem analizi” bu yönüyle semantik ve sentaksla ilişkilendirilebilir.⁸⁸ Söylemin anlamlandırılmasında simgelerden faydalanan semiyolojinin izlerine de keza metafor analizinde rastlanılabilir. Eleştirel söylem analizi ise sadece “dilsel araçlara dayanan mevcut söylem analizi yöntemlerinin” yetersizliğine istinaden “farklı sosyal alanlardaki söylemler ile toplumsal ve kültürel gelişmeler arasındaki ilişkileri ampirik olarak analiz etmeyi mümkün hâle getiren dilsel bir yöntem” önermektedir.⁸⁹

Söylem analizi üç sacayağı olan bir araştırma tekniğidir. Bu sacayaklar, yapısalcılık, post-yapısalcılık, ve hermeneutik (yorumsamacılık). Yapısalcılıkta dil, gerçekliği üreten ve anlamın merkezinde olan kapalı bir sistem olarak addedilirken, post-yapısalcılıkta dilin kapalı bir sistem olduğu argümanı reddedilerek, metin ve okuyucuyu merkez alan bir yaklaşım mevcuttur. Bu anlayış temelinde, metni ortaya çıkarmanın ve anlamlandırmanın yazardan ziyade okuyucu olduğu öne sürülmekte; birden fazla okuyucunun olması nedeniyle de metnin birden fazla anlama geldiği varsayılmaktadır.⁹⁰

⁸⁶ Çelik ve Ekşi, op.cit., s. 107.

⁸⁷ Gür, op.cit., s. 191.

⁸⁸ Aydın-Düzgit ve Rumelili, op.cit., s. 286.

⁸⁹ Ibid., s. 289. Söylem analizi türlerine ilişkin detaylı bilgi için ayrıca bkz: Keith L. Shimko, “Metaphors and Foreign Policy Decision Making”, *Political Psychology*, Vol: 15, No: 2, 1994; Anna Holzscheiter, “Between Communicative Interaction and Structures of Signification: Discourse Theory and Analysis in International Relations”, *International Studies Perspectives*, Vol: 15, No: 2, 2004.

⁹⁰ Çelik ve Ekşi, op.cit., ss. 102-103.

Tez çalışmamız için de referans aldığımız hermeneutik⁹¹ ise söylemdeki anlamın, yorumlama yoluyla saptanması anlamına gelmektedir. Etimolojik kökeni, Grekçe'deki *hermeneuein* (yorumlamak) fiili ve *hermeneai* (yorum) kelimesine dayanan hermeneutiğin⁹² ortaya çıkışı genellikle mitolojik bir varlık olan Hermes'le ilişkilendirilmektedir. Buna göre Hermes, “tanrılardan” aldığı mesajları “ölümlülere” iletmekle mükellef bir varlık olarak bunu, insanların anlayabileceği şekilde yapmakta ve söyleyen ile söylenen arasında bir eşiği temsil etmektedir. Hermeneutiğin mitolojik kaynağının dışındaki kullanımı da bir o kadar eskidir. Örneğin İlyada ve Odysseia gibi eserleri kaleme alan Homeros'un aktarımlarını açıklayabilmek için oluşturulan alegorik geleneği; eski Yunan dini ve kehanetlerinin yorumlanması gayretlerini ya da Aristo'nun *Peri Hermeneias* (Yorum Üzerine) başlıklı çalışmasında görülebileceği üzere kelime olarak hermeneutiğe doğrudan yer veren bazı felsefi metinleri göstermek mümkündür.⁹³

Antik Yunan'daki münferit örneklerinin ötesinde ise 16. yüzyıldan itibaren gittikçe zenginleşen bir hermeneutik yazını ortaya çıkmaya başlamış olup, ilk etapta reformistlerin kutsal metinleri anlama ve yorumlama çabalarıyla oluşan birikim,⁹⁴ 18. yüzyıldan 19. yüzyıla girilirken Alman filozof Friedrich Schleiermacher tarafından daha geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Hermeneutiğin ilk kurucusu olarak da betimlenen Schleiermacher “*yorumun iki ayrı boyutundan söz eder: Gramatik anlama ve psikolojik anlama. Gramatik anlama yorum dairesi içindeki parça-bütün ilişkisine, psikolojik anlama ise yaratıcı eylemi yeniden yaratma çabasına dayanır. Bu, konuşmacı ve yazarın orijinaliteyi yeniden ele geçirme çabasıdan başka bir şey değildir.*”⁹⁵ Modern tanımına kadar geçen süre zarfında anlama ve yorumlama yöntemi olarak görülen hermeneutiğin günümüzdeki tanımı da çok farklı değildir. Zira anlama ve yorumlama hâlâ yaklaşımın iki sacayağını oluşturmaktadır. Günümüzdeki hermeneutik yaklaşımının geçmişe kıyasla en büyük farkı, kullanım alanının salt bir metin analizinin dışına çıkarak, çok daha geniş katmanlı bir hâle gelmiş olmasıdır.

⁹¹ Türkçe literatürde “*hermeneutik*” ya da “*hermenötik*” şeklinde yer bulabilen söz konusu kavramın çalışmamızdaki yazılış biçiminde, Türkiye’de bu alanda çalışmaları bulunan öncü isimlerden Doğan Özlem’in çizgisi takip edilmiştir. Doğan Özlem, *Metinlerle Hermeneutik Dersleri I*, İstanbul: Notos Yayınevi, 2010, s. 11.

⁹² Richard E. Palmer, *Hermeneutics*, Evanston: Northwestern University Press, 1969, s. 12.

⁹³ Burhanettin Tatar, *3 Derste Hermenötik*, 2. Basım, İstanbul: Vadi Yayınları, 2018, ss. 9-11.

⁹⁴ Kadir Ulusoy, “Tarih Eğitiminde Hermeneutik Yaklaşım”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, Haziran 2009, s. 54.

⁹⁵ Sözen, op.cit., s. 74.

Bununla birlikte hermeneutik, anlama ve yorumlama sanatı olduğu kadar aynı zamanda “yanlış anlamadan sakınma sanatıdır.” İlk okumada totoloji gibi görünen bu tanımlamanın altında, yazar ile yorumcu arasında meydana gelebilecek yabancılaşma sürecine vurgu yapılmaktadır. Yabancılaşma süreci, “kelimelerin zaman içinde anlam değışikliklerine uğraması, çağların farklı karakterler arz etmesi” ya da “dünya görüşlerinin değışmesi gibi nedenlerden” ötürü vuku bulabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında söylemi çözümleyen açısından kullanılan dilin ya da bağlamın / tarihsel koşulların bilinmesi yeterli olmayabilir. Bu tür durumlarda söylemi ortaya koyanın “bireysel dünyasını algılamaya çalışmak” gerekmektedir.⁹⁶ Dolayısıyla hermeneutik yöntemin bir amacı da bu sorunsalın önüne geçmektir.

Sonuç olarak söylem analizi sosyal bilimlerde kullanılan nitel bir veri çözümlemesidir ve -bilinçli veya bilinçsiz- gündelik hayatta da sıklıkla kullanılagelen bir yöntem hâline gelmiştir. Tez çalışmamızda ise ikili siyasî ilişkilerde karar verici konumda olanlar (Devlet / Hükümet Başkanları ve Bakanlar) ile ilişkilere etkide bulunan kişilerin (diplomatlar, özel görevliler, bürokratlar) söylemleri, yorumsamacı bir perspektifle anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Bu yöntem temelinde, Almanya-İsrail ilişkilerinin mahiyetini belirleyen parametreler saptanarak, detaylı bir analize tabi tutulacak ve karşılıklı etkileşime olan yansımaları irdelenecektir.

3. Almanya ve İsrail’in Kimlik Tanımlamaları

Almanya-İsrail ilişkilerini incelemeden önce bu etkileşimi mantıksal bir zemine oturtabilmenin ön koşulu, her iki aktörün kendi kimliklerini nasıl inşa ettiklerinin tespitinde yatmaktadır. Tez çalışmamızın kuramsal çerçevesini çizdiğimiz birinci bölümde belirttiğimiz üzere kimlik olgusu, devlet davranışlarını belirleyici bir niteliğe sahiptir ve devletlerin ulusal çıkarlarının oluşumuna doğrudan etki eden bir unsur olma özelliğini taşımaktadır. Bu doğrultuda, izleyen bölümde Almanya ve İsrail’in kendileri için çizdikleri profilin değerlendirmesi yapılacaktır.

⁹⁶ Tatar, op.cit., ss. 31-34.

3.1. Almanya'nın⁹⁷ Kimlik Tanımlaması

“Almanya? Ama nerede?

Bu ülkeyi nasıl bulacağımı bilmiyorum.”⁹⁸

Friedrich SCHILLER

1759-1805 yılları arasında yaşamış olan ünlü şair / yazar Friedrich Schiller'in bu sorusu, o tarihte Almanların siyasî birliklerini hâlâ sağlayamamış olmalarına yönelik bir serzenişin dışavurumu olmakla birlikte Alman tarihinin en kritik sorularından birini teşkil etmektedir. Bununla bağlantılı olarak Alman tarihinin merkezinde yer alan bir diğer soru, Almanların kim oldukları ile ilgilidir ve her iki soru peş peşe sıralandığında ortaya oldukça karmaşık bir tablo çıkmaktadır. Nasıl ki Almanların tarihini milattan öncesine, Cermen Kavimleri'ne kadar geriye götürmek mümkünse, siyasal birliğin sağlanması ve artık resmen bir “Almanya”dan bahsedilebilmesi ancak 1871 gibi nispeten geç bir tarihtir.

Her ne kadar içinde “Alman” ifadesini barındırılan bir devlet, 1871'den önce de varlık göstermiş olsa da⁹⁹ hukuk düşünürü Samuel Putendorf'un (1632-1694) “*hilkat garibesi*” olarak tanımladığı bu yapı, 1789 Fransız Devrimi'nin ardından Almanların sorunlarına “*pratik dermanlar*” sunmaktan uzak kalmıştır.¹⁰⁰ Zira bahse konu yapının, merkezî bir yönetimden, hazır bir ordudan ve net biçimde çizilmiş sınırlardan yoksunluğu, sadece sembolik anlamda bir tecrübeden¹⁰¹ ibaret kalmasına neden

⁹⁷ Giriş bölümünde aktarmış olduğumuz üzere tez çalışmamızda “*Federal Almanya Cumhuriyeti*” ile İsrail arasındaki ilişkilerin incelenmesi nedeniyle, “*Demokratik Alman Cumhuriyeti*”nin kimlik tanımlaması bu bölümün kapsamı dışında bırakılmıştır.

⁹⁸ Hans Ester, Hans Hecker ve Erika Poettgens (Der.), *Deutschland, aber wo liegt es? Deutschland und Mitteleuropa - Analysen und historische Dokumente*, Amsterdam & Atlanta: Rodopi, 1993, s. 7.

⁹⁹ Kastettiğimiz yapı, 962-1806 yılları arasında varlık gösteren ve Almanların “*Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu*” olarak adlandırdıkları Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğudur. Türkçe bir kaynak için bkz: Barbara Stollberg-Rilinger, *Kutsal Roma İmparatorluğu*, Çev: Mete Tunçay, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2020.

¹⁰⁰ Harold James, *Alman Kimliği*, Çev: İsmail Türkmen, İstanbul: Kızılelma Yayınevi, 1999, s. 18.

¹⁰¹ 1871'de kurulan Alman İmparatorluğu'nun “*II. Reich*”, Hitler Almanya'sının da “*III. Reich*” olarak adlandırılması, bahse konu sembolizmin bir yansımasıdır.

olmuş¹⁰² ve Napolyon Fransası'na karşı 1792 tarihinde başlatılan Koalisyon Savaşları'nın sonucunda 6 Ağustos 1806 tarihinde son bulmuştur.¹⁰³

Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun¹⁰⁴ Almanların kimlik oluşumuna etkide bulunan en belirgin ve aynı zamanda en trajik miraslarından biri bölünmüşlük sendromudur. En güçlü döneminde dâhi binlerce yönetim biriminden oluşan imparatorluk,¹⁰⁵ Westphalia Barış Antlaşmaları (1648) ile büyüklü küçüklü 300'den fazla parçaya bölünürken, imparatorluk içindeki prensler, kendi hükümranlıklarında daha fazla söz sahibi hâline gelmiş¹⁰⁶ ve siyasal güç, imparatorlardan bölgesel yöneticilere kaymaya başlamıştır. Dolayısıyla Westphalia Barış Antlaşmaları'ndan Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun lağvedilmesine kadar geçen süre zarfında Alman coğrafyasına siyasal çoğulluk modeli hâkim olmuştur. Bu zaman diliminde gittikçe güçlenen Prusya ile imparatorluk içinde geleneksel güç merkezi olan Avusturya arasındaki rekabet ise ulusal birliğe doğru giden yolda önemli rol oynamıştır. “*Alman ikiliği / Cermen Dualizmi*” şeklinde kavramsallaştırılan rekabet esnasında 1848 yılında yumuşak bir geçişle sağlanmaya çalışılan ancak sonuçsuz kalan birlik teşebbüsü, nihâyetinde Prusya'yı amaca giden yolda sert güç uygulamaya mecbur bırakmıştır.¹⁰⁷

1834'te Gümrük Birliği'nin (*Zollverein*) yürürlüğe girmesiyle başlattığı hamlesini, sırasıyla Danimarka (1864), Avusturya (1866) ve Fransa'yı (1870) mağlup ederek tamamlayan ve böylece ulusal birliğin önündeki tüm engelleri kaldıran Prusya'nın mirasları arasında en ön plana çıkanı militarist geleneğidir. Literatürde “*devleti ve milleti olan bir ordu*”¹⁰⁸ yakıştırması yapılan Prusya'nın bu niteliği, Birinci

¹⁰² Barbara Stollberg-Rilinger, *Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation - Vom Ende des Mittelalters bis 1806*, München: Verlag C.H. Beck, 2006, s. 7.

¹⁰³ Cafer Tayyar Karadağ, “Alman Federalizminin Tarihsel Süreçteki Gelişimi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, 2015, s. 123.

¹⁰⁴ Kuruluşundan itibaren uzun bir süre boyunca “*Kutsal Roma İmparatorluğu*” olarak adlandırılan ve günümüz literatüründe de bu ismiyle atıfta bulunulan imparatorluğa “*Cermen*” takısının eklenmesi 1512'de gerçekleşmiştir. Kader Özlem, “Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu”, Barış Özdal ve Ragıp Kutay Karaca (Ed.), *Diplomasi Tarihi I*, 5. Basım, Bursa: Dora Yayınları, 2022, s. 182.

¹⁰⁵ Stephen Lee'ye göre 15. yüzyılda imparatorluk içinde toplamda 2500'den fazla şövalyelik, prenslik, piskoposluk ve bağımsız şehir bulunuyordu. Bkz: Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 4. Baskı, 2012, s. 101.

¹⁰⁶ Klaus Schulz, *Alman Kültür Tarihi*, Çev: Yavuz Erkoç, Ankara: Orient Yayınları, 2006, s. 46.

¹⁰⁷ Karadağ, op.cit., ss. 125-126.

¹⁰⁸ Mesut Uyar ve Hayrullah Gök, “Modern Alman Ordusunun Temelini Teşkil Eden Prusya Askerî Sisteminin Kuruluşu ve Olgunlaşması (1640-1871)”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 2003, s. 25.

Dünya Savaşı'nın akabinde kısa süreliğine sekteye uğrasa da Adolf Hitler'in iktidara gelişi ile en uç noktada bir kez daha tekerrür edecek ve müttefiklerce Alman saldırganlığının baş müsebbibi olarak görülecektir. Prusya Eyaleti'nin 25 Şubat 1947'de lağvedilmesinde “*Almanya'daki militarizmin ve gericiliğin taşıyıcısı*” olmasının gerekçe gösterilmesi, mezkûr geleneğin üçüncü taraflarda nasıl bir algıya yol açtığı en somut göstergesidir.¹⁰⁹ 1949 yılına gelindiğinde ise Alman tarihi açısından ironik bir şekilde tekrar bir bölünmüşlük ve ikilik söz konusu olacaktır.

Federal Almanya Cumhuriyeti (Batı Almanya) - Demokratik Alman Cumhuriyeti (Doğu Almanya) antagonizması şeklinde ortaya çıkan bölünmüşlük safhasında, Batı Almanya'nın geliştirmiş olduğu kimlik tanımlaması, Nazi geçmişi ve İkinci Dünya Savaşı'nın yaşattığı yıkım ile doğrudan bağlantılıdır. 1945-1949 yıllarında müttefiklerin Almanya politikası -uygulamada ne kadar başarılı olduğu tartışılrsa da- “*demilitarizasyon (Entmilitarisierung), denazifikasyon (Entnazifizierung), dekartelizasyon (Entkartellisierung) ve demokratikleşme (Demokratisierung)*” ekseninde gelişirken,¹¹⁰ Batı'da yeniden teşekkül eden Alman devletinin siyasî eliti, aralarındaki tüm fikir ayrılıklarına rağmen insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi ilkelerinin içselleştirilmesinde ortak bir tutum sergilemiştir.¹¹¹ Bu bağlamda “*sivil güç*”, “*batı oryantasyonu*”, “*sorumluluk politikası*”, “*kaçınma kültürü*” ve “*çok taraflılık*” gibi belli noktalarda birbirleriyle kesişen konseptler, Almanya'nın birleşme öncesi kimlik tanımlamasının analizinde başvuru olan temel kavramlar olagelmıştır.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nin savaş sonrasındaki kimlik tanımlaması, üç temel amaç doğrultusunda inşa edilmiştir. Bunlar; ekonomik ve siyasî alandaki kısıtlamalardan kurtularak, tam egemenliğin sağlanması; SSCB ve müttefiklerinden kaynaklı güvenlik tehdidinin bertaraf edilmesi ve bölünmüşlük durumunun büyük çaplı

¹⁰⁹ John Zimmermann, “Seit jehet Träger des Militarismus und der Reaktion in Deutschland - Das Bild von Preußen nach dem Zweiten Weltkrieg“, Thomas Biskup, Truc Vu Minh ve Jürgen Luh (Der.), *Preussendämmerung - Die Abdankung der Hohenzollern und das Ende Preussens*, Heidelberg, 2019, s. 110.

¹¹⁰ Marie-Luise Recker, *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, München: Verlag. C.H. Beck, 2009, s. 11.

¹¹¹ Thomas Risse, “Deutsche Identität und Außenpolitik“, Siegmund Schmidt, Gunther Hellmann ve Reinhard Wolf (Ed.), *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2007, s. 53.

bir krize neden olmadan üstesinden gelinmesidir.¹¹² Sıralanan amaçların pratiğe dökülebilmesi en başta geleneksel güç politikasının terk edilerek, sivil güç konseptinin benimsenmesini gerektirmiştir. Almanya'nın dış politika kimliğinin başlıca öğelerinden biri olan sivil güç, hedeflerine ulaşmak için diğer aktörlerle işbirliğinde bulunma gerekliliğini kabul eden, bu doğrultuda askerî güç yerine ekonomik araçları önceleyen ve uluslararası sistemin başat sorunlarını ulus-üstü yapılar geliştirerek ele alma gayretinde olan aktörleri tanımlamakta kullanılmaktadır.¹¹³ Esas itibarıyla sivil güç konsepti, yeni Almanya'nın kimliğinin temel çerçevesini oluşturmaktadır. Batı oryantasyonu, sorumluluk politikası, kaçınma kültürü ve çok taraflılık, bu konseptin alt bileşenleri olarak değerlendirilebilir. Başka bir anlatımla sivil güç politikası bir bütünü, diğer enstrümanlar ise bütünü oluşturan parçaları ifade etmektedir.

Sivil güç konsepti Almanya özelinde ele alınırken, her şeyden önce devletin savaş sonrası pozisyonu göz önünde tutularak, müttefiklerin direktifleri doğrultusunda ve birtakım koşullar öne sürülerek kurulduğu dikkate alınmalıdır.¹¹⁴ Bu direktif ve koşulların en somut örneği, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin doğum belgesi olarak nitelendirebileceğimiz Frankfurt Dokümanları'dır.¹¹⁵ 1 Temmuz 1948'de müttefiklerce tevdi edilen ve üç bölümden oluşan bu belge ile Almanya'nın batı bölgelerindeki eyalet başbakanları, Kurucu Meclis'i toplamakla görevlendirilmiş ve Meclis, federal yapının temelini oluşturacak demokratik bir anayasa hazırlamakla yetkilendirilmiştir. Anılan belgenin en kritik kısmı olan üçüncü bölümde, kurulacak devletin dış politikasının işgal güçlerinin uhdesinde bulunması ve dış ticaretin denetim altında tutulması şeklinde bir takım kısıtlamalar yer almış; güvenliği tehdit eden acil durumlarda askerî valilerin tüm yetkileri tekrar devralabilecekleri kaydedilmiştir.¹¹⁶ Dolayısıyla Federal Almanya Cumhuriyeti'nin yöneticileri açısından, devletin yeni rotası şekillendirilirken, müttefiklerin güvenini kazanmaları zorunluluk arz etmiştir.

¹¹² Bianca Kaiser, *Fırtınanın Ortasındaki Ülke: Almanya'nın Avrupa Politikası (1949-2004)*, Çev: Mutlu Müge Çomak-Özbatır, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2008, ss. 45-46.

¹¹³ Hanns W. Maull, "Germany and Japan: The New Civilian Powers", *Foreign Affairs*, Vol: 69, No: 5, 1990, ss. 92-93.

¹¹⁴ Almanya'nın müttefiklerce yönetildiği yıllar hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz: Matthias Uhl, *Die Teilung Deutschlands - Niederlage, Ost-West Spaltung und Wiederaufbau 1945-1949*, Berlin: be.bra Verlag, 2009.

¹¹⁵ Daha fazla bilgi için bkz: Karadağ, op.cit., ss. 130-131.

¹¹⁶ Wolfgang Benz, *Die Gründung der Bundesrepublik: Von der Bizone zum souveränen Staat*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999, ss. 108-109.

Müttefiklerin güvenini kazanmanın formülü, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Batı dünyasının bir parçası hâline getirilmesinde görülürken, ilk Şansölye Konrad Adenauer yönetiminde “*Batı Entegrasyonu (Westintegration)*” şeklinde somutlaştırılan bir siyâsa takip edilmiştir. Mezkûr siyâsanın öncelikli amacı özü itibarıyla Almanya'nın, zihinsel ve kurumsal anlamda Batı'ya eklemelenmesidir. Tam egemenliğin sağlanması yönünde pragmatik bir hamle olan Batı oryantasyonu, Adenauer muhaliflerince birleşme ülküsünü öteleyen bir politika olarak değerlendirilmiş olsa da uzun vadede görüleceği üzere birleşmeye giden yolda kritik bir evreyi kapsayacaktır.¹¹⁷ Entegrasyonun somut aşamaları, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Avrupa Konseyi'ne üye olması (1950), Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurucuları arasında yer alması (1951) ve Batı Avrupa Birliği (BAB) ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) katılmasıdır (1955).¹¹⁸ Özellikle son iki gelişme Almanya'nın tam egemenliğine kavuşmasını sağlayan dönüm noktalarıdır.

Entegrasyon aşamalarının tarihleri dikkate alındığında Avrupa'nın bütünleşme vizyonunun 1950'lerden itibaren Alman dış politikasını şekillendirdiği tespitinde bulunabiliriz. Devletin kuruluşunun ilk yıllarına tekabül eden bu eğilimin derecesinin, Avrupa'nın birleşme vizyonunun derinleşmesiyle daha da arttığı ve Avrupa bütünleşmesi ile Almanya'nın Batı oryantasyonu arasındaki denklemin, Bonn'un uluslararası alandaki pozisyonunun merteye katettiği meyanda adeta döngüsel bir nedensellik ile açıklanabilecek duruma geldiği görülmektedir. Bir diğer ifadeyle Avrupa bütünleşmesi yolunda atılan adımlar, Almanya'ya peyderpey daha fazla meşruiyet kazandırırken, Bonn'un Batı entegrasyonu kapsamındaki hamleleri de eşzamanlı olarak Avrupa bütünleşmesinin temellerini sağlamlaştıran bir etkiye sahip olmuştur. Bu denklem bir bakıma ulusal egemenlik haklarının Avrupa kurumlarına devredilmesinin - diğer devletlere kıyasla- Almanya açısından niçin hiçbir zaman sorunsallaştırılmadığı sualini de bizatihi izah etmektedir.¹¹⁹

Batı entegrasyonunun getirilerinden biri olarak 1955 yılında sözünü ettiğimiz kısıtlamalardan kurtulan ve tam egemen hâle gelen Almanya, anılan tarihten sonra da

¹¹⁷ İbrahim Canbolat, *Almanya'nın Dış Politikası*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, ss.116-117.

¹¹⁸ Frank R. Pfetsch, *Die Außenpolitik der Bundesrepublik 1949-1992*, München: Wilhelm Fink Verlag, 1993, s. 145.

¹¹⁹ Risse, op.cit., s. 55.

manevra alanını yine sivil güç ekseninde sınırlandırarak saldırı savaşını yasaklayan, Avrupa bütünleşmesini teşvik eden ve barışın korunmasını teminen, kolektif güvenliği sağlayabilecek kuruluşlara dâhil olabileceğini belirten “*Temel Yasa’sına (Grundgesetz)*” sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.¹²⁰ 1970’li yılların başına gelindiğinde artık büyük ölçüde içselleştirilmiş olan sivil güç konsepti, bu sefer Doğu bloğu ile ilişkileri normalleştirme imkânı sağlayarak, Şansölye Willy Brandt Dönemi’nde izlenen “*Ostpolitik*” bünyesinde Sovyetler Birliği, Polonya, Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Çekoslovakya ile çeşitli anlaşmaların imzalanmasını mümkün kılmıştır. Brandt yönetiminin anlaşmalar siyaseti, ulusal birliğe giden yolda her iki Almanya için *modus vivendi* oluşturmuş ve detant sürecine olumlu katkılar sunmuştur.¹²¹ Ostpolitik’in bir diğer getirisi, Federal Almanya Cumhuriyeti’nin 1973’te Birleşmiş Milletlere (BM) üye olmasını sağlamasıdır.¹²² Bilhassa BM üyeliği, NATO ve Avrupa Topluluğu (AT) ile birlikte Almanya’nın çok taraflılık politikasının üç sütunundan birini teşkil etmiştir.

Brandt’ın Ostpolitik’i Sovyetlerin 1950’lerden beri üzerinde durduğu ancak Batılıların şüpheyile yaklaştıkları Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’nın da kapısını aralamıştır. Kasım 1972’de Dışişleri Bakanları düzeyinde başlayan ön hazırlıkların ardından 1973 yılından itibaren yapılan çetin pazarlıklar sonucunda 1 Ağustos 1975 tarihinde imzalanan Helsinki Nihâi Senedi,¹²³ makro düzlemde Doğu-Batı ilişkilerinde barış ve istikrarı sağlamayı amaçlayan bir metni ihtiva etmektedir ve aynı zamanda Almanya açısından Ostpolitik’in garanti altına alınması olarak telakki edilebilir. Bir diğer anlatımla Bonn yönetimi, yeni kimliğinin öğelerinden biri olan çok taraflılık ekseninde ulusal çıkarlarını teyit etme fırsatını değerlendirmiştir. Helsinki sürecinin -en müştak taraftarlarından biri olan- Brandt Dönemi’nde başlatılıp, 1974’te iktidara gelen yeni Şansölye Helmut Schmidt yönetiminde sonuçlandırılması dış politikadaki devamlılığın tezahürlerinden biri olarak addedilebilir.

¹²⁰ Hanns W. Maull, “Deutschland als Zivilmacht”, Schmidt vd., op.cit., ss. 76-77.

¹²¹ Cafer Tayyar Karadağ, *Almanya’nın Yeni Doğu Politikası: ‘Ostpolitik’ (1969-1974)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, ss. 142-143.

¹²² Federal Almanya Cumhuriyeti ile birlikte Demokratik Alman Cumhuriyeti de eş zamanlı olarak BM üyesi olmuştur.

¹²³ Hans-Dietrich Genscher, *Erinnerungen*, Berlin: Siedler Verlag, 1995, ss. 300-302.

1970’li yıllarda artık dünya ticaretinde önemli bir pozisyonda bulunan Almanya için bu zaman dilimindeki ilk gündem maddesi, Bretton Woods sisteminin çöküşü sonucunda meydana gelen belirsizlik ile 1973 tarihinde başlayan küresel ekonomik krizin yansımalarının üstesinden gelmektir.¹²⁴ Krizin yönetimi ilk etapta iç politikada alınan geçici önlemler ile alınmaya çalışılsa da nihâyetinde tek taraflı angajmanlardan kaçınılmış ve kalıcı anlamda bir çözüm için uluslararası işbirliği yoluna gidilerek,¹²⁵ Schmidt ile Fransız mevkidaşı Valery Giscard d’Estaing’in inisiyatifıyla G-6 kurulmuştur. Keza 1979 yılına gelindiğinde d’Estaing ile bir kez daha eşgüdüm hâlinde hareket eden Şansölye Schmidt “Avrupa Para Sistemi”nin tesisine öncülük ederek entegrasyonun derinleşmesine katkı sağlamıştır.¹²⁶

Schmidt’in ardından iktidar koltuğunu devralan ve “*Alman birleşmesinin Şansölyesi*” olarak tanımlayabileceğimiz Helmut Kohl Dönemi’nden başlayarak günümüze kadar Şansölyelik makamını deruhte eden siyasîlerin görev süreleri boyunca mevcut dış politika kimliği olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Esasen SSCB’nin çöküşü ve Doğu-Batı antagonizmasının sona ermesiyle Almanya’nın birleşme sonrasında bir kimlik krizine gireceğine yönelik varsayımlar ortaya atılmakla birlikte tam aksine Bonn’un (ve artık Berlin’in) dış politikadaki kimliğinin üç temel bileşeni olan sivil güç, Avrupa eğilimi ve çok taraflılık konseptleri daha da güçlenmiştir.

Birleşmenin akabinde Almanya’nın yeni bir kimlik inşasına gitmemesinin yani Berlin’in mevcut kimlik tanımlamasını eleştirel bir şekilde sorgulamamasının nedeni, Risse’nın belirttiği üzere “*temelde bunun için somut bir gerekçesinin bulunmaması*”ndan kaynaklanmaktadır. Zira Doğu-Batı denklemi de hesaba alındığında, Almanya 1990-1991 dönemecinde yeni bir uluslararası konjonktür şekillenirken “*kazanan tarafta*” yer almaktadır.¹²⁷ Bir diğer anlatımla zaten amacına ulaşmış olan Berlin, yeniden şekillenen uluslararası konjonktürde yeni çıkar

¹²⁴ Ekonomik krizin Almanya’ya yansıması, ülkenin 1973 yılındaki petrol ithalatı için yaptığı 9 milyar Marklık ödemenin, 1976 yılında 24 milyar Marka çıkması ve dolayısıyla sadece üç yıllık bir dönemde aynı miktardaki petrol alımı için % 160 oranında bir artışın kaydedilmesi örneği üzerinden daha iyi anlaşılabilir. Gregor Schöllgen, *Deutsche Außenpolitik - Von 1945 bis zur Gegenwart*, München: Verlag, C.H. Beck, 2013, s. 177.

¹²⁵ Recker, op.cit., s. 75.

¹²⁶ Cafer Tayyar Karadağ, “Almanya-Fransa İlişkileri”, Hüseyin Bağcı, İsmail Ermağan ve Burak Gümüş (Ed.), *Dünya Siyasetinde Almanya – Tarih ve Dış Politika*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2019, s. 192.

¹²⁷ Thomas Risse, op.cit., s.56.

tanımlamasına gitmediği cihetle farklı bir kimlik inşa etme ihtiyacı duymamıştır. Aksine iki kutuplu sistemin sona erdiği ve güç merkezlerinin çeşitlenmeye başladığı bir dönemde muhafaza edilen mevcut kimlik konsepti, Almanya'nın çıkarları açısından epey pragmatik bir işlev görmüştür.

3.2. İsrail'in Kimlik Tanımlaması

“..ve ‘Tanrı’nın bize vermiş olduğu topraklar iyidir’ dediler”¹²⁸

TESNİYE, 1:25

“Dünyanın bir parçasının üzerinde egemenliği bize bahşedilen ve bir ulusun ihtiyaçlarını karşılayacak kadar geniş olan topraklardan çıkarıldık; biz de bu dünyanın geri kalanını kendimiz için yönetelim ya da aynı genişlikte ve yeterlilikte başka topraklar bulalım”¹²⁹

Theodor HERZL

14 Mayıs 1948’de kurulan¹³⁰ ancak barındırdığı halkın dinî ve kültürel açıdan binlerce yıllık kadim bir geçmişi bulunan İsrail devletinin tutarlı bir kimlik analizini yapmak bazı zorlukları içermektedir. Kimlik üzerine muhtelif çalışmalara imza atan Michael N. Barnett, İsrail vakasının bu konudaki ünik yapısına dikkat çekerek, İsrail deneyimini sınıflandırmanın büyük bir meydan okumayı beraberinde getirdiğini öne sürmektedir. Argümanını özetle “Doğu / Batı; Birinci Dünya / Üçüncü Dünya” ve “kapitalizm / sosyalizm” denklemleri üzerinden temellerinden ve listenin daha da uzayabileceğini belirten Barnett, İsrail’in demokratik yönetim biçimleri sergilemesine rağmen nadiren diğer batılı devletlerin tarihsel deneyimleriyle yan yana konumlandırıldığını ve tam da bu nedenle hem batılı bir devlet olduğunu hem de olmadığını kaydetmektedir. Aynı paradoks diğer karşılaştırmalar için de geçerlidir. Zira İsrail, “hem bir Üçüncü Dünya devletidir hem de değildir”: Bağımsızlığının ilk yıllarında “diğer geç gelişen ekonomileri karakterize eden sancıları yaşamış olsa da” diğer Üçüncü Dünya veya Birinci Dünya ülkeleriyle aynı düzlemde ele alınmamaktadır.

¹²⁸ Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi*, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2000, s. 260.

¹²⁹ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, Çev: Sedat Demir, İstanbul: Ataç Yayınları, 3. Baskı, 2009, s. 38.

¹³⁰ Ralf Balke, *Israel*, München: Verlag C.H. Beck, 2007, s. 16.

Keza İsrail'in "ne kapitalist ne de sosyalist bir devlet" olduğunu kaydeden Barnett, devletin kuruluş yıllarında sosyalist unsurlar barındırmasına karşılık mevcut ekonomik yapısının günümüzde çok farklı yöne evrildiğini, fakat yine de ne diğer sosyalist deneyimlerle ne de kapitalist devletlerle birlikte anıldığına vurgu yapmaktadır.¹³¹

Yine de tüm bu karmaşıklıkta ve bir noktaya kadar tutarsız gibi görünebilecek verilerden İsrail'in "kimliksiz" olduğu sonucu çıkmamaktadır. Aksine İsrail'de -ve bilhassa dış politikasında- her şey kimlik üzerine kuruludur. Genel bir sınıflandırma yapacak olursak, devletin kimliği üç temel bileşenden meydana gelmektedir: Din (Yahudilik)¹³², milliyetçilik (Siyonizm) ve soykırım geçmişi (Holokost).¹³³ Bahse konu bileşenler İsrail'in dış politikadaki davranış ve tercihlerini şekillendiren temel unsurlardır. "Ancak her bileşenin dış politikadaki önemi İsrail'in bulunduğu duruma, bağlama ve ilişki kurduğu devletlere göre değişim göstermektedir."¹³⁴

Genel hatlarıyla bakıldığında İsrail'in kimlik inşasının kökenlerini 19. yüzyılda siyonist hareketin doğuşu ile başlatmak mümkündür. Siyonizmin farklı tanımlamaları ve -ilerleyen satırlarda kısmen değineceğimiz üzere- türevleri bulunmaktadır. Yahudiler arasında genişçe bir kesim tarafından kabul edilen hâliyle aktarırsak:

"Yahudi ulusunun tarihi doğum yeri olan İsrail topraklarında yeniden doğmayı ve yenilenmeyi savunan Yahudi ulusal hareketidir. İsrail toprakları ve Kudüs'e Kutsal Kitap'ta verilen isim olan Siyon'a dönmek, 2 bin yıl önce bu topraklardan Yahudilerin sürgününden bu yana Yahudi dinî hayatının temel taşı olmuş ve Yahudi dualarına, ritüel, edebiyat ve kültürüne yerleşmiştir. Modern siyonizm, 19. Yüzyıl sonlarında Doğu Avrupa'da Yahudilerin vahşi bir şekilde katledilmelerine ve Batı Avrupa'daki anti-semitizme karşı bir cevap olarak doğmuştur. Modern siyonizm, ata yurduna yönelik eski dinî ve tarihî bağları, İsrail toprağında modern bir Yahudi

¹³¹ Michael B. Barnett, "The Politic of Uniqueness: The Status of the Israeli Case", Michael N. Barnett (Ed.), *Israel in Comparative Perspective*, New York: State University of New York Press, 1996, s. 3.

¹³² Çalışmamızda "Yahudilik" ifadesi, din, etnisite ve kültür olgularını içine alacak şekilde kullanılmaktadır.

¹³³ Michael N. Barnett, "Identity and Alliances in the Middle East", Katzenstein, op.cit., s. 345.

¹³⁴ Nurlan Muminov, *Holokost Anlatısının İsrail Devlet Kimliği İnşasındaki Rolü ve Arap Ülkelerine Yönelik Dış Politikasına Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018, s. 40. Muminov, çalışmada bu üç bileşene ilave olarak "militarizm" ve "kolonyalizm" in de İsrail'in kimlik tanımlamasına dâhil edilebileceğini öne sürmektedir.

devleti kurmayı amaçlayan modern bir ulusçuluk anlayışı ile kaynaştırmıştır
[...]"¹³⁵

Siyonist hareketin ortaya çıkışında antisemitizm olgusu şüphesiz büyük bir etkiye sahip olsa da İsrail'in kimliği üzerine en kapsamlı eserlerden birini kaleme alan Dov Waxmann, hareketin Avrupa'daki Aydınlanma Dönemi'nin ardından tekevvün eden özgürleşme, modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin sonucu olduğunu aktarmaktadır.¹³⁶ Aydınlanma sürecinden etkilenen ve siyonizm denildiğinde akla gelen ilk isimlerden biri olan Theodor Herzl'in¹³⁷ tasavvurunda da dinî referanslar bulunmamaktadır. Herzl, "*Yahudi Devleti*" isimli eserinde din adamlarının devlet işlerine -kendi uzmanlık alanları- dışında müdahale etmemeleri gerektiğini ve "*ordu nasıl kışlada tutuluyorsa*" din adamlarının da ibadethanelerin içinde tutulmasını savunurken,¹³⁸ anılan çalışmasından altı yıl sonra (1902'de) yayımlanan "*Eski Yeni Ülke (Altneuland)*" isimli romanında seküler ve çoğulcu bir toplum tasvir etmektedir. Ancak Yahudilik inancına ve kültürüne karşı olmayan Herzl'e göre din, sembolik düzeyde sosyal uyum için itici bir güçtür ve ulusal deneyimin özü olmasa bile Yahudi kimliğinin sınırlarını çizmektedir.¹³⁹ Bu kapsamda Herzl'in liderliğinde, 29-31 Ağustos 1897 tarihlerinde Basel'de düzenlenen I. Siyonist Kongre'de kabul edilen "*Basel Programı*" ile Yahudi halkı için Filistin'de bir yurt kurulmasının amaçlandığı deklare edildiğinde, bu amaca ulaşılması için "*Yahudilik bilincinin ve hislerinin güçlendirilmesine*" vurgu yapılması tesadüfi değildir.¹⁴⁰

3 Eylül 1897'de günlüğüne, "*Basel Kongresi'ni tek bir kelimeyle özetleyecek olsaydım -ki bunu açıkça telaffuz etmekten kaçınacağım- bu şu olurdu: Basel'de Yahudi*

¹³⁵ Selim Çağlayan, İsrail Sözlüğü, İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2017, ss. 369-370.

¹³⁶ Dov Waxmann, *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending / Defining the Nation*, New York: Palgrave Macmillan, 2006, s. 18.

¹³⁷ 2 Mayıs 1860 tarihinde Peşte'de (Macaristan) dünyaya gelen Herzl, 1891-1895 yılları arasında Orta Avrupa'nın en prestijli gazetesi "*Die Neue Freie Presse*"nin Paris muhabirliğini; 1895'ten 1904'teki ölümüne kadar da aynı gazetenin edebiyat editörlüğünü yapmıştır. 1896'da yayımlanan "*Yahudi Devleti - Yahudi Meselesine İlişkin Modern Bir Çözüm Denemesi*" başlıklı kitabıyla modern siyonizmin en önemli metnine imza atan Herzl, Avrupa Yahudilerinin içinde bulunduğu koşullarda tek çözümün bir Yahudi devletinin kurulması olduğunu öne sürmüş ve fikirleriyle İsrail devletinin kurulmasına ilham kaynağı olmuştur. Derek Penslar, *Theodor Herzl: The Charismatic Leader*, New Haven and London: Yale University Press, 2020, s. 8, 12, 87.

¹³⁸ Herzl, op.cit., s. 93.

¹³⁹ Shlomo Avineri, *Herzl's Vision: Theodor Herzl and the Foundation of the Jewish State*, New York: BlueBridge, 2014, s. 189.

¹⁴⁰ Elşen, Gurbanov, "Tarihten Günümüze Siyon Aşkı ve Siyonizm Türleri" *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 2, 2018, s. 153.

Devletini kurdum. Bunu bugün yüksek sesle söylersem, [benimler alay] ederler. Belki beş yıl sonra, ancak kesinlikle elli yıl sonra herkes bunu görecek”¹⁴¹ notunu düşen Herzl’in öngörüsü gerçekten de belirttiği zaman diliminde gerçekleşirken, bırakmış olduğu miras, farklı yaklaşımlarıyla günümüzde İsrail devletinin hem iç hem de dış siyasetini belirleyecektir. Nitekim devletin temel dinamiklerine baktığımızda asıl itici gücün “İşçi Siyonizmi”¹⁴² geleneğinden gelenler ile “Revizyonist Siyonizm”in takipçileri arasında yaşanan rekabetten kaynaklandığı görülmektedir.

20. yüzyılın ilk yıllarında Rusya’da ortaya çıkan İşçi Siyonizmi, özü itibarıyla sosyalizm ve Yahudi milliyetçiliğini harmanlayan bir yaklaşımdır.¹⁴³ İşçi Siyonizmi ile Herzl’in “Siyasî Siyonizmi” arasındaki en bariz fark, Herzl ve destekçilerinin Yahudi devletinin uluslararası toplumun desteğiyle kurulacağına yönelik tahayyüllerine karşın İşçi Sosyalizminin başka bir gücün icazetine başvurmadan Yahudi devletinin ancak işçi sınıfı tarafından tesis edilebileceği öngörüsüdür.¹⁴⁴ İşçi Siyonizmi, İsrail devletini kuranların (Ben-Gurion, İzak Ben-Zvi, Golda Meir vs.) fikir ve politikalarını derinden etkilemiş¹⁴⁵ ve hareketin şekillendirdiği “siyasî hareketler bugünkü İşçi Parti’sinin [...] nüvesini”¹⁴⁶ oluşturmuştur. Aynı şekilde İsrail Savunma Kuvvetleri’nin çekirdeğini oluşturan *Haganah*’ın öncülü *HaShomer* de devletin kuruluşundan önce bir İşçi Siyonist kurumu olarak faaliyet göstermiştir.¹⁴⁷ Bu arka plan ekseninde İngiliz mandası döneminden 1977’ye kadar İsrail siyasetine mezkûr hareketle bağlantılı siyasal partiler (*Ahdut HaAvoda*, *Mapai*, *Mifleget HaAvoda*) hâkim olmuştur.¹⁴⁸

İsrail siyasal hayatı için bir dönüm noktası olan 1977’de ise Menahim Begin liderliğindeki Likud’un seçimleri kazanması ile Revizyonist Siyonizmin takipçileri ilk

¹⁴¹ Raphael Patai (Ed.) , *The Complete Diaries of Theodor Herzl*, New York: Herzl Press and Thomas Yoseloff, 1960, s. 581.

¹⁴² Literatürde Sosyalist Siyonizm, Sol Siyonizm ya da Yahudi İşçi Hareketi olarak da adlandırılmaktadır.

¹⁴³ Waxmann, op.cit., s. 20.

¹⁴⁴ Ayşe Ömür Atmaca, “Roots of Labor Zionism: Israel as the New Land of Socialist Ideas?”, *Ortadoğu Etütler*, Vol: 4, No: 1, 2012, s. 170.

¹⁴⁵ Hareketin kökenleri Nachman Syrkin, Dov Ber Borochoy, Aaron David Gordon gibi isimlerin düşüncelerine dayanmaktadır. Atmaca, op.cit., s. 170.

¹⁴⁶ Çağlayan, op.cit., s. 387.

¹⁴⁷ Atmaca, op.cit., s. 170.

¹⁴⁸ Gökhan Çinkara, *Sosyalist Siyonist İşçi Partilerinin Kurumsal ve İdeolojik Kökenleri (1897-1935)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2020, s. 14.

kez iktidara gelmiştir.¹⁴⁹ Ze'ev (Vladimir) Jabotinski'nin (1880–1940) fikir babalığını yaptığı Revizyonist Siyonizmin kökenleri, 1920'li yılların ortalarına uzanmaktadır.¹⁵⁰ Bahse konu hareket, İşçi Siyonizmi gibi seküler bir karakteri haiz olsa da¹⁵¹ solun “*takıntı hâline getirdiği*” devletin doğasına ilişkin tartışmaların yerine önceliğin Yahudi devletinin kurulması için elzem olan güç kazanımına verilmesini öne sürmektedir.¹⁵² Revizyonist Siyonizmi, İşçi Siyonizminden ayıran bir başka özelliği maksimalist tutumudur.¹⁵³ Nitekim hareketin takipçileri, “*Ben-Gurion'un kabul ettiği Birleşmiş Milletler 1947 tarihli taksim planını*” reddederken, İsrail devletinin “*Ürdün Nehri'nin iki yakası, Batı Şeria ve Doğu Kudüs*”ü de kapsamasını savunmuşlar ve daha az tavizkar bir tutum içerisinde olmuşlardır.¹⁵⁴

Siyonist temellerinin yanı sıra İsrail'in kimliğini şekillendiren bir diğer bileşenin Yahudilik olduğu yukarıda belirtilmişti. Ancak burada “Yahudilik”ten kastın salt dindarlık olduğu anlaşılmamalıdır. Şüphesiz din olgusu da mühim bir etken olmakla birlikte İsrail'in kimlik oluşumunda Yahudiliğe atıfta bulunulurken aynı zamanda geleneğe / kültüre vurgu yapılmaktadır. Erken dönem siyonistlerin bu faktöre çok fazla ehemmiyet vermemelerine rağmen devletin kuruluşundan sonra Yahudiliğin yeni bir milliyetçilik anlayışına evrilerek İsrail kimliğinin temel harçlarından biri hâline dönüşmesi, pragmatik gerekçelerden kaynaklıdır. Her şeyden önce bu gelenek, İsrail'in yurtdışındaki Yahudilerle bağının kopmasını engelleyen temel unsurlardan biridir. Buna ek olarak Yahudilik, İsrail'e müteveccihen gerçekleştirilen kitlesel göçlerde, farklı coğrafya ve kültür havzalarından gelen kişilerin ülkeye entegrasyonunda kritik bir işlev görmüştür. Dolayısıyla devleti kuran siyasî elitin (çoğu sekülerdir) tamamen farklı ve yeni bir kimlik inşasına gitmeyip, Yahudiliği referans nesnesi almaları bu kontekste anlamlandırılabilir.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Avi Shlaim, “The Likud in Power: The Historiography of Revisionist Zionism”, *Israel Studies*, Vol: 1, No: 2, 1996, s. 279.

¹⁵⁰ Yaacov Shavit, *Jabotinsky and the Revisionist Movement 1925-1948*, New York: F. Cass, 1988, s. 33.

¹⁵¹ Eran Kaplan ve Derek J. Penslar (Ed.) *The Origins of Israel 1882-1948*, Madison: The University of Wisconsin Press, 2011, s. 92.

¹⁵² Eran Kaplan, *The Jewish Radical Right - Revisionist Zionism and Its Ideological Legacy*, Madison: The University of Wisconsin Press, 2005, s. 4.

¹⁵³ Shavit, op.cit., s. 92

¹⁵⁴ Ufuk Ulutaş vd., *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Ankara: SETA Yayınları, 2012, s. 65.

¹⁵⁵ Waxmann, op.cit., ss. 37-38.

Benzer şekilde Yahudilik, İsrail dış politikasını yönlendiren ve liderlerin algılarını, inançlarını, tutumlarını şekillendiren öğelerin başında gelmektedir. Waxman bunun en somut örneğinin, karar alıcıların diaspora Yahudilerinin çıkarlarına ve refahına verdikleri önem olduğunu kaydetmektedir.¹⁵⁶ İsrail dış politikasının sadece kendi vatandaşlarının değil, diğer ülkede yaşayan Yahudilerin de çıkarlarını güvence altına almakla ilgilendiğini kaydeden Waxmann, bu kapsamda Ben-Gurion'un 17 Temmuz 1950 tarihinde Büyükelçilere hitaben yaptığı konuşmasındaki hususlara atıf yapmaktadır:

“Yahudi diasporası var olduğu sürece... İsrail, diğer devletler gibi [...] sadece kendi coğrafi ve jeopolitik durumunu dikkate alamaz veya endişelerini sadece kendi vatandaşları ile sınırlayamaz. Yurtdışında yaşayan Yahudiler yasal olarak İsrail'in bir parçası [vatandaşı] olmasalar dâhi nerede yaşarlarsa yaşasınlar İsrail devletinin ilk ve belirleyici işidir. İsrail bu konuda tarafsız olamaz; böyle bir tarafsızlık, Yahudi halkıyla olan bağlarımızdan vazgeçmek anlamına gelecektir.”¹⁵⁷

Alıntıdaki yaklaşım biçimi sadece Ben-Gurion'un kişisel bir ideali olmayıp, aksine, kendisinden sonra iktidara gelen tüm karar alıcıların üzerinde ittifak ettikleri bir meseledir. Ancak bu noktada İsrail devleti ile yurtdışındaki belirli bir Yahudi grubu arasında çıkar çatışması belirdiğinde karar alıcıların önceliğinin daima devletin menfaatlerine yönelik olduğunu belirtmek gerekir. “Önce İsrail” şeklinde kavramsallaştırabileceğimiz bu tutum, meşruiyetini devletin “hayatta kalmasının” yurtdışındaki Yahudilerin de hayatta kalmasını sağlayacağı fikrinden almaktadır. Keza bu yaklaşımın da en somut yansımalarından biri Ben-Gurion'un: “Benim görüşüm her zaman [diasporadaki tüm Yahudi cemaatlerinin] çıkarlarını göz önünde bulundurmamız gerektiği yönünde olmuştur. Ancak burada çok önemli bir ayrım söz konusudur; zira onların çıkarlarının ne olduğunu düşündükleri değil, bizim onların çıkarları olarak neyi gördüğümüz mühimdir. İsrail için hayati önem taşıyan bir durum varsa ve ilgili Yahudilerin çıkarları farklıysa, İsrail'in hayati çıkarları önce gelir çünkü İsrail dünya Yahudileri için hayati önem taşımaktadır.” ifadelerinde saklıdır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Ayrıca bkz: Gabriel Sheffer, “Israeli-Diaspora Relations in Comparative Perspective”, Michael N. Barnett, op.cit., ss. 53-83.

¹⁵⁷ Ibid., s. 46.

¹⁵⁸ Ibid.

Son kertede soykırım geçmişinin İsrail'in kimlik oluşumundaki yerini irdelediğimizde ise kolektif bellekte merkezî bir konuma sahip olan bu olgunun aslında 1940'ların sonundan 1960'lara kadar bir “suskunluk” evresinden geçtiği görülmektedir. Devleti kuran elitlerin daha ziyade ulusal zaferlerin anılması ve ön plana çıkarılması yönündeki eğilimi, ilk dönemlerde mezkûr geçmişin eğitim kurumlarında öğretilmesini ve hatta edebiyat ya da sanat gibi mecralarda işlenmesini engellemiştir.¹⁵⁹ Ancak buradan mazinin devlet aygıtı tarafından tamamen unutturulmaya çalışıldığı sonucu çıkarılmamalıdır. Aksine, devleti kuran elit, geçmişte yaşanan trajedinin ve bundan çıkarılacak derslerin bir nesil sonra kaybolup gitmesinden endişe duymakla birlikte soykırım hatırasının toplumda “Yahudi olmayan” dünyaya karşı düşmanca bir bakış açısının kök salmasına sebebiyet vermesinden de çekinmiştir. Zira kurucuların en nihâyetinde temel amaçları “normal bir ulus” ve “normal bir devlet” inşa ederek uluslararası toplumun parçası hâline gelmektir.¹⁶⁰

Toplumsal bilinçte de soykırım meselesi sadece “hayatta kalanlara ait” bir olgu olarak değerlendirilmiş ve İsrail’de yaşayanlarca ilk etapta özümsememiştir. Soykırımdan kurtulanlardan deneyimlerini paylaşmaları talep edilmezken, kendilerinden artık sadece “İsrailli olmaları” beklenmiştir. Daha açık bir ifadeyle erken dönemde toplumsal düzeyde soykırım geçmişiyle ilgili “kurbanların” ötekileştirildiği bir yönelim söz konusu olmuştur. Toplumun bir bölümü, soykırım sırasında direniş gösterenleri idealize ederken, eş zamanlı olarak “diasporanın pasif ve korkak Yahudilerinin” başına gelenleri “utanç verici” olarak addetmiştir. Bu durum “özgür ve cesur” olan “yeni İsrailli” kimliğine karşıt bir unsur şeklinde algılanmıştır.¹⁶¹

Ancak Waxmann’ın da kaydettiği üzere devletin ve toplumun kahir ekseriyetinin soykırıma yönelik ilk tutumu, hatırlama ihtiyacı ile unutma arzusu arasında derin bir çatışma içinde olsa da mazide yaşananlar devletin gerekliliğine -ve meşruiyetine- güçlü bir destek sağladığı cihetle İsrail kolektif hafızasında baskın hâle gelmiştir. Nitekim Avrupa Yahudilerinin “çaresizlikleri” ve “yok edilmeleri”, bir Yahudi devleti

¹⁵⁹ Ibid., s. 34.

¹⁶⁰ Dalla Ofer, “We Israelis Remember, But How? The Memory of the Holocaust and the Israeli Experience”, *Israel Studies*, Vol: 18, No: 2, 2013, s. 72.

¹⁶¹ Yechiel Klar vd., “The ‘Never Again’ State of Israel: The Emergence of the Holocaust as a Core Feature of Israeli Identity and Its Four Incongruent Voices”, *Journal of Social Issues*, Vol: 69, No: 1, 2013, s. 126.

kurulmasının elzem olduğuna yönelik varsayımların doğruluğunun en büyük kanıtı olarak telakki edilmiştir.¹⁶²

Soykırımın toplum düzeyinde daha açık bir şekilde tartışılmasını sağlayan iki gelişme, Almanya ile 1952’de imzalanan ve detaylarına ilerleyen bölümlerde değineceğimiz “*Tazminat Anlaşması*” (Lüksemburg Anlaşması) ile 1954 tarihli “*Kastner Davası*”dır. Bahse konu dava, Nazi Dönemi’nde Macaristan’daki bazı Yahudileri Adolf Eichmann ile “*pazarlık ederek kurtaran*” ve savaş sonrasında İsrail’de devlet görevinde bulunan Rudolf Israel Kastner’in, Malkiel Gruenwald isimli bir gazeteci tarafından “*Nazi işbirlikçisi*” olarak suçlanması ardından Başsavcılığın Kastner adına Gruenwald hakkında hakaret davası açmasıyla başlamıştır. Kamuoyunca büyük bir ilgiye mazhar olan davada Gruenwald beraat ederken, Kastner bizzat mahkemenin hakimi tarafından “*şeytanla işbirliği yapmakla suçlanmış*” ve 1957’de Tel-Aviv’deki evinin önünde suikaste uğrayarak hayatını kaybetmiştir.¹⁶³

Her iki gelişme de İsrail toplumunun soykırımla doğrudan yüzleşmesini sağlayan ilk örneklerdir. Ancak toplum nazarında asıl kırılma etkisi yaratan gelişme -keza çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde içeriğine değinmiş olduğumuz- 1961 tarihli Eichmann Davası olacaktır. Nitekim Avrupalı Yahudilerin toplama kamplarına sürülmesinden sorumlu olan ve Arjantin’de Mossad tarafından yakalanarak İsrail’e getirilen Eichmann’ın davası, toplumun soykırım kurbanlarıyla ilk kez özdeşleşmesini sağlamıştır. Yaklaşık dokuz ay süren ve 100’den fazla tanığın dinlendiği duruşmalar sırasında şahitlerin aktarmış oldukları deneyimler, toplumun soykırım geçmişine yönelik menfi yaklaşımını tersine çevirmekle kalmamış, kolektif belleğin de en başat unsurlarından birine dönüştüren sürecin önünü açmıştır. Böylece “*bir daha asla*” sloganı artık sadece devletin savunma reflekslerini meşrulaştırıcı bir düstur olmaktan çıkarak, toplum nezdinde de geniş kabul gören bir yaklaşım hâline gelmiştir.

¹⁶²Waxmann, op.cit., s. 35.

¹⁶³ Yechiam Weitz, “The Holocaust on Trial: The Impact of the Kasztner and Eichmann Trials on Israeli Society”, *Israel Studies*, Vol: 1, No: 2, 1996, ss. 1-3.

İKİNCİ BÖLÜM

TEMKİNLİ YAKINLAŞMA

Çalışmamızın ikinci bölümünde Almanya ile İsrail arasında Tazminat Sorunu'nun ele alınması ile başlayan etkileşimin, hangi aşamalardan geçilerek diplomatik ilişkilerin tesisine doğru evrildiği analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, Bonn'un uzun bir süre boyunca Tel-Aviv ile ilişkilerini resmîleştirmesinin önünde engel teşkil eden Hallstein Doktrini ile diplomatik ilişkilerin kuruluşunun sorunsuz bir şekilde ötelenebilmesini sağlayan bölgesel gelişmeler ve bu gelişmelerle de bağlantılı olarak askerî alanda kurulan işbirliğinin mahiyeti irdelenmiştir.

1. Gayri Resmî İlişkilerin Başlangıcı: Tazminat Sorunu

[Diplomatik] ilişkiler beni rahatsız etmiyor. Burada iki konunun çok önemli olduğunu düşünüyorum: Almanların önümüzdeki on yıl içinde endüstrimize çeyrek milyar dolar yatırım yapacak olmaları [ve] silah tedarik etmeleri.”¹⁶⁴

David BEN-GURION

Fransız tarihçi Dominique Trimbur, “1945’ten Günümüze Federal [Almanya] Cumhuriyeti - İsrail İlişkileri” başlıklı çalışmada, İkinci Dünya Savaşı’nın akabinde Almanya ile Yahudi dünyası arasındaki ilişkilerin bilançosunu ortaya koymaya çalışırken, 1943’te gönderildiği Theresienstadt’taki toplama kampından sağ kurtulan haham Leo Baeck’in 1945 tarihli bir yorumuna atıfla, Almanya ile Yahudilik arasında “aşılmaz bir uçurumun” bulunduğunu aktarmaktadır. Baeck’in zamanın ruhunu (Zeitgeist) yansıtan bu söylemi, “Stunde Null” (Sıfır Saat)¹⁶⁵ örneğindeki gibi romantize edilen yaklaşımların hiçbir geçerliliğinin olmadığını göstermekle birlikte İsrail devletinin de yeni Almanya’ya bakış açısını özetlemektedir.¹⁶⁶ Lakin aşağıda detaylı bir

¹⁶⁴ Yechiam Weitz, “Ben Gurions Weg Zum ‘Anderen Deutschland’ 1952-1963”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Heft: 48, No: 2, 2000, s. 273.

¹⁶⁵ Alman ordusunun 8 Mayıs 1945’te kayıtsız şartsız teslim olmasıyla, Nazi Dönemi’nden tamamen soyutlanmış yeni bir başlangıç çabasını sembolize etmektedir.

¹⁶⁶ Dominique Trimbur, “Die Beziehungen zwischen Bundesrepublik und Israel von 1945 bis heute”, Katja Schubert ve Laurence Guillon (Der.), *Deutschland und Israel / Palestina von 1945 bis heute*, Würzburg: Königshausen und Neumann, 2014, s. 20.

biçimde analiz edeceğimiz siyasî ve sosyo-ekonomik gerekçeler, her iki aktörü gayri resmî de olsa tahmin edilenden daha hızlı bir şekilde doğrudan etkileşime zorlamış ve Tazminat Sorunu kapsamında yapılan temaslar aynı zamanda Almanya-İsrail ilişkilerinin başlangıcını teşkil etmiştir.

Daha detaylı bir biçimde irdelersek Nazilerin, Yahudi toplumu için yaşattığı yıkımlardan ötürü Almanya'dan tazminat talep edilmesine ilişkin bireysel fikirlerin ortaya çıkışı, İkinci Dünya Savaşı'nın başlarına denk gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde bunu kurumsal bir kimlik altında müttefik devletlere bildiren ilk kişi ise -bilahare İsrail'in ilk Cumhurbaşkanı olacak olan- Haim Weizman'dır. 20 Eylül 1945 tarihinde "*Filistin Yahudi Ajansı*" başkanı sıfatıyla, Almanya'yı işgal eden dört büyük güce ilettiği mektubunda Nazilerin, Yahudilere verdikleri maddî zararın 2 milyar Sterlinin (dönemin kuruyla yaklaşık 8 milyar ABD Doları) üzerinde olduğunu tahmin edildiğini kaydeden Weizmann, devamında gasp edilen mülklerin, "*Yahudilerin maddî ve manevi rehabilitasyonunda*" kullanılmak üzere iade edilmesi gerektiğini ve "*iade / tazminat konularına ilişkin ayrı bir memorandumun zamanı geldiğinde Filistin Yahudi Ajansı ve diğer Yahudi örgütleri tarafından sunulacağını*" belirtmiştir.¹⁶⁷

Kuruluşunun ardından Almanya ile her türlü temastan kaçınan ve vatandaşlarına da bunu bir ölçüde dayatan İsrail devletinin tazminat konusunda ilk adımı atması, 16 Ocak 1951 ve 12 Mart 1951 tarihlerinde ABD, SSCB, Birleşik Krallık ve Fransa'ya ilettiği iki Nota ile gerçekleşmiştir.¹⁶⁸ 16 Ocak tarihli Nota'da, daha ziyade bireysel tazminat konuları yer alırken, 12 Mart tarihli Nota'da, İsrail devletinin soykırıma maruz kalan milyonlarca Yahudinin "*tek temsilcisi ve varisi olduğu*" vurgulanarak,¹⁶⁹ her iki

¹⁶⁷ Foreign Relations of the United States (FRUS), "The President of the Jewish Agency for Palestine (Chaim Weizmann) to the Secretary of State", *Diplomatic Papers 1945, European Advisory Commission, Austria, Germany*, Washington D.C.: Government Printing Office, 1968, ss. 1302-1305.

¹⁶⁸ The State of Israel, *Documents Relating to the Agreement Between the Government of Israel and the Government of the Federal Republic of Germany*, Ministry of Foreign Affairs: Jerusalem, 1953, Document 3'ten aktaran: Jelinek, op.cit., s. 94.

¹⁶⁹ Söz konusu Notadan kısa bir süre sonra, İsrail hükümeti ile Dünya Yahudi Kongresi Başkanı Nahum Goldmann arasında yapılan görüşmelerde, tazminat konusunda İsrail ile Amerikan Yahudi Örgütleri arasındaki görev dağılımı ele alınmış ve varılan mutabakat neticesinde Tel-Aviv yönetiminin sadece kendi sınırları içerisinde bulunan Yahudiler adına taleplerde bulunması kararlaştırılmıştır. Constantin Goschler, "The United States and Wiedergutmachung for Victims of Nazi Persecution: From Leadership to Disengagement", Axel Frohn (Ed.) *Holocaust and Shilumim - The Policy of Wiedergutmachung in the Early 1950's*, Washington D.C.: German Historical Institute, 1991, s. 15.

Almanya'dan toplam 1,5 milyar Dolarlık bir meblağ talep edilmiştir.¹⁷⁰ Bu çerçevede 1 milyar Doların Federal Almanya Cumhuriyeti'nden, 500 milyon Doların da Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden tahsis edilmesi öngörülmüştür. Ancak müttefiklerin (ABD, Birleşik Krallık ve Fransa) 5 Temmuz 1951 tarihli cevabi Nota'sında, Almanya'nın tazminat ödemeye “zorlanamayacağı” (*impose*) kayda geçirilmiş¹⁷¹ ve Nota'nın takdimi sırasında sözlü olarak Bonn yönetimiyle doğrudan irtibat kurulmasının gerekliliğine işaret edilmiştir.¹⁷² SSCB ise İsrail'in 16 Ocak tarihli Nota'sına karşılık vermezken, 12 Mart tarihli Nota'sına Tel-Aviv'in ısrarı karşısında ancak bir yıldan fazla bir süre geçtikten sonra ve “*sürpriz olmadığı üzere*” olumsuz yanıt vermiştir.¹⁷³

İsrail'in tazminat konusundaki temel motivasyonu, yetersiz altyapısı ve “*yok denecek kadar az olan döviz rezervlerinden*” kaynaklı ekonomik sorunlarının giderilmesidir.¹⁷⁴ Ayrıca ülkenin jeopolitik konumu itibarıyla varoluşsal bir tehdit altında bulunması da önemli bir etkidir. Başbakan Ben-Gurion'un, 2 Ocak 1951 tarihinde Maliye Bakanı Elizer Kaplan'a gıda rezervi açısından bir felaketle karşı karşıya olduklarını ve “*iki ay içerisinde ekmek bulamayacaklarını*” belirtmiş olması, temel ihtiyaçlar bakımından mevcut koşulları özetlemektedir.¹⁷⁵ Dolayısıyla Tel-Aviv yönetimi, Tazminat Sorunu'nun çözümünde tamamen müttefik yardımına bel bağlanamayacağı realitesinden hareketle 5 Temmuz tarihli cevabi Nota'dan çok daha önce Almanlarla bazı temaslara girişmiştir.

¹⁷⁰ Yaakov Sharett (Ed.), *The Reparations Controversy: The Jewish State and German Money in the Shadow of the Holocaust 1951-1952*, Berlin: de Gruyter Verlag, 2011, s. 13.

¹⁷¹ FRUS, “The Secretary of the State to the Ambassador of Israel (Eban)”, *Foreign Relations of the United States 1951, The Near East and Africa, Volume V*, Washington D.C.: Government Printing Office, 1982, ss. 749-750. Almanya-İsrail ilişkilerinin alametifarikasıdan biri de -Bonn yönetiminin ABD'deki Yahudi diasporasına atfettiği önem hariç tutulursa- başta Washington yönetimi olmak üzere diğer büyük güçlerin, iki devlet arasındaki ilişkilerin mahiyetine doğrudan bir etkisinin bulunmamasıdır. Almanya ve ABD'deki Yahudi Toplumu arasındaki ilişkiler hakkında bkz: Shlomo Shafir, “The American Jewish community's attitude to Germany: The impact of Israel”, *Journal of Israeli History: Politics, Society, Culture*, Vol: 18, No: 2, 1997.

¹⁷² Jelinek, op.cit., s. 101; Michael Wolffsohn, “Das deutsch-israelische Wiedergutmachungsabkommen von 1952 im internationalen Zusammenhang”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Jahrg.: 36., Heft: 4., 1988, s. 699.

¹⁷³ Jacob Tov, “All Quiet on the Eastern Front: Israel and the Issue of Reparations from East-Germany, 1951-1956”, *Israel Studies*, Vol: 18, No: 1, 2013, ss. 81-83.

¹⁷⁴ Kenneth M. Lewan, “How Germany Helped to Build Israel”, *Journal of Palestine Studies*, Vol: 4, No: 4, 1975, s. 42.

¹⁷⁵ Weitz, op.cit., s. 261.

Bu temaslardan en önemlisi, Almanya Federal Meclisinde milletvekilliği yapan Yahudi kökenli Jacob Altmaier ve İsrail'in Münih Konsolosu¹⁷⁶ Eliahu Livneh'in aracılığıyla gerçekleşmiş, böylece İsrail Maliye Bakanlığı Müsteşarı David Horowitz¹⁷⁷ ile Şansölye Adenauer, 19 Nisan 1951 tarihinde Paris'te gizlice bir araya gelmişlerdir.¹⁷⁸ Alman lider görüşmede, tazminat konusunda İsrail tarafıyla doğrudan müzakerelerde bulunmaya hazır olduklarını bildirirken, muhatabı ise müzakerelerin iki koşula bağlı olacağının altını çizmiştir. İlk şart, Nasyonal Sosyalizm zamanında işlenen suçların sorumluluğunun kabul edildiğine dair resmî bir açıklamanın yapılması, ikincisi de müzakereler için 1.5 milyar Dolar tutarındaki meblağın esas alınmasıdır. Her iki koşul zaten İsrail tarafından evvelce çeşitli vesilelerle gündeme getirilen ve Şansölyenin önceden bilgi sahibi olduğu talepleri içermekte olduğu için Alman liderin muhatabına yanıtı olumlu olmuştur.¹⁷⁹

Paris'teki görüşme, Tazminat Sorunu'nun kilit anlarından birisidir. Adenauer'in doğrudan inisiyatif alması, sürecin önünü açmış ve müzakereler için sunulan koşulların kabul edilmesi, İsrail yönetimini rahatlatmıştır. Her ne kadar bu ülkeden elde edilebilecek getiriler İsrail için kritik önemi haiz olsa da kamuoyunda, Almanya ve Almanlara karşı menfi bakış açısının mevcudiyetini koruduğu cihetle müzakerelerin Tel-Aviv açısından siyasi bir kumar olduğu ortadadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bilhassa ilk koşulun yerine getirilmesi, İsrail vatandaşları nezdinde Almanya ile doğrudan temas etme tabusunun yıkılması yönünde ileriye dönük yararlı bir adımı teşkil etmiştir.

Tazminat Sorunu'na Bonn yönetiminin perspektifinden bakıldığında sorunsalın çözüm aşamasında etik boyutun söylem olarak ön plana çıkarıldığını fakat arka planda somut siyasi gerekçelerin bulunduğunu öne sürebiliriz. Öncelikle İsrail ile tesis edilecek ilişki biçiminin niteliği, Bonn yönetiminin “*yeni Almanya*” retoriği açısından büyük

¹⁷⁶ Münih'teki İsrail Konsoloslugu, ABD, Birleşik Krallık ve Fransız işgal güçlerine akredite şekilde 1948-1953 yılları arasında faaliyet göstermiş olup, ekseriyetle yerlerinden edilmiş Yahudilerin sorunlarıyla meşgul olmuştur. Jewish Telegraphic Agency, “Israel Closes Its Only Consulate in Germany; Transfer Functions”, 10.06.1953.

¹⁷⁷ İsrail'in 12 Mart 1951 tarihli Nota'sını kaleme alan iki isimden biridir. Jelinek, op.cit., s. 161.

¹⁷⁸ Görüşmede İsrail'in Paris Büyükelçisi Maurice Fischer ile Adenauer'in siyasi danışmanı Büyükelçi Herbert Blankenhorn da hazır bulunmuşlardır. Goschler, op.cit., 16.

¹⁷⁹ Yechiam Weitz, “Moshe Sharett and the German Reparations Agreement 1949-1952”, Eli Lederhendler (Ed.) *Jews, Catholics and the Burden of History*, New York: Oxford University Press, 2005, ss. 222-223.

önem taşımaktadır. Dolayısıyla Bonn ile Tel-Aviv arasındaki olası bir normalleşmenin, Almanya'nın, parçası olmayı arzu ettiği Batı dünyası başta olmak üzere, uluslararası ilişkilerdeki diğer aktörler nezdindeki itibarının yeniden tesis edilmesine yardımcı olması öngörülmüştür.

Mevzubahis denklem, Şansölye Adenauer'in müzakereler konusundaki inisiyatifini niçin 1951'e kadar beklettiğini de bir noktaya kadar açıklamaktadır. Adenauer, Şansölyeliğe seçildikten yaklaşık iki ay sonra "*Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland*"a¹⁸⁰ verdiği mülakatta, İsrail'e ilk etapta 10 milyon Mark değerinde ürün göndermeye hazır olduklarını beyan etmiş olsa da bu açıklaması, muhataplarında herhangi bir sempati emaresi uyandırmamıştır.¹⁸¹ Adenauer'in danışmanı Herbert Blankenhorn, Alman liderin 1951'den önce Yahudilere karşı işlenen suçlar hakkında kayda değer bir açıklama yap(a)mamasının, o dönem itibarıyla Alman halkının buna hazır olmamasından kaynaklandığına dikkat çekmektedir. Blankenhorn'a göre Alman ulusunun soykırımdan sorumlu olduğuna dair resmî bir açıklama yapılmasının kamuoyunda oluşturabileceği tepki, henüz rüştünü ispat etmemiş olan devletin imajı açısından riskli bir durumdur ve ayrıca iç politikadaki demokratikleşme sürecini tehlikeye sokma ihtimali vardır.¹⁸²

Söz konusu hassasiyet, Adenauer'in, Paris'teki gizli görüşmede sunulan ilk koşulu yerine getirdiği 27 Eylül 1951 tarihli Meclis konuşmasında açıkça görülebilmektedir:

"Federal Almanya Cumhuriyeti hükümeti ve Alman halkının büyük çoğunluğu, Nasyonal Sosyalizm döneminde Almanya'da ve işgal altındaki

¹⁸⁰ Almanya'daki Yahudilerin Haftalık Gazetesi.

¹⁸¹ Adenauer'in bu mülakatı vermesindeki motivasyonunun, Şansölyenin ilk hükümet açıklamasını özellikle Yahudilerin maruz kaldıkları suçlara atıf bakımından yetersiz bulan Sosyal Demokrat Parti (SPD) lideri Kurt Schumacher'in eleştirilerinden kaynaklı olduğu tahmine müsaittir. 1947'de Nürnberg'de yaptığı bir konuşmada, Alman halkının Tazminat Sorunu'nun çözümüyle mükellef olduğunu açıklayan Schumacher, bu hususu kamuoyu önünde dile getiren ilk siyasilerden biri olarak ilerleyen süreçte de -muhalif olmasına rağmen- Adenauer yönetimini bilhassa Tazminat Sorunu'nda destekleyecektir. Friedrich-Ebert-Stiftung (Çevrimiçi Ortama Aktaran), *Protokoll der Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands vom 29. Juni bis 2. Juli 1947 in Nürnberg*, Hamburg: Auerdruck GmbH, 1957, ss. 50-51; Kai von Jena, "Versöhnung mit Israel? Die deutsch-israelischen Verhandlungen bis zum Wiedergutmachungsabkommen von 1952 - Der Hintergrund der jüdischen Ansprüche", *Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte*, Jahrg.: 34, Heft: 4 1987, s. 461.

¹⁸² Inge Deutschkron, "Die politischen Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und Israel - Eine Bilanz", Ralph Giordano (Der.), *Deutschland und Israel: Solidarität in der Bewährung - Bilanz und Perspektive der Deutsch-Israelischen Beziehungen*, Gerlingen: Bleicher Verlag, 1992, s. 58.

topraklarda Yahudilere yapılan [...] eziyetlerin farkındadır. Alman halkının kahir ekseriyeti bu suçlardan iğrenmiş ve katilim göstermemiştir... Alman halkı adına kelimelerin kifayetsiz kaldığı suçların işlenmiş olması hem maddî hem de manevî bir telafiyi zorunlu kılmaktadır... Federal hükümet, Alman halkının en seçkin görevi olan maddî tazminat sorununa bir çözüm getirmeye hazırdır."¹⁸³

Adenauer'in formülasyonunda Nasyonal Sosyalizm dönemi ile Alman halkının ayrı tutulduğu, bir bakıma Nazilerden soyutlandığı ve kolektif suçluluğun kabul edilmediği göze çarpmaktadır. Öte yandan konuşmada tazminatın mahiyeti ve boyutuna da herhangi bir atıf yapılmadığı dikkat çekmektedir. Metnin, İsrail ve Almanya'daki müttefik güçlerin temsilcileriyle eşgüdüm hâlinde hazırlandığı ve nihâi hâlini oldubittiye getirilmeden almış olduğu hesaba katılırsa,¹⁸⁴ Tel-Aviv yönetiminin müzakerelere artık bir an önce başlayabilmek adına kolektif suç savında daha fazla ısrarcı olmadığı anlaşılmaktadır.

Adenauer'in kolektif suç meselesinde geri adım atmaması, soykırım vakasında Alman halkının topyekun suçlanamayacağına yönelik keskin inancı ve daha önce değinildiği üzere kendi kamuoyunun tepkisine sebebiyet vermek istememesinden kaynaklanmaktadır.¹⁸⁵ Müzakerelerin başlamasının önündeki son pürüzlerden ilki, Şansölyenin 6 Aralık 1951 tarihinde bu kez Nahum Goldmann¹⁸⁶ ile Londra'da gerçekleştirdiği gizli bir görüşmeyle giderilmiştir. Bu görüşmeden kısa bir süre önce 27 Eylül 1951 tarihli Meclis konuşmasında tazminatın boyutuna ilişkin bir açıklama yapmayan Adenauer, bu kez Goldmann'ın talebi üzerine iki paragraflık bir mektup tevdi etmiştir. Mektubun içeriği özetle şöyledir:

"Sayın Dr. Nahum Goldmann,

Yahudilerin Almanya'ya Karşı Maddî Talepleri Konferansı Başkanı.

¹⁸³ Stefan Engert, "A Case Study in 'Atonement': Adenauer's Holocaust Apology", *Israel Journal of Foreign Affairs*, 4:3, 2010, s. 116.

¹⁸⁴ Jena, op.cit., s. 463.

¹⁸⁵ Kolektif suç argümanı ilerleyen yıllarda da hiçbir Şansölye tarafından kabul görmemiştir.

¹⁸⁶ Goldmann bu görüşmeyi Ekim 1951 tarihinde New York'ta kurulan "Conference on Jewish Material Claims Against Germany"nin (JCG) başkanı sıfatıyla yapmıştır. Tazminat Sorunu'nda farklı Yahudi örgütlerinin çatı kuruluşu olarak tesis edilen yapı, ilerleyen süreçte Almanya ile yapılacak müzakerelerin İsrail ile taraflarından biri olacaktır. Jehuda Reianharz, Evyatar Friesel, "Nahum Goldmann: Jewish and Zionist Statesmen - An Overview", Mark A. Raider (Ed.), *Nahum Goldmann: Statesman without a State*, Albany: State University of New York Press, 2009, ss. 23-24.

Federal hükümetin, Yahudi halkı ve İsrail [devletinin] temsilcileriyle, Nazi rejiminin neden olduğu zararların tazmini konusunda müzakerelerde bulunmaya hazır olduğunun bildirildiği 27 Eylül 1951 tarihli... beyanat çerçevesinde, Federal hükümetin bu müzakerelerin başlaması gerektiği düşüncesini taşıdığını bildirmek isterim [...] Federal hükümet, müzakerelerde İsrail devleti hükümetinin 12.03.1951 tarihli Nota'sındaki taleplerini temel almaya hazırdır."¹⁸⁷

Goldmann'a tevdi edilen mektup, Paris görüşmesinde Alman tarafına sunulan ikinci koşulun yerine getirilmesine işaret ederken, Adenauer'in muhatabının talebini kabinesinin görüşüne başvurmadan re'sen kabul etmesi, müzakerelerin bir an önce başlamasını istediğinin göstergesidir. Şansölyenin mektubu, İsrailli tarihçi Yeshayahu Jelinek'in tabiriyle Yahudi tarihi için eşsiz bir belge niteliğindedir. Belgenin eşsizliği, tarih boyunca Yahudilere karşı yapılan haksızlıkların telafi edilmesi gerektiği görüşünü ilk kez içermesinden kaynaklanmaktadır.¹⁸⁸

Adenauer ve Goldmann'ın Londra'daki görüşmesinin ardından müzakerelerin başlangıcı için geriye sadece Knesset'in onayının alınması kalmıştır. Fakat onay sürecinin hiç de kolay gelişmediğini belirtmek gerekir. Örneğin Almanlarla müzakere konusunun ele alındığı 7 Ocak 1952 tarihli Knesset oturumu, ekseriyeti Menahim Begin'in liderlik ettiği Herut Partisi'nin sempatizanlarından oluşan bir grubun Meclis yakınlarında düzenledikleri protestonun, kısa sürede Meclis baskınına doğru evrilmesi nedeniyle tamamlanamamıştır. Ordunun devreye girmesiyle kontrol altına alınabilen olaylardan sonra iktidarın Almanya ile doğrudan müzakerelerde bulunulması önerisi, 9 Ocak 1952 tarihli oturumda, 61 milletvekilinin lehte oy kullanmasıyla Knesset'ten geçmiştir (50 milletvekili öneriye karşı çıkmıştır).¹⁸⁹

Meşakkatli bir sürecin ardından taraflar arasındaki resmî müzakereler en nihâyetinde 21 Mart 1952¹⁹⁰ tarihinde Hollanda'nın Wassenaar kentinde¹⁹¹ başlatılmıştır. Alman delegasyonunun başında Franz Böhm ve Otto Küster bulunurken, İsrail tarafı masada, devleti ve "Yahudilerin Almanya'ya Karşı Maddî Talepleri

¹⁸⁷ Konrad Adenauer, *Erinnerungen 1953-1955*, Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt, 1950, ss. 138-139.

¹⁸⁸ Yeshayahu A. Jelinek, *Deutschland und Israel 1945-1945 - Ein Neurotisches Verhältnis*, München: Oldenbourg Verlag, 2004, ss. 140-141.

¹⁸⁹ Jelinek'in aktarımına göre olaylar sırasında 125 kişi yaralanmıştır. Jelinek, op.cit., ss. 159-160.

¹⁹⁰ Kimi kaynaklarda müzakerelerin 20 Mart tarihinde başladığı yer olsa da doğrusu, Shinnar'ın da anılarında kaydettiği üzere 21 Mart'tır. Felix E. Shinnar, *Bericht eines Beauftragten*, Tübingen: Reiner Wunderlich Verlag, 1967, s. 36.

¹⁹¹ Lokasyon olarak Wassenaar'da karar kılınmasının nedeni, güvenlik endişesinden kaynaklıdır.

Konferansı”nı (*Conference on Jewish Material Claims Against Germany - JCG*) temsilen iki farklı delegasyonla yer almıştır. Devleti temsil eden delegasyonun başında her ikisi de Almanya’da doğup büyüyen, Georg Josephthal ve Felix Shinnar bulunmuştur. JCG ise Moses Leavitt yönetimindeki bir heyet tarafından temsil edilmiştir.¹⁹² JCG Başkanı Goldmann, müzakerelere bizzat katılmasa da ihtiyaç duyulduğu anlarda aracılık rolü üstlenmiştir.

Devleti temsil eden İsrail delegasyonunun müzakerelerdeki talebi 1 milyar Dolarlık bir meblağın karşılanması olmuş ve bu miktar, savaş boyunca 500 bin Yahudinin İsrail’e yerleştirilmiş olmasıyla gerekçelendirilmiştir. Alman tarafının en büyük handikabı, Wassenaar’daki görüşmelerle eş zamanlı olarak Londra’da Almanya’nın savaş öncesi borçlarının yeniden düzenlenmeye çalışıldığı bir konferansta müzakerelerde bulunmasıdır. Londra’daki konferansta Alman delegasyonunun başındaki isim olan Herman Abs, savaş borçları konusunda nihâi bir sonuç alınmadan Wassenaar’da herhangi bir taahhüt altına girilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Keza dönemin Maliye Bakanı Fritz Schäffer de federal bütçenin “yetersizliğinden” yola çıkarak Tazminat Sorunu’na olumsuz bakan isimler arasında yer almıştır.¹⁹³ Bu doğrultuda Böhm ve Küster’in -istemeyerek de olsa-¹⁹⁴ İsraili muhataplarına Londra’dan çıkacak sonucun beklenmesi gerektiğini aktarmaları, muhataplarınca kabul görmemiş ve görüşmeler kopma noktasına gelmiştir.

Knesset’in, 6 Mayıs 1952 tarihinde, Alman tarafından tazminatın boyutu ve ödeme şekline dair somut bir öneri gelmeden Wassenaar’daki görüşmelerin yeniden başlatılmaması kararını alması, bu sürece kadar Böhm / Küster – Abs / Schäffer arasındaki tartışmanın dışında kalan Adenauer’i yeniden inisiyatif almaya zorlamıştır. Müzakerelerin sonuçsuz kalmasından çekinen Şansölyenin talimatıyla İsrail tarafına sunulabilecek somut bir öneri üzerinde çalışan Böhm, en geç 12 yıl zarfında yapılacak 3 milyar Mark değerindeki ürün teslimini kapsayan bir taslak hazırlayarak, Adenauer’in talebi üzerine 23 Mayıs tarihinde (Paris’te) Goldmann’a sunmuştur. Böhm’ün sunduğu

¹⁹² Markus A. Weingardt, *Deutsche Israel und Nahost-Politik: Die Geschichte einer Gratwanderung seit 1949*, Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2002, s.82.

¹⁹³ Karadağ ve Özdal, “Almanya ve İsrail Arasındaki ...”, op.cit., s. 101.

¹⁹⁴ Nitekim Böhm ve Küster, İsrail tarafının taleplerine makul yaklaşan iki isim olarak Abs ve Schäffer’in tezlerini paylaşmıyordu.

plan, beklentileri tam anlamıyla karşılamasa da müzakerelerin yeniden başlatılabilmesini teminen İsrail tarafınca makul bulunmuştur.

Böylece Nisan ayında ara verilen Wassenaar müzakereleri, Haziran ayında tekrar başlatılmış ve bu kez nispeten hızlı bir sonuç alınabilmiştir. JCG'nin, İsrail devletinden bağımsız talep ettiği 500 milyon Dolarlık meblağdan vazgeçerek bunu 500 milyon Marka indirmesi (o dönemki kur itibarıyla dörtte bir oranında daha az), sürecin hızlanmasına katkıda bulunmuştur. Böhm'ün hazırladığı plan üzerinden yapılan pazarlıklar sonucunda toplam tazminat miktarı 3,45 milyar Mark (yaklaşık 833 milyon Dolar) olarak belirlenmiştir.¹⁹⁵ Wassenaar müzakerelerinde varılan mutabakat, en nihâyetinde Adenauer ve İsrail Dışişleri Bakanı Moşe Şaret tarafından imzalanan 10 Eylül 1952 tarihli Lüksemburg Anlaşması ile kayıt altına alınmıştır. Bonn yönetiminin, herhangi bir müttefik baskısı olmadan tamamen kendi iradesiyle yürüttüğü müzakerelerin sonucu olan bu anlaşma ile toplam tazminat miktarının 3,45 milyar Mark olduğu tescil edilmiş ve bunun 3 milyarının İsrail devletine, kalan 450 milyon Markın da JCG'ye ödenmesi hükme bağlanmıştır. Öte yandan ödemelerin ürün teslimi şeklinde yapılması ve 12 yıllık bir süre zarfında tamamlanması öngörülmüştür.¹⁹⁶

Son tahlilde 1953 yılının Mart ayında yürürlüğe giren Lüksemburg Anlaşması, Almanya-İsrail ilişkilerinin ilk dönüm noktasını teşkil etmiştir. Almanya, anlaşmadan kaynaklanan tüm yükümlülüklerini harfiyen yerine getirmiş ve İsrail'in ekonomik bağlamda içinde bulunduğu girdaptan kurtulmasını sağlamıştır. *“Anlaşma koşullarının yerine getirildiği 12 yıllık süre içinde sadece gayri safi milli hasılanın 3 kat artması bile ekonomik getirilerin boyutunu gözler önüne sermektedir. Özellikle altyapı çalışmalarının hızlandırılması sayesinde söz konusu dönemde İsrail'e göç eden yüzbinlerce Yahudi için istihdam ve yerleşim alanları yaratılabilmiş ve İsrail'in bir*

¹⁹⁵ Weingardt, op.cit., ss. 89-90.

¹⁹⁶ Rolf Vogel (Der.), *Der deutsch-israelische Dialog*, München: Saur Verlag, 1987, ss. 76-84; Anlaşma'da yer alan bir diğer husus, Almanya'da bir “İsrail Misyonu”nun kurulmasıdır. Diplomatik statüyü haiz olmayan ve ilk etapta İsrail adına anlaşmadan kaynaklı gereksinimleri takip etmekle görevlendirilen Misyonun başına Felix Shinnar getirilmiştir. Misyonun merkezi, İsrail tarafının talebi üzerine Köln olarak belirlenmiş ve resmîyette İsrail Maliye Bakanlığına bağlı şekilde faaliyet göstermiştir. Buna rağmen Alman tarafı iyi niyet göstergesi olarak Shinnar'ı kordiplomatiğe dâhil etmiş ve bir süre sonra da Misyon bünyesinde bir konsolosluk biriminin faaliyet göstermesine izin vermiştir. Shinnar, op.cit., ss. 55-56; Jelinek, op.cit., ss. 251-252.

devlet olarak varlığını devam ettirebilmesi mümkün kılınmıştır.”¹⁹⁷ Tarafları ve içeriği itibarıyla diploması tarihi açısından özel bir konuma sahip olan Lüksemburg Anlaşması, Almanya-İsrail arasındaki tabuların -henüz yıkılmasa da- gevşemesini sağlamış ve diplomatik ilişkilerin kuruluşuna giden yolda bir mihenk taşı olmuştur.¹⁹⁸

Anlaşma, aynı zamanda her iki aktörün kimlik tanımlamalarının sağlaması niteliğindedir. Genel bir değerlendirme ile Almanya açısından Wassenaar Görüşmeleri’nin sonuç vermesi, artık gerçekten de yeni bir Almanya’nın var olduğu argümanını güçlendirirken, Tel-Aviv yönetimi açısından ise “Önce İsrail” politikasının somut bir tezahürü olmuştur. Anlaşmanın imzalanabilmesinde şüphesiz lider faktörünün de önemli bir paya sahip olduğu ayrıca belirtilmelidir. Zira müzakerelerin başlatılabilmesi ve nihâyetinde bir mutabakata varılabilmesi her şeyden önce Ben-Gurion ve Adenauer’in ortaya koymuş oldukları irade sayesinde. Ben-Gurion’un, sürece İsrail’de tamamen karşı çıkan muhalifleri mümkün olduğu ölçüde dizginleyebilmesi; Adenauer’in de kabinesi ve partisindeki muhalif seslere rağmen kritik aşamalarda hamilik rolünü başarıyla üstlenmesi, Tazminat Sorunu’nun çözüme kavuşturabilmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu sayede imzalanabilen Lüksemburg Anlaşması, diplomatik ilişkilere giden yolda *conditio sine qua non*’un yerine getirildiği doküman sıfatıyla iki devlet arasındaki ilişkilerin tarihinde müstesna bir yer almıştır.

2. Hallstein Doktrini ve Diplomatik İlişkilerin Ötelenmesi

Tazminat Sorunu’nun çözümü, ilişkilerin resmîyete dökülmesi için müsait bir ortam hazırlamakla birlikte önce İsrail akabinde de Almanya’dan kaynaklı bazı gelişmeler diplomatik ilişkilerin kurulmasını bir müddet daha ertelemiştir. Bonn yönetimi gerek Lüksemburg Anlaşması’nın imza sürecinde gerek imzaların atılmasının hemen ardından -resmî olarak talep etmese de- diplomatik ilişkilerin tesisine hazır olduğunun sinyallerini vermiş ancak Tel-Aviv yönetiminden, İsrail halkının buna henüz

¹⁹⁷ Karadağ ve Özdal, op.cit., ss. 105-106.

¹⁹⁸ 18 Mart 1953 tarihinde Federal Meclis; 22 Mart 1953 tarihinde de Knesset tarafından onaylanmıştır. Anlaşma’nın Federal Meclis’te onaylanabilmesi, muhalefetteki SPD’nin desteğiyle gerçekleşebilmiştir. Oylamada, Adenauer’in Hristiyan Demokrat Partisi’nde (CDU) dâhi bir konsensüse varılmadığı görülürken (146 milletvekilinden sadece 85 kişi “evet” oyu kullanmıştır); SPD neredeyse hiç fire vermemiştir (130 milletvekilinden 125’i “evet” oyu kullanmış; 5’i ise oylamaya katılmamıştır). Weingardt, op.cit., s.92.

psikolojik olarak hazır olmaması nedeniyle olumlu bir karşılık alamamıştır. Ancak uzun vadede bu durumun ulusal çıkarlarına uygun olmayacağını fark eden Tel-Aviv yönetiminin, diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik menfi yaklaşımını revize etmesi uzun sürmemiştir.¹⁹⁹

İsrail'in görüş değişikliğinin başlıca nedenlerinden biri, dış politikasında yaşanan eksen kaymasıyla ilintilidir. Kuruluşundan itibaren Doğu-Batı denklemine tarafsız bir tutum sergilemeye çalışan Tel-Aviv, 1950'de patlak veren Kore Savaşı'yla bağlantılı gelişmelerde Batı bloğuna müzahir bir yaklaşım benimseyerek hangi tarafta yer alacağının ilk işaretini vermiştir.²⁰⁰ Dış politikadaki bu paradigma değişikliği,²⁰¹ ülkenin izole ve "düşmanla" çevrili konumundan kaynaklı dezavantajının, Batı'nın (özellikle de ABD ve NATO'nun) askerî gücünden faydalanabilmek suretiyle dengelenmeye çalışılmasıyla alakalıdır. Dolayısıyla o dönemde Batı dünyasıyla kurumsal bir bütünleşme yolunda olan Almanya ile kurulabilecek ilişkilerin önemi daha da hissedilir hâle gelmiştir.

Bu doğrultuda İsrail'in Köln'deki Misyon Şefi Shinnar, Haziran 1953'te kendi makamlarına sunduğu bir öneride, Almanya ile bir yıl içinde karşılıklı Büyükelçi atamalarının yapılabileceğini ve İsrail'i Bonn'da temsil edebilecek en uygun kişinin Nahum Goldmann olacağını kaydetmiştir. Shinnar'ın önerisini ilk etapta zamanlama açısından erken bulan Dışişleri Bakanı Şaret de 1955 yılının sonlarına doğru tutumunu değiştirerek diplomatik ilişkilerin kurulmasının vaktinin geldiğini düşünmüş ve Ocak 1956'da bu fikrini kabineye sunmuştur. Şaret'in önerisi -Ben-Gurion'un desteğine rağmen- kabinede kabul görmemiş fakat Almanya'nın İsrail'de, Köln'deki Misyonla benzer işleve sahip bir temsilcilik açmasına izin verilmesi uygun bulunmuştur.²⁰²

Ne var ki 1955 yılının sonundan itibaren diplomatik ilişkileri öteleyen taraf bu kez Bonn yönetimidir. Bonn'daki fikir değişikliğinin başlıca nedeni, Alman dış

¹⁹⁹ Markus A. Weingardt, *Deutsch-Israelische Beziehungen - Zur Genese bilateraler Verträge 1949-1996*, Konstanz: Hartung-Gorre Verlag, 1997, ss. 26-27.

²⁰⁰ Avi Shlaim, "Israel between East and West 1948-56", *International Journal of Middle East Studies*, 36, 2004, s. 660.

²⁰¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Uri Bialer, *Between East and West: Israel's Foreign Policy Orientation 1948-1956*, New York: Cambridge University Press, 1989.

²⁰² Roni Stauber, "Realpolitik and the Burden of the Past: Israeli Diplomacy and the 'Other Germany'", *Israel Studies*, Vol: 8, No: 3, 2003, s. 111.

politikasının 1960'lı yılların sonlarına dek temel yapı taşlarından biri olan Hallstein doktrininin²⁰³ pratiğe dökülmesidir. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Walter Hallstein'ın adını taşıyan doktrin, temelde Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin üçüncü taraflarca tanınmasını engellemeyi amaçlayan bazı ekonomik ve siyasî yaptırımların tatbikine dayanmaktadır.²⁰⁴ Hallstein Doktrini'nin benimsenmesine yol açan gelişmeler özetle şöyle sıralanabilecektir: 5 Mayıs 1955 tarihinde kısıtlı egemenliğinden kurtulan Almanya, aynı yılın Eylül ayında Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kurmuş, buna mukabil karar alıcılar, Moskova'da artık iki "Alman" Büyükelçiliğinin bulunacağı gerçeğinden yola çıkarak "tek temsil iddiasına" halel gelmemesini teminen yeni bir formül arayışına girmişlerdir. Şansölye Adenauer'in, Federal Meclis konuşmasında (22 Eylül 1955), "öteki" Almanya'nın üçüncü taraflarca tanınmasını "*dostane olmayan davranış*" (*unfriendly act*) olarak değerlendireceklerini ilan etmesiyle ilk adım atılmış ve Dışişleri Bakanlığınca 8-9 Aralık 1955 tarihlerinde düzenlenen Büyükelçiler Konferansı'nda doktrinin içeriği doldurulmuştur.²⁰⁵

Hallstein Doktrini, uygulamada Bonn'un dış politikadaki manevra alanını kısıtlayan ve üçüncü devletlerin "*şantajına*" açık kapı bırakan bir hamle olarak, İsrail ile ahiren kurulmak istenen diplomatik ilişkiler için elverişsiz bir ortam hazırlamıştır. Doktrinin neden olduğu sıfır toplamı denkleminde, Alman siyasî elitinin İsrail ile tesis edilecek diplomatik ilişkilerden, Arap Ligi'ne üye devletlerin Doğu Almanya'yı tanımasına yol açabileceği gerekçesiyle kaçınması, Tel-Aviv yönetimini sükût-u hayale uğratmıştır.²⁰⁶ Bonn'un attığı geri adımın en somut göstergelerinden biri, İsrail tarafının ahiren yeşil ışık yaktığı Almanya Misyonu'nu hayata geçirmemesidir. Shinnar, Alman Dışişleri Bakanı Heinrich von Brentano²⁰⁷ ile 27 Ocak 1956 tarihli görüşmesinde, hükümetinin ikili ilişkileri aşamalı şekilde normalleştirme arzusunda olduğunu ifadeyle Köln'deki İsrail Misyonu'na benzer bir temsilciliğin, Almanya tarafından kendi

²⁰³ Doktrin, adını Hallstein'dan alsa da fikir babası, Dışişleri Bakanlığının kıdemli diplomatlarından Wilhelm Georg Grewe'dir.

²⁰⁴ Yaptırımların en radikal örnekleri, Doğu'daki Alman devletini tanıma yoluna giden Yugoslavya (1957) ve Küba (1963) ile diplomatik ilişkilerin kesilmesidir.

²⁰⁵ Werner Kilian, *Die Hallstein-Doktrin - Der diplomatische Krieg zwischen der BDR und der DDR*, Berlin: Duncker und Humboldt, 2001, ss. 13-13, 22.

²⁰⁶ Buradan İsrail'in dolaylı şekilde Hallstein doktrinine bir nevi kurban edildiğine ve Alman dış politikasının Arap devletlerini öncelediğine dair bir algı oluşsa da 1956'dan itibaren yaşanan gelişmeler tam tersini gösterecektir.

²⁰⁷ Federal Almanya'nın ilk Dışişleri Bakanı olup, 1955-1961 yılları arasında görev yapmıştır. Söz konusu makam daha önce (1951-1955 yılları arasında) Şansölye Adenauer'in uhdesinde bulunmaktaydı.

lkelerinde açılmasının uygun bulunduğunu aktarmıştır. Muhatabına ilk etapta somut bir yanıt vermekten kaçınan Brentano, Shinnar’la 6 Mart 1956 tarihinde gerçekleştirdiği bir başka görüşmede nihâi kararlarını vermeleri için biraz daha vakit istemiş ve ertesi gün şansölye Adenauer’e iletlediği mektubunda, diplomatik ilişkilerin kurulmasına dair menfi görüşünü kayda geçirerek, İsrail’de, Köln’dekine benzer bir Misyonun aılabileceğini lakin bunun için bir müddet beklenmesini talep etmiştir. Brentano, şansölyenin onayıyla Shinnar’a iletlediği 14 Mart tarihli yazıda,²⁰⁸ hükümetinin İsrail’de bir Misyon açmaya istekli olduğunu, Misyonun görevi ve kuruluş tarihine ilişkin detayların bilahare müzakere edilmesinin öngörüldüğünü aktarmıştır.²⁰⁹

Ancak yine de kısa süre sonra görüleceği üzere Brentano’nun söylem ve eylemi tutarlı olmayacaktır. Mevcut kaynaklar Alman Bakanın, 14 Mart tarihli yazılı taahhüdüne rağmen niçin geri adım attığına ilişkin net bir veri sunmasa da kendisinin İsrail tarafının önerisine aslında en baştan beri sıcak bakmadığı ve büyük olasılıkla “süreci engelleyen kişi” olarak tarihe not düşülmemesi için zaman kazanmaya çalıştığı tahmine müsaittir. Keza Alman Dışışleri Bakanlığı’ndaki ilgili siyasî dairenin de -Arap dünyasında yol açabileceği tepkiler nedeniyle- İsrail’de açılacak bir Misyonu karşı olduğu sır değildir.²¹⁰ Bu arka plan ekseninde 3-7 Nisan 1956 tarihlerinde İstanbul’daki Büyükelçiler Konferansı’nda hazır bulunan Alman diplomatlar, Bakanlarının 14 Mart tarihli yazısında yer alan hususların pratiğe dklemeyeceği yönünde mutabık kalmışlardır.²¹¹

Almanya’nın nihâi kararını Shinnar’a bildirmekle görevlendirilen Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Hallstein, muhatabına, SSCB’nin Orta Doğu’daki nüfuz alanının

²⁰⁸ Shinnar anılarında, “Almanya Misyonu” nerisinin Bonn yönetiminden geldiğini belirtirken, ilerleyen yıllarda İsrail’de Büyükelçi olarak görev yapacak olan Niels Hansen ise bahse konu inisiyatifin esasında İsrail tarafından alındığını ancak Shinnar’ın “*talep eden*” taraf olarak gzkmemek adına anılarında bu hususu farklı aktardığını kaydetmektedir. Niels Hansen, *Aus dem Schatten der Katastrophe: Die Deutsch-Israelischen Beziehungen in der ra Konrad Adenauer und David Ben Gurion*, Düsseldorf: Droste Verlag, 2004, s. 395. Keza Jelinek de 9 Aralık 1955 tarihli bir arşiv belgesine referansla bu önerinin aslında Shinnar tarafından yapıldığına yer vermektedir. Jelinek, op.cit., s. 280.

²⁰⁹ Cornelia Lein, *Die Beziehungen beider Deutscher Staaten zu Israel 1949-1963*, Technische Universitt Dresden Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006, ss. 215-217.

²¹⁰ Esasında Brentano’nun İsrail’e bakış açısının menfi olmadığını ve Hallstein doktrininin yürürlüğe konulmasından önce bu ülke ile diplomatik ilişkiler kurulmasından yana tavır sergilediğini belirtmek gerekir. Alman Bakanın, Hallstein doktrini döneminde diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik yeni tutumu, ülkesinin ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmek durumunda kalmış olmasıyla açıklanabilir. Lein, op.cit., ss. 216-217.

²¹¹ Lein, op.cit., s. 217.

artmakta olduğuna dikkat çekerek, Moskova'nın ileri sürdüğü "iki Alman devleti" tezinin yayılmasını engellemeye önem verdiklerini, bu nedenle hâlihazırda Arap dünyasıyla sürdürülen iyi ilişkilerin bozulmasına yol açabilecek bir girişimde bulunamayacaklarını, dolayısıyla bu aşamada Almanya Misyonu'nu hayata geçiremeyeceklerini belirtmiştir. Görüşmenin dikkat çeken bir diğer ayrıntısı, Hallstein'in sözünü ettiği tehdidin, ilerleyen zamanda öngörülen riskleri beraberinde getirmeyeceğinin anlaşılması hâlinde dolaylı bir adım olan Almanya Misyonu'nun yerine doğrudan diplomatik ilişkilerin kurulmasına hazır olacaklarını kaydetmesidir.²¹²

Bonn yönetiminin tek temsil iddiası ve yeniden birleşme konusundaki hassasiyeti nedeniyle İsrail ile ilişkilerine resmîyet kazandırmaktan kaçınması, kendi içinde tutarlı gözükse de pratikte amaç sadece Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin tanınmasının önüne geçmekle sınırlı değildir. Kararın alınmasında Arap dünyasıyla mevcut olan ekonomik ilişkiler de göz önünde tutulmuştur. Farklı bir anlatımla, Orta Doğu bölgesinin Alman ekonomisi için büyük bir pazar oluşturmaları ve Alman firmaları / ürünlerinin anılan bölgede boykot edilme riski, İsrail ile tesis edilecek ilişki biçimine dair kâr / zarar hesaplamasında önemli bir faktör teşkil etmiştir.

Bonn yönetiminin bu süreçte değerlendirmeye aldığı en ironik talep ise müttefiklerinden (ABD, Birleşik Krallık, Fransa) gelmiştir. 1950'lerin ortalarından itibaren Orta Doğu'daki etkileri giderek azalmaya başlayan bu devletler, nüfuz alanlarını tamamen yitirmeme adına Almanya'nın, Arap dünyasıyla istikrarlı şekilde yürüttüğü ilişkilerini muhafaza etmesini ve bölgedeki aktörleri kızdıracak girişimlerden uzak durmasını tercih etmişlerdir. Müttefiklerin beklentileri, uygulamada Bonn yönetiminin İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulmamasına yönelik kararında belirleyici bir etkiye sahip olmasa da Dışişleri Bakanlığınca fırsat bilinerek araçsallaştırılmış ve konunun bir müddet daha rafa kaldırılmasına yönelik tutum, "*müttefiklerin de bunu istemediği*" argümanı ile meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.²¹³

²¹² Hallstein ile yapılan görüşmeyi merkezine aktaran Shinnar, bazı bürokratların yaşanan gelişmelerin kamuoyuna yansıtılması gerektiğini öne sürdüklerini, ancak daha sonra bu fikirden vazgeçildiğini ifade etmektedir. Shinnar, op.cit., ss. 115-116.

²¹³ Michael Wolffsohn, *Ewige Schuld? 40 Jahre Deutsch-Israelische Beziehungen*, München: Piper Verlag, 1988, ss. 29-30.

Hallstein Doktrini, son tahlilde Almanya ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulmasını öteleyen bir gelişme olarak Lüksemburg Anlaşması ile kurulan pozitif etkileşimi kısa süreliğine çıkmaza soksa da Almanya'nın aynı dönemde patlak veren Süveyş Krizi'nde İsrail'e yönelik müzahir tavrı, ilişkilerin uzun vadede yıpranmamasını sağlayarak, iki aktör arasında yeniden bir yakınlaşma sürecini beraberinde getirecektir. Almanya'nın Arap dünyası ile etkileşimi ve Orta Doğu bölgesine yönelik politikası, bundan sonra da İsrail ile ilişkilerini etkileyecek ana parametrelerden biri olacaktır.

3. İkinci Bir Dönüm Noktası Olarak Süveyş Krizi ve Etkileri

Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır'ın 1956 yılının Temmuz ayında Süveyş Kanalı'nın kamulaştırılacağına dair açıklaması, bölgede menfaatleri bulunan Birleşik Krallık ve Fransa'nın tepkisini çekerken, İsrail'in iki devletle anlaşarak 29 Ekim 1956 tarihinde Gazze ve Sina Yarımadası'na girmesi, Süveyş Savaşı'nın fitilini ateşlemiştir.²¹⁴ Bonn yönetimi, İsrail ordusunun giriştiği harekâttan hemen sonra Birleşik Krallık ve Fransa'nın da savaşa dâhil olmasıyla ortaya çıkan krizde, tarafsızlığını korumaya çalışmakla birlikte Tel-Aviv ile ilişkilerinde yeni bir meydan okumaya maruz kalmıştır.

Harekâtın başlamasından üç gün sonra Başbakan Ben-Gurion, Şansölye Adenauer'e ilettiği 1 Kasım 1956 tarihli mektubunda,²¹⁵ Bonn hükümetinin, Mısır'daki gelişmeler nedeniyle Lüksemburg Anlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini askıya alma eğiliminde olduğuna dair duyumlar aldığını ve eylemlerinin tamamen Kahire'nin saldırgan tutumundan kaynaklandığını ifadeyle ürün sevkiyatlarının durdurulmamasını rica etmiştir.²¹⁶ Ben-Gurion'un endişesi temelsiz değildir. Alman Dışişleri Bakanlığınca savaşın ayak seslerinin duyulduğu dönemde yapılan değerlendirmeler, olası bir İsrail saldırısı hâlinde sevkiyatlara ara verilmesi görüşünü dışlamamıştır. Şansölyeye yakın isimlerden olan ve Federal Basın Bürosu'nu yöneten Felix von Eckardt'ın, harekâtın ilk günlerine tekabül eden rutin basın toplantılarından birinde, İsrail'in, BM Güvenlik

²¹⁴ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2017, ss. 155, 162-163.

²¹⁵ Ben-Gurion'un, Alman mevkidaşına ilettiği ilk mektuptur.

²¹⁶ Harekâttan hemen sonra başta Mısır olmak üzere diğer Arap devletleri, Alman Dışişlerine ilettikleri Notalarla, İsrail'e yapılan sevkiyatları protesto etmişlerdir. Lein, op.cit., ss. 239-240.

Konseyi tarafından saldırgan taraf olarak deklare edilmesinin, sevkiyatlar konusunda yeni bir değerlendirme yapılmasını gerekli kılabileceğine yönelik açıklaması Tel-Aviv yönetimini kaygılandırmıştır.²¹⁷

Adenauer'in, Shinnar'ı kabulünde (3 Kasım 1956), Lüksemburg Anlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda endişeye mahal olmadığını, zira sevkiyatların savaş malzemesi içermediğini belirtmesinin yanı sıra -gizli kalması ricasıyla- kişisel olarak harekâtı gerekli bulduğunu ve desteklediğini aktarması, Tel-Aviv'in tereddütlerinin giderilmesinde önemli bir rol oynamıştır.²¹⁸ Görüşmeden bir gün önce İsrail'in, BM tarafından saldırgan taraf olarak ilan edildiği dikkate alındığında, Adenauer'in beyanının muhatapları açısından ehemmiyeti daha da anlaşılır hâle gelmektedir.

Süveyş Krizi boyunca Almanya'nın "*tarafsız*" pozisyonunu zedeleyebilecek beyanatlardan kaçınan fakat perde arkasında Tel-Aviv'e müzahir pozisyonda yer alan Şansölyenin, Ben-Gurion'a ilettiği 20 Kasım 1956 tarihli cevabi mektubunda, ülkesinin yükümlülüklerini yerine getireceğini garanti etmesi ve verdiği sözü tutması, Tel-Aviv yönetimince takdirle karşılanmıştır.²¹⁹ İsrail'in Sina Yarımadası ve Gazze'den geri çekilmeye yanaşmaması üzerine ABD'nin ilettiği yaptırım çağrılarına kulak asmayan Alman liderin, Tazminat Sorunu'nun "*günlük siyasî tartışmalar bağlamında ele alınmaması gereken*"²²⁰ bir mevzu olduğunu belirtmesi, Hallstein doktrinin hayata geçirilmesinden sonra iki devlet arasındaki ilişkilerde kendini gösteren olumsuz havanın bertaraf edilmesine önemli katkı sağlamıştır.

Adenauer'in Süveyş Krizi sırasında İsrail lehine olan duruşu iki açıdan değerlendirilebilir.²²¹ Bunlardan birincisi güvenlik kaygısıyla ilintilidir. SSCB'nin, Orta

²¹⁷ Roni Stauber, "The Impact of Sinai Campaign on Relations between Israel and West Germany", *Modern Judaism*, Vol: 33, No: 3, 2013, s. 237; Jewish Telegraphic Agency, "Germany Watching U.N. Decision on Israel; May Affect Reparations", 2 Kasım 1956; Hansen, op.cit., s.442.

²¹⁸ Hansen, op.cit., s.443.

²¹⁹ Lein, op.cit., s. 241.

²²⁰ Wolffsohn, "Das deutsch-israelische Wiedergutmachungsabkommen von 1952 im internationalen Zusammenhang", s. 728.

²²¹ Adenauer, Mısır'a yönelik harekâta İsrail'i desteklemesine rağmen Birleşik Krallık ve Fransa'nın krizdeki rollerine aynı sempatiyi göstermemiştir. Alman kamuoyunun da İngiliz ve Fransızların bu girişimlerini anlayışla karşıladığı söylenemez. Bununla birlikte savaşın ilk günlerinde, Alman basınında İsrail'in pozisyonuna yönelik eleştirel bir ton bulunsa da kısa süre sonra bu eleştiriler yerini İsrail yanlısı bir söyleme bırakacaktır. Hansen, op.cit., s. 444-445.

Doğu'da nüfuzunu artırdığı bir dönemde kendi kampının bölgede yanlış hamlelerde bulunduğunu düşünen Şansölyeye göre İsrail'in harekâtı, Avrupa'nın güney sınırlarının Sovyetlerden korunması ile eşdeğerdir. ABD'nin (ve Birleşik Krallık'ın), -Asvan barajının finanse edilmesinden vazgeçmesi gibi- Mısır'a verdiği taahhütleri yerine getirmemesini hatalı gören ve bu devletin bölgede izlediği agresif politikayı Avrupa'nın çıkarlarıyla uyumsuz bulan Alman liderin değerlendirmesi, Atlantik ötesindeki müttefikinin, Sovyetlere daha fazla hareket alanı açtığı yönündedir.²²² Dolayısıyla Şansölyenin, Shinnar ile görüşmesinde "*harekâtı gerekli bulduğunu*" şahsi görüşü olarak dile getirmesi bu bağlamda anlamlandırılabilir.

Sevkiyatların durdurulmamasındaki diğer gerekçe de Almanya'nın uluslararası politikada itibarını koruma çabası üzerinden okunabilir. Hallstein Doktrini -ve diplomatik ilişkilerin ötelenmesi- nedeniyle zaten olumsuz bir yörüngeye giren ikili ilişkiler, Bonn yönetiminin taahhüdüne uymaması hâlinde daha derin bir güven kaybına yol açabilirdi. Ayrıca sevkiyatların durdurulması, Bonn'un, Arap devletlerinin tehditlerine mütemadiyen boyun eğeceği algısını oluşturabilir ve gelecekte bölgedeki aktörlerle ilişkilerinde asimetrik bir denklemi beraberinde getirebilirdi. Arap dünyasının ahiren Lüksemburg Anlaşması'nın imzalanmasına giden yolda gösterdiği tepkiyi ABD'nin esasında olmayan baskısını gerekçe göstererek akıllıca bertaraf edebilen Almanya, İsrail ile ilişkilerini resmîleştirme yolunda aynı mahareti gösterememesinin hemen akabinde bu kez tamiri daha zor olacak bir hamle yapma lüksüne sahip değildir. Sonuç itibarıyla tüm hesaplamaların, sevkiyatların askıya alınmasının dış politikada yarardan çok zarar getireceği sonucunu çıkarması, pragmatik olması gereken karar alıcıların kriz sürecindeki tutumunda belirleyici olmuştur.

Almanya'nın Süveyş Krizi sürecindeki tutumuyla Tel-Aviv nezdinde "*güven tazelemesi*", Lüksemburg Anlaşması'nın ardından Menahim Begin gibi isimlerin, Bonn'un taahhütlerine uymayacağı yönündeki görüşlerini dizginleyerek, Ben-Gurion yönetiminin elini güçlendirmiş ve iktidar kanadında ilişkilerin resmîleştirilmesine yönelik sesler artık daha gür çıkmaya başlayabilmiştir. Bonn'un böyle bir teklifi olmamasına rağmen 27 Haziran 1957 tarihli basın toplantısında ilk kez kamuoyuna açık şekilde, Almanya ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını arzu ettiklerini deklare eden

²²² Lein, op.cit., s. 242.

Ben-Gurion, 9 Temmuz 1957 tarihinde *Südwestfunk*'a verdiği demeçte de “*şu aşamada sadece ekonomik ve finansal ilişkilerimiz var. İki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kurulduğunu görmeyi çok isterdim*” ifadelerini kullanmıştır. Aynı ay içinde Tel-Aviv merkezli *Davar* gazetesine “*Almanya’nın, Arap baskısına aldırmayarak anlaşmanın gerekliliklerini tereddüt etmeden, dürüstçe yerine getirmesi, (diplomatik) ilişkiler için adım atmamızı kolaylaştırıyor*” cümlelerini kuran Başbakanın açıklamaları, Alman tarafının Süveyş Krizindeki tutumunun, İsrail’de nasıl müspet yönde bir siyasî iklim değişikliğine yol açtığını gösterir niteliktedir.²²³

4. Nota Teatisi Yerine Silah Ticareti²²⁴

Süveyş Krizi sırasındaki yakınlaşma, Bonn ile Tel-Aviv arasında karşılıklı Büyükelçi atanmasına yönelik ilerleme sağlamasa da aynı dönemde meydana gelen başka gelişmeler, iki devlet arasındaki ilişkilere ayrı bir boyut daha kazandırmıştır. Kuruluşunu takip eden dönemde Washington’un -ekonomik desteğine rağmen- askerî savunma desteğini arkasına alamayan ve bu alandaki yegâne adresi Fransa olan Tel-Aviv için kaynaklarının çeşitlendirilmesi, en geç Mısır ile Çekoslovakya (dolayısıyla SSCB) arasında 1955’te yapılan Silah Anlaşması’nın ²²⁵ ardından elzem hâle gelmiştir. Keza Fransa’dan temin edilen silahların arzu edilen nicelikte olmaması, üstelik bir de İsrail ekonomisi için külfet teşkil etmesi, Lüksemburg Anlaşması ile zaten ekonomik destek sunan Almanya’yı bu alanda ön plana çıkarmıştır.

Esasında Bonn ve Tel-Aviv arasındaki silah ticaretinin ilk izlerine 1950’lerin başlarında dolaylı olarak rastlanılabilmektedir. İsrail Savunma Bakanlığı yetkilileri, Köln’deki İsrail Misyonunun varlığı sayesinde, Alman ekonomisinin tekrar canlandırılmasında önemli rol üstlenen iş adamlarından müteşekkil bir temas ağı kurarak, İkinci Dünya Savaşı’ndan arta kalan bazı hafif silah ve mühimmatın Almanya’dan satın alınmasını sağlamışlardır. Hükümetler arası bir uzlaşmadan ziyade daha çok bireysel girişimlerin sonucunda elde edilen silah ve mühimmatların nakilleri -

²²³ Hansen, op.cit., s. 456.

²²⁴ Başlığımızın tespitinde Weingardt’ın “*Diplomatlar yerine silahlar (Waffen statt Diplomaten)*” ifadesinden esinlenilmiştir. Weingardt, *Deutsche Israel und Nahost-Politik...*, s. 115.

²²⁵ Bkz: Gökhan Erdem, “Bağılantısızlıktan Bağımlılığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB İlişkileri”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume: 48, 2017, ss. 69-98.

menşei ülkeyi gizleme amacıyla- Fransa veya Belçika üzerinden yapılmıştır.²²⁶ İsrail ayrıca Lüksemburg Anlaşması'nın askerî teçhizatları kapsamayan gri alanlarından faydalanarak, “*ikili kullanıma*” (*dual use* - hem sivil hem de askerî alanda) müsait ürünler sipariş etmekten kaçınmamıştır. Alman Ekonomi Bakanlığı'nın sıklıkla Alman Hariciyesinin görüşüne başvurmak zorunda kaldığı bu tür siparişlere, askerî alanda kullanılmayacağına kanaat getirildiği ölçüde izin verilmiş, aksi durumlarda ise müsaade edilmemiştir.²²⁷

Savunma alanında atılan ilk adımlar sadece İsrail'in silah temin etme çabasından ibaret değildir. Tel-Aviv yönetimi yukarıda kayıtlı teşebbüsleriyle eş zamanlı olarak Alman ordusunun envanterine yerli üretimi olan “Uzi” marka silahı da dâhil etmek istemiş, bu kapsamda Shinnar, 1957 yılının başlarında Alman muhataplarıyla muhtelif görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmelerden en kayda değeri Alman Savunma Bakanı Franz Josef Strauss ile gerçekleştirilenidir. Uzi marka silahın alıcıları arasında Hollanda'nın bulunduğunu, başka (Avrupalı) devletlerde de silahın test aşamasına girdiğini kaydeden Shinnar'ın bildirimine karşılık Alman Bakan, nihâi kararlarını ancak ilgili birimlerce yürütülecek test aşamasının ardından bildireceklerini iletmiştir.²²⁸

Bu noktada Strauss'un, iki devlet arasındaki silah ticaretinin geliştirilmesinde kilit isimlerden biri olduğunu belirtmemiz gerekir. İsrail'in savunma alanındaki münferit ve dolaylı girişimlerinin, doğrudan yürütülen kapsamlı bir işbirliği sürecine doğru evrilmesi, 27 Aralık 1957 tarihinde bizzat Alman Bakanın Münih yakınlarındaki evinde (Rot am Inn) vuku bulan gizli bir toplantının sonucudur.²²⁹ Strauss'un bu tarihî toplantıdaki muhatapları; İsrail Savunma Bakanlığı'nın önemli isimlerinden Şimon Peres²³⁰, Ashar Ben-Natan²³¹ ve Haim Leskov'dur.²³² Kayıtlara “*Frank / Kol*”²³³

²²⁶ Shlomo Shpiro, “Communicating Interests across History: German-Israeli Security Cooperation”, Haim Goren (Ed.), *Germany and the Middle East - Past, Present and Future*, Jerusalem: The Hebrew University Press, 2003, s. 318. Shpiro bu çalışmasında İsrail'in Temmuz 1956 ve 1957'de Bremen'de faaliyet gösteren bir firmadan iki devriye botu satın aldığını kaydetmektedir.

²²⁷ Lein, op.cit., ss. 409-410.

²²⁸ Shinnar, op. cit, ss. 139-140.

²²⁹ Niels Hansen, “Geheimvorhaben Frank/Kol - Zur deutsch-israelischen Rüstungszusammenarbeit 1957 bis 1965”, *Historisch Politische Mitteilungen*, Vol: 6, No: 1, ss. 229-230.

²³⁰ Bahse konu tarihte İsrail Savunma Bakanlığı'nda yönetici pozisyonunda bulunan Peres, ilerleyen yıllarda sırasıyla Savunma Bakanlığı, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı görevlerini ifâ edecektir.

²³¹ Diplomatik ilişkilerin kurulmasını izleyen dönemde İsrail'in ilk Almanya Büyükelçisi olacaktır.

²³² Moşe Dayan'dan sonra 1958-61 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığı görevinde bulunmuştur.

kodlamasıyla geçen buluşmaya İsrail tarafı; nakliye uçakları, helikopterler, tanksavar füzeleri ve ağır silahları kapsayan geniş bir talep listesiyle gelmiştir.

Aslında hükümetinin, Tel-Aviv’le ilk yakınlaşma çabalarına pek olumlu yaklaşmadığı bilinen Alman Bakan, görüşme sonucunda kişisel açıdan büyük bir riske girerek muhataplarının taleplerini kabul etmiştir. Burada bahsini ettiğimiz risk, Federal Meclis’in ve kabinenin tamamen saf dışı bırakılmasıdır. Toplantıda vaat ettiği hususları Şansölye Adenauer ve Dışişleri Bakanı Brentano dışında oldukça kısıtlı sayıda kişiye bildiren²³⁴ Strauss’un taahhütleri, ilerleyen süreçte de yasa dışı yöntemlerle yerine getirilecektir. Örneğin İsrail’e aktarılmak üzere Alman ordusunun depolarından gizlice temin edilen silahlar hakkında hedef şaşırtmak için çalıntı ihbarında bulunulacak; uçak ve helikopter gibi “çalınması” daha zor olan objeler ise menşesine ilişkin tüm izler silinerek Marsilya limanı üzerinden İsrail’e transfer edilecektir.²³⁵

İlk aşamada Almanya-İsrail ilişkilerinin geliştirilmesini destekleyen siyasîler arasında yer almadığını belirttiğimiz Strauss’un, iki devlet arasındaki askerî işbirliği açısından milat olan bu mutabakattaki rolü, sadece etik gerekçelerle açıklanamaz. Alman Bakanın ve ülkedeki savunma çevrelerinin asıl ilgisini çeken unsur, Tel-Aviv’in, Sovyetlerin silah teknolojisine ilişkin bilgilere sahip olmasıdır. İsrail’in Süveyş Savaşı sırasında Mısır ordusundan el koyduğu silahlar, Bonn’un bu alandaki bilgi açığını gidermek için ideal bir işlev görmüştür.²³⁶ Öte yandan Strauss da tıpkı Adenauer gibi Sovyetlerin Orta Doğu’daki nüfuz alanının genişlemesinden endişelenen figürlerden biri olarak ordusu güçlü silahlarla donatılmış bir İsrail’in Batı’nın lehine olacağı düşüncesindedir.

Bonn’un askerî alanda verdiği desteğin Tel-Aviv için ehemmiyeti izahtan varestedir. Yine de Ben-Gurion ve ekibinin karşılaştıkları en büyük zorluk kendi

²³³ “Frankreich/Kolonien”in (Fransa/Koloniler) kısaltmasıdır. Mevcut kaynaklarda kodlamanın inkişafına dair somut bir bilgi bulunmasa da Hansen’in tahminine göre Strauss ile Peres’in bu toplantıdan birkaç ay önce Fransız Savunma Bakanı Jacques Chaban-Delbas’ın aracılığıyla bir araya geldiği görüşmeye atıf yapılmak istenmiş olması ihtimal dâhilindedir.

²³⁴ Jenny Hestermann, *Inszenierte Versöhnung: Reisediplomatie und die deutsch-israelischen Beziehungen von 1957 bis 1984*, Frankfurt: Campus Verlag, 2016, ss. 46-47.

²³⁵ Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland (AAPD) 1965, Dok. 2, “Aufzeichnungen des Staatssekretärs Carstens”, hrsg. im Auftrag des Auswärtigen Amts vom Institut für Zeitgeschichte, München: Oldenbourg Verlag, 1996, s. 7.

²³⁶ Marcel Serr, “Zur Geschichte der deutsch-israelischen Rüstungskooperation”, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 65. Jahrgang, 2015, s. 24.

saflarından gelmiştir. Strauss'un evindeki gizli görüşmeden çok kısa bir süre önce bazı İsrailli Bakanların, hükümetin Almanlardan silah temin etmeyi planladığına dair kamuoyuna beyanda bulunmaları, başta muhalif kanattaki siyasetçiler olmak üzere halkın farklı kesimlerinde tepkileri beraberinde getirmiştir. Sorumlu Bakanların, Ben-Gurion'un talep etmesine rağmen istifa etmemeleri üzerine Başbakan, 31 Aralık 1957 tarihinde istifasını sunmuş ve 6 Ocak 1958 günü Cumhurbaşkanı Ben-Zvi tarafından aynı kabine düzeniyle tekrar hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. İlgili Bakanlar gizliliğe riayet etmeleri koşuluyla görevlerine devam edebilmişlerdir.²³⁷

İsrail'in, Almanya'dan silah temin etme girişimlerinin açığa çıkmasıyla oluşan kriz, Alman Dışişleri Bakanlığı tarafından Arap devletlerinin Bonn'daki Büyükelçiliklerine iletilen sirküler bir Nota ile kontrol altına almaya çalışılmış ve tartışmaların gerçeği yansıtmadığı, hükümetin böyle bir girişim içinde olmadığı bildirilmiştir. Bonn'un inkâr taktiği, silah ticaretinin -ilerleyen satırlarda değineceğimiz üzere- tüm detaylarıyla ifşa olmasına dek devam edecektir. Bununla birlikte kriz, perde arkasında yürütülen müzakereleri etkilemeyecek ve varılan mutabakatın gereklilikleri yerine getirilmeye başlanacaktır. Söz konusu askerî sevkiyatların ekseriyeti tamamen şifahen verilen sözlere dayanmış ve yazılı olarak hükme bağlanmamıştır.²³⁸ Bonn'un bilabedel ilettiği askerî teçhizata karşılık, İsrail'in, Alman ordusuna yönelik ilk teslimatları el bombaları ve üniformalardan müteşekkildir. Keza Uzi marka silah da 1958'deki testlerden başarıyla geçmesinin ardından Alman ordusunun envanterine girmiştir. Almanların sadece bu silah tedariki için 1965'e kadar 250 milyon Mark ödedikleri dikkate alındığında, bu ticaretten maksimum kazanç sağlayan tarafın Tel-Aviv olduğu anlaşılabilmektedir.²³⁹

Ancak Tel-Aviv açısından her yönüyle avantajlı olan satışların, 26 Haziran 1959 tarihli Spiegel dergisinde yayımlanan "*Haifa'dan El Bombaları*" başlıklı makaleyle ortaya çıkması, Ben-Gurion yönetimini bir yıl önce olduğu gibi tekrar bir iç siyasî krizle

²³⁷ Weingardt, op.cit., ss. 118-119.

²³⁸ Mutabakatın bahse konu bu niteliği, sevkiyatların içeriğine ilişkin nihâi bir liste çıkarılmasını mümkün kılmamaktadır.

²³⁹ Rolf Vogel (Der.), *Deutschlands Weg nach Israel. Eine Dokumentation*, Stuttgart 1967, S. 141'dan aktaran Hansen, op. cit., ss. 234-235; AAPD 1965, Dok. 103, "Aufzeichnungen des Vortragenden Legationsrats I. Klasse Schirmer", s. 431.

karşı karşıya bırakmıştır.²⁴⁰ Almanya'ya silah satışının meşru ve gerekli olduğunu savunan ve bunu açıkça ifade etmekten kaçınmayan Başbakanın, partisi Mapai'ın (*Miflet Poalei Eretz Yisrael - İsrail Ülkesi İşçilerinin Partisi*)²⁴¹ merkez komitesinde sarf ettiği cümleler, konuya ilişkin pragmatik bakış açısını en yalın hâliyle özetlemektedir:

“Siyasî ve ekonomik ağırlığı giderek artan büyük bir gücü düşman belleyerek, Araplara müttefik olarak bırakmanın, İsrail'in dünyadaki konumuna, geleceğine ve belki de varoluşuna zarar vereceğini sadece aptallar ya da siyasî şarlatanlar anlayamaz... Almanya olmadan birçok önemli proje hayata geçirilemezdi.”

Başbakanın sözleri, koalisyon hükümetindeki dört bakanın, anlaşmanın feshini talep etmesi ve Komünist Parti'nin (Maki - *HaMiflega HaKomunistit HaYisra'elit*) hükümete karşı güvensizlik önergesi sunmasını engelleyememiştir. Komünistlerin bu girişimi, 57 milletvekilinin aleyhte oy vermesiyle engellenirken,²⁴² silah satışının sekteye uğratılması Knesset'te yapılan oylama sonucunda bertaraf edilmiştir. Ben-Gurion'un, dört Bakanın istifasını istemesi fakat ilgili Bakanların buna yanaşmaması, kendisinin Temmuz 1959'da ikinci kez istifa etmesine yol açmıştır. Azınlık hükümeti çabaları başarısız olan Ben-Gurion, 4 ay sonra yapılacak seçimlere kadar eski kabine formatında yönetime devam etmiştir.²⁴³

3 Kasım 1959 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerin sonucu birçok açıdan ilginçtir. Siyasî kariyerinin en görkemli zaferlerinden birine imza atan Ben-Gurion, istediği sonucu elde etmiş ve partisi Mapai, % 39 oy oranıyla güçlenerek iktidarını korumuştur. Almanya'ya silah satışları seçim kampanyasının ana teması olmadığı cihetle halkın bu konu özelinde iktidara tam anlamıyla destek verdiği sonucu çıkartılamasa da silah satışına açıkça karşı çıkan muhalefetin argümanlarının halk nezdinde çok fazla karşılık bulmadığı öne sürülebilir. Yeshayahu Jelinek, seçim sonuçlarından hareketle İsrail'de bazı kesimlerin Almanya'ya yapılan silah satışlarından aslında bir ölçüde gurur duyduklarını ve “*İsrail'in öz varlığının, Nasyonal Sosyalizme*

²⁴⁰ Der Spiegel, “Granaten aus Haifa”, 26 Haziran 1959.

²⁴¹ Tarihsel kökeni ve ideolojik yapısı için bkz: Bürkan Serbest, “Tarihsel Kökenleriyle İsrail'de Siyasal Partiler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 60, Sayı: 2, 2015, ss. 219-254.

²⁴² Beş milletvekili lehte oy vermiş, 37'si çekimser kalmıştır. Hansen, op.cit., s. 236.

²⁴³ 56 milletvekili, silah satışının devamından yana; 45 milletvekili ise aleyhte oy kullanmıştır. Altı vekil ise çekimser kalmıştır. Weingardt, op.cit., s. 121.

karşı en iyi cevap olduğu” görüşünün, Yahudiler tarafından üretilen silahların bu ülkeye ihracatını makbul kıldığını aktarmaktadır. Almanya’ya yönelik silah satışının açığa çıkmasının ardından, tazminat müzakerelerinde olduğu gibi herhangi bir şiddet olayının yaşanmamış olması, Jelinek’in argümanını destekler niteliktedir.

Spiegel dergisinin ifşasıyla açığa çıkan silah ticareti, Alman basınınca olumsuz bir perspektifle ele alınmış, Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları malumun ilamı sonucunda görünürdeki mesafeli çizgisini korumaya ve aynı zamanda Arap dünyasındaki tepkileri dizginlemeye çalışmıştır. Bilhassa Mısır’ı yatıştırmak için hükümetin bu ülkeden de silah satın alınması yönündeki talimatı, hariciyecilerin bölge özelinde ilave bir silah ticaretinden kaçınılması tavsiyesine rağmen hayata geçirilmiştir.²⁴⁴ İfşaatların sadece İsrail’in Almanya’ya yönelik silah satışı ile sınırlı kaldığı ve Almanya’nın İsrail’e yönelik sevkiyatlarının ise henüz açığa çıkmadığı bir dönemde Bonn’un niçin böyle riske girdiği sorusunun yanıtı, 1974-1977 yıllarında Dışişleri Bakanlığı yapan Yigal Allon’un “*Almanlar bu silahları iyi oldukları için değil Yahudiler tarafından üretildikleri için satın aldılar*”²⁴⁵ sözlerinde saklıdır. Önceki satırlarda da değindiğimiz üzere Almanya’nın, İsrail’e yönelik sevkiyatlarının arka planında reel politik sebepler bulunmasına karşın, bu devletten silah ve diğer teçhizatın temin edilmesi, özünde Lüksemburg Anlaşması ile başlatılan “telafi” sürecinin bir uzantısıdır ve ilerleyen yıllarda Bonn yönetiminin kriz durumlarında yer yer başvuracağı araçlardan biri olacaktır.

Lüksemburg Anlaşması ile başlatılan yakınlaşma sürecinin ardından ilişkilerde ikinci bir tabu yıkımını teşkil eden silah ticareti, savunma alanında stratejik ortaklığa doğru evrilen yolun ilk adımıdır. Bu ticaret ayrıca Almanya açısından diplomatik ilişkilerin ötelenmesinin, İsrail tarafından artık çok fazla sorunsallaştırılmamasını sağlamıştır. 1960 yılının ilk aylarında Ben-Gurion ile -Almanya ile ilişkilere en başından itibaren şüpheyle yaklaşan- Dışişleri Bakanı Golda Meir, diplomatik ilişkiler konusunda Bonn tarafından adım atılmadığı müddetçe artık ilave bir girişimde bulunulmaması konusunda uzlaşmışlardır. Ben-Gurion’a göre Almanya’dan silah ve maddî destek temin edilebildiği sürece diplomatik ilişkilerin tesisi sürüncemede

²⁴⁴ Jelinek, op.cit., ss. 309-310.

²⁴⁵ Werner Sonne, *Staatsräson? Wie Deutschland für Israels Sicherheit haftet*, Berlin: Ullstein Verlag, 2013, s.47.

bırakılabilecektir.²⁴⁶ İsrail Başbakanı'nın, Şansölye Adenauer ile ilk kez bir araya geldiği tarihî “Waldorf Astoria Görüşmesi”nde de gündem maddeleri daha çok maddî ve askerî yardım meseleleri olacaktır.

5. Adenauer / Ben-Gurion Görüşmesi: Çek Defteri Diplomasisi

Bonn yönetiminin, dünyaya artık yeni bir Almanya'nın var olduğu mesajını verme gayretlerinin devam ettiği bir evrede, ülkede 1959 yılının son aylarında başlayan anti-semitik bir dalga, oluşturulmaya çalışılan imaja zarar vermiştir. 25 yaşlarında aşırı sağ eğilimli iki Alman gencinin, Noel gecesinde Köln Sinagogu'nun²⁴⁷ duvarlarına gamalı haç işaretleri çizmeleri ve Yahudi aleyhtarı ifadeler yazmalarının basında geniş şekilde yer alması, zincirleme bir reaksiyonu tetikleyerek ülke genelinde benzer saldırılara sebebiyet vermiştir.²⁴⁸ Aslında bu tür saldırılar ilk kez vuku bulmamıştır. Farklı şehirlerde ahiren bazı anti-semitik eylemler gerçekleşmiş fakat bunlar daha çok münferit olaylar kategorisinde ele alınarak büyütülmemiştir. Köln'deki saldırıyı farklı kılan ise basında yoğun olarak işlenmesi sonucunda arzu edilmeyen benzer vakalara yol açmış olmasıdır.²⁴⁹

Özellikle 25 Aralık 1959 - 18 Şubat 1960 tarihleri arasında ülke genelinde yaklaşık 833 anti-semitik eylemin gerçekleştirilmesi, Bonn yönetiminin hızlı bir refleks göstermesini zorunlu kılmıştır.²⁵⁰ 1960 yılının Şubat ayında, Adenauer, Nahum Goldmann ve Dünya Yahudi Kongresi'nden çok sayıda temsilcinin katılımıyla eski bir toplama kampı olan Bergen-Belsen'da geniş çaplı bir protesto gösterisi düzenlenmesini, keza “*iyi niyet göstergesi*” olarak İsrail'den 180 bin adet havan topu sipariş edilmesini

²⁴⁶ Lein, op.cit., s. 291.

²⁴⁷ 20 Eylül 1959'daki açılışına bizzat Şansölye Adenauer de katılmıştı.

²⁴⁸ Hestermann, op.cit., s. 54; Armin Pfahl-Traugher, *Antisemitismus in der deutsche Geschichte*, Opladen: Verlag Leske + Budrich, 2002, s. 133.

²⁴⁹ Werner Bergmann, “Antisemitismus als politisches Ereignis: die antisemitische Schmierwelle im Winter 1959/1960”, Werner Bergmann ve Rainer Erb (Der.), *Antisemitismus in der politischen Kultur nach 1945*, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990, ss. 253-255.

²⁵⁰ Wolfgang Benz (Der.), *Handbuch des Antisemitismus: Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart - Ereignisse, Dekrete, Kontroverse*, Berlin: de Gruyter Verlag, 2011, s. 375.

ve eski Cumhurbaşkanı Theodor Heuss'un²⁵¹ Mayıs 1960'taki üç haftalık İsrail ziyaretini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.²⁵²

Almanya'daki anti-semitik dalga, bir süredir fikrîsel düzlemde planlanıp pratiğe dökülemeyen bir düşüncenin hayata geçirilmesini tetiklemiştir. Bahse konu bu fikir, yakınlaşma sürecini başlatan iki liderin bir araya gelerek, yüz yüze görüşmelerde bulunmalarıdır. Buluşma noktası için Atina, Rodos ve Tel-Aviv şehirleri gündeme gelse de nihâyetinde iki liderin 14 Mart 1960 tarihinde başka bir vesileyle bulunacakları New York şehrinde karar kılınmıştır.²⁵³ Temasların yapılacağı yer olarak Waldorf Astoria Otel'i'nin belirlenmesi ise her iki liderin burada konaklayacak olmaları gibi pratik bir nedene dayanmaktadır.²⁵⁴

Lüksemburg Anlaşması ile başlatılan temasların giderek kapsamlı bir işbirliğine doğru evrilmesinin baş mimarları olan Adenauer ve Ben-Gurion arasındaki görüşmede, Yahudilerin Nazilerin iktidarında yaşadıkları zulümden İsrail'in kuruluşu ve temellerinin sağlamlaştırılmasında yaşanan zorluklara, Afrika'daki dekolonizasyon sürecinden Soğuk Savaş dengelerine kadar birçok konu ele alınmıştır. Yaklaşık iki saat sürmesine karşın diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik herhangi bir cümle sarf edilmediği buluşmada, Ben-Gurion tarafından iki konu ön plana çıkarılmıştır. Bunlardan biri ekonomik, diğeri de askerî mahiyettedir. Ben-Gurion, İsrail'in insan kaynağı eksikliği ve ekonomik sorunları hakkında uzun bir nutuk çektikten sonra muhatabına ilettiği kredi talebini şu cümlelerle aktarmıştır:

*“Denizcilik ve tarım işletmelerinin geliştirilmesi suretiyle bir milyon kişiye istihdam alanı oluşturmak için sanayimizi inşa etmeliyiz. [Dilerseniz] bu işletmelere yatırım yapabilir veya on yıllık bir dönem için her yıl 50 milyon Dolarlık uzun vadeli borç verebilirsiniz... Hitler'in yaptığını geri alamazsınız, ancak bize İsrail'i yeniden inşa etmek için gerekli araçları vererek yardımcı olabilirsiniz.”*²⁵⁵

²⁵¹ Eylül 1959'da görev süresi bitmiş ve yerine Heinrich Lübke seçilmiştir.

²⁵² Jelinek, op.cit., ss. 311-312.

²⁵³ Ben Gurion anılarında bu teklifi Adenauer'in yaptığını öne sürmektedir. Jelinek, op.cit., s. 314.

²⁵⁴ Görüşme, Alman Şansölyenin 35. kattaki süitinde gerçekleştirilmiştir. Ben Gurion'un, Adenauer'in yaşına hürmeten böyle bir adım atması, İsrail basınında eleştirilen konulardan biri olmuştur.

²⁵⁵ Yeshayahu A. Jelinek ve Rainer A. Blasius, “Ben Gurion und Adenauer im Waldorf Astoria. Gesprächsaufzeichnungen vom israelisch-deutschen Gipfeltreffen in New York am 14. März 1960, Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, Jahrg.: 45, Heft: 2, 1997, s. 334.

Anılarında Ben-Gurion'un 50 milyon Dolarlık yardım talebine kesin bir karşılık veremediğini ancak yardım etmek için elinden geleni yapmaya hazır olduğunu aktaran Alman Şansölyenin²⁵⁶ görüşme tutanağında kayıtlı cevabı ise şu şekildedir:

*“Ahlaki ve [...] siyasî nedenlerden ötürü size yardımcı olacağız. İsrail, Batı'nın kalesidir ve tüm dünyanın çıkarları doğrultusunda gelişmek zorundadır. Şimdiden size yardımcı olacağımızı söyleyebilirim, sizi yalnız bırakmayacağız.”*²⁵⁷

Adenauer anılarında her ne kadar kesin bir yanıt veremediğini söylese de Ben-Gurion duymak istediği cevabı almıştır. Şansölyenin o sırada talebin içeriğine dair detaylı bir cevap vermesi zaten görüşmenin formatı itibarıyla mümkün değildir ve bir bakıma karşı tarafı rencide etmeden verilebilecek en ideal yanıt verilmiştir. “Ahlaki ve siyasî nedenler” ile “İsrail, Batı'nın kalesidir” söylemi, Şansölyenin, Tel-Aviv’le ilişkilerde tarihsel sorumluluk ve pragmatizme dayalı iki sütunlu bakış açısının ve bu ülkeye addettiği misyonun en somut dışavurumlarıdır. Öte yandan İsrail’e yardım sağlanacağını bildirilmesi, diplomatik ilişkilerin biraz daha ötelenebilmesi için Bonn yönetimince yapılan yeni bir ön ödeme olarak telakki edilebilir. Nitekim Tel-Aviv’in önceliği ekonomik ve savunma meseleleriyle ilgilidir ve bu alandaki ihtiyaçlar karşılandığı müddetçe, diplomatik ilişkilerin tesisi aciliyet gerektiren bir durum olarak değerlendirilmemiştir.

Daha önce belirttiğimiz üzere görüşmenin iki devlet arasındaki ilişkileri ilgilendiren bir diğer unsuru askerî mahiyettedir. “Aktion Frank / Kol” ile savunma alanında başlatılan işbirliği kapsamında el büyüten Ben-Gurion’un, ülkesi adına bu seferki talebi denizaltı ve füzelerdir. Hâlihazırda Mısır’ın 10 denizaltısının bulunduğu işaret eden İsrail Başbakanı’nın, kendilerinin de Avrupa’dan bazı denizaltılar satın aldıklarını fakat bunların çok büyük olduklarını ifadeyle Kızıldeniz ve Akdeniz’deki operasyonlar için daha küçük ölçekli denizaltılara ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Denizaltıları ile birlikte ülkesi için karadan-havaya, havadan-havaya ve karadan-karaya füzelerin gerekli olduğunu, bu konuda Almanya ile Fransa arasındaki işbirliğinden faydalanmayı arzu ettiklerini aktaran Ben-Gurion, Alman Savunma Bakanı Strauss’un muhataplarına karşı olumlu bir yaklaşım sergilediğini ve Şansölyenin de desteğini

²⁵⁶ Konrad Adenauer, *Erinnerungen 1959-1963*, Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt, 1978, s. 36.

²⁵⁷ Jelinek ve Blasius, op.cit., s. 336.

beklediğini aktarmıştır. Adenauer'in kredi talebine verdiği karşılık gibi bu yanıtı da kısa ve olumlu olmuştur.²⁵⁸

Hükümet liderleri olarak ilk ve son kez bir araya gelecek olan Adenauer ile Ben-Gurion'un görüşmesi, 1952'de başlatılan temkinli yakınlaşmanın üst düzey bir temasla taçlandırılmasını sembolize etmektedir. İki devlet adamının sözlü olarak vardıkları mutabakatın yazılı bir anlaşma şeklinde somutlaştırılmaması nedeniyle detayları hakkında ayrıntılı bir bilgi bulunmasa da gerek kredi gerek denizaltı ve füze sevkiyatı konularında İsrail'in ihtiyaçlarının karşılandığı bilinmektedir. Mevcut kaynakların sunmuş olduğu veriler, kredi tahsisinin, Alman Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard ile İsrail Maliye Bakanı Levi Eschkol'un, Brüksel'deki "*Centilmenler Anlaşması*" ile sonuçlandırıldığını ortaya koymaktadır. Buna göre İsrail, altyapı ve sanayisinin geliştirilmesine ilişkin projeleri Alman tarafına sunacak ve uygun görülmesi hâlinde her yıl 37 milyon 500 bin ABD Dolarını (o dönemin kuruyla 150 milyon Alman Markı)²⁵⁹ geçmeyen bir kredi miktarı İsraillilere tahsis edilecektir.²⁶⁰ Silah sevkiyatlarının detayları ise bilahare Strauss ve Peres arasındaki görüşmelerde netleştirilecektir. Bir yoruma göre Almanya'nın bu görüşmeden sonra İsrail'e bilabedel sevk ettiği silahların bedeli 320 milyon Mark değerindedir.²⁶¹

Sonuç olarak Waldorf Astoria Otelindeki buluşma her iki taraf için bir kazan-kazan durumu oluşturmuştur. Adenauer'in, Ben-Gurion ile kamuoyuna vermiş olduğu görüntü, Almanya'da yaşanan son anti-semitik dalganın dünya genelindeki olumsuz yansımalarını törpüleyici bir işlev görmüş; görüşmede İsrail'e taahhüt edilen ekonomik ve askerî yardımlar da verilen görüntünün bedeli olmuştur.²⁶² Waldorf Astoria buluşmasının sonuçlarından bir diğeri, diplomatik ilişkilerin bir süre daha sorunsuz şekilde ötelenebilmesi ve İsrail'in Almanya tarafından ilişkilerin resmîyete

²⁵⁸ Ibid., s. 337.

²⁵⁹ Söz konusu meblağın yıllık üst sınır olarak belirlenmesinin sebebi, Alman hükümetinin 150 milyon Alman Markını geçmeyen miktarların kullanım amacı hakkında ayrıntılı bir açıklama yapma yükümlüğünün bulunmaması ve böylece İsrail'e sağlanan kredi tahsisini gizli tutabilmesinden kaynaklanmıştır. Weingardt, op.cit., 39.

²⁶⁰ Weingardt, *Deutsche Israel und Nahost-Politik: Die Geschichte einer Gratwanderung seit 1949*, s. 128.

²⁶¹ Richard C. Schneider, *50 Jahre deutsch-israelische Beziehungen: Das besondere Verhältnis*, 43 Dakika, ARD, 2015.

²⁶² Hans-Peter Schwarz, *Konrad Adenauer: German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution and Reconstruction*, Oxford: Berghahn Books, 1997, s. 442.

dökülmekten kaçınılması suretiyle ayrımcılığa uğratıldığı algısına sebebiyet vermeden Lüksemburg Anlaşması ile başlatılmış olan fiili ilişki biçiminin devam ettirilebilmesidir.²⁶³ Buna rağmen iki lider de diplomatik ilişkilerin kurulması gibi tarihî bir adımı kendi iktidarlarında görmeyi arzu etmiş olsalar da bu önemli gelişme bir sonraki başlıkta ele alacağımız üzere ancak seleflerinin yönetiminde gerçekleşebilecektir.

6. Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına Giden Yol

14 Mart 1960 tarihli Waldorf Astoria Görüşmesi'nden, 1965'te diplomatik ilişkilerin tesisine kadar geçen süre zarfında iki devlet arasındaki etkileşim yeniden bazı meydan okumalara maruz kalmıştır. Bunlardan ilki, Adenauer ile Ben-Gurion'un karşılıklı temasından sadece iki ay sonra patlak veren Eichmann vakasıdır. "Nihâi Çözüm"ün akıl hocalarından biri olan Adolf Eichmann'ın, Mossad ajanları tarafından 11 Mayıs 1960 tarihinde Arjantin'den kaçırılarak İsrail'e getirilmesi ve bu ülkede yargılanması,²⁶⁴ iki sebepten ötürü Bonn yönetiminde panik havası yaratmıştır.

Davanın Alman tarafını endişelendiren yönlerinden ilki, ülkenin uluslararası arenadaki itibarının yeniden tesisi doğrultusunda girişilen çabaların zarar görmesi ihtimaliyle ilintilidir. Nitekim Nazi Almanyası ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında henüz keskin bir ayrımın yapılamadığı bu evrede, davanın soykırım geçmişini hafızalarda tekrar canlandırması, Eichmann'ın şahsında tüm Almanya'nın mahkeme salonunda yargılanması yönünde bir algıya yol açabilecek ve "yeni Almanya" söylemini zayıflatabilecektir. Bu nedenle dava sürecinin takibi için Bonn yönetimince Kudüs'e bir gözlemci heyeti gönderilmiştir.

Eichmann meselesinin Alman tarafında endişeye mahal vermesine yol açan ikinci husus, Nazi iktidarında devlet kademelerinde görev alıp, hâlihazırda Bonn yönetiminde önemli pozisyonlar işgal eden isimlerin davaya bir şekilde dâhil edilme olasılığıdır. Bu noktada spesifik olarak Başbakanlık Müsteşarı Hans Globke'nin ismi ön plana çıkmıştır. Hitler'in iktidarında İçişleri Bakanlığı'nda görev yapan ve anti-semitik

²⁶³ Lein, op.cit., s. 295.

²⁶⁴ Operasyonun detayları için bkz: Isser Harel, *The House on Garibaldi Street*, New York: The Viking Press, 1975. Harel'in eserini mühim kılan husus, operasyonun gerçekleştirildiği dönemde kendisinin Mossad'ın başında bulunan isim olmasıdır.

Nürnberg Yasaları'nın oluşumuna katkıda bulunan Globke,²⁶⁵ Almanya'nın denazifikasyon sürecini layıkıyla yerine getirmediğine yönelik eleştirilerin sembol isimlerinden biridir. Adenauer'e en yakın kişilerden biri olarak dava sürecine sadece şahit olarak çağırılması dâhi, mevcut tartışmaları körükleyebilecek ve Almanya'nın oluşturmaya çalıştığı imaja zarar verebilecektir.²⁶⁶

Böylesine hassas bir gelişmeyi engellemek için Adenauer, Alman gazeteci Rolf Vogel aracılığıyla Ben-Gurion nezdinde girişimde bulunmaktan kaçınmamıştır. Şansölyenin talimatıyla İsrail Başbakanı ile görüşen Vogel, soruşturmada Globke'nin isminin geçip geçmediğini sormuş ve muhatabından *"Eichmann'ın yüzlerce ismi ifşa ettiğini ancak kendisine Globke'nin ismi sorulduğunda bu ismi daha önce hiç duymadığı yanıtını verdiğini"* öğrenmiştir. Ben-Gurion görüşmede ayrıca Globke hakkında konuşacakları bir şey olmadığını bildirerek, Şansölyenin endişe etmesi gereken bir durumun olmadığı mesajını vermiştir.²⁶⁷

İsrail Başbakanı'nın dava boyunca verdiği demeçlerde Almanya hakkındaki olumlu görüşlerinin değişmediğini, Nazi Almanya'sının artık var olmadığını ve giderek daha kapsamlı hâle gelen ikili ilişkileri devam ettirmeye yönelik iradelerini koruduklarını belirtmesi, Bonn yönetiminin kaygılarının giderilmesinde etkili olmuştur. Şimon Peres ve Nahum Goldmann gibi önemli isimlerin de çeşitli vesileler ile katkı sundukları koruma kalkanı, Bonn yönetimince minnetle karşılanmış ve Eichmann davası boyunca sergilenen dayanışma, siyasî elitler arasındaki güven duygusunu pekiştirmiştir.²⁶⁸ İsrail tarafının, Almanların hassasiyetlerini dikkate alan tutumu, kısa

²⁶⁵ Robert G. Moeller (Ed.), *West Germany under Construction - Politics, Society and Culture in the Adenauer Era*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997, ss. 150-151.

²⁶⁶ Willi Winkler, "Holocaust Prozess: Adolf Eichmann - Als Adenauer in Panik geriet", *Süddeutsche Zeitung*, 29 Mart 2011.

²⁶⁷ Raul Teitelbaum ve Yvette Shumacher, "Hans Globke and the Eichmann Trial: A Memoir", *Israel Journal of Foreign Affairs*, 5:2, s. 83.

²⁶⁸ Eichmann Davası'nı *The New Yorker* dergisi adına gözlemci muhabir olarak takip eden ve gözlemlerini bilahare *"Kötülüğün Sıradanlığı"* isimli çalışmasında kaleme alan ünlü siyaset bilimci Hannah Arendt, mahkemeyi takip eden herkesin esasında karşısında bir *"canavar"* beklediğini, halbuki Eichmann'ın *"basit düşüncelere"* sahip biri olarak bu suçları işlediğini ve dolayısıyla kötülüğünün kaynağının da *"fikirsiz"* olması gibi *"sıradan"* bir sebebe dayandığını öne sürmektedir. Hannah Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te*, Çev: Özge Çelik, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 64, 292; Kemal Bakır, "Hannah Arendt'te Kötülük Problemi", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı: 25, 2015, s. 101.

süre önce ekonomik ve askerî alanlarda varılan mutabakatlar hesaba katıldığında şaşırtıcı olmamalıdır. Böylece 11 Nisan 1961 tarihinde başlayıp, 15 Aralık 1961’de sona eren ve Eichmann’ın idam edilmesi kararıyla sonuçlanan dava süreci, Almanya’nın imajını zedeleyecek büyük bir olay yaşanmadan tamamlanabilmiştir.²⁶⁹ Fakat yakalanan olumlu havanın yerini tekrar bir kriz ortamına bırakması uzun sürmeyecektir.

İki aktör arasında yeni bir krize neden olan mesele, Mısır’da görev yapan Alman bilim insanlarıyla ile ilgilidir. 1962’de bazı Alman teknisyen ve uzmanların Mısır’ın balistik füze programında çalıştıklarının açığa çıkması, Bonn-Tel-Aviv hattında bu kez daha uzun sürecek bir gerginliğe yol açmıştır. Krizin kökenleri, 1950’lerin başlarına dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren birçok Alman uzman, farklı tarihler ve çeşitli gruplar hâlinde peyderpey Mısır’da istihdam edilmeye başlanmıştır. Bunlar arasında Hitler zamanında görev yapmış eski ordu mensuplarının yanı sıra üniversiteden yeni mezun olup iş hayatına ilk kez atılan kişiler ve -etkinlikleri tartışmalı olmakla birlikte- füze yapımında deneyimli olan isimler vardır. Kahire yönetimi, istihdam ettiği uzmanlar aracılığıyla savunma sanayiini güçlendirerek, silah tedarikinde dışa bağımlılıktan kurtulmayı ve aynı zamanda İsrail’in artan askerî gücüne karşı bir denge oluşturmayı hedeflemiştir.²⁷⁰ 1962 yazında, Mısır devriminin onuncu yılı vesilesiyle düzenlenen askerî geçit töreninde, Nasır’ın törende sergilenen “*El-Safir*” ve “*El-Kahira*” füzelerinin Beyrut’un güneyindeki tüm hedefleri vurma kapasitesine sahip olduğu belirtmesi, Tel-Aviv’i alarma geçirmiştir. Zira “*Beyrut’un güneyindeki tüm hedeflerden*” kasıt İsrail’dir.²⁷¹

Mısır’daki Alman uzmanlarının varlığından duyulan rahatsızlık, Dışişleri Bakanı Golda Meir tarafından, Lüksemburg Anlaşması’nın mimarlarından Franz Böhm’e aktarılmış ve Bonn yönetiminden sorunu çözmesi istenmiştir.²⁷² Mısır’daki Alman varlığı, özünde Bonn için bilinmeyen bir vaka değildir. Hatta bu kişilerin Mısır’daki

²⁶⁹ Weingardt, op.cit., ss. 134-136.

²⁷⁰ Dalia Abu Samra, *Deutschlands Außenpolitik gegenüber Ägypten - Abbruch und Wiederaufnahme der diplomatischen Beziehungen (1965 bis 1972)*, Freie Universität Berlin, Otto-Suhr Institut für Politikwissenschaften, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002, s. 41-43.

²⁷¹ Ian Black ve Benny Morris, *İsrail’in Gizli Savaşları - İsrail İstihbaratının Tarihi*, Çev: Enver Gürsel, 2. Baskı, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2019, s. 168.

²⁷² Aslında farklı milletlerden birçok kişi Kahire’nin mezkûr atılımı çerçevesinde hizmet sunmaktaydı. Ancak Alman vatandaşlarının doğrudan İsrail’in güvenliğini tehdit eden bir projenin içerisinde yer almaları, bu ülkedeki bazı kesimlerce adeta ikinci bir soykırım girişimi olarak değerlendirilmiştir.

faaliyetleri, perde arkasında bir noktaya kadar memnuniyetle karşılanmıştır. Zira daha önce bahsettiğimiz üzere Kahire yönetiminin istihdam ettiği kişiler arasında üniversiteden yeni mezun olanlar vardır ve bunların Mısır'da edinecekleri deneyimlerin gelecekte Almanya için lazım olabileceği düşünülmüştür. Alman uzmanların Mısır'ı terk etmeleri sonucunda oluşacak boşluğun Sovyet uzmanlar tarafından doldurulması ihtimali de bilhassa güvenlik bürokrasisi içinde arzu edilen bir durum değildir.²⁷³ Hükümet tarafından tüm hesaplamalar bir kenara bırakılıp, İsrail'in talebinin karşılanması için harekete geçilse dâhi hukuki açıdan zaten yapılabilecek bir şey yoktur. Yasal düzenlemeler çerçevesinde bu kişiler geri dönmeye zorlanamamıştır.

Almanya'nın keyfiyete ilişkin sürüncemeli yaklaşımı, Knesset'teki tartışmalarda doğrudan hedef tahtasına oturmasını sağlarken, aralarında Dışişleri Bakanı Golda Meir'in de bulunduğu birçok milletvekili tarafından, "yeni Almanya" söyleminin lafûgüzaftan ibaret olduğu ve Almanların Yahudilerin yok edilmesine yönelik bir plana iştirak ettikleri şeklinde ağır ithamlarda bulunulmuştur.²⁷⁴ Bonn'un soruna ilişkin pasif tutumu sadece bu tarz eleştirilere maruz kalmasına neden olmamış, aynı zamanda Mısır'daki füze programıyla bağlantılı Alman vatandaşlarını 1962-63 yılları arasında doğrudan Mossad saldırılarının -Damokles Operasyonu- hedefi hâline getirmiştir.²⁷⁵

Mısır krizinin önceki krizlere kıyasla daha uzun bir zaman dilimine yayılmasında Ben-Gurion'un 16 Haziran 1963 tarihinde beklenmedik istifası ve

²⁷³ ABD, Fransa ve Birleşik Krallık da Mısır'da Sovyet uzmanlarının yerine Alman uzmanlarının görev yapmalarını ehven-i şer olarak değerlendirmişlerdir.

²⁷⁴ Jelinek, *Deutschland und Israel 1945-1945 – Ein Neurotisches Verhältnis*, s. 419.

²⁷⁵ Damokles Operasyonu esasında dönemin Mossad Başkanı Isser Harel'in inisiyatifiyle başlatılmış olup, suikast, adam kaçırma, bombalı mektup gönderme ve tehdit gibi yollarla Mısır'daki füze programıyla ilişkili Alman vatandaşlarının faaliyetlerine son verilmesini amaçlıyordu. Operasyon kapsamında en az 5 Mısır vatandaşının hayatını kaybettiği bilinmektedir. Teyide muhtaç olmakla birlikte operasyon kapsamında öldürülen tek Alman vatandaşının Dr. Heinz Krug olduğu tahmin edilmektedir. Mısır'da yürütülen füze programının en önemli isimlerinden biri olan Krug, Eylül 1962'de Münih'te, Mossad ajanları tarafından kaçırıldıktan sonra bir daha görülmemiştir. Krug'un akıbeti hakkında günümüzde iki iddia mevcuttur: Bunlardan birincisi, Münih'te kaçırıldıktan sonra Otto Skorzeny tarafından bir ormanda infaz edildiği yönündedir. İkinci iddia ise kaçırıldıktan sonra Marsilya üzerinden İsrail'e getirildiği, burada aylarca sorgulandıktan sonra bizzat Isser Harel'in talimatıyla öldürülerek cesedinin denize atıldığı şeklindedir. Krug'un cesedinin bugüne dek ortaya çıkmamasından hareketle Almanya dışında bir yere götürüldüğü argümanının daha olası olduğu söylenebilir. Damokles Operasyonu, 15 Mart 1963 tarihinde İsviçre'deki iki Mossad ajanının, Alman bilim adamı Paul Görke'nin kızını tehdit ederken suçüstü yakalanmaları sonucunda açığa çıkmış ve sonlandırılmıştır. Operasyonun yansımaları, İsrail siyasî eliti ve güvenlik bürokrasisi içinde de bir krize neden olurken, Mossad Başkanı Isser Harel, oluşan tepkilerden ötürü istifa etmek zorunda kalmıştır. Ephraim Kahana, *Historical Dictionary of Israeli Intelligence*, Maryland: The Scarecrow Press, 2006, ss. 73-74; Black ve Morris, op.cit., ss. 170-173; Marcel Rosenbach, "Mordauftrag vom Mossad-Chef", *Spiegel*, 22 Ocak 2018.

Adenauer'ın dört ay sonra (15 Ekim 1963) kendi partisi tarafından Şansölyelik görevinden bir bakıma geri çekilmeye mecbur bırakılmasının da payı olduğunu belirtebiliriz.²⁷⁶ İlişkilerin iki akıl liderinin kısa aralıklarla görevlerinden ayrılmaları, yaşanan sorunla bağlantılı olmasa da kriz sürecinin makul bir biçimde atlatılmasını ertelemiştir. İsrail'de Başbakanlığa getirilen Levi Eşkol yönetiminde giderek dozunu artıran protestolar, Adenauer'den koltuğu devralan Ludwig Erhard ve ekibini, izlenebilecek yöntem hakkında yeni bir değerlendirme yapmaya ve Mısır'daki uzmanlara Almanya'da cazip iş tekliflerinde bulunulması şeklinde palyatif bir kararın alınmasına sevk etmiştir. Fakat bu girişim, Almanya'ya geri dönenlere karşılık yeni Alman uzmanların Mısır'da istihdam edilmesinden ötürü beklenen etkiyi göstermemiştir.

1962'de başlayıp, 1965 yılına kadar devam eden krizin daha büyük bir soruna neden olmadan sona ermesi, aslında hiç hesapta olmayan bir gelişmeyle ve iki devletin kontrolü dışında gerçekleşmiştir. Kahire yönetiminin bütçe kısıtlamasına gitmesinin füze programının sonunu getirmesi, uzun süredir baskı altında bulunan ve saldırıya uğramaktan korkan Alman vatandaşlarını, Almanya veya diğer ülkelerden gelen cazip teklifleri değerlendirmeye teşvik etmiştir. Mart 1965'e gelindiğinde Mısır'daki Alman uzmanların büyük çoğunluğu, ülkeden çoktan ayrılmışlardır.²⁷⁷ Mısır ekseninde vuku bulan bu hadise, Almanya'ya yönelik şüpheli yaklaşımın ve hatta hasmane duyguların, İsrail siyasî eliti bünyesinde hâlâ geniş bir tabana sahip olduğunu gösteren tipik bir vakadır. Bu süreçte yaşananlar, ilişkilerdeki soykırım geçmişi parametresinin, aşırı tepkilerin rasyonaliteye karşı kolayca galip gelebilmesine olanak tanıdığının başka bir somut örneğini teşkil etmiştir.

Diplomatik ilişkilerin kurulmasının arifesinde ikili ilişkilerde yaşanan son kriz ise savunma alanındaki işbirliğinin açığa çıkmasıdır. Ekim 1964'te Kahire merkezli yayınların, Almanya'yı, İsrail'in gizli nükleer programına katkı sunmakla suçlamasının hemen ardından, Alman medyasında da gizli silah sevkiyatlarına ilişkin haberlerin çıkması, kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve iki devleti zor durumda bırakmıştır.

²⁷⁶ Yechiam Weitz, "Taking Leave of the 'Founding Father' Ben-Gurion's Resignation as Prime Minister in 1963", *Middle Eastern Studies*, Vol: 37, No: 2, 2001, s. 131.

²⁷⁷ AAPD, 1965, Dok. 133, "Abgeordneter Birrenbach, z.Z. Tel-Aviv, an Bundesminister Schröder", s. 536; Abu Samra, op.cit., s. 46.

İfşaatların kaynağı konusunda farklı yorumlar olmakla birlikte Tel-Aviv, ilk etapta Alman Dışişleri Bakanlığı tarafından Kahire'ye bilgi sızdırmakla suçlanmış ve İsrail tarafının sevkiyatları açığa çıkardığı yönündeki iddia, diplomatik ilişkilerin kurulması için bu devlet tarafından baskı aracı olarak kullanılmak istenmesiyle ilişkilendirilmiştir. Buna karşılık Tel-Aviv, haberlerin Alman medyasında çıktığına işaret ederek, Kahire'ye sızdırılan bilginin kaynağının uzakta aranmaması yanıtını vermiştir.²⁷⁸ İki tarafın bir süreliğine hemfikir oldukları tek nokta ise Kahire'nin silah sevkiyatlarının açığa çıkmasındaki rolü olmuştur. Mevcut kaynaklar, Nasır yönetiminin aslında Almanya ile İsrail arasındaki malum işbirliğine ilişkin istihbarata çok daha önce ulaştığını ortaya koysa da Mısırlıların bu bilgiyi ifşa etmek için 1964 Ekimine kadar neden bekledikleri hakkında somut bir veri bulunmamaktadır. Alman Dışişleri Bakanlığı yetkililerince daha sonra yapılan değerlendirmelerden birinde, silah transferlerinin Kahire tarafından afişe edilmesinin, Demokratik Alman Cumhuriyeti lideri Walter Ulbricht'in Mısır'a davet edilmesine kılıf olarak kullanıldığı öne sürülse de bunun asıl sebep olabileceği tarafımızca düşük bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir.²⁷⁹

Zamanlamanın arka planına dair esas gerekçe ne olursa olsun Ulbricht'in Mısır'a davet edilmesinin, Bonn hattında adeta bir şok etkisi yarattığını tahmin etmek güç değildir. Doğu Alman liderinin daha önce *"komünist olmayan bir devlete"* resmî ziyaret gerçekleştirmedeği dikkate alındığında, Almanya'nın tek temsil iddiasını doğrudan hedef alan bu meydan okumanın boyutu daha net anlaşılabilecektir.²⁸⁰ Mısır ile Demokratik Alman Cumhuriyeti arasında olası bir diplomatik ilişki tesisi, Hallstein Doktrini uyarınca Bonn'un Kahire ile ilişkilerini kesmek zorunda kalması anlamına gelmektedir ki bu olasılığın pratiğe dökülmesi düşük bir ihtimal değildir. Bizzat Nasır, Almanya'nın Mısır Büyükelçisi Federer ile bir görüşmesinde, Almanya'nın silah sevkiyatlarını devam ettirmesi hâlinde Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni tanıma yoluna gidebileceklerini açıkça dile getirmiştir.²⁸¹

²⁷⁸ Carole Fink, *West Germany and Israel - Foreign Relations, Domestic Politics, and the Cold War, 1965-1974*, New York: Cambridge University Press, 2019, s. 16.

²⁷⁹ AAPD, 1965, Dok. 85 , "Botschafter Knappstein, Washington, an das Auswärtige Amt", s. 354.

²⁸⁰ Rainer A. Blasius, "Völkerfreundschaft am Nil: Ägypten und die DDR im Februar 1965", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Heft: 4, No: 46, 1998, s. 747.

²⁸¹ AAPD, 1965, Dok. 48 , "Botschafter Federer an das Auswärtige Amt", s. 229.

Erhard yönetimi her halükarda böyle bir riski göze alamamış ve Demokratik Alman Cumhuriyeti lideri Ulbricht'in Mısır ziyaretini engellemek maksadıyla 12 Şubat 1965 tarihinde alınan radikal bir kararla İsrail'e yönelik silah sevkiyatları durdurulmuştur. Tel-Aviv'e yapılan öneri, sevkiyatların durdurulmasından oluşacak "zararın" nakden telafi edilmesi olmuştur. Bu sayede İsrail, ihtiyaç duyduğu teçhizatı başka bir devletten de satın alabilecektir.²⁸² Lakin Erhard yönetimin taktiği, arzu edilen sonuçları beraberinde getirmediği gibi Almanya'nın ilk defa eşzamanlı olarak hem İsrail hem de başta Mısır olmak üzere Arap dünyası ile ilişkilerini çıkmaza sokmuştur. Mısır lideri Nasır'ın geri adım atmamasıyla Ulbricht'in 24 Şubat 1965 tarihinde Kahire'ye gerçekleştirdiği bir haftalık ziyaret, Bonn yönetimini bu kez Mısır'a tahsis edilen kalkınma kredilerinin iptal edilmesi²⁸³ kararına sevk etmiş ve ilişkilerin daha da kötüleşmesine neden olmuştur.²⁸⁴

Aktardığımız bilgilerden de anlaşılabileceği üzere askerî sevkiyatların durdurulması, Tel-Aviv tarafında büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Alman tarafının finansal telafi önerisi, Eşkol'ün Knesset'te sarf etmiş olduğu şu cümlelerle reddedilmiştir:

*"Almanya'nın eşi benzeri olmayan, ağır bir sorumluluğu bulunmaktadır. İsrail'in güvenliği için gerekli teçhizat konusunda yardımcı olmak onun görevidir. Bu yükümlüğünü [başka bir telafi yöntemiyle] ikame edemez."*²⁸⁵

Eşkol'ün açıklamasına ilaveten Knesset'in 15 Şubat 1965 tarihli kararında, Almanya'nın sevkiyatları durdurmasının, Kahire'nin, "İsrail'e yönelik düşmanca politikalarına boyun eğmesi anlamına geleceği gibi" bu ülkeyi İsrail aleyhindeki hamlelerini devam ettirme yönünde cesaretlendireceği ifadelerinin yer alması, meseleye bakış açısı itibarıyla Tel-Aviv'deki genel tabloyu özetlemektedir.²⁸⁶ Bonn'un sevkiyatları durdurma kararından vazgeçmemesi, ikili ilişkilerde yaşanan krizi zirve noktasına taşımıştır.

²⁸² AAPD, 1964, Dok. 312 , "Gespräch des Bundeskanzlers Erhard mit dem Leiter der Israel-Mission, Shinnar", s. 1237.

²⁸³ Büyükelçi Federer de bu süreçte merkeze çekilmiştir.

²⁸⁴ Fink, op. cit., s. 20.

²⁸⁵ Serr, op.cit., s. 25.

²⁸⁶ Weingardt, op.cit., ss. 149-150.

Ancak her kriz sonrasında daha muteber bir yöne evrilen ilişkilerin diyalektik niteliği bu süreçte de kendini gösterecektir. Nitekim Şansölye Erhard'ın 7 Mart 1965 tarihinde, kendisinden daha güçlü ve karizmatik bir profile sahip eski Şansölye Adenauer'in pratiğe dökemediği bir adımı, yani İsrail'le diplomatik ilişkilerin kurulması kararını, ani ve beklenmedik şekilde almış olması, Almanya-İsrail ilişkilerinin Lüksemburg Anlaşması'ndan sonra en önemli dönüm noktası olmuştur. Zira Şansölyenin silah sevkiyatlarını durdurma kararı ile İsrail'le var olan filli ilişkileri artık nihâi olarak resmîleştirme yönündeki adımı arasında bir aylık bir zaman diliminin bile olmadığı göz önüne alındığında, yaşanan krizin ikili ilişkilerdeki “*Gordion Düğümü*”nün çözülmesindeki katalizatör rolü ortadadır.

Erhard'ın diplomatik ilişkilerin kurulmasına ilişkin tarihî adımının hikâyesi özetle şöyledir: Silah sevkiyatlarının nakde çevrilmesi teklifini Tel-Aviv'deki yetkililerle müzakere etmesi amacıyla Hıristiyan Demokratların önemli isimlerinden Kurt Birrenbach'ın İsrail'e gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Senaryoya göre Birrenbach, finansal telafinin yanı sıra İsrail'de bir Başkonsolosluk açılması²⁸⁷ ve bu Misyonun bir süre sonra Büyükelçilik seviyesine çıkartılmasını önerecektir.²⁸⁸ Ne var ki Alman müzakerecinin, İsrail'e müteveccihen yola çıktığı sırada Şansölye Erhard, radikal bir karar değişikliğine giderek ilgili birimlere Tel-Aviv'e diplomatik ilişkilerin kurulması teklifinin yapılması talimatını vermiştir. Yeni gelişmelerden bihaber olan Birrenbach ise alınan kararı İsrail'e vardığında, müzakerelerde bulunmak üzere bir araya geldiği muhataplarından öğrenecektir. Bonn ve Tel-Aviv'deki siyasî elitler açısından da büyük sürpriz olan bu gelişmeyle müzakereler bir anda bambaşka bir istikamete evrilmiştir.²⁸⁹

Erhard'ın tarihî kararının arka planını irdeleyecek olursak, her şeyden önce silah sevkiyatlarının açığa çıkması sonucunda, Arap dünyası ve İsrail özelinde inşa edilen kırılğan denklemin bozulmuş olmasına dikkat çekmemiz gerekmektedir. Ulusal çıkarları çerçevesinde iki tarafla da iyi ilişkiler yürütmeye çalışan ve çoğu kez idare-i maslahatçı yöntemlerle biriyle olan ilişkisinin diğerinin hilafına olmadığı intibasını vermeye çalışan

²⁸⁷ Diplomatik ilişkilerin bir kez daha ileri bir tarihe ötelenmesi anlamına gelen bu teklif, Dışişleri Bakanı Gerhard Schröder'in ısrarı sonucunda oluşturulmuştur. Schröder, 1953-61 arasında İçişleri; 1961-66 arasında Dışişleri; 1966-69 arasında da Savunma Bakanı olarak görev yapmış olup, 1998-2005 yılları arasında Şansölyelik yapan Gerhard Schröder ile karıştırılmamalıdır.

²⁸⁸ Hansen, op.cit., s. 753.

²⁸⁹ Jelinek, op.cit., s. 460.

Bonn yönetimi, mevcut durumda tesis etmiş olduğu hassas terazideki hareket kabiliyetini yitirmiştir. Bir diğer ifadeyle yaşanan son gelişmeler, Bonn'un Tel-Aviv'le normalleşme sürecini Arap dünyasını provoke etmeden devam ettirebilmesini imkânsız hâle getirmiştir. Denklem Adenauer Dönemi'nde kurulduğu hatırlanacak olursa Erhard'ın dış politikada oluşan çıkmazdan doğrudan sorumlu tutulması mümkün değildir. Yine de bozulan denklemin yerine yenisini inşa etme sorumluluğu kendisine düşmüştür.

Aslında Erhard en baştan itibaren tıpkı selefi Adenauer gibi İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını arzulamışsa da buna hemen cesaret edemeyerek doğru zamanı beklemeyi tercih etmiştir. Ancak son olarak Demokratik Alman Cumhuriyeti lideri Ulbricht'in Mısır'a davet edilmesi örneğinde görüldüğü üzere Almanya'ya yönelik şantaj politikalarının adeta vakayı adiyeye hâline gelmesi, Şansölyeyi, Arap devletlerinin Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesmelerini göze alma pahasına net bir duruş sergilemeye mecbur bırakmıştır. Tavizin daha fazla taviz doğuracağını anlayan Alman lider, başta Dışişleri Bakanı Schröder olmak üzere kendisini vazgeçirmek isteyen kurmaylarına kulak asmamış ve geri adım atmaya kararının arkasında durmuştur.²⁹⁰

Bonn'un yeni atılımının, İsrail tarafında bir bütün olarak olumlu veya olumsuz karşılandığı söylenemez. Gerek siyâsî partiler gerek basın mecrasında Almanya'nın bu adımı Mısır'la yaşanan krizden dolayı dış politikada çıkmaza girmesi hasebiyle attığına yönelik pejoratif yorumlar olduğu gibi Bonn'un uzun süredir beklenen teklifinin tarihî bir fırsat olduğunu öne süren argümanlar ortaya atılmıştır.²⁹¹ Birrenbach'ın İsrail'deki muhatapları, pragmatik gerekçelerden ötürü ikinci görüşe daha yatkındır. 16 Mart 1965 tarihinde Knesset'te yapılan oylamada 120 milletvekilinden 66'sı, Almanya ile diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde oy kullanırken, 29'u aleyhte oy vermiş, 10 milletvekili çekimser kalırken, 15'i oylamaya katılmamıştır.²⁹²

Lakin 1965 yılının Mart-Nisan ayları arasında toplam üç kez İsrail'de temaslarda bulunan Birrenbach'ın işinin yine de kolay olduğu söylenemez. Alman müzakerecinin

²⁹⁰ Horst Osterheld, *Außenpolitik unter Bundeskanzler Ludwig Erhard, 1963–1966: ein dokumentarischer Bericht aus der Kanzleramt*, Düsseldorf: Droste, 1992, ss. 169-171.

²⁹¹ Hansen, op.cit., ss. 756-757.

²⁹² Jelinek, op.cit., s. 461.

aralarında Eşkol, Meir ve Peres'in de bulunduğu önemli isimlerle gerçekleştirdiği görüşmelerde giderilmesi elzem olan pürüzlerin başında durdurulan silah sevkiyatları meselesi yer almıştır.²⁹³ İsrail tarafı, bu konuda taviz vermek istemese de Almanlardan gelen tarihî teklifin heba edilmemesi düşüncesinden hareketle sevkiyatların devamına ilişkin ısrarından vazgeçerek uzlaşuya yanaşmıştır. Böylece durdurulan sevkiyatlara karşılık İsrail'e 140 milyon Alman Markı ödenmesine hükmedilmiştir.²⁹⁴ Bonn yönetiminin varılan mutabakatın ortak bir bildiriyle kamuoyuna duyurulması talebi, Tel-Aviv tarafınca ilk başta kabul görmese de neticede Erhard'ın Eşkol'e ilettiği ve basın açıklamasıyla duyurulan mektubunda detaylara değinilmeden mezkûr anlaşmaya vurgu yapılmıştır.²⁹⁵ Bu arka plan ekseninde 12 Mayıs 1965 tarihine gelindiğinde Almanya ile İsrail arasında diplomatik ilişkiler artık resmen kurulmuştur.

Bonn-Tev-Aviv hattındaki tarihî gelişmenin ardından Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Suudi Arabistan, Ürdün, Kuveyt, Yemen, Cezayir ve Sudan, Federal Almanya Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerini kesmiş ancak hiç biri Şansölye Erhard'ın da öngördüğü üzere Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni hemen tanıma yoluna gitmemiştir. Tunus, Fas ve Libya, diğer Arap devletlerinin aksine Bonn ile ilişkilerini devam ettirmiştir.²⁹⁶ Yukarıda zikredilen aktörlerin Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesmeleri, doğudaki diğer Almanya'yı tanıma yoluna gitmemiş olmalarından ötürü Bonn açısından mühim sonuçlar doğurmamıştır.²⁹⁷ Buna karşılık Bonn, İsrail'i tanıması yoluyla, şantaj politikaları izlenerek egemenlik alanına müdahale edilmesine müsaade etmeyeceğini açıkça göstermiştir. Neticede Adenauer ve Ben-Gurion'un inisiyatifinde başlatılan ve ekseriyetle siyasî elitlerin sözlü taahhütleri üzerinden yürütülen ilişkilerin, artık olağan mekanizmalar aracılığıyla mutad diplomatik kanallardan geliştirilmesi önünde artık bir engel kalmamıştır.

²⁹³ Hestermann, op.cit., s. 96.

²⁹⁴ AAPD, 1965, Dok. 148 , "Aufzeichnungen des Staatssekretärs Carstens", s. 608.

²⁹⁵ "Germany (West) and Israel: Exchange of notes establishing diplomatic relations", *International Legal Materials*, Vol: 4, No: 4, 1965), s. 733.

²⁹⁶ Fink, op.cit., s. 21; Osterheld, op.cit., s. 171.

²⁹⁷ Özellikle ekonomik denklemin Almanya lehine olması, bu devletleri 1967-1974 yılları arasında Bonn'la yeniden diplomatik ilişki kurma yönünde motive etmiştir. Weingardt, op.cit., s. 160.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENGE ARAYIŞINDAN KRİZ YILLARINA

Çalışmamızın üçüncü bölümünde iki devlet arasında tesis edilen diplomatik ilişkilerin ardından yaşanan ikili ve bölgesel gelişmeler analiz edilmiştir. Bu çerçevede 1969-1974 tarihlerinde Almanya'nın İsrail ve bölgedeki diğer aktörler denkleminde daha dengeli bir siyaset gütmeye çabasında yatan motivasyon ile 1974-1982 döneminde ikili ilişkiler özelinde ilk kez liderler düzeyinde patlak veren krizin sebeplerine inilmiştir.

1. İlk Yıllar ve 1967 Savaşı: Taraflı Tarafsızlık

“Orta Doğu politikamızı dengelemeliyiz, ancak bu, İsrail'in kaderine kayıtsız kalacağımız anlamına gelmemektedir. İsrail ile ilişkilerimizin 'normalleştirilmesi', ilişkilerimizi değersizleştirmeyi değil, hedeflenen bir amacı ifade etmektedir.”²⁹⁸

Willy BRANDT

Almanya ile İsrail arasında tesis edilen diplomatik ilişkiler, yakınlaşma sürecinin şüphesiz bir kırılma noktası olsa da bu tarihî adımla birlikte “temkinli yakınlaşmanın” yerini doğrudan güvene dayalı bir işbirliğine bıraktığını söylemek abartılı olacaktır. Zira resmîyete dökülen ilişkiler, tabiatıyla karşılıklı etkileşimde *tabula rasa* etkisi yaratmadığı gibi Bonn-Tel-Aviv hattındaki temasların niteliğine geçmişteki fiili ilişkilerden ayırt edici bir özellik kazandırmamıştır. Dolayısıyla diplomatik ilişkilerin tesis edilmesinden sonraki ilk yıllarda, kolektif belleğin etkisinden kaynaklı mutad refleksler kendini göstermeye devam etmiştir. Ancak ilk iki yılın inişli-çıkışlı serencamından sonra meydana gelen üçüncü Arap-İsrail Savaşı'nda Almanya'nın benimseyeceği tutum, ilişkilerde hiç olmadığı kadar olumlu bir hava yaratmıştır.

Öncelikle resmîyete dökülen ilişkilerin savaş arifesindeki durumu irdeleyecek olursak, yukarıda kayıtlı reflekslerin ilk örneğine Büyükelçi atamalarında rastlanılabilmektedir. İki tarafta da soru işaretlerine neden olan konu, atanması öngörülen isimlerin özgeçmişleridir. Genel ve soyut olarak özetlersek İsrail tarafı, Franz

²⁹⁸ AAPD, 1970, Dok. 48, “Aufzeichnung des Ministerialdirigenten Gehlhoff”, s. 208.

Böhm, Kurt Birrenbach ya da Carlo Schmid²⁹⁹ gibi “bilinen” bir figürü; şayet bu mümkün olmuyorsa en azından Nazi geçmişi olmayan “genç” bir diplomatı Tel-Aviv’de Büyükelçi olarak görmeyi arzularken, Alman Dışişlerinin Rolf Friedemann Pauls³⁰⁰ tercihi, bu beklentileri karşılamamıştır. Müstakbel Alman Sefirin *Wehrmacht* geçmişi, Tel-Aviv’in hoşnutsuzluğu için yeterli olurken, Herut Partisi’nin aynı ismi taşıyan yayın organında bu tasarrufun, “*Yahudi karşıtı bir eğilime sahip olduğunu gizlemeyen Alman Dışişleri Bakanı Gerhard Schröder’in şeytani bir planı olduğu*” öne sürülmüştür.³⁰¹ “*Yahudi karşıtlığı*” yorumunun abartılı olduğu izahten vareste olsa da Schröder’in Tel-Aviv için bir kariyer diplomatının görevlendirilmesini tercih ettiği bilinmektedir. Esasen Şansölye Erhard, ilk başlarda Bakanlık dışından bir atamanın daha uygun olacağını düşünerek, Schröder aracılığıyla Hamburg Üniversitesi Rektörü Helmut Thielicke’ye teklif götürmüş olsa da olumsuz yanıt alınmasıyla aday belirleme sürecinde gözler tekrar kariyer diplomatlarına çevrilmiştir.³⁰²

Pauls isminde nasıl karar kılındığına ilişkin Hitler Almanya’sından Federal Cumhuriyete geçiş döneminde Dışişleri Bakanlığı’nın kurumsal geçmişi ve personel profillerinin değerlendirildiği bir monografi bazı ipuçları sunmaktadır. Tel-Aviv’e yapılacak atama için kariyer diplomatları arasında beş kişilik bir aday portföyünün bulunduğu ve adaylar konusunda fazla bir “alternatifin” olmadığı kaydedilen çalışmada, Pauls isminin, Tazminat Sorunu’ndan itibaren İsrail dosyasına aşina olmasından ötürü³⁰³ ön plana çıktığı ifade edilmektedir.³⁰⁴ Bakanlık içindeki alternatifsizliğe karşılık Bakanlık dışındaki sayısız alternatifin değerlendirilmemiş olması ve tanınmış

²⁹⁹ SPD’nin önde gelen isimlerinden biri olan Carlo Schmid, 1950’lerin sonundan itibaren İsrail’e yaptığı çeşitli ziyaretler vesilesiyle buradaki siyasî elitlerle güvene dayalı ilişkiler kurmuştu.

³⁰⁰ Kariyerine 1934 yılında *Wehrmacht* subayı olarak başlayan Pauls, 1941 yılında Rusya cephesinde sol kolunu kaybetmiş; 1944’te “Şövalyelik Demir Haçı” ile taltif edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Hukuk eğitimine başlayan Pauls, Adenauer’in dikkatini çekmeyi başararak önce Başbakanlıkta görev almış akabinde de Dışişleri Bakanlığına intisap etmiştir. Panorama, *Unser Mann in Israel*, Das Erste-ARD, 17 Dakika, 1967; Olaf Glöckner ve Julius H. Shoeps (Der.), *Deutschland, die Juden und der Staat Israel: Eine politische Bestandaufnahme*, Hildesheim: Georg Olms Verlag, 2016, s. 172.

³⁰¹ Hestermann, op.cit., ss. 110-111.

³⁰² Friedrich Wilhelm Graf, *Helmut Thielicke und die 'Zeitschrift für Evangelische Ethik': Zur Ideengeschichte der protestantischen Bundesrepublik*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2021, ss. 130-131.

³⁰³ Kurt Birrenbach’ın diplomatik ilişkilerin müzakere edilmesi amacıyla İsrailîlerle toplamda üç toplantı gerçekleştirdiğini belirtmiştik. İlk iki görüşmeyi tek başına yapan Birrenbach’a son toplantıda, o dönemde Bakanlıkta ticaret ve kalkınma politikalarından sorumlu birimi yöneten Pauls de eşlik etmiştir. Glöckner ve Shoeps, op.cit., s. 171.

³⁰⁴ Eckart Conze vd., *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik*, München: Karl Blessing Verlag, 2010, ss. 500-502.

bir figür yerine Pauls tercihinde ısrar edilmesinin, Alman Dışişlerinin, İsrail’le ilişkilerdeki asimetrik dengeye karşı tepkisel bir reaksiyonu olduğu tahmine müsaittir.

Alman Büyükelçi hakkındaki tartışmalar kadar olmasa da İsrail tarafının Ashar Ben-Natan’ı aday göstermesi, bu kez Bonn çevrelerinde bazı soru işaretlerini beraberinde getirecektir. Ancak Almanya’nın aksine Tel-Aviv’in gerçekten de çok fazla alternatifinin bulunmadığı söylenebilir. Zira gerek Bakanlık içinden gerek Bakanlık dışından teklif götürülen birçok isim, “duygusal” nedenlerden ötürü Sefirlik görevine yanaşmamıştır. Aday belirleme aşamasında Natan’ın Tel-Aviv’in ilk tercihi olmadığı, bilahare kaleme aldığı anılarında, Başbakan Eşkol tarafından yapılan “*ikincilik*”³⁰⁵ teklifini reddederek, Bonn’da kurulacak Misyon için sadece Sefirlik görevini kabul edebileceğini kaydetmesinden bilinmektedir.³⁰⁶

Viyana’da dünyaya gelen ve Almancaya vakıf olan müstakbel Sefirin, Peres / Strauss ikilisinin tekelinde yürütülen silah anlaşmalarındaki kilit figürlerden biri olması, Bonn yönetiminin kaçınmak istediği karmaşık ve örtülü ilişkiler ağının, İsrail tarafınca devam ettirilmek istendiği yönünde bir algıya sebebiyet vermiştir. Natan’ın kendisi de - istihbaratçı geçmişi ve Nazi savaş suçlularına yönelik operasyonlardaki rolüne dikkat çekerek- adaylığının, karşı tarafta diplomatik temsilden öte bir amaca matuf olduğu yönünde şüphe uyandırmış olma ihtimalini dışlamamaktadır.³⁰⁷ Yine de her iki taraf makul davranarak tarihî adım öncesinde hassasiyetler üzerine kurulu gerilimi tırmandırmak istememiş ve 1965 yılının Ağustos ayında gerçekleştirilen Büyükelçi atamaları ile diplomatik ilişki tesisinin doğal sonuçlarından biri tamamlanmıştır.

Bonn’daki mevkidaşına kıyasla Pauls’un Tel-Aviv’deki misyonunun daha zor olduğunu tahmin etmek güç değildir. Alman Büyükelçi, yeni görev yerine 11 Ağustos 1965 tarihinde vardığında, 60 kişilik bir protestocu grubu tarafından karşılanırken, iki gün sonra bu kez daha kalabalık bir grubun protestosuyla İsrail’e “*hoşgelmediğini*” anlayacaktır. Pauls’un, Cumhurbaşkanı Salman Zahar’a güven mektubunu sunduğu 19 Ağustos 1965 tarihli tören de oldukça olaylı geçmiştir. Cumhurbaşkanlığı önünde

³⁰⁵ Diplomatik jargonda, Büyükelçiden sonra Misyonda görev yapan en kıdemli kariyer diplomatı için kullanılmaktadır.

³⁰⁶ Ashar Ben-Natan, *Brücken bauen - aber nicht vergessen: Als erster Botschafter Israels in der Bundesrepublik (1965-1969)*, Düsseldorf: Droste Verlag, 2005, ss. 51.

³⁰⁷ Ben-Natan, op.cit., ss. 51-52.

toplanan büyük bir kalabalık, Alman milli marşını ıslıklarla bastırmaya çalışırken, şiddet olaylarının başgöstermesi sonucunda oluşan kaotik ortam, kolluk kuvvetlerinin güç kullanmasıyla önlenebilmiştir.³⁰⁸ Böyle bir atmosferde, “yeni Almanya” söylemini halk tabanına yayamayacağının farkında olan Büyükelçi, görev süresinin ilk aylarında mesaisinin büyük çoğunluğunu resmî temasların dışına çıkmadan tamamlamıştır. Pauls, tüm zorluklara rağmen İsrail’deki yaklaşık dört yıllık görev süresince ön yargıları nispeten kırmayı başarmış ve Avi Primor’un³⁰⁹ tabiriyle, “taşlarla karşılanan ve güllerle uğurlanan” Büyükelçi olarak hatırlanmıştır.³¹⁰

Büyükelçi Pauls, görev süresinin ilk aylarında ne kadar gözlerden uzak kalmaya çalışmışsa diğer tarafta Ashar Ben-Natan’ın Almanya’da bir o kadar göz önünde bulunduğunu söylemek mümkündür. Alman mevkidaşının aksine siyasî elitler, işadamları, kanaat önderleri ve öğrenciler arasında İsrail’e yeni “dostlar” edinme misyonu yüklenen Natan,³¹¹ Almanca bilmesinin avantajıyla kısa sürede ülkesinin yegâne sözcüsüne dönüşmüş ve basının yanı sıra sıradan vatandaşların da ilgi odağı hâline gelmiştir.³¹² Natan’ın halkla ilişkiler çalışmasının sonuç verdiği, görev süresinin henüz birinci yılı dolmadan 10 bine yakın Alman vatandaşının turistik amaçla İsrail’i ziyaret etmesinden anlaşılabilmektedir.³¹³ Tel-Aviv’deki birçok siyasiyle benzer şekilde Almanya-İsrail ilişkilerinde normalleşme ifadesine tahammülü bulunmayan ve ilişkilerin hiçbir zaman “normal” olamayacağını düşünen Büyükelçi,³¹⁴ görev süresince Alman tarafındaki sorumluluk duygusunu canlı tutma stratejisinin kendi payına düşen kısmını yerine getirmeye çalışmıştır.

Büyükelçi atamaları ekseninde yaşanan gelişmelerin haricinde 1965 yılının bir diğer önemli olayı, Mayıs ayındaki son teslimat ile Almanya’nın, Lüksemburg Anlaşması’ndan kaynaklı tüm yükümlülüklerini tamamlamış olmasıdır.³¹⁵ Aradan çok vakit geçmeden 1966 yılının ilk aylarında, iki devlet arasında bu kez bir Kredi

³⁰⁸ Rolf Friedemann Pauls, “Mühsamer Start voran”, Ashar Ben-Natan ve Niels Hansen, *Israel und Deutschland: Dorniger Weg zur Partnerschaft*, Köln: Böhlau Verlag, 2005, ss. 6-7.

³⁰⁹ 1993-1999 yılları arasında İsrail’in Almanya Büyükelçisi.

³¹⁰ Avi Primor, *Als Botschafter Israels in Deutschland*, Berlin: Ullstein Buchverlag, 1997, s. 99.

³¹¹ Bu noktada Alman medya patronu Axel Springer’le kurduğu dostluğa ayrıca dikkat çekilmelidir.

³¹² Ben-Natan, op.cit., ss. 68-69.

³¹³ Fink, op.cit., s. 37.

³¹⁴ Ben-Natan, op.cit., s. 63.

³¹⁵ Jena, op.cit., s. 480.

Anlaşması'nın müzakereleri başlatılmış ve 12 Mayıs 1966'da varılan mutabakat ile Alman tarafınca Tel-Aviv'e 160 milyon Mark değerinde kredi aktarımında bulunulması hükme bağlanmıştır.³¹⁶ Yedi yıl boyunca geri ödeme şartı olmayan ve vadesi 20 ila 25 yıla yayılan paket, 1967 yılında herhangi bir müzakereye tabi tutulmadan olduğu gibi yinelenmiştir.³¹⁷ 1968'den itibaren -meblağ 140 milyon Marka indirilmiş olmakla birlikte- 1996'ya kadar her yıl tahsis edilen bu kredi, Lüksemburg'da başlatılan sürecin devamı şeklinde İsrail'e karşı hissedilen sorumluluğunun bir göstergesini teşkil etmiştir.³¹⁸

Aynı yılın Mart ayında bu kez Bonn'da kurulan Alman-İsrail Topluluğu (*Deutsch-Israelische Gesellschaft*) ile ekseriyetle ekonomi ve güvenlik zemininde ilerleyen ilişkilere sosyo-kültürel bir veçhe eklenmeye çalışılmıştır. Öznelerarasıcılığın ya da bir diğer ifadeyle kolektif değerler üzerinden sosyal pratikler oluşturma çabasının örneklerinden biri olarak değerlendirebileceğimiz Topluluğun yönetim kademelerinde, ilk Şansölye Adenauer de dâhil olmak üzere siyaset, iş dünyası, basın, kilise ve entelektüel hayatın önemli isimleri yer almıştır.³¹⁹ Topluluk, muhtelif projeleri ve lobicilik çalışmalarıyla ikili ilişkilerin siyasî ve sosyo-kültürel boyutuna katkı sunmayı amaçlamaktadır ve etkinliğini günümüzde hâlâ devam ettirmektedir.³²⁰

Bu arka plan ekseninde diplomatik ilişkilerin ilk aylarının genel anlamda olumlu bir yörüngede ilerlediği öne sürülebilir. 1966 yılının son dönemine gelindiğinde ise bu atmosferin yerini tekrar eski reflekslere bırakma potansiyeli barındıran bir yönetim değişikliği söz konusudur. Zira İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulması gibi cesur bir adımı atması sayesinde Tel-Aviv'de saygı duyulan bir isim hâline gelen Ludwig Erhard'ın, görevini eski bir Nazi Partisi üyesi olan Kurt Georg Kiesinger'e bırakması,³²¹ özgeçmiş konusundaki hassasiyeti bilinen Tel-Aviv'i “*karışık duygulara*” sevk

³¹⁶ AAPD, 1966, Dok. 135 , “Aufzeichnungen des Staatssekretärs Lahr”, s. 587.

³¹⁷ AAPD, 1967, Dok. 341 , “Aufzeichnungen des Lagationsrats I. Klasse Hauthal”, s. 1342.

³¹⁸ Weingardt, op.cit., s. 167.

³¹⁹ Fink, op.cit., s. 37.

³²⁰ Güncel çevrimiçi sayfası için bkz: <https://www.deutsch-israelische-gesellschaft.de/>. (e.t. 20.02.2023)

³²¹ Kiesinger'in iktidarda olduğu yıllar aynı zamanda Almanya'da kuşak çatışmasının yaşandığı bir dönemdir. Bir toplantı vesilesiyle kürsüde konuşma yaptığı sırada (1968), Beate Klarsfeld isimli bir üniversite öğrencisinin kendisine tokat atması, Alman siyasal hayatının en sansasyonel vakalarından birini teşkil etmektedir. Guido Knopp (Yapımcı), *Kanzler-Die Mächtigen der Republik - Der Vermittler: Kurt Georg Kiesinger*, 45 Dakika, ZDF Video Profil, 1999.

etmiştir.³²² Şansölyelik öncesi siyasî kariyerinde İsrail karşıtı bir temayülde olmadığı ve hatta diplomatik ilişkilerin kuruluşunu desteklediği bilinen Kiesinger'in, Şansölye olduktan sonra da ikili ilişkilerde bir sapma yaşanmayacağını işaretini Federal Meclis'teki konuşmasıyla vermiştir:

*“Halkımızın adı kötüye kullanılarak Yahudilere karşı korkunç suçlar işlendi. Bu durum ise İsrail ile ilişkilerimizi sorunlu ve zor hâle getirdi. [Hâlihazırda] diplomatik ilişkilerin kurulması sayesinde sorunlu ilişkilerimiz düzeltilerek, geliştirildi. Federal hükümet bu yolda kaldığı yerden devam edecektir.”*³²³

Kiesinger'in formülasyonu, bir bakıma Adenauer'in İsrail'e yönelik söyleminin devamı niteliğindedir. Satır arasında kolektif suçluluğun reddedildiği (*“Halkımızın adı kötüye kullanılarak”*) bir dışavurum sezilmekle birlikte ilişkilerin geçmişte tesis edilen düzlemde ilerletileceğinin açık bir vurgusu (*“Federal hükümet bu yolda kaldığı yerden devam edecektir”*) yapılmıştır. İlerleyen süreçte Şansölyenin söylem ve eylemindeki tutarlılığı, şahsı özelindeki tartışmaların çok fazla büyütülmemesini sağlamış ve Almanya-İsrail ilişkilerinde yakalanan ivme bu dönemde de devam etmiştir.

Burada ayrı bir parantez açarak SPD'li Willy Brandt'ın, koalisyon ortaklarından biri olarak Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenmesinin Tel-Aviv hattında *“ironik”* şekilde bazı soru işaretlerini beraberinde getirdiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar Brandt, Nazi karşıtlığı konusunda Alman siyasîler arasında en pürüzsüz geçmişlerden birine sahip olsa da *“Ostpolitik”* etiketli doğu açılımı, İsrail'le ilişkilere nasıl etki edeceği konusunda belirsizliğe neden olmuştur. Keza Brandt'ın Orta Doğu'ya yönelik daha dengeli bir dış politika izleyeceğinin sinyallerini vermesi, Tel-Aviv'in, Bonn nezdindeki ayrıcalıklı statüsünün akıbetine ilişkin soru işaretleri oluşturmuştur.³²⁴ Ne var ki tıpkı Hallstein Doktrini'nin ilişkilerde yol açtığı olumsuz yansımalar, Almanya'nın 1956 Savaşı sırasında İsrail'e müzahir tutumuyla bertaraf edildiği gibi, Bonn'daki aktör değişiklikleri üzerinden henüz bir sene bile geçmemişken patlak veren üçüncü Arap-İsrail Savaşı, Tel-Aviv'in, Almanya'daki yeni yönetim kadrosuna yönelik örtülü güvensizliğini bir süreliğine tersine çevirmiştir.

³²² Jewish Telegraphic Agency, “Israel Watching Kiesinger with Mixed Feelings; Seen As Pro-israel”, 15.11.1966.

³²³ Klaus Stüwe (Der.), *Die großen Regierungserklärungen der deutschen Bundeskanzler von Adenauer bis Schröder*, Opladen: Leske + Budrich Verlag; 2002, s. 160.

³²⁴ Weingardt, op.cit., ss. 181-182.

Genel hatları ile analiz edersek, Süveyş Savaşı'nın üzerinden sadece 11 yıllık bir zaman dilimi geçmişken, 1967 yazında fitili ateşlenen üçüncü Arap-İsrail Savaşı, bölgesel dengeleri değiştirdiği kadar Almanya-İsrail ilişkilerine de derinden etki etmiştir.³²⁵ Literatüre “*Altı Gün*” ya da “*Haziran Savaşı*” olarak da geçen ve neticeleri itibarıyla bölgede yeni bir denklem tesis eden mücadelede İsrail karşıtı blokta yer aktörler: Mısır, Suriye ve Ürdün'dür.³²⁶ Özünde tarafların jeo-politik amaçlarını hayata geçirme çabalarının, savaşın çıkışında katalizatör işlevi gördüğünü öne sürebileceğimiz üçüncü büyük hesaplaşmanın kapısını aralayan gelişmeler özetle; Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) gibi yeni aktörlerin devreye girmesi, gerilla gruplarının sabotaj eylemlerini artırması ve su kaynaklarının kontrolünü içeren sınır çatışmalarıdır. Öte yandan Mısır ve Suriye arasında Kasım 1966'da yapılan savunma paktını ve yine Mısır'ın Mayıs ayının sonlarına doğru Tiran Boğazı'nı İsrail gemilerine kapatmasını, savaşı tetikleyen olaylar silsilesine eklememiz mümkündür.³²⁷

Bu fasit daire ekseninde şiddetini artıran olayların kümülatif birikimiyle çatışmanın artık kaçınılmaz hâle geldiğini değerlendiren Tel-Aviv yönetimi, 5 Haziran 1967 tarihinde avantaj sağlamak amacıyla ilk saldıran taraf olmuş ve saatler içerisinde Mısır ile Suriye hava kuvvetlerini neredeyse tamamen yok etmiştir. Sadece altı gün içinde Gazze Şeridi, Sina Yarımadası, Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Golan Tepesi'ni ele geçirerek, fiili sınırlarını üç kat artıran ve savunma açısından stratejik bir derinlik kazanan İsrail, bahse konu savaşla bölgedeki varlığını tescillemiştir.³²⁸ 22 Kasım 1967 tarih ve 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi'nin kararına³²⁹ İsrail tarafından uyulmaması ise 1967 Savaşı'nın etkilerini günümüze kadar devam ettirecektir.

³²⁵ Daha detaylı bilgi için bkz: Guy Laron, *The Six-Day War: The Breaking of the Middle East*, New Haven & London: Yale University Press, 2017; Michael B. Oren, *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*, Oxford & New York: Oxford University Press, 2002.

³²⁶ Armaoğlu, op.cit., s. 245.

³²⁷ Margret Johannsen, *Der Nahost-Konflikt*, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2006, ss. 25-27; Ali Balcı, “İsrail Sorunu: Ortadoğu'nun Gordion Düğümü”, Kemal İnat vd., *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, 2016, 4. Baskı, ss. 111-114.

³²⁸ Davut Dursun ve Tayyar Arı (Ed.), *Ortadoğuda Siyaset*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, ss. 83-84.

³²⁹ Kararda özetle: “İsrail'in son savaşta işgal ettiği topraklardan çekilmesi [...] savaş durumuna son verilmesi, bölgedeki her devletin egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasî bağımsızlığı ile kuvvet tehdidinden uzak olarak güvenli ve tanınmış sınırlar içinde barış hâlinde yaşama hakkının tanınması, [...]uluslararası su yollarında seyrüsefer serbestisinin garanti altına alınması, mülteciler meselesinin adil bir çözüme kavuşturulması, gayri askerî bölgeler ihdası suretiyle bölgedeki her devletin toprak bütünlüğü ve siyasî bağımsızlığın garanti altına alınması [...]” vurgulanmaktadır. Dursun ve Arı, op.cit., s. 138.

1967 Savaşı, İsrail'in bölgedeki varlığı açısından bir dönüm noktası olduğu gibi Almanya ile ilişkilerinde de bazı ilkleri beraberinde getirmiştir. Bu noktada özellikle Alman kamuoyunun reaksiyonu oldukça dikkat çekicidir. Basında “*Davud ve Calut'un mücadelesi*” şeklinde betimlenen savaş sırasında Alman vatandaşları adeta kendi ordusu seferberlik ilan etmişcesine İsrail tarafında saf tutmuş ve ülke genelinde geniş çaplı bağış kampanyaları düzenlenmiştir.³³⁰ Büyükelçi Ben-Natan, birçok Alman gencinin kendilerine başvurarak İsrail ordusuna katılmaya hazır olduklarını ve sadece Büyükelçiliklerine ulaşan yardım paralarının 1 milyon Alman Markını bulduğunu kaydetmektedir. Para yardımı dışında kan bağışından ilaç yardımına kadar uzanan seferberliğe, Berlinli taksicilerin bir günlük cirolarının tamamını İsrail'e bağışlamaları ya da Alman ailelerin, savaş boyunca İsrailli çocuklar için barınma sağlayabileceklerini bildirmeleri örneklerinden görüleceği üzere her kesimden katılım sağlanmıştır.³³¹ Kamuoyunun İsrail yanlısı tutumu, Başbakan Eşkol'ün de ilgisine mazhar olmuş ve savaştan kısa süre sonra verdiği bir demeçte; “*zor zamanlarında yanlarında olan Alman halkına*” şükranlarını sunarak, “*iki devlet arasındaki ilişkilerin hiçbir zaman bu kadar iyi olmadığını ve bunun da gelecek için ümit vaat ettiğini*” ifade etmiştir.³³²

Savaş sırasında hükümet kanadında da İsrail yanlısı bir pozisyon alındığını öne sürmek yanlış olmayacaktır. Resmî söylemde Bonn yönetimi savaşta “*tarafsız*” olduğunu bildirmiş olsa da fiilen “*tarafli bir tarafsızlık*” oksimoronu söz konusudur. Bunun en meşhur dışavurumlarından biri, Dışişleri Bakanı Willy Brandt'ın, “*tarafsızlıklarının, vicdanen de kayıtsız kalmaları anlamına gelemeyeceğini*” dile getirdiği 7 Haziran 1969 tarihli Federal Meclis konuşmasıdır.³³³ İlerleyen yıllarda Şansölyelik yapacak olan Helmut Schmidt de aynı gün dile getirdiği: “*Halkımızın Arap halklarıyla olan geleneksel dostluğunu ne kadar önemsiyorsak, liderlerinin İsrail'i yok etme niyetine de o kadar karşı çıkmalıyız...*” söylemiyle hangi tarafta yer aldıklarını zımnen açıklamıştır.³³⁴

³³⁰ Inge Deutschkron, *Israel und die Deutschen: das Schwierige Verhältnis*, Köln: Wissenschaft und Politik, 1991, s. 337'den aktaran Weingardt, *Deutsch-Israelische Beziehungen...*, s. 66.

³³¹ Ben-Natan, op.cit., ss. 112, 114-117; Weingardt, *Deutsche Israel und Nahost-Politik...*, ss.189-190; Der Spiegel, “Blitz und Blut”, 12.06.1967.

³³² Ben-Natan, op.cit., s. 114.

³³³ Vogel, op.cit., s. 355.

³³⁴ Ibid., s. 351.

İktidar çevresindeki İsrail yanlısı tutum, sadece söylem düzeyinde kalmamıştır. Tel-Aviv yönetimi, kimyasal silah tehdidi nedeniyle yaklaşık 250 bin gaz maskesine³³⁵ ihtiyaç duyması üzerine bunun 20 ila 30 bin adetini Almanya'dan talep ettiğinde³³⁶ dönemin Savunma Bakanı Gerhard Schröder'in muhalefetine rağmen³³⁷ -anılan Bakanlığın bypass edilmesiyle-³³⁸ bu ülkeye 20 bin gaz maskesi gönderilmiştir. Almanya'nın somut anlamdaki desteği sadece gaz maskelerinden ibaret olmamış ve “sivil kullanım için öngörülen” ve aynı zamanda askerî amaçlar için de kullanılabilecek sevkiyatlarda bulunulmuştur.

Ancak “*tarafli tarafsızlığın*” Almanya için bedelleri olmuştur. Zira Bonn'un malum tutumu, Tel-Aviv ile ilişkilerinde bir bahar havası oluşturmaya karşılık Arap dünyasıyla ilişkilerini çıkmaza sokmuştur. İktidarın resmî “*tarafsızlık*” söylemi, ahiren yapılan silah sevkiyatlarından ötürü inandırıcı bulunmadığı gibi Arap hükümetlerince Almanya, savaşta İsrail'i destekleyen aktörler kategorisinde değerlendirilmiştir. 1965'te bu devletlerin çoğu ile diplomatik ilişkilerin kesilmiş olduğu göz önüne alındığında savaşın ardından Almanya'nın Orta Doğu'daki nüfuzunun sıfır noktasına yaklaştığı söylenebilir.³³⁹

Orta Doğu'dan tamamen soyutlanmak istemeyen Bonn, savaş arifesinde -27 Şubat 1967'de Ürdün ile diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesi gibi-³⁴⁰ bölgede bazı adımlar atmışsa da daha kapsamlı bir manevra alanı için beklemek zorunda kalmıştır. Tel-Aviv'in hızlı ve kesin zaferiyle, Yahudi halkının “*ikinci bir soykırıma*” maruz kalmasına ilişkin endişelerin ortadan kalkması ve İsrail devletinin varoluşunun hiç olmadığı kadar güven altına alınmasıyla Bonn yönetimi, bir süreliğine bölgedeki meselelere çok fazla angaje olmadan geri planda durma imkânı elde etmiştir.³⁴¹ Bizce

³³⁵ Mısır'ın daha önce Yemen İç Savaşı sırasında kimyasal silah kullandığı öne sürülmüştür Dany Sholam, “Chemical and Biological Weapons in Egypt”, *The Nonproliferation Review*, Vol: 5, Issue: 3, 1998, s. 48.

³³⁶ AAPD 1967, Dok. 190, Aufzeichnung des Ministerialdirektors Meyer-Lindenberg, ss. 817-818.

³³⁷ Dışişleri Bakanlığı döneminde diplomatik ilişkilere sıcak bakmayan Schröder, Almanya'nın çatışmalara dâhil olmaması prensibi gereğince İsrail'e gaz maskesi gönderilmesine karşı çıkmıştır. Weingardt, op.cit., s. 190.

³³⁸ Maskeler, sivil kullanım için olduğu cihetle İçişleri Bakanlığı'nın envanterinden karşılanmıştır. Ibid., s. 190.

³³⁹ Ibid., s. 192.

³⁴⁰ 1966 yılının Kasım ayından itibaren bu konuda Ürdün tarafıyla müzakereler yürütülmekteydi. AAPD 1967, Dok. 63, Aufzeichnung des Ministerialdirektors Meyer-Lindenberg, s. 310.

³⁴¹ Weingardt, op.cit., s. 192.

bu taktik, diplomatik ilişkilerin bulunmadığı Arap devletleriyle küçük ama geleceğe dönük önemli etkileşimlerde bulunabilmesini sağlamıştır.

2. İktidar Değişiklikleri: Yeni Aktörler / Yeni Söylemler

Altı Gün Savaşı'nın ikili ilişkilerde oluşturduğu olumlu atmosfer, 1969 yılına gelindiğinde önce İsrail, akabinde de Almanya'daki yönetim değişikliklerinin ardından değişmeye başlamıştır. İsrail'de, Almanya'ya karşı menfi bir bakış açısına sahip olduğu bilinen Golda Meir'in dizginleri ele alması, iktidarı Kiesinger'den devralan Şansölye Willy Brandt'ın yeni bir söylem inşa etme çabasıyla birleşince, ilişkilerde yakalanan ivmede duraksama yaşanmıştır. Öte yandan savaştan kısa süre sonra Almanya'da özellikle sol eğilimli üniversite öğrencileri arasında Filistin yanlısı (ve İsrail karşıtı) bir eğilimin belirginleşmesi, İsrail'in, Alman kamuoyundaki “ayrıcalıklı” statüsünün akıbetine dair soru işaretlerini beraberinde getirmiştir.³⁴² Ülkedeki aşırı sağ çevrelerin söylemine alışık olunmakla birlikte “*taarruzun*” -yani tepkilerin- bu kez Nazi karşıtı cepheden gelmesi, Tel-Aviv açısından ilk kez karşılaşılan bir durumdur. Esasında bu gelişme 60'lı yılların sonlarında oluşan Zeitgeist ile alakalı olsa da şüphesiz ikili ilişkiler özelinde de not edilmelidir. Ancak Almanya-İsrail ilişkileri ağırlıklı olarak hâlâ siyasî elitler üzerinden şekillendiği cihetle bahse konu yönetim değişikliklerinin bu aşamada daha çok dikkate alınması gerekmektedir.

Daha geniş bir biçimde irdelersek, İsrail'deki değişim süreci Başbakan Levi Eşkol'ün 26 Şubat 1969 tarihinde geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetmesiyle başlamış³⁴³ ve yasalar gereği Yigal Allon,³⁴⁴ 26 Şubat-17 Mart 1969 tarihleri arasında geçici olarak yönetimi devralmıştır. Fakat İşçi Partisi Merkez Komitesi, Yigal Allon ve Moşe Dayan³⁴⁵ gibi potansiyel adaylar arasında yaşanabilecek bir çekişmenin, yaklaşan seçimler öncesinde partiye zarar verebileceğinden hareketle bir süredir siyasî arenada

³⁴² Bkz: Martin W. Kloke, *Israel und die deutsche Linke. Zur Geschichte eines schwierigen Verhältnisses*, Frankfurt am Main: Haag und Herchen, 1994.

³⁴³ The New York Times, “Levi Eshkol, Premier of Israel Since 1963, Dies of Heart Attack”, 26.02.1969.

³⁴⁴ 1955 yılında Knesset'e girmesiyle İsrail siyasal hayatının önemli figürlerinden biri hâline gelecek olan Allon, sırasıyla Çalışma (1961-68); Göç (1968-69); Eğitim ve Kültür Bakanı (1969-74) olarak görev yapmasının ardından 1974-77 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevini ifa edecektir. Udi Manor, *Yigal Allon: A Neglected Political Legacy-1949-1980*, Brighton: Sussex Academic Press, 2017, s. 4.

³⁴⁵ 1959 yılında Knesset'e girmesinin ardından sırasıyla Tarım (1959-64); Savunma (1967-74) ve Dışişleri Bakanı (1974-79) olarak görev yapacaktır. Shabtai Tevet, *Moshe Dayan*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1972, s. 282, 300, 341.

çok faal olmayan Golda Meir'in adaylığını 7 Mart 1969'da oylamaya sunmuştur.³⁴⁶ Oybirliğinin sağlanmasıyla, Cumhurbaşkanı Salman Zahar tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen Meir'in, 17 Mart tarihinde Knesset'e sunduğu kabinesi 84 lehte oy ile kabul edilmiştir.³⁴⁷

Bu hamle, gücün parti içindeki “muktedirlerde” kalması ve seçimlere kadar “sakin” bir dönem geçirilmesini amaçlasa da Meir'e atfedilen emanetçi misyonunun pratikte farklı bir yöne evrileceği kısa sürede anlaşılmıştır. Görevine başlar başlamaz makamında kalıcı olacağının sinyallerini veren yeni Başbakan, kamuoyu nezdindeki popülaritesinin artmasıyla, İşçi Parti'sinin doğal adayı hâline gelmiştir. Yapılan anket çalışmalarında, Meir'in Başbakanlığa uygun olduğunu düşünenlerinin oranı, Ocak 1969'da sadece % 3 civarındayken, Başbakanlık görevine gelmesinin ardından bu oranın % 80'lere kadar çıktığı gözlemlenmiştir.³⁴⁸ Son kertede Parti'nin lider kadrosu arasından başka bir Başbakan adayının çıkmaması üzerine en uygun ismin Meir olduğu değerlendirilmiş ve seçim propagandası bu şekilde kurgulanmıştır. Nihâyetinde Ekim ayında gerçekleştirilen genel seçimlerde İşçi Partisi / Mapam ittifakı, seçimleri % 46,2'lik bir oy oranıyla kazanarak, 120 vekilden oluşan Knesset'te 56 sandalye elde etmiştir.³⁴⁹

Daha yakından bakıldığında ise Golda Meir'in³⁵⁰ Almanya ve Almanlara karşı bakış açısının hayatının uzun bir döneminde olumlu olmadığı sır değildir. Hatta bu tutumu siyasete atıldığı ilk yıllarda çok daha keskindir. 1947'deki bir toplantıda Sosyal Demokratlar'ın efsanevi lideri Kurt Schumacher'in elini sıkımdan imtina etmesi

³⁴⁶ Meron Medzini, *Golda Meir: A Political Biography*, Oldenbourg: de Gruyter Verlag, 2008, s. 443.

³⁴⁷ Yechiam Weitz, “Golda Meir, Israel's Fourth Prime Minister (1969–74)”, *Middle Eastern Studies*, Vol: 47, No: 1, 2011, s. 46.

³⁴⁸ Golda Meir, *Mein Leben*, Wien: Ullstein Verlag, 1983, s. 415; Medzini, op.cit., ss. 447-448.

³⁴⁹ Weitz, op.cit., ss. 47.

³⁵⁰ İsrail'in ilk kadın Başbakanı olmasının yanı sıra aynı zamanda Ben-Gurion gibi özgün figürlerinden biri olan Meir, tarihçi Yechiam Weitz'in ifadesiyle dünyaya bakışı ve olayları ele alış biçimi bakımından selefi Eşkol'den çok farklıdır. Müteveffa Başbakana kıyasla “tek boyutlu düşünen” Meir için “siyah ve beyaz olmak üzere sadece iki renk vardır.” Weitz'a göre karakterinin temelini oluşturan bu özelliği, yeni Başbakanın hem zayıf noktası hem de güç kaynağıdır. “Fikirlerinde esnek olmayan” Meir, her ne kadar rakipleri Allon ve Dayan'ın liderlik vasıflarına şüpheyle bakmış olsa da siyasî söyleminin sertliği konusunda bu iki isimden farklı bir rota çizmemiştir. İsrail'in hiçbir zaman 1967 Savaşı'ndan önceki sınırlarına çekilmeyeceğini bildirmesi ve Filistin ulusunun varlığını dâhi kabul etmemesi (“There is no such thing as Palestinians”), söylemindeki sertliğin örneklerinden sadece bazılarıdır. Weitz, op.cit., ss. 46-48; Ulutaş vd., op.cit., s. 63; The New York Times, “A talk with Golda Meir”, 27.06.1972.

örneklerden sadece bir tanesidir.³⁵¹ Hâlbuki Nazilerin zulmüne bilfiil maruz kalan ve 1933-1943 yılları arasında sekiz yılı Dachau Toplama Kampı'nda olmak üzere 10 yıl boyunca esaret hayatı yaşayan Schumacher, önceki bölümlerde de değinildiği üzere ülkesinin Yahudilere karşı işlediği suçları “telafi” etmesi gerektiğini söyleyen ilk siyasîlerdendir.³⁵² Meir'in biyografisini kaleme alan Francine Klagsburn, İsrail Başbakanı'nın Schumacher'in geçmişini bilmeme ihtimaline³⁵³ değinse de kendisinin Almancaya vakıf olmasına rağmen bu dili konuşmaktan imtina etmesi ya da Alman marka araçlara binmemesi gibi detaylar, hâlet-i ruhiyesi hakkında bazı ipuçları sunmaktadır.³⁵⁴ Yine de Almanya-İsrail ilişkilerinin bu evresinde Meir'in menfi yaklaşımının belirleyici olduğunu öne sürmek yanıltıcı olacaktır. Zira aynı tarihlerde Almanya'da yaşanmakta olan değişim sürecinin 1969 yılının sonlarına doğru SPD-FDP koalisyonuyla tamamlanacak olması, ikili ilişkilerin niteliğine yönelik daha önemli soruları beraberinde getirecektir.

İsrail'deki gelişmelerle aşağı yukarı eş zamanlı şekilde Almanya'daki dönüşümün fitili, 5 Mart 1969 tarihinde SPD'li Adalet Bakanı Gustav Heinemann'ın Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle tetiklenmiştir.³⁵⁵ Weimar Cumhuriyeti'nden itibaren ilk kez bir Sosyal Demokratın bu makamı deruhte edecek olması, iktidar denklemindeki dönüşümün başlangıcını sembolize ederken, Alman siyasal hayatına asıl damgasını vuran gelişme, 28 Eylül 1969 tarihli Federal Meclis seçimlerinin sonucunda yaşanmıştır. Seçimlerde oyların % 46,1'ini alan CDU'ya karşılık % 42,7'lik bir oy oranına erişen SPD'nin, sadece % 5,8 oranında bir oy toplayabilen Hür Demokrat Parti (FDP) ile koalisyonu gitmesi sonucunda, 20 yıldır ülkedeki iktidar konstellasyonunun ana aktörü olan CDU, tarihinde ilk kez muhalefet kanadına geçmek zorunda kalmıştır. Böylece bir önceki dönemin Dışişleri Bakanı olan Willy Brandt Şansölyelik görevini

³⁵¹ Medzini, op.cit., s. 128.

³⁵² Lewis J. Erdinger, *Kurt Schumacher - Persönlichkeit und politisches Verhalten*, Köln: Westdeutscher Verlag, 1967, s. 27, 85, 92, 97.

³⁵³ Francine Klagsburn, *Lioness: Golda Meir and the Nation of Israel*, New York: Schocken Books, 2017, s. 280.

³⁵⁴ Der Spiegel, “Kaum je ein deutsches Wort”, 10.06.1973.

³⁵⁵ CDU'lu Gerhard Schröder'e karşı üçüncü turda seçilmiştir. Rudolf Morsey, *Die Bundesrepublik Deutschland bis 1969*, München: Oldenbourg Verlag, 2007, s. 112.

devralırken, koalisyon ortağı FDP'nin lideri Walter Scheel de Dışışleri Bakanı olmuştur.³⁵⁶

Nazi karşıtlığı konusunda özgeçmişî parlak olan yeni Şansölye, ideolojik açıdan da Tel-Aviv'deki yönetimle benzer bir çizgidedir. Ailesinin siyasî eğiliminden ötürü sosyalist düşüncenin “içine doğan”³⁵⁷ ve bu doğrultudaki faaliyetleri nedeniyle 1933-1945 tarihlerinde sürgün hayatı (Norveç ve İsveç'te) yaşayan Brandt, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tekrar Almanya'ya dönerek 1947'de SPD'ye katılmış, 1957'de de Batı Berlin'in Belediye Başkanlığına seçilmiştir.³⁵⁸ Brandt'ın, Berlin Duvarı'nın inşa sürecinde Bonn yönetiminin edilgen kalmasına karşılık, bizzat uluslararası bir kamuoyu oluşturmaya çalışması, popüleritesinin artmasını ve SPD'nin kilit isimlerinden biri hâline gelmesini sağlamıştır.³⁵⁹

Bahsini ettiğimiz ideolojik yakınlığa ve SPD'nin en baştan beri devam ettirdiği İsrail yanlısı tutuma karşıt şekilde Tel-Aviv'in Brandt / Scheel yönetimine yönelik ilk reaksiyonunun “bekle ve gör” çerçevesinde geliştiği ileri sürülebilir. Bunun başlıca nedenlerinden biri, SPD iktidarının “Federal” Almanya için olduğu kadar Tel-Aviv yönetimi için de yeni bir fenomen olmasıdır. SPD'nin (ve vekillerinin), Nazi karşıtlığı hususunda rüşünü ispat etmesini gerektiren bir geçmişinin bulunmaması, önceki lider kadrolarında mevcut olan “İsrail'e karşı sorumlu hissetme” anlayışının devam edip etmeyeceğini Tel-Aviv açısından müphem kılmıştır.

Tel-Aviv'in yeni yönetimle ilgili bir diğer çekincesi, Brandt Dönemi Alman dış politikasının alametifarikası olan Ostpolitik'tir. Alman dış politikasının tamamlayıcı unsurlarından birini teşkil eden bu strateji, başta SSCB olmak üzere diğer doğu bloğu devletleriyle ilişkilerin -ideolojik ayrışmaya takılmadan- faydacı bir zemin üzerinden yeniden şekillendirilmesini amaçlamıştır. Dışışleri Bakanlığı görevi süresince Ostpolitik çerçevesinde bazı adımlar atan ve iktidara geldiğinde artık bu politikayı tahayyülündeki gibi uygulama imkânı bulan Brandt'ın, İsrail karşıtlığıyla bilinen komünist devletlerle

³⁵⁶ Thomas Brechenmacher, *Die Bonner Republik: Politisches System und innere Entwicklung der Bundesrepublik*, Berlin: be.bra Verlag, 2010, ss. 113-114.

³⁵⁷ Gerçek adı Herbert Karl Frahm'dır. “Willy Brandt” müstearını 1945 yılında Norveç'e kaçmadan önce almış ve ömrünün sonuna kadar bu isimle yaşamıştır. Peter Merseburger, *Willy Brandt 1913-1992, Visionär und Realist*, München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2006, ss. 13-14.

³⁵⁸ Helga Grebing, “Deckname Brandt”, *ZEIT Geschichte*, Nr. 4, 2013, ss. 30-31.

³⁵⁹ Merseburger, op.cit., s. 10.

yakınlaşma çabası, Tel-Aviv'i, Almanya'nın "karşı tarafa" verebileceği tavizlerden ötürü içeriği soyut bir tereddüte sokmuştur.³⁶⁰

Yukarıda kayıtlı çekincelerin -ya da en azından bazılarının- sadece bir mübâlâğadan ibaret olmadığı, SPD-FDP iktidarında ikili ilişkilerin yeni vurgular üzerinden inşa edilmeye çalışılmasıyla kısa sürede anlaşılacaktır. Alman Şansölyenin Meclis'teki ilk hitabında, İsrail devleti ya da Yahudi halkına herhangi bir atıfta bulunmaması ve Orta Doğu'daki ihtilafın çözümü çerçevesinde BM'nin 242 Sayılı Kararı'nı desteklediklerini belirtmesi, yeni yaklaşımın ilk örnekleridir.³⁶¹ Daha somut örnekler ise yeni Alman yönetiminin gerek Orta Doğu politikasını gerek İsrail'le ikili ilişkileri "denge" ve "normalleşme" söylemleri üzerinden kurgulamaya çalışacak olmasıdır.³⁶²

Denge söyleminin ortaya çıkışı, 1965'ten itibaren Arap dünyasıyla ilişkilerin dibe vurması ve -Ürdün'le yeniden sağlanan yakınlaşma dışında- 1969'a kadar bu konuda olumlu bir mesafe katedilememesinden kaynaklıdır. 1969 yılının ilk yarısında beş Arap devletinin,³⁶³ Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni resmen tanımasından hareketle artık Hallstein Doktrini ile bir sonuç alınamayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle Brandt'ın dış siyaseti yönettiği periyotta önce Romanya (1967) ile "ilk kez"; ardından Yugoslavya (1968) ile "yeniden" diplomatik ilişkiler tesis edilmesiyle gevşetilen doktrin, Brandt'ın Şansölyelik döneminde tamamen terk edilmiştir.

Dış politikadaki değişim, Almanya'nın Orta Doğu'ya yönelik bakış açısına da sirayet ederek, tıpkı Ostpolitik ekseninde doğu ülkeleriyle ilişkilerin yeniden şekillendirilmesi gibi bölgedeki aktörlerle etkileşimde yeni bir formül arayışına girilmiştir. Bu arka plan ile formüle edilen yeni Orta Doğu politikası şu başlıkları içermiştir.

³⁶⁰ Weingardt, op.cit., ss. 198-200.

³⁶¹ Stüwe, op.cit., s. 178.; Brandt: "Orta Doğu'daki çatışma özellikle endişe vericidir. Federal hükümet, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1963 tarihli kararında önerildiği şekilde bir çözüm bulunmasının tarafların çıkarına olacağına inanmaktadır." Referans gösterdiğimiz bu kaynakta 242 Sayılı Kararın tarihi sehven "1963" olarak kaydedilmiştir. Doğrusu 22 Kasım 1967'dir.

³⁶² Wolfgang Schmidt, *Aus historischer Verantwortung, moralischer Verpflichtung und politischer Überzeugung. Wie sich Bundeskanzler Willy Brandt um Israel und den Frieden im Nahen Osten bemühte*, Berlin: Bundeskanzler-Willy-Brandt-Stiftung, 2018, ss. 10-11.

³⁶³ Bu devletler: Irak (Nisan), Sudan (Mayıs), Suriye (Haziran), Güney Yemen (Haziran) ve Mısır (Temmuz). Fink, op.cit., s. 109.

“1) Gelecekteki gelişmeler de göz önüne alınarak, Arap dünyası ile bağların korunup geliştirilmesi;

2) Bölgedeki meselelere karşı net bir pozisyon belirlenmesi ve

*3) bu politikanın şeffaf bir şekilde yürütülmesi”.*³⁶⁴

Konuya ilişkin literatürde Almanya’nın Orta Doğu politikasındaki denge arayışının esasında “görelî bir denge” olduğu ve İsrail’in Arap dünyası karşısındaki *primus inter pares* konumunu muhafaza ettiği öne sürülmektedir.³⁶⁵ Brandt ve Scheel’in, Arap dünyasıyla ilişkileri geliştirme girişimlerini İsrail’in aleyhine olma pahasına yapmayacaklarını ve bu ülkenin güvenliğini daima göz önünde tutacaklarını ifade etmelerinden hareketle mezkûr argümanın isabetli olduğu söylenebilir. Ancak aşağıda detaylıca aktaracağımız üzere Bonn’un bölge özelindeki en önemli amacı, inisiyatifin kendisinde olacağı bir dengenin inşasıdır. Brandt Dönemi’nde olmasa da haleflerinin iktidarında bu dengenin kimi zaman Arap dünyasına daha müzahir adımları ihtiva edeceği görülecektir.

Normalleşme meselesine bakıldığında ise esasen SPD-FDP koalisyonu öncesinde de Alman siyasî eliti tarafından zaman zaman dile getirilen bu söylemin, Walter Scheel’in bakanlık yıllarında daha fazla ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Normalleşmeden kastın ne olduğuna ilişkin ahiren bu söylemi kullananlar tarafından net bir çerçeve çizilememiş olmakla birlikte Scheel’in normalleşme söyleminin, İsrail’in -güvenlik kriteri saklı kalmak kaydıyla- Bonn nezdindeki ayrıcalıklı statüsünün diğer devletlerle eşit konuma getirilmesi anlamına geldiğini ima eden nüveler mevcuttur. Fakat öncelikli satırlarda altını çizdiğimiz üzere normalleşme, Tel-Aviv’deki siyasî elitlerce kabul gören bir yaklaşım değildir. Dolayısıyla Brandt’ın 1973’teki İsrail ziyaretinden itibaren bu söylem, “özel karakteri olan normal ilişkiler” şeklinde modifiye edilecektir.

³⁶⁴ Rolf Steininger, *Germany and the Middle East-From Kaiser Wilhelm II to Angela Merkel*, New York: Berghahn Books, 2019, s. 122.

³⁶⁵ Peter Hünseler, *Die außenpolitischen Beziehungen der Bundesrepublik Deutschland zu den arabischen Staaten von 1949-1980*, Frankfurt am Main: P. Lang, 1990, s. 185’ten aktaran: Bülbül: op.cit., s. 225.

3. Denge Arayışı ile Ayrıcalığın Muhafazası Arasında

SPD-FDP koalisyonunun yaklaşım farklılıklarının belirginleşmesi üzerine Tel-Aviv'in "bekle ve gör" politikasını bir kenara bırakarak aksiyon alması uzun sürmemiş ve yeni hükümetin nasıl bir yol haritası çizeceğini birinci elden öğrenmek maksadıyla Dışişleri Bakanı Abba Eban, 1970 yılının Şubat ayında Almanya'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir.³⁶⁶ Lakin Eban'ın tarihî ziyaretinin Tel-Aviv açısından başka bir amacı daha vardır. Zira Altı Gün Savaşı'ndan sonra İsrail için -Fransa ve İtalya gibi aktörlerle ilişkilerinin kötüleştiği ve Avrupa'daki "dostlarının" nispeten azaldığı bir evrede- Avrupa Toplulukları (AT) bünyesinde önemli bir etkiye sahip olan Bonn'un önemi artmıştır.³⁶⁷ Bu yönüyle Eban'ın Almanya'daki temaslarını, bir bakıma AT ile ilişkilerin geliştirilmesinde Brandt / Scheel ikilisinin güvenilir bir ortak olup olmayacağını yoklaması olarak da değerlendirmek mümkündür.

Ziyaret öncesinde kurmaylarıyla bir araya gelen Brandt, yeni yol haritasını açıklayarak, Orta Doğu politikalarının dengeli olması, Arap ve İsrailli muhataplara çelişkili vaatlerde bulunulmaması ve Tel-Aviv ile "karmaşık" yöntemler içeren ilişkilere girilmemesi talimatını vermiştir.³⁶⁸ Toplantıda Dışişleri Bakanı Scheel, Şansölyenin dikkat çektiği hususların önemine işaret ederek, Orta Doğu ve İsrail denkleminde nasıl hareket edilmesi gerektiğini şu sözlerle ortaya koymuştur:

*"Bölgede daha dengeli bir politika için çalışıyoruz... [ve] Araplarla ilişkilerimizi normalleştirmek istiyoruz. [Tabi bu durum] İsrail ile ilişkilerin [kötüleşmesi] pahasına olmayacak... 14 Arap devletinden sadece beşi ile diplomatik ilişkilere sahip olmamız yeterli değil. Şuan Orta Doğu'da [...] Sovyetler Birliği'nin lehine olan bir boşluk var."*³⁶⁹

24 Şubat-27 Şubat 1970 tarihlerindeki ziyaretinde İsrailli Bakanın muhatapları, Almanya'nın politikalarında köklü bir dönüşümün yaşanmadığını ve Arap dünyasına yönelik yeni vurgunun Tel-Aviv ile ilişkileri olumsuz manada etkilemesine müsaade

³⁶⁶ The New York Times, "Eban, With Heavy Guard, Sees Munich and Dachau", 23.02.1970.

³⁶⁷ Weingardt, op.cit., s. 213. Ayıca bkz: Gadi Heimann, *Franco-Israeli Relation, 1958-1967*, London: Routledge, 2018; Sharon Pardo ve Joel Peters, *Israel and the European Union: A Documentary History*, Lanham: Lexington Books, 2012.

³⁶⁸ Eban'ın ziyaretinden bir süre önce Ürdün Başbakanı Talhouni Almanya'da ağırlanmıştı. Keza Tunus Dışişleri Bakanı ve Ürdün Kralı Hüseyin'in de aynı yıl içinde Almanya'ya bir ziyaret gerçekleştirmeleri öngörülüyordu. AAPD 1970, Dok. 48, op.cit., ss. 207-209.

³⁶⁹ Ibid., ss. 207-209.

etmeyeceklerini bildirmiştir. Scheel'in ilişkilerde artık normalleşme aşamasına geçilmesi gerektiğini aktarmasına karşılık İsraili Bakanın ikili ilişkilerin hiçbir zaman normal olamayacağını belirtmesi gibi bazı görüş ayrılıkları mevcudiyetini korumakla birlikte kaynaklarda Eban'ın Almanya'dan ikna olmuş bir şekilde ayrıldığı aktarılmaktadır.³⁷⁰

Ne var ki aynı kaynaklar, ziyaretten yaklaşık dört ay sonra İsrail ile AT arasında varılan bir mutabakatın, Eban'ın "ikna olma" koşullarından biri olup olmadığına ilişkin somut bir veri sunmamaktadır. Bahse konu "*Tercihli Ticaret Anlaşması*", taraflar arasında 29 Haziran 1970 tarihinde imzalanmış olup, Tel-Aviv'in kırılgan ekonomisi açısından büyük önemi haizdir. Nitekim varılan mutabakatla İsrail'in, AT üyesi devletlere ihraç ettiği birçok ürün için kapsamlı gümrük kolaylıkları getirilmiştir.³⁷¹ Referans verdiğimiz kaynaklar, Eban'ın Almanya ziyaretiyle, İsrail ve AT arasında sağlanan anlaşma arasında bir illiyet bağı kurmasa da mutabakata giden yolda Bonn'un AT'deki ortakları nezdinde lobi çalışmalarında bulunduğu kuvvetle ihtimaldir.

Aynı yılın son ayında ise Şansölye Brandt -ikili ilişkilere dolaylı etkisi olan- sembolik bir hamlesiyle dünya gündemine oturacaktır. Alman liderin, Varşova Antlaşması'nın imzalanması için Polonya'da bulunduğu sırada (7 Aralık 1970), Varşova Gettosu Ayaklanması'nda hayatını kaybedenlerin anısına dikilen anıtın önünde dizüstüne çökmesi, siyasî tarihin unutulmaz anlarından biri olmuştur. Brandt'ın, Nazilerin yönetiminde işlenen suçlar için özür mahiyetinde eyleme döktüğü spontane hareketi, tarihten kaynaklı sorumluluk anlayışının "*yeni Almanya*"nın Nazi geçmişi bulunmayan kadrolarınca da takip edilmeye devam edeceği şeklinde yorumlanmıştır. Alman kamuoyunda, liderlerinin jesti abartılı bulunmuş olsa da³⁷² İsrail siyasî elitlerince olumlu bir işaret olarak not edilmiştir.³⁷³

Ancak ikili ilişkilerin niteliğine yönelik şüphelerin tam da ortadan kalkmaya başladığı zannedilirken, AT kanadında yaşanan başka bir gelişme bu kuşkuları tekrar

³⁷⁰ Weingardt, op.cit., s.; Fink, op.cit., s. Der Spiegel, "Nicht Normal", 1.03.1970.

³⁷¹ Clyde H. Farnsworth, "Common Market Signs Pact With Israel", *The New York Times*, 30.06.1970.

³⁷² Spiegel dergisi tarafından aynı tarihte yapılan bir kamuoyu yoklamasında, katılımcıların % 41'i Brandt'ın diz çökmesini "*uygun*" bir jest olarak değerlendirirken, % 48'i "*abartılı*" bulduğunu belirtmiştir. Der Spiegel, "Kniefall Angemessen oder Übertrieben", 13.12.1970.

³⁷³ Michael Sontheimer, "Willy Brandt in Warschau: Kniefall vor der Geschichte", *Der Spiegel*, 06.12.2020.

artırmıştır. Almanya-İsrail ilişkilerine gölge düşüren krizin sebebi, AT üyesi devletlerin Orta Doğu'daki mevcut durum hakkında ortak tutum belirleme kapsamında hazırladıkları bir belgede yer alan ifadelerdir. Üye devletlerin Dışışleri Bakanlarınca Mayıs 1971'de imzalanan belgede, BM'nin 242 Sayılı Kararı'na atıfla, İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına geri çekilmesi; (Filistinli) mültecilerin terk etmek zorunda kaldıkları bölgelere tekrar yerleşmeleri ile başka bir ülkeye göç etme tercihlerinde özgür bırakılmaları ve tazminat haklarının garanti altına alınması kayıtlıdır.³⁷⁴ Esasında bu gelişme, AT üyesi devletlerin dış politikada koordineli şekilde hareket edilmesini teminen 1970 yılının sonlarında tesis edilen Avrupa Siyasî İşbirliği (ASİ) mekanizmasıyla ilintilidir.³⁷⁵ Bilindiği üzere AKÇT ile başlatılan bütünleşme serüveninin inkişafı boyunca üye devletler arasında siyasî açıdan da ortak bir tutum belirleme çabaları muhtelif vesilelerle gündeme getirilmiş ancak ulusal kaygılardan (*egemenlik faktöründen*) ötürü hayata geçirilememiştir. ASİ süreci ile AT üyesi devletler “*dış politika ile ilgili tüm konularda işbirliğine gitmeyi, birbirleriyle danışmalarda bulunmayı taahhüt*”³⁷⁶ ederlerken, Filistin Sorunu, bu mekanizmanın rüştünü ispat edebilmesi yolunda bir bakıma örnek vaka olarak seçilmiştir.

Belgedeki ifadeleri içişlerine müdahale olarak değerlendiren Tel-Aviv'in tepkisi, daha ziyade ilişkilerin kötü olduğu Fransa'ya yönelik olsa da Bonn yönetimi de Paris'in İsrail karşıtı çizgisini takip etmekle suçlanmaktan kaçamamıştır. Golda Meir, Mayıs 1971'de Sosyalist Enternasyonel'in Helsinki'deki toplantısında Alman Şansölyeye AT'nin ne amaçladığını sormuş ve “*İsrail'in artık dostunun kalmadığını; gerekirse son kişiye kadar savaşmaya devam edeceklerini*” belirtmiştir.³⁷⁷ Anılarında İsraili mevkidaşına nasıl bir karşılık verdiğine değinmeyen Brandt'ın -tarihçi Carole Fink'in atıfta bulunduğu yayımlanmamış bir arşiv belgesine göre- “*Batı Avrupalıların*” siyasî

³⁷⁴ Iris Borowy, “Deutsche Israelpolitik: zwischen transatlantischer Bindung und EPZ”, Mareike König ve Matthias Schulz (Der.), *Die Bundesrepublik Deutschland und die europäische Einigung 1949-2000: Politische Akteure, gesellschaftliche Kräfte und internationale Erfahrungen*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 2004, ss. 444-445.

³⁷⁵ ASİ hakkında detaylı bilgi için bkz: Barış Özdal, *Avrupa Birliği: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturması Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi*, Bursa: Dora Yayınevi, 2013.

³⁷⁶ Haydar Efe, “Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 9, No: 1, 2010, s. 48.

³⁷⁷ Willy Brandt, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main/Berlin: Ullstein Verlag, 2. Auflage, 1992, ss. 446-447.

pozisyonlarını belirleme haklarının bulunduğunu, keza metnin içeriğinin Fransa tarafından dayatılmadığı şekilde bir yanıt verdiği aktarılmaktadır.

Brandt ve Meir arasındaki bu kısa diyalogun ardından Dışişleri Bakanı Walter Scheel'in, 7-10 Temmuz 1971 tarihlerinde İsrail'e gerçekleştirdiği iade-i ziyaretinde konu tekrar gündeme gelmiştir. Meir ile görüşmesinde mezkûr belgeyi “*çalışma kâğıdı*” olarak niteleyerek basite indirgeyen Alman Bakan, metindeki ifadelerin ASİ içinde ortak bir görüş oluşturma çabasını teşkil ettiğini ve barış çabalarına zarar vermeyi amaçlamadığını öne sürerken Meir de: “*Ülkesinin siyasî açıdan çok hassas bir bölgede bulunduğunu, formülasyonların ise sorunları çözmese de engelleyebileceğini*” kaydederek bakış açılarının farklı olduğunu ortaya koymuştur.³⁷⁸

Belgenin içeriğine dair yorum farklılıklarının çok fazla büyütülmemeye çalışıldığı ziyaretin asıl dikkat çeken noktası, Alman Bakanın temasları sırasında bağlayıcı taahhütler altına girmekten kaçınmaya çalışmasıdır.³⁷⁹ Bonn'daki eski yönetim kadrolarının Tel-Aviv özelindeki pürüzleri giderme metotları hatırlanacak olursa, Scheel için de aslında görüş ayrılıklarının bertaraf edebileceği birçok fırsat ortaya çıkmış, fakat Alman Bakan ilave ekonomik külfete neden olabilecek adımlardan uzak durarak muhataplarının bazı “*özel*” tekliflerini geri çevirmiştir.³⁸⁰ Aktarmış olduğumuz bu arka plan ekseninde Scheel'in İsrail çıkarmasının, ilk kez bir Alman Dışişleri Bakanı'nın bu ülkeyi ziyaret etmesinden kaynaklanan sembolik anlamı bir yana temelde sadece bir durum tespitinden ibaret olduğunu öne sürmemiz mümkündür.

Scheel ziyaretinin akabinde 1971 yılının son aylarından itibaren arka arkaya yaşanan üç olay, ilişkilerde tekrar çalkantılı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu olayların ilki, Tel-Aviv'deki Alman Büyükelçiliğinin düzenlediği kültür haftası programıyla alakalıdır. Esasında programın Alman Büyükelçiliğince düzenlenmesi, Tel-Aviv belediyesinin talebi üzerine şekillenmiş ve yeni Sefir Jesco von Puttkamer'in etkinliğin duyurusunu yapmasıyla, Herut taraftarları başta olmak üzere soykırımdan sağ kurtulanların tepki göstermesi eş zamanlı gelişmiştir. Eleştirilerin ana kaynağı

³⁷⁸ AAPD 1971, Dok. 237, “Gespräch des Bundesministers Scheel mit Ministerpräsidentin Meir in Tel-Aviv, ss. 1098-1100.

³⁷⁹ İsrail tarafınca yapılan “özel” bir yatırım anlaşması teklifinin geri çevrilmesi gibi. Fink, op.cit., s. 171.

³⁸⁰ Ibid., s. 171.

programın zamanlamasıdır. Zira 6-15 Kasım (1971) tarihleri, Almanya'daki Yahudi pogromunun (Kristal Gece - 9-10 Kasım 1938) 33. yıldönümüne tekabül etmektedir. Büyükelçilik, oluşan hassasiyeti dikkate alarak programı bir hafta geç başlatsa da etkinlikler, Herut Partisi'nin gençlik organizasyonu Betar tarafından düzenlenen gösterilerin gölgesinde şekillenmiştir. Şiddet eylemlerine de başvuran protestocular karşısında Başbakan Meir de dâhil olmak üzere Tel-Aviv elitlerinin sessiz kalmaları dikkat çekmiştir.³⁸¹

İlişkilerde sorun yaratan diğer iki olay ise Münih Yaz Olimpiyatları sırasında “*Kara Eylül*”³⁸² isimli örgütün İsraili sporculara yönelik saldırısı ve hemen akabindeki bir uçak kaçırma eylemi sonucunda saldırının faillerinin serbest bırakılacak olmasıdır. Münih'te yaşanan trajedi (4-5 Eylül), anılan örgütün sekiz üyesinin İsraili sporcuların (ve antrenörlerin) bulunduğu bölüme girerek dokuz kişiyi rehin almasıyla başlamıştır. Bilindiği üzere direnç gösteren iki antrenör olay anında öldürülmüştür. Saldırganların talebi ise İsrail hapishanelerinde tutulan 200'den fazla tutuklu ile Almanya'daki Kızıl Ordu Fraksiyonu liderlerinin³⁸³ serbest bırakılmasıdır. Tel-Aviv yönetimi pazarlığa yanaşmazken, Alman yetkililer takas için saldırırganların rehinelerle birlikte Mısır'a uçmalarına müsaade edeceklerini bildirmişler ancak havalimanında girişilen kurtarma operasyonu tam anlamıyla bir faciaya dönüşmüştür.³⁸⁴

Çatışma sırasında rehinelerin dışında bir Alman polisi hayatını kaybederken, saldırırganlardan beşi etkisiz hâle getirilmiş, üçü de güvenlik güçlerince sağ ele geçirilmiştir. Kurtarma operasyonunun “*amatörce yapılması*”³⁸⁵ Tel-Aviv'deki yetkililerce eleştirilirken, Alman hükümetinin hayatını kaybedenlerin ailelerine maddî yardımda bulunması ve ülkedeki bazı Filistinli öğrenci topluluklarını yasaklaması tepkileri dindirememiştir.³⁸⁶ Tel-Aviv'deki Alman Büyükelçiliğine birçok tehdit mesajının iletildiği bu dönemde Başbakan Meir, ilk etapta ölçülü bir söylemde

³⁸¹ Der Spiegel, “Jeder Deutscher ist ein Sohn des Todes”, 14.11.1971; Fink, op.cit., ss. 178-179.

³⁸² Bkz: Mark Ensalaco, *Middle Eastern Terrorism: From Black September to September 11*, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2008.

³⁸³ Andreas Baader ve Ulrike Meinhof.

³⁸⁴ Eva Oberloskamp, “Das Olympia-Attentat 1972”, *Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte*, Vol: 30, Heft 3, 2012, ss. 312-326.

³⁸⁵ Inge Günther, “Völlig chaotisch und unprofessionell”, *Frankfurter Rudschau*, 31.08.2012.

³⁸⁶ Fink, op.cit., s. 211; Oberloskamp, op.cit., s. 331.

bulunmuşsa da kamuoyundaki tepkilere ilaveten bilahare kendisine sunulacak istihbarat raporlarının etkisiyle daha sert ifadelere başvurmuştur.³⁸⁷

Facianın şoku henüz atlatılmamışken, 29 Ekim 1972 tarihli bir uçak kaçırma eylemi sonucunda Münih faillerinin serbest bırakılması, bu kez daha büyük bir krizi tetiklemiştir. Alman Lufthansa şirketine ait olup, Şam'dan Frankfurt'a giden uçağın kontrolünü ele geçiren teröristlerin şartı, Almanya'da tutuklu bulunan üç kişinin salıverilmesi olmuştur.³⁸⁸ Aksi takdirde uçağı, içindeki yolcularla havaya uçurma tehdidinde bulunmuşlardır. Münih fiyaskosundan sonra ikinci bir faciayı göze alamayan Bonn yönetimi, ivedilikle uçağı kaçırانların taleplerini yerine getirerek failleri serbest bırakmıştır. Bu karar, İsrail'de büyük bir tepkiye yol açarken, basında Almanya'nın aslında en baştan beri Münih faillerinden kurtulmak istediğı ve fırsattan istifadeyle bunu gerçekleştirdiğı yer almıştır.³⁸⁹ Aynı zamanda Bonn, Tel-Aviv'deki siyasî elitler tarafından Münih'te hayatını kaybedenlerin hatırasına saygı duymamakla suçlanmıştır.

Arka arkaya yaşanan hadiselerin gerilimin dozunu iyice artırmasına rağmen ilişkilerin tamamen kopma noktasına gelmemesinde Brandt'ın 7 Haziran 1973'teki İsrail ziyareti önemli bir rol oynamıştır. Aslında ziyaret konusundaki inisiyatif çok daha öncesinde Meir'den gelmiş ve Başbakan 6 Şubat 1972 tarihli mektubuyla Alman Şansölyeyi ülkesine davet etmiştir.³⁹⁰ Davetin zamanlaması, sebeplerine ilişkin de bazı ipuçları sunmaktadır. Zira 1971-1972 yılları, Almanya'nın Arap dünyası ile temaslarını yeniden olumlu bir yörüngeye soktuğı bir dönemdir. Dengeli Orta Doğu politikası kapsamında başlatılan temaslarla Cezayir (21 Aralık 1971) ve Sudan (23 Aralık 1971) ile yeniden diplomatik ilişkiler kurulmuş ve benzer bir süreç diğer Arap devletleriyle de yürütölmeye başlanmıştır.³⁹¹

³⁸⁷ Michael Borgstede, "Als der Mossad-Chef vor Wut kochte", *Die Welt*, 30.08.2012; Christian Gödecke, "Olympia Attentat in München: Israel gibt nach 40 Jahren Geheimdokumente frei", *Der Spiegel*, 29.08.2012.

³⁸⁸ Oberloskamp, op.cit., s. 331.

³⁸⁹ AAPD, 1972, Dok. 352, "Botschafter von Puttkamer, Tel-Aviv, an Staatssekretär Frank", s. 1617.

³⁹⁰ Israel State Archiv (ISA), "Golda to Brandt", 06.02.1972, www.archives.gov.il/product-page/1667567, [E.t:17.09.2021].

³⁹¹ 1972'de önce Lübnan (30 Mart) ardından da Mısır (8 Haziran) ile ilişkiler tekrar resmîyet kazanacak, ayrıca Umman (16 Mayıs), Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn'le (17 Mayıs) ilk kez diplomatik ilişkiler kurulacaktır. AAPD 1972, Dok. 257, "Aufzeichnung des Vortragenden Legationsrats Niemöller", s. 1189.

İsrail ise aynı dönemde uluslararası arenada en izole dönemlerinden birini yaşamaktadır. Sovyetler Birliği (ve diğer doğu bloğu devletleriyle) ile ilişkilerde bir mesafe katedilemezken (1967 Savaşı sırasında Tel-Aviv ile diplomatik ilişkilerini kesmişlerdir), Fransa'nın Arap dünyasına müzahir yaklaşımından kaynaklı sorunlar devam etmiştir. Keza AT ile temaslarda bazı belirsizlikler yaşanırken,³⁹² Afrika devletleriyle de 1967'den itibaren ciddi sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır.³⁹³ Bu sebeple, uluslararası sistemdeki izolasyon sürecinde çare bir kez daha Bonn'un desteğine başvurulmasında aranmıştır.

Meir'in mektubunun muhatabına ulaşmasından bir hafta önce İsrail medyasında davete ilişkin haberlerin çıkmasının, Almanya'nın Arap dünyası ile yürüttüğü temasları sabote etme amacını taşıyıp taşımadığı yoruma açık olmakla birlikte Brandt'ın bu davet karşısında ikileme düştüğü gerçektir. Şansölye, mevkidaşının çağrısını karşılıksız bırakma lüksünün olmadığını düşünse de ilişkilerin henüz rayına oturmaya başladığı Arap dünyasını da provoke etmek istememiştir. Bu çerçevede ikircikli bir yönteme başvuran Brandt, bir yandan Arap muhataplarına, bölgede düzenlemeye gidilmediği müddetçe ziyaretini erteleme niyetinde olduğunu ima ederken, diğer tarafta İsrailli mevkidaşından, Ostpolitik kapsamında Doğu Avrupa devletleriyle imzalanan antlaşmaların Federal Meclis'te yürürlüğe girmesine kadar vakit talep etmiştir. Sosyalist Enternasyonel'in Viyana'daki Konferansı'nda bir araya gelen Brandt ve Meir ikilisi Ekim ayı için mutabakata varacak olsalar da Münih katliamı ve sonrasında yaşanan gelişmeler nedeniyle ziyaret 1973 yılının ortasına sarkmıştır.³⁹⁴

Nihâyetinde beklenen ziyaret 7-11 Haziran tarihlerinde gerçekleştiğinde Alman Şansölye, normalleşme konusunu yeniden ele alma fırsatını kaçırmayacaktır. İsrail'e ayak basar basmaz iki devlet arasındaki etkileşimin ruhunu “*özel karaktere sahip*

³⁹² Fink, op.cit., s. 193.

³⁹³ Bu tarihten itibaren birçok Afrika ülkesinin İsrail'e bakış açısında temel bir dönüşüm yaşanmıştır. 1967 yılında Gine, İsrail'le diplomatik ilişkilerini kesen ilk Afrika ülkesi olurken, 1972 yılında Gine'yi, Uganda, Çad, Nijer ve Mali takip etmiştir. 1973 yılında gelindiğinde İsrail'le ilişkilerini kesen kıtadaki aktörlerin sayısı 30'a çıkacaktır. Arye Oded, “Africa in Israeli Foreign Policy-Expectations and Disenchantment: Historical and Diplomatic Aspects”, *Israel Studies*, Vol: 15, No: 3, Special Issue: The Making of Israel Foreign Policy, 2010, ss. 121-122, 134-135, 140.

³⁹⁴ Fink, op.cit., ss. 198-199.

normal ilişkiler” olarak tanımlayan Alman lider,³⁹⁵ bundan kastının ne olduğunu şu cümleleriyle açıklamaktadır:

*Geçtiğimiz sekiz yıl boyunca devletlerimiz normal diplomatik ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Bu ilişkilerin özel niteliği önümüzdeki birkaç gün içinde yapacağımız görüşmelerde de kendini gösterecektir. Almanya-İsrail ilişkileri, Nasyonal Sosyalist terör döneminin kasvetli arka planıyla ele alınmalıdır. Normal ilişkilerimizin özel bir karaktere sahip olduğunu söylerken kastettiğimiz budur.*³⁹⁶

Günümüzde de sıklıkla atıfta bulunulan bu tanımlamanın, Tel-Aviv’in normalleşmeye yüklediği pejoratif anlam nedeniyle yeni bir orta yol bulma çabası olduğu öne sürülebilir. Ancak Şansölyenin normalleşme kavramına alternatif olarak sunduğu “*özel karakterli ilişkiler*” vurgusunun muhataplarında pek karşılık bulduğu söylenemez.³⁹⁷ Zira Tel-Aviv için ne normalleşme ne de onun “*özel*” kılınması henüz mümkün değildir. Bu aşamada önemli olan Almanya’nın tarihsel sorumluluğunun bilincinde olması ve “*sorumluluğunun gerekliliklerini*” devam ettirmesidir.

Tarihsel sorumluluk söylemi, Brandt’ın İsrail’e yönelik politikasının önemli bir parçası olmasına karşın Alman liderin ziyaret boyunca karşı tarafın bu kategoride değerlendirilebilecek teklifleri karşısında (askerî ilişkilerin geliştirilmesi, ilave tazminat ödemeleri ve yatırım anlaşmaları vs.) tıpkı daha önce Scheel’in yaptığı gibi taahhüt altına girmekten kaçınması şaşırtıcı değildir.³⁹⁸ Brandt’ın eski iktidar kadrolarının İsrail özelindeki tarz-ı siyasetinden mümkün mertebe uzak durmaya çalışmasının yanı sıra Arap dünyasıyla hâlihazırda yeniden tesis edilen ilişkileri tehlikeye atmama güdüsüyle hareket ettiği unutulmamalıdır.

Ziyaret sırasında ikili ilişkiler dışında ele alınan en önemli meselelerden biri de Orta Doğu bölgesindeki sorunların nasıl çözüme kavuşturulabileceği olmuştur. Bu noktada Şansölyenin önerisi, çok taraflı bir yaklaşım üzerine kurulmuştur. Lakin ABD ve Sovyetlerin -ve / veya BM’nin- sürece dâhil edilmelerinin barış girişimleri için faydalı olabileceğini aktaran Brandt’a karşılık, Meir tam aksini düşünmektedir:

³⁹⁵ Vogel, op.cit., s. 455.

³⁹⁶ ISA, “Brandt’s Visit”, 20.06.1973, www.archives.gov.il/product-page/1667577, [E.t:3.09.2021].

³⁹⁷ Meir, op.cit., s. 176; Terence Smith, “Brandt Arrives for Israeli Visit, Noting ‘We Cannot Undo’ Past”, *The New York Times*, 08.06.1973.

³⁹⁸ Ibid., s. 242; AAPD 1973, Dok. 191, “Botschafter von Puttkamer, Tel-Aviv, an das Auswärtige Amt”, ss. 984-986.

“İsrail’in varoluşuyla ilgili konularda kararın başkalarına bırakılması mümkün değildir”.³⁹⁹ Bu çerçevede Mısır’la doğrudan görüşmeler gerçekleştirmeye -ve bunu gizlice yapmaya- hazır olduklarını bildiren İsrail Başbakanı, Brandt’a tekliflerini Mısır’a iletip iletemeyeceklerini sormuş ve muhatabından “*yakında Kahire’ye üst düzey bir kişinin gönderileceği*” yanıtını almıştır.⁴⁰⁰ Fakat Şansölyenin bilahare mesajı bizzat veya üst düzey bir yetkili aracılığıyla iletmek yerine mutad diplomatik prosedürleri devreye soktuğu bu girişiminden sonuç alınamadığı bilinmektedir.⁴⁰¹

Aktarmış olduğumuz bilgilerden de anlaşıldığı üzere Brandt’ın tarihî ziyaretinin somut sonuçlarla sona erdiğini öne sürmek zordur. Taraflar arasındaki temaslar, basında son zamanların en önemli ve olumlu gelişmesi olarak lanse edilse de aslında Scheel’in bir önceki İsrail ziyaretinde olduğu gibi mevcut pozisyonların ikrar edildiği bir durum tespitinden öteye gitmemiştir. Lakin ziyaretten kısa bir süre sonra başlayacak olan dördüncü Arap-İsrail Savaşı’nda, Brandt’ın bu aşamaya kadar ısrarla takip ettiği eski metodlarla hareket etmeme ilkesinden ilk kez sapmalar yaşayacağı görülecektir.

4. 1973 Savaşı ve Almanya’nın Tutumu: *Dejà vu*

“Ekim” ya da “Yom Kippur Savaşı” olarak bilinen dördüncü Arap-İsrail Savaşı, 6 Ekim 1973 tarihinde Mısır’ın Sina’ya girmesi ve Suriye’nin Golan Tepeleri’ne yönelik harekâtıyla başlamıştır.⁴⁰² 1967’deki kaybedilen toprakların geri alınmasını amaçlayan savaşın ilk günlerinde Arap tarafı önemli kazanımlar elde ederken, İsrail, 1948 Savaşı’ndan bu yana ilk kez savunma pozisyonuna geçmek zorunda kalmıştır. Yoğun çatışmalara sahne olan askerî mücadele, tarafların silah kapasitelerini oldukça zorlarsa da ABD’nin İsrail’e; SSCB’nin de Mısır ve Suriye’ye sağladığı kapsamlı yardımlar ile üç hafta kadar sürmüştür.

³⁹⁹ Schmidt, op.cit., s. 43.

⁴⁰⁰ ISA, “Brandt to Golda”, 28.06.1973, www.archives.gov.il/product-page/1667577, [E.t: 03.09.2021].

⁴⁰¹ Meir’in “*barış inisiyatifi*” bugün dâhi hâlâ tartışılan bir konudur. Bir argümana göre Brandt, teklifi liderler düzeyinden çıkararak, bürokratlararası bir sürece dönüştürmesiyle 1973 yılının Ekim ayında patlak veren dördüncü Arap-İsrail Savaşı’nı engelleme fırsatını geri tepmiştir. Karşı bir argümanda Meir’in esasında barış inisiyatifi almadığı, mezkûr teklifinin sadece Almanya’nın “Mısır’ın barış istediği” bildirimine verilen bir yanıtın ibaret olduğu öne sürülmektedir. İlk argüman için bkz: Hagai Tsoref, Michael Wolffsohn, “Wie Willy Brandt den Nahost-Frieden vespielte” *Die Welt*, 09.06.2013; İkinci argüman için: Schmidt, op.cit., s. 48.

⁴⁰² Johannsen, op.cit., s. 29.

İsrail'in savaşın ilk günlerindeki şoku atlatıp, saldırı pozisyonuna geçmesinin ardından BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Ekim 1973 tarih ve 338 Sayılı Kararı'yla taraflar 12 saat içinde çatışmalara son vermeye davet edilmiş ve 242 Sayılı Kararın uygulanması çağrısında bulunulmuştur.⁴⁰³ İsrail'in bu çağrı dikkate almaması sonucunda gerek ABD'nin baskısı gerek Sovyetlerin müdahalede bulunma tehdidi sonucunda bu kez BM Güvenlik Konseyi'nde 25 Ekim 1973 tarihinde alınan 340 Sayılı Karara uyularak çatışmalara son verilmiştir.⁴⁰⁴

1973 Savaşı başladığı sırada Almanya'da yapılan bir kamuoyu yoklaması oylamaya katılanların % 57'sinin İsrail'e; % 8'inin de Arap tarafına sempati duyduğunu göstermektedir.⁴⁰⁵ Hükümet kanadında ise resmî söylem, yine "*tarafsızlık*" üzerine kurulmuş fakat tıpkı 1967 Savaşı'nda olduğu gibi bu süreçte de Tel-Aviv yanlısı bir tutum benimsenmiştir. Hatta Brandt -mutad tutumunun aksine- yasalara aykırı olmasına rağmen İsrail'in savaş sırasında acil ihtiyaç duyduğu "*elektronik bir cihazın*" bu ülkeye gönderilmesi talimatını vermiştir. Brandt'ın biyografisini kaleme alan Peter Merseburger, -ne olduğu günümüzde dâhi muamma olan- bu teçhizatın, Mısır'ın hava saldırıları sonucunda kaybedilmesi üzerine ABD'den ikamesi sağlanamadığı cihetle Alman ordusunun envanterinden temin edildiğini aktarmaktadır.⁴⁰⁶ Willy Brandt'ın, savaştan kısa süre sonra İngiliz Başbakan Edward Heath'le bir görüşmesinde ifade ettiği üzere, "*gerçekte İsrail'e sağlanan destek, kamuoyuna itiraf edebileceklerinin*" çok daha fazla olmuştur.⁴⁰⁷

Şansölyenin bahsettiği desteğin içeriği hakkında daha fazla malumat bulunmamaktadır. Ancak Almanya'nın dolaylı angajmanları hakkında -bir kez daha basın kanalıyla ifşa edilmesi suretiyle- bazı bilgiler mevcuttur. Sözünü ettiğimiz dolaylı

⁴⁰³ Asaf Siniver, *The Yom Kippur War: Politics, Legacy, Diplomacy*, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 94.

⁴⁰⁴ İsrail, savaşı kaybetmese de verdiği ağır kayıplar nedeniyle iç politikada arka arkaya krizlerin yaşanacağı bir evreye girmiştir. Zira 1967'de elde edilen mutlak zafere karşılık bu kez neredeyse bir facia ile karşı karşıya kalınması, ordunun önde gelen isimlerini eleştirilerin odağı hâline getirmiş ve savaşa niçin hazırlıksız yakalandığını araştırmak üzere hükümet tarafından kurulan Agranat Komisyonu'nun raporu çerçevesinde başta Genelkurmay Başkanı David Elazar olmak üzere öndegelen askerî liderler istifaya zorlanmıştır. 1973 Savaşı ile iç politikada başlayan krizler silsilesi, Aralık 1973'teki genel seçimlerde % 39,6'lık bir oy oranıyla iktidarı koruyan Meir'in seçimlerden dört ay sonra istifa etmesine yol açmıştır. Siniver, op.cit., s. 6.

⁴⁰⁵ Vogel, op.cit., s. 470.

⁴⁰⁶ Merseburger, op.cit., s. 686.

⁴⁰⁷ AAPD 1973, Dok. 371, "Gespräch des Bundeskanzlers Brandt mit Premierminister Heath in London", s. 1808.

destek, ABD'nin Almanya üzerinden İsrail'e yaptığı silah sevkiyatlarına göz yumulmasıdır. Operasyonun basına yansımalarıyla Brandt yönetiminin sevkiyatların durdurulmasını talep etmesi ise bu kez Bonn ile Washington arasında bir gerilime yol açmıştır. Aslında Alman arşiv belgelerinde kayıtlı bilgiler, Washington'un İsrail'e yapılan sevkiyatlar hakkında Bonn yönetimine -kısıtlı da olsa- önceden bilgi verdiğini göstermektedir. Bunlardan en dikkat çeken, savaşın tüm yoğunluğuyla devam ettiği süreçte Dışişleri Bakanı Walter Scheel ile ABD'nin Almanya Büyükelçisi Hillenbrand arasında yapılan görüşmedir (16 Ekim). Hükümetinin, Sovyetlerin Arap tarafına yaptığı sevkiyatlar nedeniyle dengeyi sağlamak için İsrail'e silah sağlamaya devam etmek zorunda kaldığını ve bunun bir kısmını Alman toprakları üzerinden gerçekleştirdiklerini bildiren Büyükelçiye, Alman Bakanın verdiği yanıtta söz konusu transferlere karşı çıkılmadığı anlaşılmaktadır.⁴⁰⁸ Ne var ki görüşmeden sadece bir hafta sonra Almanya'nın Nordenham limanından İsrail bayraklı gemilere silah yüklendiği haberlerinin (23-24 Ekim) yayınlanması üzerine durum değişmiş ve Washington yönetiminden sevkiyatların bir an önce durdurulması istenmiştir. Bonn yönetimin, Arap dünyasının tepkisini çekmemek için sevkiyatların bilgisi dışında gerçekleştiği ve “tarafsızlığının” ihlal edilmeye çalışıldığını öne sürmesi, Washington ile Bonn hattında ciddi bir krize yol açmıştır. Brandt'ın bilahare kaydedeceği üzere ABD'nin asıl hatası, sevkiyatları kendi gemileriyle yapmamış olmasıdır.⁴⁰⁹

Her ne kadar Bonn, dördüncü Arap-İsrail Savaşı sırasında taraflı tarafsızlığını örtülü faaliyetleriyle bir kez göstermiş olsa da Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri'nin (OAPEC)⁴¹⁰ savaşın devam ettiği sırada⁴¹¹ “İsrail'in 1967 Savaşı'nda işgal ettiği topraklardan geri çekileceği ve Filistin halkının meşru haklarının iade edileceği” güne dek petrol üretimlerinde her ay kesintiye (en az % 5 oranında) gideceklerini duyurmaları üzerine, pozisyonunu yeniden belirlemek zorunda kalmıştır. Arap dünyasının bu hamlesi sonucunda, savaş öncesinde 3 ABD Doları civarında seyreden petrolün varil fiyatının sadece birkaç ay içinde dört kat artması, Batılı devletlerde şok etkisi yaratırken, OAPEC'in uygulamada ülkeleri “İsrail yanlısı”, “İsrail karşıtı” ve

⁴⁰⁸ AAPD 1973, Dok. 322, “Gespräch des Bundesministers Scheel mit dem amerikanischen Botschafter Hillenbrand”, ss. 1557-1563.

⁴⁰⁹ AAPD 1973, Dok. 371, s. 1808.

⁴¹⁰ O dönem itibarıyla üyeleri: Suudi Arabistan, Kuveyt, Irak, Libya, Cezayir, Mısır, Suriyet, Abu Dabi ve Bahreyn.

⁴¹¹ Daha spesifik olarak 17 Ekim 1973'teki Kuveyt Konferansı'nda.

“tarafsız” olmak üzere üç kategoride ele almaya başlaması⁴¹² ise AT içindeki “dayanışmanın” sorgulanmasına yol açmıştır. Örneğin Hollanda, bu kapsamda tam bir ambargoya maruz kalırken, “Arap yanlısı” Fransa’nın herhangi bir kısıtlamayla karşı karşıya kalmaması tartışmalara neden olmuştur. Almanya’nın da olası bir ambargoya tabi tutulması, Arap-İsrail ihtilafında bu ülkeyi daha temkin davranmaya sevk etmiştir. Dolayısıyla Brandt yönetiminin, Nordenham Vakası’ndaki çıkışını bu kontekste okumak mümkündür.

Petrolün silah olarak kullanılmasının, kısa vadede AT içindeki ibrenin Arap dünyasına dönmesini sağladığı söylenebilir. Bunun somut yansımalarından ilki, BM’nin 242, 338, 339 ve 340 Sayılı Kararlarına atıfta bulunularak, barışın temini için İsrail’in 1967 Savaşı öncesi sınırlarına çekilmesi ve Filistinlilerin meşru haklarını tanınmasının gerekliliğine dair görüş birliğine varılan 6 Kasım 1973 tarihli AT Dışişleri Bakanları Toplantısı’dır. Keza 1974’ten itibaren “Avrupa-Arap Diyaloğu” sürecinin başlatılmasıyla⁴¹³ “Avrupa ve Arap devletleri arasındaki ilişkiler[de] dengeli bir seyir” izlenmeye çalışılmıştır.⁴¹⁴ Bu arka plan ekseninde Filistin Sorunu ve bu meselenin AT içinde ele alınış şekli, 1970’lerin ortalarından itibaren artık Almanya-İsrail ilişkilerini etkileyen en önemli parametrelerden biri hâline gelmiştir.

5. Kriz Öncesi: İkili İlişkilerin Çoktarafli Gelgitleri

1974 yılında, tıpkı 1969’da olduğu gibi hem Tel-Aviv hem de Bonn’da yönetim değişiklikleri yaşanmıştır. 1973 Savaşı’nın yansımaları nedeniyle 11 Nisan 1974 tarihinde geri çekilme kararı alan Golda Meir’in⁴¹⁵ koltuğuna Çalışma Bakanı İzak Rabin otururken, bir ay sonra (7 Mayıs) Willy Brandt, Günter Guillaume isimli danışmanının Stasi⁴¹⁶ ajanı çıkması sonucunda istifa etmiş ve yerine dönemin Maliye

⁴¹² OAPEC bu konudaki ciddiyetini ABD ve Hollanda’ya doğrudan petrol ambargosu uygulayarak ortaya koyacak, bilahare ambargo listesine başka devletler de eklenecektir. Graf, op.cit., s. 185.

⁴¹³ Sharon Pardo ve Joel Peters, *Israel and the European Union: A Documentary History*, Lanham: Lexington Books, 2012, ss. 106-107; Kenan Dağcı ve Elif Sak, “AB’nin Dış Politikası Açısından Filistin-İsrail Sorununa Temel Yaklaşımı ve Araçları: Deklarasyonlar ve Ekonomik Yardımlar”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 9, 2015, s. 15.

⁴¹⁴ S. Sezgin Mercan, “Avrupa Dış Politikası: İsrail-Filistin Çatışması Örnek Olayı”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2008, s. 111.

⁴¹⁵ Bkz: 359 numaralı dipnot.

⁴¹⁶ Devlet Güvenlik Bakanlığı (Ministerium für Staatssicherheit). Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin istihbarat servsidir.

Bakanı Helmut Schmidt seçilmiştir.⁴¹⁷ Meir ve Brandt ikilisinin 1969-1974 yılları arasındaki iktidar dönemine kıyasla Rabin / Schmidt yönetimlerinde (1974-1977) ikili ilişkilerde bazı yapıcı adımlar atılmış olmakla birlikte Filistin Sorunu ve Arap dünyası konusunda yaklaşım farklılıkları ciddi şekilde belirginleşmiştir. Almanya, bu süreçte, 1973'te üyesi olduğu BM bünyesinde İsrail karşıtı hamleler karşısında mümkün olduğunca Tel-Aviv'in arkasında durmuş ancak özellikle Filistin Sorunu'nda gerek doğrudan gerek AT'deki ortaklarıyla atacağı adımlarla İsrail siyasî elitinin hoşuna gitmeyecek hamlelerde de bulunmuştur.

Schmidt'in iktidarında, doğu bloğu devletleri ile ilişkiler ve dengeli Orta Doğu politikası bakımından Brandt'ın mirası devam ettirilirken, yeni Şansölyenin yönetiminde Alman dış politikası çok taraflı yapılara daha fazla angaje olmuştur. AT içindeki gelişmelerin yanı sıra BM çatısı altında da aktif bir siyaset güdülmüştür. Keza aynı dönemde, Alman dış politikasında ekonomik faktörler ön planda tutulmuştur. Bu çerçevede Bonn'un “*dengeli*” Orta Doğu politikasında Arap dünyasının önemi artmış ve oluşan denklemde İsrail ile aşağıda detaylarına değineceğimiz üzere bir takım anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Sorunlu alanları ele almadan önce ikili ilişkilerde 1977'ye kadar yaşanan olumlu gelişmeleri özetleyecek olursak:

- İsrail tarafından 1928 sonrasında doğan Alman vatandaşları için vize muafiyeti getirilmesi (1975),⁴¹⁸
- İzak Rabin'in Almanya'ya gerçekleştirdiği resmî ziyaretle ilk kez İsrailli bir Başbakanın gelmesi (Temmuz 1975),
- Ulaştırma Bakanlıkları arasında bir işbirliği anlaşması imzalanması (Ağustos 1975),
- Alman Sendikalar Birliği ile “*Histadrut*” arasında ortaklık kurulması (Eylül 1975),
- Karma Ekonomik Komisyonu'nun tesisi (Haziran 1976),
- Sermaye yatırımlarının teşviki ve karşılıklı olarak korunmasına ilişkin bir anlaşmanın imzalanması (Haziran 1976),
- Andernach ve Dimona arasında kardeş şehir bağının kurulmasıdır.

⁴¹⁷ Rabin yönetiminde Yigal Allon yeni Dışişleri Bakanı olurken, Schmidt'in Şansölyeğinde bu görevi Hans-Dietrich Genscher üstlenmiştir.

⁴¹⁸ 1928 sonrası doğumlu olma şartı 2023 yılı itibarıyla hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

İkili temasların çok taraflı boyutunu irdelediğimizde ise öncelikle BM çatısı altında yaşanan gelişmelere bakmakta fayda vardır. Zira 1974-1975 yılları arasında BM bünyesinde gelişen ve Almanya-İsrail ilişkilerini etkileyen konuların başında FKÖ'nün uluslararası bir aktöre dönüşme süreci gelmektedir. Bu konudaki ilk adım, 14 Kasım 1974 tarih ve 3310 Sayılı Karar çerçevesinde FKÖ'nün, BM Genel Kurulu'nun Filistin Sorunu'nun ele alındığı toplantılarına davet edilmesiyle atılmıştır.⁴¹⁹ Bonn yönetimi, oylamada ASİ'deki ortaklarıyla müşterek hareket ederek çekimser kalırken,⁴²⁰ Federal Almanya'nın BM nezdindeki Daimî Temsilcisi Rüdiger von Wechmar mezkûr tutumlarını FKÖ'nün Filistin halkını gerçekte ne kadar temsil ettiğinin değerlendirilemediği argümanı ile açıklamıştır.⁴²¹

Yaklaşık bir hafta sonra (22 Kasım 1974) FKÖ'nün BM'de gözlemci statüsü kazandığı (3237 Sayılı Karar) oylamada, Almanya bu kez doğrudan “hayır” oyu verirken,⁴²² yine aynı gün Filistin halkının self-determinasyon hakkının teyit edildiği 3236 Sayılı Kararın alınmasında çekimser kalmıştır. Von Wechmar, statü konusunda verilen “hayır” oyunu, Genel Kurul'da sadece devletlerin gözlemci statüsüne erişebileceklerini fakat FKÖ'nün bu niteliği haiz olmadığını belirterek izah ederken, Filistin halkının self-determinasyonuna ilişkin oylamada çekimser kalınmasını ise karar metninde bölgedeki “diğer” (İsrail) devletlerin toprak bütünlüğü ve egemenliğine yer verilmemiş olmasıyla gerekçelendirmiştir.⁴²³

Ne var ki Alman Daimi Temsilci von Wechmar'ın 1974 yılının son ayında BM Genel Kurulu kürsüsünde yaptığı konuşmada bu kez Filistin halkının self-determinasyon hakkını desteklediklerini belirtmesi, Tel-Aviv'de Almanya'nın Orta Doğu politikasında paradigma değişikliğine gittiği yönünde değerlendirmelere yol açmıştır. Bonn yönetimin kısa süre önce gerçekleştirilen oylamalardaki tercihlerinden

⁴¹⁹ FKÖ lideri Yaser Arafat, bu kararın alınmasından bir gün önce Genel Kurul kürsüsünde yaptığı meşhur konuşmasında “Bugün buraya elimde bir zeytin dalı ve bir özgürlük savaşçısının silahı ile geldim. Elimdeki zeytin dalının düşmesine izin vermeyin” ifadelerini kullanmıştır. Paul Hofman, “Dramatic Session”, *The New York Times*, 13.11.1974.

⁴²⁰ Fransa, İrlanda ve İtalya diğer AT üyelerinden farklı hareket ederek “evet” oyu kullanmışlardır. Andreas Bestfleisch, *Europäisierung' von Außenpolitik? Die Nahostpolitik der Bundesrepublik Deutschland und die Europäische Politische Zusammenarbeit in den 1970er Jahren*, Universität Hamburg, Fakultät für Geisteswissenschaften, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017, s. 158.

⁴²¹ Ibid.

⁴²² Çekimser kalan Fransa dışında tüm AT üyeleri “hayır” oyu kullanmıştır.

⁴²³ Ibid., ss. 159-160.

farklı bir yöne işaret eden bu söylemin arka planında, Arap dünyasının petrol kozu tahmin edilenin aksine sadece marjinal bir etkiye sahiptir. Siyaset bilimci Kinan Jaeger, Daimi Temsilci von Wechmar'ın ifadelerini daha ziyade “Almanların” self-determinasyon hakkını gündemde tutma çabası olarak ele alırken,⁴²⁴ bizim de katıldığımız bu tespit, Genscher ve Schmidt'in ilerleyen yıllarda farklı vesilerle yapacakları açıklamalar ile de teyit edilecektir.⁴²⁵

Değişim rüzgârlarının ilk etabında İsrail Dışişleri Bakanı Yigal Allon, 26-28 Şubat 1975 tarihlerinde Almanya'ya gerçekleştirdiği ziyaretle Bonn'un pozisyonu hakkında bilgi almaya çalışmış ve ayrıca AT ile ilişkilerde bir kez daha muhataplarının desteğini talep etmiştir.⁴²⁶ Allon'un, “*beklentilerinin ötesinde çok iyi geçtiğini*”⁴²⁷ belirteceği ziyaretinde mevkidaşı ile 26 Şubat tarihindeki ilk görüşmesinde, ülkelerinin Almanya ile iyi ilişkilerinin, Bonn'un Arap dünyası ile tesis ettiği olumlu temasların önünde bir engel teşkil etmediğini, Tel-Aviv'in buna anlayış gösterdiğini, lakin İsrail'in güvenliği mevzubahis olduğunda Almanya'nın kayıtsız kalmaması gerektiğini belirtmiştir. Genscher ise İsrail'in güvenliğinin kendileri için pazarlık konusu olmadığını, bunu daima dile getirdiklerini, bölgedeki barış girişimlerini desteklediklerini fakat diğer mutahaplarıyla görüşmelerinden zamanın İsrail lehine işlemediğini anladığını, dolayısıyla Tel-Aviv'in biraz daha esneklik göstermesinin faydalı olabileceğini kaydetmiştir.⁴²⁸

Retrospektif bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde Allon'un ziyaretiyle selefi Eban'ın, ahiren Almanya'daki temaslarıyla bazı paralellikler bulunduğu ileri sürülebilir.

⁴²⁴ Kinan Jaeger, *Quadratur des Dreiecks: Die deutsch-israelischen Beziehungen und die Palästinenser*, Schwalbach: Wochenschau Verlag, 1997, ss. 62-63.

⁴²⁵ Genscher (1977): “*Federal hükümet, Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının sağlanması konusunda karardır. Alman halkı için de talep ettiğimiz bu hak, Filistinlilerden esirgenmemelidir*”. Schmidt (1978): “*Diğer halklar, Alman halkı için talep ettiğimiz kendi kaderini tayin etme hakkından mahrum bırakılmamalıdır... Federal hükümet, bu konuda Filistin halkını daima desteklemiştir*”. Jaeger, op.cit., s. 66.

⁴²⁶ Dönemin Almanya Büyükelçisi Yohanan Meroz, ziyaretin aynı zamanda geçmişte Almanya'ya karşı oldukça menfi bir bakış açısına sahip olan Allon ile mevkidaşı Genscher arasında samimi bir dostluğun başlangıcını temsil ettiğini ifade etmektedir. İki Dışişleri Bakanı arasındaki “kimya” uyuşması, 1975-1977 yılları arasında toplamda 10 kez bir araya gelecek olmalarından anlaşılabilmektedir. Yohanan Meroz, *In Schwieriger Mission: Als Botschafter Israels in Bonn*, Berlin: Ullstein Verlag, 1986, ss. 77-78; Genscher de anılarında Allon için “*ideal bir ortak*” olarak bahsetmektedir. Genscher, op.cit., s. 220.

⁴²⁷ Der Spiegel, “Allon Besuch -600 oder mehr”, 02.03.1975.

⁴²⁸ AAPD 1975, Dok. 37, “Gespräch des Bundesministers Genscher mit dem israelischen Außenminister Allon”, ss. 198-199.

Bunlardan en dikkat çeken, tıpkı Eban'ın ziyaretinden sonra olduğu gibi Allon'un Bonn'daki temaslarından sonra Mayıs 1975'te İsrail ile AT arasında varılan mutabakattır. Eban Dönemi'nde imzalanan anlaşmanın yerini alan bu mutabakat ile İsrail'in AT üyesi devletlere ihraç ettiği birçok ürün için bir kez daha kapsamlı kolaylıklar getirilmiştir. Örneğin 1977 yılına gelindiğinde sanayi ürünleri için de gümrük muafiyeti söz konusu olmuştur.⁴²⁹

Allon'un ardından bu kez 8-11 Temmuz 1975 tarihlerinde İzak Rabin, görevde bulunan ilk İsrail Başbakanı olarak Almanya'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret öncesinde Almanya'nın Tel-Aviv Büyükelçisi Per Fischer, merkeze çektiği kapalı telgrafta, ilişkilerin “karakterini” tanımlamaya yönelik yeni bir girişimde bulunulmamasının isabetli olacağını; hâlihazırdaki sürecin zaten normalleşme yönünde ilerlediğini, hâliyle karşı tarafta hassasiyet oluşturabilecek kavramlarla bu durumun riske atılmaması gerektiğini aktarmıştır.⁴³⁰ Bu çerçevede Alman tarafınca ziyaret boyunca “normal”, “özel” ya da “özel karaktere sahip normal ilişkiler” gibi tasvirlerin mümkün olduğunca kullanılmamasına özen gösterilmiştir.

Almanya turunu, eski bir toplama kampı olan Bergen-Belsen'i ziyaret ederek başlatan İsrail Başbakanı, akabinde Batı-Berlin'e geçerek Alman yetkililerle temaslarda bulunmuştur. Rabin'in Batı-Berlin ziyareti, basın tarafından Doğu Kudüs'ün işgaliyle bu şehrin uygulamadaki “bütünlüğüne” meşruiyet kazandırmak için yapılan sembolik bir girişim olarak yorumlanmıştır. Her ne kadar Rabin, yapılan yorumların gerçeği yansıtmadığını belirtmiş olsa da Batı-Berlin'in, kendisine “başkentlerinin daha önceki absürt bölünmüşlüğü” hatırlattığını belirtmekten geri kalmamıştır.

Katı bir gizlilikle Bonn'a hareket eden Rabin, burada askerî bir törenle karşılanırken, akşam yemeğinde Şansölye Schmidt'e hitaben, “sizinle tanıştıktan ve konuştuktan [...] sonra kendimi çok daha iyi hissediyorum. Burada anlayış ve dostluk olduğunu hissediyorum” ifadelerini kullanmıştır. Schmidt ise “Bu ülkeyi ziyaret eden her İsraillinin karışık duygular içinde olduğunu farkındayım. Ancak burada bu kadar kısa süre geçirdikten sonra dostluktan bahsetmeniz beni ve bu masanın etrafındaki pek

⁴²⁹ Aynı kolaylık AT üyesi devletlerin ihraç ettikleri ürünler için de geçerlidir.

⁴³⁰ Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA AA), Bd. 103227, “Antrittsrede Per Fischer”, 27.06.1975'ten aktaran Hestermann, op.cit., 206.

çok Almanı derinden etkiledi” şeklinde karşılık vermiştir.⁴³¹ Akşam yemeğindeki karşılıklı nezaket sözlerine karşın yemek öncesinde yapılan ve ekseriyetle Orta Doğu’daki ihtilafa odaklanılan resmî görüşmede Rabin, ASİ’nin “Arap tarafına müzahir” yaklaşımını eleştirirken, Almanya’nın adımlarını petrol şantajından kaçınma güdüsüyle atmaması gerektiğini zira “petrolün kandan daha önemli olmadığını” belirtmiştir.

Rabin’in temaslarının asıl dikkat çeken kısmı, dönemin Alman Kalkınma Bakanı Egon Bahr ile gerçekleştirdiği görüşmenin içeriğidir. Rabin’in, Bonn tarafından İsrail’e yıllık tahsis edilen kredi miktarının artırılması talebi Bahr tarafından net bir dille reddedilmiştir. Talebin karşılanmamasından ziyade geri çevrilmiş şekli ise daha ilginçtir. Jenny Hestermann, İsrail devlet arşivinde bulunan görüşme tutanağına atıfla ikili arasında geçen diyalogu şöyle aktarmaktadır:

Bahr: “Tüm devletler para istiyor. Ancak bizde [böyle bir] para yok.

Rabin: [İroni yaparak] Sizinle bütçelerimizi takas etmeye hazırım.

Bahr: Siz zaten buna [kısıtlı bütçeye] alışmış durumdasınız. Bizim ise daha alışmamız gerekiyor.

Rabin: Bir anlaşmaya ya varırız ya da varamayız. Varazmasak bilinmeyen bir durumla karşı karşıya kalacağız.

Bahr: İsrail’e diğer geliştirmekte olan ülkelerden farklı muamele etme niyetinde değiliz. Endişelenmeniz için bir neden yok.

Rabin: Geliştirmekte olan ülkeler için öngördüğünüz meblağ bize büyük sorun yaratacaktır.

Bahr: Tüm müşteriler bizden daha fazla para talep ediyor.”⁴³²

Hestermann’ın da dikkat çektiği üzere Alman Bakanın İsrail’i geliştirmekte olan diğer devletlerle birlikte “müşteri” olarak tanımlaması, bundan sadece 10 yıl önce tahayyül dâhi edilebilir değildir. Diyalogun içeriğinden anlaşılabildiği üzere “alan-veren” denklemi ve bu kapsamda Bonn’un Tel-Aviv’e karşı ağırlığı artık iyice hissedilir

⁴³¹ Terence Smith, “Rabin and West Germans Talk On Issues for Peace in Mideast”, The New York Times, 11.07.1975; Deutsche Welle, “Als erster israelischer Regierungschef besucht Ministerpräsident Yitzhak Rabin vom 08-12.7.1975 die Bundesrepublik Deutschland und West-Berlin”, 09.11.2009.

⁴³² ISA, 7063/8, 09.07.1975’ten aktaran Hestermann, op. cit., ss. 209.

hâle gelmiştir.⁴³³ Geçmişte bundan daha küçük çıkışların bile Tel-Aviv-Bonn hattında ciddi krizlere sebebiyet verebildiği hatırlanacak olursa, Bahr'ın yukarıda kayıtlı talepleri neredeyse müstehziliğe varan bir şekilde reddetmesinin, karşı tarafta kayda değer bir tepkiye neden olmaması, bu ülkenin ekonomik açıdan Almanya'ya atfettiği önemi net bir şekilde göstermektedir.

Bahr'ın sergilediği bir tavırda olmasa da Dışişleri Bakanı Genscher'in Kasım sonunda (1975) İsrail'e gerçekleştirdiği iade-i ziyaretinde de ilave bir ekonomik yükümlülük altına girilmek istenmediği görülmektedir. Ziyaret programına ilişkin hazırlıklar kapsamında Alman Dışişleri Bakanlığı'ndan, Tel-Aviv'deki Büyükelçiliğe çekilen kapalı telgrafta, Ticaret Bakanı Bar-Lev'in, Genscher ile görüşme talebinin mümkünse gerçekleşmemesi talimatı verilmiştir:

*“İsrail tarafı bu görüşme için ısrarcı olursa bunu geri çeviremeyiz. Ancak böyle bir görüşmenin gerçekleştirilmesiyle ilgilenmiyoruz. Aksi takdirde Bakan Bey'in [...] İsrail'in daha önce reddetmek zorunda kaldığımız bir dizi talepleriyle karşı karşıya kalması ihtimal dâhilindedir.”*⁴³⁴

Genscher'in İsrail'deki temaslarının ağırlık noktasını bölgesel sorunlar oluşturmuştur. Alman Bakan, ilk kez gerçekleştirdiği bu ziyarette, bilhassa Filistin Sorunu'na farklı bakış açılarını aktarmaktan çekinmemiş ve mevkidaşı Allon ile görüşmesinde bu sorunun Orta Doğu'daki anlaşmazlığın “kilit meselesi” olduğunu belirterek, Filistinlilerin kimlik ve organizasyonlarının (devlet çatısı altında örgütlenmeleri kastedilmektedir) inşası için bir yöntem bulunmasının gerekliliğine işaret etmiştir.⁴³⁵

Esasında Genscher'in aktarımları, ASİ üyeleri arasındaki konsensüsün bir tezahürüdür. Nitekim ziyaretten kısa bir süre önce ASİ Dışişleri Bakanları, 30 Ekim 1975'te Roma'da bir araya gelerek Filistinlilerin ulusal kimliklerini ifade etme haklarının bulunduğunu beyan etmişlerdir.⁴³⁶ Açıklamada “devletleşme” teriminden sakınılsa da Tel-Aviv tarafınca bir sonraki adımın bu yönde olabileceği ihtimali

⁴³³ Hestermann, op.cit., s. 212.

⁴³⁴ PA AA, “Klaus Kinkel aus dem Auswärtigen Amt an das deutsche Botschaft in Tel-Aviv, 14.11.1975, Bd. 1786'dan aktaran Hesterman, op.cit., s. 213.

⁴³⁵ AAPD 1975, Dok. 358, “Gespräch des Bundesministers Genscher mit dem israelischen Außenminister Allon”, s. 1699.

⁴³⁶ Jaeger, op.cit., s. 74.

dışlanmamıştır. Yine de Alman Bakanın, İsrail'deki muhataplarına -yer yer eleştirel bir tonla- aktardığı görüşlerinin büyük bir gerilime yol açmadığını not etmek gerekir. Yukarıda analiz ettiğimiz üzere yakın geçmişte Almanya-İsrail ilişkilerinde ciddi sorunlar yaratabilecek bu tür beyanların, İsrail tarafında sert bir reaksiyonu tetiklememesi, Tel-Aviv'in daha önce bahsini ettiğimiz ekonomik ihtiyaçlarının yanı sıra hâlihazırda bu devletin içinde bulunduğu izolasyon süreciyle açıklanabilir. Bir diğer anlatımla bölgesel politikalarına yönelik karşıt seslerin daha gür çıkmaya başladığı bir ortamda İsrail, Almanya'yı da karşısına almak istememiştir.

Filistin Sorunu'nun gerek İsrail ile ikili ilişkilerin gerek uluslararası arenanın önemli gündem maddelerinden biri hâline dönüştüğü bu dönemde, Bonn da Tel-Aviv'i topyekûn provoke edebilecek adımlardan bir noktaya kadar kaçınmaya çalışmıştır. 10 Kasım 1975'te BM Genel Kurulu'nda yapılan ve siyonizmin bir çeşit ırkçılık olduğu (3379 Sayılı Karar) hükme bağlanan kararda Almanya'nın "*hayır*" oyu vermesi buna bir örnektir. 72 devlet tarafından desteklenen Karara, Almanya dışında Birleşik Krallık ve Hollanda karşı çıkarken, diğer ASİ üyeleri ise çekimser kalmıştır.⁴³⁷ Oylamanın gerçekleştirildiği tarihi "*BM'nin en karanlık günlerinden*" biri olarak tasvir eden Alman Daimi Temsilci von Wechmar, ASİ üyelerinin bu konuda ortak bir pozisyon belirleyememiş olmalarını da sert bir dille eleştirmiştir.⁴³⁸

Lakin Almanya'nın oylamadaki tercihi, ikili ilişkilerdeki çatlakları gidermeye yetmemiştir. 1976 yılının başlarında Bonn'un, FKÖ'nün Almanya'da bir temsilci görevlendirmesine izin vermesi⁴³⁹ ve ASİ Dışişleri Bakanları'nın ahiren Roma'da, Filistinlilerin haklarına ilişkin işaret ettikleri hususların bu kez 28 Eylül 1976 tarihli BM'nin 31. Genel Kurulu marjında ikrar edilmesi, Almanya ile İsrail hattındaki olumsuz gidişata ilave bir yük eklemiştir.⁴⁴⁰ Tüm bunlara ek olarak ilerleyen süreçte her iki devlette yaşanacak lider değişiklikleriyle hâlihazırda ilişkilerde belirginleşen menfi atmosfer doruk noktasına ulaşmıştır.

⁴³⁷ Toplamda 35 devlet karşı çıkmış, 3'ü çekimser kalmıştır. L. Humphrey Walz, Siyonizm ve Irkçılık: Çelişen Görüngeler ve Algılamalar, s. 17.

⁴³⁸ Jaeger, op.cit., s. 73.

⁴³⁹ Bahse konu kişi Abdullah Frangi'dir ve Almanya'daki temsilcilik görevini Arap Ligi Bürosu'nun bir üyesi olarak ifa etmiştir. Der Spiegel, "Falscher Hut", 4.01.1976.

⁴⁴⁰ Jaeger, op.cit., s. 79.

6. Zıt Kutuplar: Schmidt / Begin İhtilafları

“Alman halkını asla affetmeyeceğim. O kuşaktan gördüğüm her Alman için şöyle düşünüyorum: Bildiğim tek şey, bu adamın babamı, annemi ve küçük çocuklarımızı öldürdüğü.”⁴⁴¹

Menachim BEGIN

1977 yılı İsrail siyasi hayatının dönüm noktalarından birine tekabül etmektedir. Zira Mayıs ayında gerçekleştirilen seçimlerin sonucunda Likud bloku % 33,4'lük bir oy oranıyla iktidarı devralırken, Herut Partisinin lideri Menachim Begin, Başbakan olmuştur.⁴⁴² 16 Ağustos 1913'te Çarlık Rusya'sında (Brest-Litovsk) dünyaya gelen Begin'in hayatında, ablası haricinde tüm aile bireylerinin Naziler tarafından öldürülmesi, Almanlara karşı nefretini şekillendiren unsurların başında gelmektedir. Ailesinden miras aldığı siyonist görüşleri kapsamında 1929'dan itibaren Vladimir Jabotinski'nin “Revizyonist Siyonizm” hareketi içinde yer alan ve Varşova Üniversitesi'ndeki hukuk eğitimi sırasında Betar'ın yönetim kademelerinde görev yapan Begin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Filistin'e geçerek, Irgun⁴⁴³ (Etzel) terör örgütüne katılmış ve 22 Temmuz 1946 tarihinde 91 kişinin hayatını kaybettiği King David Otel'i'ne yönelik bombalı saldırıyı planlayanlar arasında yer almıştır.⁴⁴⁴ 1948'de bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra ekseriyetle Irgun kadrolarından oluşan Herut Partisi'ni kurarak kurumsal siyasete atılan müstakbel Başbakan, İsrail'in tazminat talebi çerçevesinde Almanya ile başlattığı görüşmelerin en büyük karşıtı olmuş ve 1952'deki Knesset Baskını'nın fitilini ateşlemiştir.

Begin, iktidara geldikten sonra Almanya ile ilişkilerden kaçınılamayacağını anlayarak pragmatik bir çizgiye doğru kaymaya başlasa da iki aktör arasında bölgesel ihtilaflar ve Filistin Sorunu özelindeki görüş farklılıkları, ilerleyen aşamada liderler düzeyine varan çok ciddi bir krize yol açmıştır. İsrailli liderin Almanya'ya yönelik ilk aylardaki pragmatik bakış açısının yansımalarından biri, yeni Dışişleri Bakanı Moşe

⁴⁴¹ Yehuda Avner, “Begin, and the Holocaust”, *The Jerusalem Post*, 25.04.2006.

⁴⁴² Ulutaş, op.cit., s. 66.

⁴⁴³ 1931'den İsrail'in kuruluşuna dek faaliyet gösteren Irgun'un açılımı “İsrail Topraklarındaki Ulusal Askerî Örgüt”tür.

⁴⁴⁴ Avi Shilon, *Menachim Begin: A Life*, New Haven & London: Yale University Press, 2012, s. 90-91.

Dayan'ın⁴⁴⁵ aracılığıyla Schmidt'in İsrail'e davet edilmesidir.⁴⁴⁶ Mevkidaşının katı görüşlerini bilen Alman Şansölye, olası bir polemik sonucunda ortaya çıkabilecek sorunlardan kaçınmak için bu davete hiçbir zaman icabet etmemiştir. Keza daha önce mevkidaşı Yigal Allon ile defaatle bir araya gelerek görüş alışverişinde bulunan Genscher de 1978'den 1982'ye kadar İsrail'e herhangi bir ziyarette bulunmamıştır. Buna karşılık Schmidt ve Genscher'in, İsrail'e gitmemeyi tercih ettikleri bu evrede Bonn yönetimince Arap devletlerine yönelik bir “*sempati taarruzu*” (*charm offensive*)⁴⁴⁷ başlatılmış ve Alman Şansölyenin, Tel-Aviv ile olası anlaşmazlıklardan kaçınma amacıyla benimsediği taktik daha büyük bir çıkmazı beraberinde getirmiştir.⁴⁴⁸

Geçmişte tecrübe edilen özgeçmiş hassasiyeti, Begin-Schmidt Dönemi'nde bir kez daha -ve bu sefer oldukça şiddetli bir şekilde- gündeme gelecekse de esasen krize giden yoldaki ilk adımlar Filistin Sorunu'daki görüş farklılıklarından kaynaklıdır. İktidar koltuğuna henüz yeni oturduğu bir aşamada Knesset'teki konuşmasında Filistinlilere teritoryal tavizler verilmeyeceğini ve Batı Şeria'nın İsrail'in vazgeçilmez bir parçası olduğunu bildiren Begin'in bu çıkışına karşı, AT üyesi devletlerin 29 Haziran 1977 tarihli Londra Zirvesi'nde “*Filistin halkı için bir anavatana ihtiyaç duyulduğu konusunda*”⁴⁴⁹ görüş birliğine varılmıştır. AT tarafından “*anavatanın*” içeriğine dair somut bir çerçeve çizilmemiş olsa da mezkûr açıklama, Tel-Aviv yönetimi tarafından bugüne kadarki en “*İsrail karşıtı karaktere sahip metin olarak*” addedilmiş ve AT üyelerinin bir kez daha Arap tarafının petrol şantajına boyun eğdiği şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁵⁰

1978'in Ocak ayında, iki devlet arasındaki diplomasi trafiğini menfi açıdan etkileyen başka bir husus, Alman *Süddeutsche Zeitung*'da yayınlanan bir haberdan kaynaklanmıştır. Gazetenin 27 Ocak 1978 tarihli baskısında, Fransa merkezli “*Euromissile*” şirketler konsorsiyumu ile Suriye'deki Hafız Esad rejimi arasında 500

⁴⁴⁵ Dayan'ın, Şansölyeyi İsrail'e daveti, 28 Kasım 1977 tarihinde Almanya'ya gerçekleştirdiği dört günlük çalışma ziyaretinde gündeme gelmiştir. The New York Times, “Dayan Begins His Trip To See Bonn Leaders”, 28.11.1977.

⁴⁴⁶ Der Spiegel, “Schmidt zu Begin?”, 10.09.1978

⁴⁴⁷ Bir devletin, bir başka devleti muhtelif yöntemlere (siyasî, askerî ya da ekonomik) başvurarak “cezbetmeyi”; o devletle ilişkilerini geliştirmeyi ifade etmektedir.

⁴⁴⁸ Weingardt, op.cit., s. 312.

⁴⁴⁹ “...which would take into account the need for a homeland for the Palestinian people”, Bestfleisch, op.cit., s. 142.

⁴⁵⁰ Jaeger, op.cit., s. 89.

milyon Alman Markı tutarında bir silah Anlaşması'nın imzalandığı ve bu kapsamda Şam'a "Hot" ve "Milan" tanksavar füzeleri⁴⁵¹ verileceğinin ortaya çıkması, İsrail'i harekete geçirmiştir. Anlaşma tüm yönleriyle doğrudan Paris ve Şam arasında yürütülmüş olup, Bonn yönetimi sürecin bir parçası olmasa da füzelerin Fransız-Alman ortak yapımı olması nedeniyle Tel-Aviv, Alman hükümetine teslimatı engelleme çağrısında bulunmuştur. Lakin bu talep Bonn yönetimince, Fransa'nın egemenlik alanına karışılmayacağı gerekçesiyle yerine getirilmemiştir. Genscher'in Haziran 1978 tarihli ikinci İsrail ziyaretinde de gündeme getirilen bu konu hakkında Alman Bakan, Begin'le gerçekleştirdiği görüşmede, Paris ile Şam arasındaki anlaşmayı engelleyemeyeceklerini belirtmiştir.⁴⁵²

Genscher'in Tel-Aviv'deki muhataplarıyla görüşmelerindeki bir diğer gündem maddesi ise Şansölye Schmidt'in 23 Haziran 1978 tarihli Suudi Arabistan ziyaretinde, İsrail'in güvenli sınırlar içinde varoluş hakkına sahip olduğunu fakat aynı şekilde Filistin halkının da self-determinasyon ve bir devlet aygıtına sahip olma hakkını savunduğuna yönelik ifadeleridir. İsrail yönetiminin hoşuna gitmeyen bu beyanat karşısında Genscher, Şansölyenin açıklamalarının Alman tarafının tek taraflı bir girişimi olarak algılanmamasını ve Şansölyenin aktarımlarının daha çok AT'nin ortak tutumu içinde değerlendirilmesi gerektiğini kaydetmiştir.⁴⁵³

Barış söylemlerinin bilhassa üçüncü taraflarca had safhada olduğu bir dönemde Begin gibi sert ve tavizsiz tutumuyla bilinen bir aktörün, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile birlikte 17 Eylül 1978 tarihinde Camp David Anlaşması'na imza atmasının,⁴⁵⁴ AT üyesi devletlerce barışın tesisi açısından önemi bir adım olarak telakki edildiği düşünülebilir. Fakat tam aksine İsrail'in Mısır'la ayrı bir barış anlaşması yoluna gitmesi,

⁴⁵¹ Her ikisi de ikinci nesil tanksavar füzeleriydi. Piyadeler için hafif bir silah olan "Milan"ın menzili iki kilometreye kadar; daha büyük olan "Hot"un menzili ise 4 kilometreye kadar çıkabiliyordu. "Hot" füzesi, araçları ya da helikopterleri donatmak için tasarlanmıştı ve o zamana kadar bilinen tüm zırhları delebilecek bir savaş başlığına sahipti. Hubert Leber, "Der deutsch-israelische Raketenstreit von 1978", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Heft: 4, No: 67, 2019, s. 622.

⁴⁵² Ibid., ss. 621-622.

⁴⁵³ Jaeger, op.cit., s. 90.

⁴⁵⁴ Sözleşmede alınan kararları takiben İsrail ve Mısır arasında 26 Mart 1979 tarihinde bir barış anlaşması imzalanarak iki devlet arasındaki savaş hâlinin sona ermesi; Sina Yarımadası'nın Mısır'a bırakılması; Gazze ve Batı Şeria'da mukim Filistinlilere -bazı şartlar altında- otonomi sağlanması hükmüne bağlanmıştır. Ayrıca bkz: Gerald M. Steinberg ve Ziv Rubinovitz, *Menachim Begin and the Israel-Egypt Peace Process – Between Ideology and Political Realism*, Bloomington: Indiana University Press, 2019.

AT üyelerince olumlu karşılanmamıştır.⁴⁵⁵ Zira bu devletlere göre bölgesel ihtilafların çözümü tüm tarafların sürece dâhil edilmeleriyle mümkündür. Schmidt'in, Ürdün Kralı Hüseyin'e, Filistinlilerin dahli olmadan bir çözümün düşünülmemeyeceğini ve bu realitenin, *"Camp David'deki beyefendilerin kendi aralarında görüşmeleriyle"* inkar edilemeyeceğini zikretmesi, Şansölyenin gelişmelere karşı tavrını ortaya koyan örneklerden sadece biridir.⁴⁵⁶ Genel tabloya bakıldığında anlaşma neticesinde Arap dünyasındaki "birlik" olgusunun yıkılmasıyla *"Avrupa-Arap Diyaloğu'nun"* işlevsiz hâle gelmesi, AT'nin Orta Doğu'daki çıkarlarını zedelemiştir. Arap devletlerinin enerji aktarımı konusunda yeni düzenlemelere gitme olasılığı ise 1973 Petrol Krizi'nden etkilenen AT üyelerinin Arap tarafına müzahir tutumunu perçinlemiştir.

Bu çerçevede 18 Haziran 1979'da Paris'teki AT Dışişleri Bakanları toplantısında İsrail'in işgal ettiği topraklardaki yerleşim politikası ve Güney Lübnan'daki askerî faaliyetleri (Litani Operasyonu),⁴⁵⁷ bölgedeki ihtilafı artırdığı cihetle eleştirilmiştir. İsrail'in AT üyesi devletlerle ilişkilerinin gittikçe kötüleştiği bu dönemde Dışişleri Bakanı Moşe Dayan mevcut sorunların bertaraf edilmesi amacıyla Eylül 1979'da ikinci kez Almanya'yı ziyaret etmiştir.

Dayan'ın temasları, Almanya-İsrail ilişkilerinde en kötü geçen üst düzey ziyaretlerden biri olarak tarihe geçmiştir. Taraflar arasında Filistin Sorunu'nun en önemli gündem maddesi olduğu bu ziyarette İsrailli Bakan, Filistin devletinin kendileri için bir tabu olduğunu belirtmekten kaçınmamıştır. Bonn'un, İsrail'in içişlerine müdahalesini kabul etmeyecekleri şeklinde bir çıkış yapan Dayan, basına verdiği demeçte de temaslarının olumlu geçmediğini, *"[Filistin konusunda] Alman tarafının bakış açısında kesinlikle hoşuma gitmeyen bir değişiklik gördüğümü söyleyebilirim"* ifadeleriyle açığa vurmuştur.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Menachim Begin ve Enver Sedat bu anlaşmanın ardından Nobel Barış ödülü almışlardır.

⁴⁵⁶ *"Without the Palestinians, a solution is unthinkable... because of a conversation between some gentlemen at Camp David, they cannot effectively be ignored!"*, Steininger, op.cit., s. 141.

⁴⁵⁷ 14 Mart 1978 tarihinde İsrail, FKÖ mevcudiyetini gerekçe göstererek, 20 binden fazla asker ile Lübnan'ın güneyinde, Litani Nehri'ne kadar olan toprakları işgal etmiş; akabinde ABD'nin girişimi ve BM Güvenlik Konseyi'nin 19 Mart 1978 tarih ve 425 sayılı kararıyla bölgede bir barış gücünün (United Nations Interim Force in Lebanon UNIFIL) konuşlandırılması karara bağlanmıştır. Aynı yılın Nisan ayında İsrail, askerlerini işgal ettiği topraklardan geri çekmeye başlamıştır. Veysel Ayhan ve Özlem Tür, *Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler*, Bursa: Dora Yayınları, 2009, ss. 119-122.

⁴⁵⁸ Jaeger, op.cit., ss. 105-107.

AT'nin, Camp David sürecine yanıtı, 13 Haziran 1980 tarihli Venedik Deklarasyonu'dur. Metinde AT tarafından ilk kez Filistin'in self-determinasyon hakkına vurgu yapılırken, çözüm yolundaki görüşmelerde Filistin halkının ve FKÖ'nün de yer almasının gerekli olduğunun altı çizilmiş ve İsrail'in 1967 Savaşı'nda işgal ettiği bölgeleri terk etmemesinin barışın önündeki en büyük engellerden birini teşkil ettiği, bölgedeki yerleşim politikalarının da uluslararası hukuka aykırı olduğu vurgulanmıştır.⁴⁵⁹ Venedik Deklarasyonu, Begin tarafından ikinci bir Münih Anlaşması olarak değerlendirilmiş ve metnin oluşumunda Alman tarafı suçlanmıştır. Bonn, Tel-Aviv'in ithamları karşısında AT çatısı altına sığınarak, konuyu ikili ilişkiler açısından ciddi bir polemik konusuna dönüştürmek istemese de İsrail'in 30 Haziran 1980 tarihinde Doğu Kudüs'ü ilhak etmesi gerilimi daha da tırmandırmıştır.⁴⁶⁰ Alman Şansölye, bu gelişmeyi barış girişimleri önünde büyük bir engel olarak ele alırken, İsrail'in bölgesel konularda herhangi bir esnekliğe yer vermeyeceği yönündeki algı pekiştirilmiştir.

Orta Doğu'daki sorunlar ve Filistin Sorunu nedeniyle olumsuz ilerleyen fakat yine de nispeten “kontrollü” bir şekilde seyreden Almanya-İsrail ilişkileri, Suudi Arabistan'ın Almanya'dan “*Leopard II*” tankları satın almak istemesi⁴⁶¹ ve Schmidt'in bu talebe olumlu bakmasıyla bu kez tamamen kontrolden çıkmış ve Begin'in doğrudan Schmidt'in şahsını yönelik suçlamalarıyla iki devlet arasındaki anlaşmazlık doruk noktasına ulaşmıştır. Suudi Arabistan'ın bu talebi, aslında bölgedeki Sovyet etkisinin artması sonucunda gelişen bir reflektir ve Alman hükümeti talebin karşılanması yönünde bir tavır sergilemiş olsa da nihâyetinde muhalefetin karşı çıkmasıyla teslimat yapılamamıştır. Schmidt, geçmişte Arap muhataplarına taleplerinin karşılanabileceğine ilişkin sözlü beyanını hayata geçirememesinin bir sonucu olarak Almanya için önemli bir enerji kaynağı olan bu ülkeyle ilişkilerde sorunlar yaşamamak için Filistinlilerin lehine daha somut açıklamalarda bulunmaya başlamıştır:

“Filistin çatışmasında tüm ahlaki krediyi bir tarafa verip diğer tarafa omuz silkemezsiniz. İsrailliler, Filistinlilerin bir gün kendi kaderlerini çizme

⁴⁵⁹ Der Spiegel, “Milde Sorte”, 15.06.1980.

⁴⁶⁰ Weingardt, op.cit., 272.

⁴⁶¹ Suudi Arabistan'ın sipariş listesinde bahse konu tank dışında “150 adet Helikopter, 150 adet Gepard Hava Savunma Sistemi, öncü/kurtarma tankları ve zırhlı nakil araçları” da mevcuttu. Bülbül, op.cit., s. 240.

hakkına [...] sahip olduğunu kabul etmek zorundadır. Buna Filistinlilerin kendilerinden başka kimse karar veremez.”⁴⁶²

Schmidt’in açıklamaları karşısında ise Begin, Knesset’teki konuşmasında ilk önce Almanların kolektif olarak suçlu olmalarına atıfta bulunmuştur:

“Şansölye, kendi halkının Nazi rejimi altında bize neler yaptığını unutmamalıdır. Milyonlarca çocuğumuzu öldürdüler. Bunu asla unutmamalıdır. Benim neslime Almanya’nın bize karşı hiçbir yükümlülüğü olmadığını, ancak Araplara karşı bir sorumluluğunun olduğunu söylemek açık bir kibir ve küstahlığın dışavurumudur[...] Almanya’nın Yahudi halkına olan borcu ne bu nesilde ne de başka bir nesilde asla sona ermeyecektir. Zafer kazandıkları sürece tüm [Alman] ulusu katilleri alkışladı. Ama biz ne duyuyoruz? Almanların Avrupa’da başlattıklarını [soykırımı] tamamlamak için çabalayanlara karşı bir bağlılık duyuyoruz.”⁴⁶³

Konuşmasında Alman Şansölyenin şahsını da hedef alan İsrail Başbakanı, Schmidt’in “lideri Hitler’e olan bağlılık yeminini hiç bozmadığını” ve genç bir askerken Hitler’e karşı suikast girişiminde bulunanların idam edilmelerini “alkışladığını” öne sürmüştür. Begin’in yanı sıra muhalefet lideri Şimon Peres de - kolektif suç argümanına başvurmamakla birlikte- her Almanın “Şansölyelerinden utanması gerektiğini” ifade etmiştir.⁴⁶⁴

Şahsına yönelik ithamlar karşısında açıklamada bulunarak gerilimi tırmandırmak istemeyen Schmidt’in sessizliğine karşılık Federal hükümet sözcüsü Kurt Becker, Begin’in açıklamalarını İsrail’deki seçim kampanyası çerçevesinde değerlendirdiklerini fakat “bir seçim kampanyasının bile tuhaf ve saldırgan iddiaları mazur” gösteremeyeceğini bildirmiştir.⁴⁶⁵ İlerleyen yıllarda Şansölyelik koltuğuna oturacak olan Helmut Kohl da 8 Mayıs 1981 tarihli Federal Meclis konuşmasında “bu türden kişisel bir aşağılama ve karalama, uluslararası alanda ve özellikle dost ülkeler arasında kabul edilemez bir durumdur [...] Federal Almanya Cumhuriyeti’nin [...] seçilmiş Şansölyesine yönelik saldırıları kesin bir dille reddettiğimizi vurgulamak

⁴⁶² Jaeger, op.cit., s. 133.

⁴⁶³ The New York Times, “Begin Rebukes Schmidt for Remark on Palestinians”, 05.05.1981.

⁴⁶⁴ Weingardt, op.cit., ss. 298-290.

⁴⁶⁵ Der Spiegel, “Deutsche und Juden: Kniefall wiederholen”, 10.05.1981.

isterim” diyerek muhalefet kanadının da Schmidt’i bu konuda desteklediğini ortaya koymuştur.⁴⁶⁶

Begin’in açıklamaları sadece siyasî elitlerde değil aynı zamanda Alman kamuoyunda da İsrail’e yönelik bakış açısını olumsuz etkilemiştir. Kolektif suç söyleminin yeniden canlandırılmasının yarattığı rahatsızlık kamuoyu yoklamalarına yansımış ve 14 Mayıs 1981 tarihli bir araştırmada Arap dünyasıyla ilişkileri önceleyenlerin oranı ilk kez daha fazla çıkmıştır (Arap ülkeleri: % 24; İsrail: % 21;). Bu oran İsrail’in, 6 Haziran 1982’de Lübnan’daki FKÖ varlığını sonlandırmak için gerçekleştirdiği askerî operasyon (Galile İçin Barış Operasyonu)⁴⁶⁷ sırasında % 20’lerin altına düşmüş ve kamuoyu nazarında Filistinlilere yönelik sempati artmaya başlamıştır.⁴⁶⁸

Gerilimi azaltma umuduyla uzun bir sürenin ardından 2-4 Haziran 1982 tarihlerinde İsrail’i tekrar ziyaret eden Genscher, temasları sırasında muhataplarında hassasiyet oluşturabilecek konuları gündeme getirmeden bir uzlaşma yolu aramıştır. İkili ilişkilere ilaveten Filistin Sorunu’nun yeniden ele alındığı görüşmelerde İsrail’in yeni Dışişleri Bakanı İzak Şamir, bu konuda ne siyasî ne de teritoryal bir taviz vereceklerini net bir şekilde aktarsa da Genscher, ziyareti sırasında en azından ikili ilişkiler açısından yeni bir başlangıcın mümkün olduğu inancını taşıyarak ülkeden ayrılmıştır. Ancak Alman Bakanın ülkesine müteveccihen İsrail’den ayrıldığı sırada Tel-Aviv’in Lübnan’daki FKÖ varlığını sonlandırmak için bu ülkeyi işgal etmesi, Bonn için sürpriz olduğu kadar “yeni bir başlangıç” umudunu da bir süre daha ertelemiştir. Federal Meclis bünyesinde yapılan açıklamalarda kullanılan kelimeler özenle seçilmeye çalışılsa da siyasîler tarafından Federal Meclis dışında yapılan açıklamalarda işgal girişimi sert bir dille eleştirilmiştir.

Geçmişte Alman-İsrail Topluluğu’nun başkanlığını yapmış olan Jürgen Möllemann, Begin’in kısa bir süre içinde “*Nobel ödülü alan birinden savaş suçlusuna*

⁴⁶⁶ Weingardt, op.cit., s. 296.

⁴⁶⁷ Litani Operasyonu’nda amacını pratiğe dökemeyen İsrail, bu kez Londra Büyükelçisi Shlomo Argov’a yönelik suikast girişimini (3 Haziran 1982) bahane ederek, Batı Beyrut da dâhil olmak üzere Lübnan’daki tüm Filistinli gruplara karşı geniş kapsamlı bir harekât başlatmıştır. Sabra ve Şatilla Katliamı’nın da yaşandığı bu operasyon sonucunda FKÖ Lübnan’ı terk etmek zorunda kalmıştır. Ayhan ve Tür, op.cit., ss. 126-128.

⁴⁶⁸ Weingardt, op.cit., s. 296.

dönüştüğünü ve yerinin de savaş suçlularının yargıladığı mahkeme olduğunu” ifade etmesi, Tel-Aviv’de büyük tepki toplamıştır. Alman Dışişleri Bakanlığı, Möllemann’ın ifadelerinden ötürü özür dilemişse de başta Schmidt olmak üzere Federal Hükümet yetkilileri, Tel-Aviv’deki siyasî elitler tarafından Mölleman’ın açıklamasını -beklenen ölçüde- kınamamadıkları ithamına maruz kalmışlardır.⁴⁶⁹ Sonuç olarak Filistin Sorunu konusundaki görüş ayrılıklarının, Begin ve Schmidt arasındaki husumetle krize varan ve İsrail’in Lübnan’ı işgaliyle tarihinin en kötü dönemine giren Almanya-İsrail ilişkileri donma noktasına gelmiştir. İlişkilerin en azından nispeten daha normal bir zemine kavuşması için iki ülkedeki aktörlerin değişmesi beklenmektedir.

⁴⁶⁹ Jaeger, op.cit., ss. 101-102.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARA DÖNEMİN ARTÇI SARSINTILARI

Çalışmamızın dördüncü bölümünde, iki devlet arasındaki ilişkilerde esasen bir ara dönem olarak tasvir edebileceğimiz 1982 yılından Almanya'nın birleşmesine kadar geçen süre zarfında Bonn ile Tel-Aviv arasında yaşanan gelişmeler değerlendirilmiştir. Buradan hareketle ilk aşamada Schmidt / Begin Dönemi'nde yaşanan krizin artçı sarsıntıları ele alınmış ve ardından Federal Almanya'nın “öteki Almanya” ile birleşmesine giden sürecin temel dinamikleri aktararak İsrail'in bu yeni fenomene karşı nasıl bir tutum benimsediği incelenmiştir.

1. Kohl İktidarı ve “Geç Doğmanın Lütfu”

“Huzurunuzda, geç doğmanın lütfuna ve özel bir aile evinde yetiştirme şansına sahip biri olarak Nazi Döneminin sorumluluklarını taşımadan konuşuyorum.”⁴⁷⁰

Helmut KOHL

1982'ye gelindiğinde Almanya'daki iç politik gelişmeler, iktidar ortakları SPD ile FDP arasındaki uçurumu büyütmüş, dış politikadaki uyuma karşın ekonomi ve maliye konularındaki görüş ayrılıklarının derinleşmesi, koalisyonun küçük ortağı FDP'nin kabinedeki dört Bakanı'nın istifa etmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁷¹ Yeniden seçime gitmeyi amaçlayan Schmidt'ten daha erken davranan muhalefet, FDP ile anlaşarak 1 Ekim 1982'de Federal Meclis'e sunulan gensoru önergesinin oy çokluğu ile kabul edilmesiyle hükümeti düşürmüş, böylece Schmidt bu yöntemle görevden alınan ilk Şansölye olmuştur.⁴⁷² Helmut Kohl'un Şansölyeliğe getirilmesiyle Hristiyan Demokratlar 13 yıl sonra iktidar konstellasyonundaki ana aktörlük vasfını tekrar

⁴⁷⁰ Monika Köpcke, “Helmut Kohl trifft in Israel ein und spricht von der ‘Gnade der späten Geburt’”, *Deutschlandradio Kultur*, 24.01.2004.

⁴⁷¹ Bernd Faulenbach, *Geschichte der SPD - Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München: Verlag C.H. Beck, 2012, ss. 100-101.

⁴⁷² Guido Knopp, *Kanzler - Die Mächtigen der Republik - Der Lotse: Helmut Schmidt*, 43 Dakika, ZDF Video Profil, 1999.

kazanırken, FDP lideri Genscher ise yeni koalisyon denkleminde Dışışleri Bakanlığı görevini devam ettirmiştir.

Schmidt'in ardından Şansölyeliğe yeni bir ismin gelmesiyle İsrail'le ilişkilerin yeniden rayına gireceğine yönelik beklentiler artmıştır. Kariyerinde muhtelif yıllarda Almanya'da görev yaptığını daha önce belirttiğimiz İsraili diplomat Mordechay Lewy, yeni Şansölyenin, sadece soyadının Schmidt olmamasından ötürü bile İsrail'de "*puan topladığını*" kaydetse de⁴⁷³ 1930 doğumlu olan Kohl'un dış politikadaki girişimlerini ülkesinin geçmişinden soyutlayarak yürütme çabaları, iktidarının ilk yıllarında Tel-Aviv ile sorunların hemen giderilemeyeceğini ortaya koymuştur. Kohl, selefleri Brandt ve Schmidt'in aksine ilk hükümet konuşmasında İsrail'e de atıfta bulunarak bu ülkenin var olma hakkını, özgürlüğünü ve güvenliğini destekleyeceklerini, dostane ilişkilerini de derinleştireceklerini belirtmekle birlikte Arap dünyasıyla da geleneksel dostluklarını geliştirmeye devam edeceklerini ve Filistin'in self-determinasyon haklarını desteklediklerini ifade etmesiyle de bir önceki hükümetin Orta Doğu ve Filistin politikasını devam ettireceğinin sinyallerini vermiştir.⁴⁷⁴

Willy Brandt iktidara geldiğinde Dışışleri Bakanı Abba Eban'ın; Helmut Schmidt yönetimi devraldığında da Yigal Allon'un Almanya'yı ziyaretinde olduğu gibi Kohl'un Şansölyeliğe getirilmesiyle bu gelenek bozulmamış ve İsrail Dışışleri Bakanı İzak Şamir, 6-11 Şubat 1983 tarihlerinde bazı temaslarda bulunmak üzere Bonn'a gelmiştir. Şamir'in ziyareti sadece ikili ilişkiler özelinde değildir. Zira bu ziyaretle amaçlanan önemli konulardan biri, genişleme arifesinde olan AT'de İsrail'in çıkarları için Alman tarafının desteğini sağlamaktır. Ne var ki Filistin Sorunu ve Lübnan'daki İsrail varlığı gündeme geldiğinde görüş ayrılıkları giderilememiş, Genscher'in İsrail'in yerleşim politikalarını eleştirmesine karşılık Şamir, pozisyonlarından vazgeçmeyeceklerini tekrar etmiştir.⁴⁷⁵ Yine de büyük bir krize neden olmadan biten bu görüşmenin ardından bu kez Kohl'un İsrail'e öngörülen ziyaretinin hazırlıklarına başlanmıştır. Ancak 31 Ağustos - 4 Ağustos 1983 tarihleri için öngörülen program,

⁴⁷³ Mordechay Lewy, "Helmut Kohl und die deutsch-israelischen Beziehungen aus israelischer Perspektive", *Historisch-Politische Mitteilungen*, Vol: 23, Issue 1, 2016, s. 230.

⁴⁷⁴ Stüwe, op.cit., s. 308.

⁴⁷⁵ AAPD 1983, Dok. 39, "Gespräch des Bundesminister Genscher mit dem israelischen Außenminister Shamir, ss. 199-207.

Menachim Begin'in Ağustos ayının sonlarında istifa etme kararı aldığını açıklamasıyla⁴⁷⁶ son dakikada ertelenmek zorunda kalmıştır.

Söz konusu dönemde Begin'in istifasını, Almanya'ya yönelik menfi tutumu ve Kohl'u İsrail'de ağırlamak istememesiyle gerekçelendiren yorumlar ortaya atılmışsa da⁴⁷⁷ İsrailli liderin görevini bırakma kararı ile Kohl'un ziyareti arasında herhangi bir illiyet bağı bulunmamaktadır. İddiaların ortaya çıkmasında Begin'in resmî bir açıklamada bulunmamasının payı olmakla birlikte istifasının birincil nedeni, eşinin Kasım 1982'deki vefatıyla başa çıkmakta zorlanması gibi kişisel bir durumla alakalıdır. Uzun bir süre gizli tutulmaya çalışılmasına rağmen mevcut kaynaklardan, Başbakanın bahse konu zaman diliminde yer yer haftalarca evde kaldığı, hiçbir randevuya ve hatta kabine toplantılarına katılmadığı, ABD Başkanı Ronald Reagan ile 1983 yazında gerçekleştirilmesi öngörülen bir görüşmenin de Begin'in halet-i ruhiyesinden ötürü iptal edildiği bilinmektedir.⁴⁷⁸

Begin'in istifa haberinin ardından Kohl'un Ekim ayındaki (1983) bir haftalık Ürdün, Mısır ve Suudi Arabistan temasları, Şansölyenin önceliklerine ilişkin bazı soru işaretleri oluştururken, bu noktada asıl sorun teşkil eden husus, Alman liderin Suudi Arabistan Kralı Fehd bin Abdulaziz ile Cidde'deki görüşmesinin içeriği olmuştur.⁴⁷⁹ Ülkesinin silah ihracatını artırmak isteyen Kohl, selefi Schmidt'in yapamadığını - Leopard II tanklarının bu ülkeye satışını- hayata geçirmek istemiş fakat daha önce olduğu gibi muhalefetin karşı çıkması sonucunda planını pratiğe dökememiştir. Ancak Suudi Arabistan ziyaretinde bahsi geçen tanklar dışındaki tüm silahlar için müzakerelere açık olduğunu belirten Alman Şansölye, böylece iki devlet arasındaki silah ticaretinin kapısını aralamayı başarmıştır.⁴⁸⁰

Riyad'la girişilen silah ticaretinin yanı sıra Kohl'un, Almanya'da verdiği bir mülakatta, savaş sonrası jenerasyonun İsrail'i ziyaret edecek ilk Şansölyesi olduğunu ve

⁴⁷⁶ Edward Walsh, "Begin Announces Intention to Quit", *The Washington Post*, 29.08.1983

⁴⁷⁷ Hestermann, op. cit., s. 241.

⁴⁷⁸ Lewy, op.cit., s. 231.

⁴⁷⁹ Der Spiegel, "Waffenexport: Das war ein Signal", 16.10.1983

⁴⁸⁰ Bu çerçevede Suudi Arabistan'a 1989 ve 1990 yıllarında 110 milyon Mark değerinde silah satışı yapılmıştır. RP Online, "Kohl-Regierung lieferte vor 1991 massiv Waffen an Saudi-Arabien", 21.12.2000.

“geç doğmanın lütfuna” sahip bir jenerasyona suçlamalarda bulunulamayacağını⁴⁸¹ ifade etmesi Tel-Aviv’de tepki toplamıştır. “Kimsenin, dostane ilişkileri olduğu için” İsrail’in her siyasî hamlesine “Evet ve Amin” demelerini beklememeleri gerektiğini aktaran Alman Şansölyenin sözleri, Tel-Aviv tarafından Bonn’un tarihsel sorumluluğundan kaçmak için talihsiz bir girişim olarak telakki edilse de kısa bir süre sonra gerçekleştireceği ziyaretine kadar fazla gündeme getirilmemeye çalışılmıştır.⁴⁸²

Ziyaret hazırlıklarına bakıldığında ise Almanya’nın Tel-Aviv’deki Büyükelçiliği ile Bonn’daki Dışişleri Bakanlığı arasında yapılan yazışmalardan, Brandt Dönemi’nde olduğu gibi ilave bir ekonomik külfet altına girilmek istenmediği anlaşılmaktadır. Dönemin Tel-Aviv Büyükelçisi Niels Hansen, merkezdeki protokol dairesine çektiği bir telgrafta, ziyaret vesilesiyle Ben-Gurion Üniversitesi bünyesinde Konrad Adenauer’in adını taşıyacak bir merkezin finanse edilebileceğini, bunun için de 4-5 milyon Alman Markı civarında bir meblağının yeterli olacağını aktardığında, önerisi kabul görmemiştir. Alman Büyükelçinin alternatif olarak İsrail’deki bir üniversitenin “Alman-Yahudi Tarihi” kürsüsünü finanse etme teklifine de keza maliyetinden (800 bin Alman Markı) ötürü sıcak bakılmamıştır. Bunun yerine sembolik öneminin dışında aynı zamanda maliyetsiz bir hediye olarak Theodor Herzl’in Alman arşivlerinde bulunan üç adet mektubunun tevdi edilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁸³

Nihâyetinde 24-29 Ocak 1984 tarihlerinde uzun süredir beklenen İsrail ziyaretini gerçekleştiren Alman Şansölyenin temaslarının ikili ilişkilere ileriye dönük bir katkı sunduğunu söylemek mümkün değildir. Ziyarete gölge düşürmemek adına İsrail’in işgali altındaki topraklara yönelik yerleşim politikalarını yüksek sesle eleştirmekten kaçınan Kohl’un, temaslarında Camp David Anlaşması’nın kapsayıcı bir çözüm olmadığını ifade etmesi ve Venedik Deklarasyonu’nda yer alan hususları bir kez daha gündeme getirmesi muhataplarında olumlu karşılanmamıştır.⁴⁸⁴ Öte yandan Şansölyenin Knesset’teki konuşmasında, İsrail tarafınca unutulmaya çalışılan “geç doğmanın lütfu”

⁴⁸¹ Torben Fischer ve Matthias N. Lorenz (Der.) *Lexikon der Vergangenheitsbewältigung in Deutschland: Debatten- und Diskursgeschichte des Nationalsozialismus nach 1945*, Bielefeld: Transkript Verlag, 3. Auflage, 2015, s. 247.

⁴⁸² Weingardt, op.cit., s. 306.

⁴⁸³ Hestermann, op.cit., ss. 242-243, 248.

⁴⁸⁴ Andreas Wirsching, “Helmut Kohls Israelbild - Historisches Erbe, politische Verpflichtung”, Thomas Brechenmacher vd. (Der.), *Historische Mitteilungen, Archiv für Christlich-Demokratische Politik*, 23. Jahrgang, 2016, s. 224.

argümanına yeniden başvurarak, geçmişin ilişkilerde artık eskisi kadar belirleyici olmaması gerektiği iması, Tel-Aviv'deki karar alıcılar tarafından Kohl'un eski Alman liderlerinin sorumluluk anlayışından oldukça uzak olduğu yönünde bir algıya sebebiyet vermiştir.

Ziyaret sırasında İsrail tarafınca menfi yorumlara yol açan başka gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin Şansölyenin, *Yad Vashem*⁴⁸⁵ turunda Nazilerin Yahudilere zulmü hakkında bilgi veren rehberle “*kendi tarihini bildiğini*” ve bu konuda ayrıca bir bilgilendirmeye ihtiyacının olmadığını söylemesi⁴⁸⁶ ya da hükümet sözcüsü Peter Boenisch'in ziyaret sırasında giydiği uzun siyah deri ceketiyle Gestapo⁴⁸⁷ mensuplarına benzediğine yönelik eleştirilere, “*İsraililerin, Auschwitz'i günlük siyaset için araştırmayı bırakmaları*” gerektiğini belirtmesi bunlardan bazılarıdır.⁴⁸⁸ Her halükarda Kohl'un İsrail ziyareti beklentilerin çok altında kalmıştır. İkili ilişkilerdeki mayınlı alanlarda yeni Şansölyenin, selefi Schmidt ile aynı çizgide bulunduğu anlaşılması ve buna ilaveten daha büyük bir özgüven ile hareket ederek ülkesinin geçmişini normalleştirme çabaları, ilişkilerde beklenen bahar havasının hemen mümkün olmayacağını açığa çıkarmıştır.

2. Bitburg Vakası'ndan Yoğun Resmî Ziyaretler Dönemine

Kohl'un ülkesinin geçmişini ele alış şekli, İsrail ziyareti sonrasında bir süreliğine ikili ilişkilerin gündeminde yer almaya devam etmiştir. Ziyaret sırasındaki talihsizliklerin Tel-Aviv siyasî elitinde bıraktığı algı henüz kaybolmamışken Şansölyenin, ABD Başkanı Ronald Reagan'ı dâhil ettiği bir girişimi, İsrail tarafından bir kez daha hassasiyet eksikliği minvalinde yorumlanmasına sebebiyet vermiştir. Bahsini ettiğimiz bu hadise uluslararası basında genişçe yer verilen Bitburg Vakası'dır. 1-6 Mayıs 1985 tarihlerinde başka bir vesileyle Almanya'da bulunan Reagan, Kohl'un talebi üzerine Bitburg'daki askerî mezarlıkta düzenlenen çelenk bırakma törenine katılmıştır. Törenin dünya gündeminde yer alması ve İsrail'i rahatsız etmesinin sebebi

⁴⁸⁵ Holokost kurbanları anıtı.

⁴⁸⁶ Lars Rosumek, *Die Kanzler und die Medien: 8 Porträts von Adenauer bis Merkel*, Frankfurt/Main: Campus Verlag, 2007, s. 174

⁴⁸⁷ Nazi döneminin “Gizli Devlet Polisi”.

⁴⁸⁸ Weingardt, op.cit., s. 307.

ise Nazi Dönemi'nin meşhur "Schutzstaffel" (SS-Koruma Timi) askerlerinin mezarlarının da tören alanında bulunmasıdır.

Programın netleşmesinin ardından gerek ABD gerek Almanya'daki Yahudi örgütleri ziyareti engellemeye çalışsalar da buna mâni olamamışlar ancak bir orta yol bulma çabasının sonucunda ilk önce Bergen-Belsen'deki toplama kampının ziyaret edilmesi, ardından da Bitburg mezarlığına çelenk bırakılmasında karar kılınmıştır. Ziyaret, uluslararası basında Almanya'nın geçmişini "normalleştirme" çabasının yeni bir adımı olarak yorumlanırken, Tel-Aviv tarafında ise Kohl'un İsrail ziyaretindeki tutumuyla paralellik çizilmesi suretiyle yeni yönetime şüphecî bakış açısını körüklemiştir.⁴⁸⁹

Aslında Bitburg hamlesi, Alman Şansölyenin ısrarlı girişimlerine rağmen-Haziran 1984'te, müttefiklerin Normandiya Çıkarması'nın 40. yıldönümü vesilesiyle gerçekleştirilen törene davet edilmemesinin⁴⁹⁰ yarattığı hayal kırıklığıyla bağlantılıdır. Bu açıdan bakıldığında program Kohl'un, İkinci Dünya Savaşı'nda yenilen ülkesinin geçmişinin artık mazide kaldığı, galip gelen tarafla mağlup tarafın artık dost ve müttefik olduğu ve yeni Almanya'nın "kaybedenler" arasında yer almadığının dışavurumuna yönelik sembolik bir hamlenin tezahürüdür. Her halükârda Alman Şansölyenin Bitburg'da bir kez daha vitrine sunmuş olduğu mazi siyaseti, Tel-Aviv tarafında ileriye dönük bir adım için mevcut olan beklentileri en aza indirgemmiştir.

Schmidt / Begin ihtilafından sonra Kohl iktidarının ilk dönemlerinde ikili ilişkilerde beklenen ivmenin kısa vadede yakalanamaması sonucunda Alman Cumhurbaşkanı Richard von Weizsäcker devreye girerek söylem ve eylemleriyle Bitburg Vakası'nı kompanse etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı'nın sadece birkaç gün sonra, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda kayıtsız-şartsız teslim olmasının 40. yıldönümünde (8 Mayıs 1985) yaptığı konuşmada, Nasyonal Sosyalizm zamanında Yahudilere yapılan zulmün asla unutulamayacağını vurgulaması, İsrail tarafında memnuniyetle karşılanmıştır.

⁴⁸⁹ Amir Bar-On, *Israel und Deutschland, Deutschland und Israel 1982-1998*, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2008, s. 38.

⁴⁹⁰ Die Zeit, "Jahrestag der Invasion: Nur für Sieger", 04.05.1984; Christoph Gunkel, "Geschichte zum Anfassen", *Der Spiegel*, 22.09.2009.

*“Tarihte savaş ve şiddet olaylarına karışmamış ve suç işlememiş bir devlet neredeyse bulunmamaktadır. Ancak Yahudilere yönelik soykırımın tarihte bir örneği yoktur [...] Suçlu olalım ya da olmayalım [...] hepimiz geçmiş kabul etmek zorundayız. Hepimiz bunun sonuçlarından etkileniyoruz ve bunlardan sorumlu tutuluyoruz.”*⁴⁹¹

Weizsäcker’in bir diğer hamlesi, aynı yıl içinde İsrail’i ziyaret etmesidir. Görevdeki ilk Alman Cumhurbaşkanı olarak 8-11 Ekim 1985 tarihlerinde İsrail’de bulunan Weizsäcker, Filistin konusundaki tutumlarını dışavurmaktan kaçınmamakla birlikte Kohl’un aksine kolektif bellekten kaynaklı hassasiyetler üzerinde inceliklerle durarak muhataplarında olumlu bir intiba uyandırmıştır.⁴⁹² Ziyaret vesilesiyle aynı zamanda Alman Cumhurbaşkanı ile İsrail Cumhurbaşkanı Haim Herzog arasında ki kişisel dostluğun da temeli atılmıştır. Herzog, ilerleyen yıllarda Weizsäcker ile *“çalışmanın, onu tanımanın ve dostu olmanın kendisi için bir ayrıcalık”* olduğunu ifade edecek ve 1987’de görevdeki ilk İsrail Cumhurbaşkanı olarak Almanya’yı ziyaret edecektir.⁴⁹³ Alman Cumhurbaşkanı’nın Tel-Aviv’deki temasları sadece ikili ilişkiler açısından değil, İsrail’in AT üyesi devletlerle de ilişkilerinde belirgin bir dinamizm sağlamıştır. Bunun en somut örneklerinden biri, -Bonn’un yadsınamayacak derecedeki angajmanı sayesinde- 17 Ocak 1986 tarihinde İsrail ile İspanya arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasıdır.⁴⁹⁴

Weizsäcker’in inisiyatifinin ardından iki devlet arasındaki üst düzey temaslarda da belirgin bir artış söz konusu olmuştur. Ziyaret diplomasisinin ilk etabı Başbakan Şimon Peres’in 27 - 29 Ocak 1986 tarihlerindeki ziyaretiyle başlamış ve Schmidt / Begin Dönemi’nin enkazı bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Peres / Kohl arasındaki görüşmenin ana temaları; ekonomik meseleler, Filistin konusu ve AT ile ilişkilerdir. AT ve Almanya’nın Orta Doğu’daki ihtilafın çözümüne ilişkin önerilerine selefi Şamir’e kıyasla çok katı bakmayan Peres, bu bağlamda FKÖ’nün de katılım sağlayacağı

⁴⁹¹ Die Welt, “Von Weizsäckers berühmte Rede vom 8. Mai 1985, 31.01.2015.

⁴⁹² Weizsäcker’in ziyareti, önceki örneklerle kıyasla neredeyse hiçbir protesto gösterisinin yaşanmaması ve olumlu bir atmosferde gerçekleşmesiyle dikkat çekse de Kudüs’teki İbrani Üniversitesi Senatosu, Alman Cumhurbaşkanı’na Fahri Doktora unvanı vermeyi reddetmiştir. Telif amaçlı olarak bu unvan kendisine Weizmann Enstitüsü tarafından takdim edilmiştir. Bar-On, op.cit., s. 42.

⁴⁹³ Ibid., s. 42; Lars Colshen, *Deutsche Außenpolitik*, Paderborn: Wilhelm Fink Verlag, 2010, s. 266.

⁴⁹⁴ İsrail ile İspanya arasındaki diplomatik ilişkilerin kuruluşunun tarihsel önemi, Yahudilerin 1492 tarihli Elhamra Fermanı (resmî olarak 1968 yılında geçersiz kılınmıştır) ile İspanya’yı terk etmek zorunda kaldıktan sonra bu ülke ile tıpkı daha önce Almanya ile olduğu gibi herhangi bir ilişki biçiminden kaçınmaları dikkate alındığında daha anlaşılır hâle gelmektedir. The New York Times, “1492 Ban on Jews is Voided by Spain”, 17.12.1968.

uluslararası bir barış konferansının düzenlenmesinin bazı koşullar altında değerlendirilebileceğini kaydederken, Orta Doğu'ya yönelik bir “Marshall Planı” fikrini dile getiren İsrail Başbakanı, bu konuda da Alman mevkidaşının desteğini talep etmiş ve olumlu yanıt almıştır. İkili ilişkilerin geliştirilmesi ve Ben-Gurion ile Adenauer'in başlattıkları sürecin derinleştirilmesi konusunda mutabık kalan liderler, ayrıca bilimsel araştırma ve teknolojik gelişme konularında faaliyet gösterecek ortak bir vakıf kurulmasında da anlaşmaya varmışlardır.⁴⁹⁵

Bu dönemin bir diğer önemli ziyareti Alman Savunma Bakanı Manfred Wörner⁴⁹⁶ tarafından gerçekleştirilmiştir. Schmidt'in Şansölyeliğinde savunma alanına yönelik işbirliğinin donma noktasına gelmesinin ardından ilk kez görevde bulunan bir Alman Savunma Bakanı'nın 6-10 Nisan 1986 tarihlerindeki İsrail ziyareti, sembolik öneminin ötesinde askerî açıdan yeni işbirliği olanakları konusunda görüş alışverişinde bulunulmasını beraberinde getirmiştir. Savunma Bakanı'nın, mevkidaşı Rabin'in yanı sıra Cumhurbaşkanı Herzog, Başbakan Peres ve Knesset Sözcüsü Shlomo Hillel⁴⁹⁷ ile de görüşmelerde bulunmasından Tel-Aviv'in ziyarete addettiği önem anlaşılabilmektedir. Güvenlik bürokrasisi tarafından Wörner'e, İsrail'in en güncel askerî teçhizatının sunumu yapılarak olası silah satışları ele alınırken, görüşmelerde Almanya'dan ithal edilebilecek silahlar hakkında fikir teatisinde bulunulmuştur. Alman Bakanın ziyaretinden sadece bir yıl sonra bu kez İsrail Savunma Bakanı İzak Rabin'in Almanya'da temaslarda bulunması, askerî alandaki işbirliğinin artık sadece kapalı kapılar ardında yürütülmeyeceğinin göstergesini teşkil etmiştir.

İki devlet arasındaki ziyaret diplomasisinin son adımı ise daha önce de bahsettiğimiz üzere İsrail Cumhurbaşkanı Haim Herzog'un 6-10 Nisan 1987 tarihlerindeki iade-i ziyaretidir. Herzog, ülkesindeki bazı karşıt seslere rağmen bu tarihî misyonu yerine getirmekten kaçınmaması, normalleşme sürecinin yeni bir etabı olarak

⁴⁹⁵ Taraflar açısından başarılı geçen ziyaret sırasında Peres, Alman basınına “*yeni ve farklı bir Almanya'nın olduğuna inanıyoruz*” şeklinde demeç vererek, memnuniyetini dile getirmiştir. Bar-On, op.cit., s. 43.

⁴⁹⁶ 1982-1988 tarihleri arasında Savunma Bakanlığı yapan Wörner, 1988-1994 yılları arasında NATO Genel Sekreterliği görevini ifa etmiştir. David Childs, “Obituary: Manfred Wörner”, *The Independent*, 14.08.1994.

⁴⁹⁷ 1974-1977 yılları arasında İçişleri Bakanlığı görevini üstlenen Hillel, 1984-1988 arasında ise Knesset'de Başkanlık görevini icra etmiştir. Natasha Dangoor, “Shlomo Hillel”, *The Jewish Chronicle*, 26.03.2021.

değerlendirilmiştir. Keza Weizsäcker de mevkidaşının almış olduğu inisiyatifin, Almanya-İsrail ilişkilerinde yeni ve yapıcı bir işbirliğinin başlangıcı şeklinde ele alınması gerektiğini kaydetmiştir. Uluslararası basında geniş yankı uyandıran ziyaret sırasında Kohl'un, İsrail Cumhurbaşkanı'na aktardığı hususlar ile iki devletin müşterek kimlik tanımlamasına somut bir vurgu yapılmıştır:

“Ülkelerimiz arasındaki tüm farklılıklara rağmen belirleyici bir ortak noktamız var: demokrasi, hukuk ve özgürlük temelinde aynı değerlere bağlıyız. Dünyada müttefiklere ve dostlara ihtiyacımız var. Ülkelerimizin güvenliğini sağlamak, bizim olduğu kadar sizin de büyük çaba sarf etmenizi gerektirmektedir. Bu nedenle Almanlar olarak devletinizin güvenlik ihtiyacını çok iyi anlıyoruz.”⁴⁹⁸

“Geç doğmanın lütfü” argümanı ile ahiren İsrail siyasî elitinin eleştirisi oklarına maruz kalan Alman Şansölye her ne kadar bu görüşünden büyük bir sapma yaşamasa da Herzog'a hitaben “soykırım suçunun [...] benzersiz olduğunu” bildiklerini, Nazi Dönemi'nde işlenen suçları asla unutmak istemediklerini ve bu minvaldeki “her türlü girişime karşı koyacaklarını” ifade etmesiyle⁴⁹⁹ İsrail ziyaretinde bıraktığı olumsuz intibai nispeten tersine çevirmiştir.

3. I. İntifada ve Almanya'nın Tutumu

Weizsäcker'in inisiyatifiyle ikili ilişkilerde yeniden bir yumuşama süreci başlamışken, İsrailli bir askerin 8 Aralık 1987 tarihinde sebebiyet verdiği ve dört Filistinlinin ölümüyle sonuçlanan trafik kazasının akabinde yaşanan gelişmelerle bölgede tekrar kaotik bir döneme girilmiştir. Zira hayatını kaybeden Filistinlilerin cenaze töreninin büyük bir mitinge dönüşmesi ve tören sırasında İsrail askerlerinin bir Filistinliyi vurarak öldürmeleri sonucunda Batı Şeria ve Gazze'de başlayan geniş çaplı gösteriler, altı yıl boyunca sürececek olan I. İntifada'nın⁵⁰⁰ fitilini ateşlemiş, bahse konu zaman diliminde tahminen 1400'e fazla Filistinli hayatını kaybederken, yaklaşık 120 bin kişi de tutuklanmıştır.⁵⁰¹

⁴⁹⁸ Bar-On, op.cit., ss. 39-48, 117.

⁴⁹⁹ Die Tageszeitung, “Kohl: NS-Verbrechen nie vergessen”, 06.04.1987.

⁵⁰⁰ Arapça'da “silkinme” anlamına gelmektedir.

⁵⁰¹ İsrail tarafında hayatını kaybedenlerin sayısının 256 olduğu kaydedilmektedir. Der Spiegel, “Erste Intifada: ‘So viel Hass’”, 08.12.2017.

İntifada süreci⁵⁰² temelde FKÖ'nün önceden tasarlanmış planlı bir eyleminden çok Filistinlilerin yıllarca maruz kaldığı kötü şartların kümülatif birikiminin sonucudur. Öte yandan aynı dönemde diğer Arap devletlerinin Filistin Sorunu'na olan angajmanlarında bir azalma söz konusudur. Bu bağlamda FKÖ'nün Lübnan'ı terk etmek zorunda kalmasının akabinde doğrudan mücadele alanı olarak tek yer Batı Şeria ve Gazze kalmış ve Arap dünyasının gündeminde Irak-İran savaşı daha fazla yer işgal etmeye başlamıştır. Filistin Sorunu'nun ikinci planda kalmasıyla mücadeleye geçmişten farklı olarak bu kez içeriden girilmiştir.

Ağır silahlı askerler karşısında sapan ve taşlarla mukavemet etmeye çalışan göstericilere karşı orantısız güç kullanılması, İsrail'in uluslararası kamuoyu nezdindeki imajına darbe vurmakla birlikte işgal bölgelerindeki politikalarını itibarsızlaştırmış ve Alman kamuoyunda bu ülkeye yönelik sempatinin azalmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin intifadadan bir ay önce Almanya'da yapılan bir halk oylamasında, oylamaya katılanların % 81'i İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesinden yana olduklarını ifade ederken, intifadadan bir ay sonra bu oran % 75'e; Şubat 1989'da ise % 63'e kadar düşmüştür.⁵⁰³ Bölgedeki gelişmeler, başlangıçta işgal altındaki topraklarda Filistinliler lehine herhangi bir olumlu değişikliğe yol açmasa da uluslararası kamuoyunun, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki tutumuna yönelik eleştirilerini körüklemiştir.⁵⁰⁴

Olayların şiddetini artırması, başlangıçta doğrudan bir angajmana girmekten kaçınan Bonn hükümetini harekete geçirerek, 15 Aralık 1987 tarihli Dışişleri Bakanlığı açıklamasıyla: İsrail devletinin “*mevcut durumu ağırlaştıran tedbirlerinin sorunların müzakere yoluyla çözümünü tehlikeye soktuğu*” kaydedilmiştir. Fakat sert uygulamalarından vazgeçmeyen Tel-Aviv yönetiminin uzlaşmadan uzak tutumu ve diğer devletlerin eleştirilerini içişlerine müdahale olarak değerlendirmesi, süreci daha da çetrefilli bir hâle sokmuştur. Bu dönemde AT kanadından birçok üst düzey görevli, İsrail'e planladıkları ziyaretlerini erteleme ya da tamamen iptal etme yoluna giderken, Dışişleri Bakanı Genscher 1988'in Ocak ayında Kudüs'te bazı temaslarda bulunmuştur. Muhataplarına “*telinde bulunmak*” için değil “*karşılıklı anlayışı*” teşvik etmek için İsrail'e geldiğini aktaran Alman Bakanın çabalarına karşılık Cumhurbaşkanı Herzog,

⁵⁰² Ayrıca bkz: Don Peretz, *Intifada - The Palestinian Uprising*, New York: Routledge, 1990.

⁵⁰³ Jaeger, op.cit., s. 198.

⁵⁰⁴ Ibid., s. 196.

uluslararası baskıların Filistin Sorunu'nun siyaseten çözümüne katkı sunmayacağını aktararak mevcut pozisyonlarından vazgeçmeyeceklerinin altını çizmiştir.⁵⁰⁵

İntifada sürecinde Almanya'nın tutumuna ilişkin dikkat çeken unsurlardan ilki, iktidar kanadının çekimser ve itidalli tutumuna karşılık, muhalefet kanadının daha somut adımlar atılmasına ilişkin beklentisidir. Örneğin SPD, bu süreçte FKÖ ile etkileşimin artırılması yönünde hükümete baskı yapmaya çalışmışsa da iktidar kanadı, anılan örgütle ilişki kurmama politikasından taviz vermemiştir. 6 Mart 1988 tarihli Federal Meclis oturumundaki tartışmalardan da görülebileceği üzere geleneksel anlamda İsrail yanlısı bir çizgide bulunan muhalefet temsilcilerinin, Tel-Aviv'in orantısız güç kullanmasının kabul edilemez olduğuna ilişkin beyanlarında bir artış gözlemlenirken, hükümet kanadından Dışişleri Bakanı Genscher ve Helmut Schäfer gibi bazı bürokratların⁵⁰⁶ yer yer dile getirdikleri münferit eleştiriler dışında kaydadeğer bir reaksiyon gösterilmemiştir.⁵⁰⁷ Bahse konu dönemde Şansölye Kohl'un sessizliği de ayrıca dikkat çekicidir. Geçmişteki söylemlerinden hareketle görüş ve düşüncelerini aktarmaktan kaçınmadığı bilinen Şansölyenin, intifada sırasında tarafımızca herhangi bir açıklaması tespit edilememiştir. Kohl'un "*geç doğmanın lütfu*" ve ahiren İsrail ziyareti sırasındaki söylemlerinin karşı tarafta yarattığı rahatsızlık hatırlanacak olursa bu sessizliğin bilinçli bir tercih olduğu tahmine müsaittir.

Bu noktada yeniden bölgedeki gelişmeler irdelendiğinde, intifadanın ilk siyasî sonucunun -ayaklanmanın kendi ülkesine sirayet etmesinden endişelenen- Ürdün Kralı Hüseyin'in 31 Temmuz 1988 tarihinde Batı Şeria'daki "egemenliğinden" vazgeçmesi ve 1967'den beri fiili açıdan İsrail işgali altında bulunan bölgenin teoride FKÖ'nün kontrolüne geçmesi olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁰⁸ 15 Kasım 1988'de ise Cezayir'de bulunan Filistin Ulusal Konseyi, intifadanın dinamizmiyle Filistin devletini ilan etmiş⁵⁰⁹

⁵⁰⁵ Jaeger, op.cit., s. 201.

⁵⁰⁶ Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olan Schäfer, Genscher'in İsrail ziyaretinden kısa bir süre sonra İsrail'in mevcut uygulamalarının Batı dünyası nezdindeki sempatiyi azalttığını ifadeyle kalkınma yardımlarının kesilebileceğini ima etmiş ancak bu yaptırım hiçbir zaman pratiğe dökülmemiştir. Weingardt, op.cit., s. 339.

⁵⁰⁷ Jaeger, op.cit., s. 202-205.

⁵⁰⁸ Edgar O'Ballance, *The Palestinian Intifada*, London: MacMillan Press, 1998, s. 50.

⁵⁰⁹ Bağımsızlık ilanının ardından sadece çoğunluğu Müslüman ve Arap devletleri Filistin'i tanıma yoluna giderken, Federal Almanya Cumhuriyeti ve birçok Batılı aktör bunun için erken olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Kinan Jaeger, "Der Staat Palästina: Herausforderung deutscher Außenpolitik", *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 26.05.2002.

ve bağımsızlık ilanı BM'nin 43/177 Sayılı Kararıyla kayıt altına alınmıştır.⁵¹⁰ Bu kapsamda Yaser Arafat'ın Filistin devletinin ilanından bir ay sonra Cenevre'deki BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma tarihî bir adımı teşkil etmiştir.⁵¹¹ Hitabında, BM'nin Filistin toprakları üzerinde Arap ve Yahudi olmak üzere iki bağımsız devletin kurulmasına ilişkin 29 Kasım 1947 tarih ve 181 Sayılı Kararı'nın bölgedeki ihtilafın çözümü için uygun bir zemin teşkil ettiğini ifade eden FKÖ lideri, böylece dolaylı da olsa İsrail'i tanıdıklarının sinyali vermiştir.⁵¹² Filistin Ulusal Konseyi'nin bağımsızlık deklarasyonunda referans aldığı noktalar ile Yaser Arafat'ın BM'deki konuşmasında yer alan hususlar, üçüncü devletlerin gerek FKÖ ile ilişkilerine gerek Filistin Sorunu'na bakışlarına yeni bir dinamizm kazandırmıştır.

Mezkûr dinamizmin en somut yansımalarından biri Arafat'ın konuşmasından kısa bir süre sonra ABD'nin FKÖ ile diyalog kurmasıdır. Temmuz 1989'dan itibaren Bonn yönetimi de AT'deki ortaklarının baskıları sonucunda FKÖ temsilcileri ile -ilk etapta bürokratlar düzeyinde- temaslarda bulunmuştur. Bonn'un yeni -ancak kısıtlı- inisiyatifi, beklenenin aksine İsrail'de büyük bir yankı uyandırmamış ve her ne kadar İsrail'in Almanya Büyükelçisi Benjamin Navon, FKÖ temsilcileri ile görüşülmesini makul bulmadıklarını aktarsa da hâlihazırda FKÖ'nün birçok devlet tarafından diyalog ortağı olarak kabul edilmiş olması, Almanya'nın da benzer bir adım atmasının Tel-Aviv tarafından sineye çekilmesini sağlamıştır.⁵¹³

1990'ların başında İsrail'in, Rusya'dan başlayan göçlerle eş zamanlı olarak Batı Şeria'da yeni yerleşim alanları inşa etme çalışmalarına hız vermesinin bölgedeki gerilimi tırmandırması ise Almanya'nın mevcut pozisyonunu gözden geçirmesini beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede 26 Haziran 1990 tarihinde Dublin'de gerçekleştirilen AT Dışişleri Bakanları Konseyi'nde İsrail'in bölgedeki uygulamaları geçmişteki açıklamalara kıyasla sert bir şekilde kınanmıştır. Böylece İsrail-AT ilişkileri,

⁵¹⁰ Orçun Mutlu, "Filistin Devleti'nin Devletlik Statüsüne Dair Bir Değerlendirme", *Namık Kemal Üniversitesi Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, 2019, s. 409.

⁵¹¹ Arafat'ın, 1974'te olduğu gibi bu konuşmasını da BM'nin Cenevre'deki merkezinde yapması, ABD'ye giriş yasağının bulunmasından kaynaklıdır. Öte yandan Almanya'nın FKÖ ile ilişki kurmama politikasına rağmen Arafat'ın Cenevre'ye davet edilmesine ilişkin oylamada olumlu yönde görüş bildirmiş olmasını da ayrıca not etmek gerekir. Jaeger, *Quadratur des Dreiecks...*, s. 211.

⁵¹² Karin Jamnig, *Vom 'Terroristen' zum Friedensnobelpreisträger Jassir Arafat und seine Rolle im Nahostkonflikt*, Karl-Franzens-Universität, Institut für Geschichte, Yayınlanmamış Lisans Tezi, 2016, s. 90.

⁵¹³ Jaeger, op.cit., ss. 218-219.

tarihindeki en kötü dönemecine girerken Tel-Aviv siyasî açıdan ABD'ye daha fazla yakınlaşmaya başlamıştır.⁵¹⁴ Aynı dönemde Almanya'da vuku bulan başka bir gelişme iki devlet arasındaki etkileşimi yeni bir sınamaya tabi tutacaktır: İki Almanya'nın birleşmesi.

4. Bonn ve Doğu Berlin'in Füzyonu

20. yüzyılın en önemli olaylarından biri şüphesiz Federal Almanya Cumhuriyeti ile Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin birleşmesidir. Birleşme, 9 Kasım 1989 gecesinde Alman ikililiğinin sembolü hâline gelen Berlin Duvarı'nın ani ve beklenmedik bir şekilde yıkılmasıyla gerçekleşmiştir. Bununla birlikte mezkûr süreç, uzun vadede Doğu Almanya'nın anakronikleşmesi ve ikili rekabette Federal Almanya'nın daha güçlü (refah seviyesi, temel haklar vs.) kozlara sahip olmasıyla bağlantılıdır. Bu kapsamda iki Almanya'nın birleşmesine giden yolu mantıklı bir zemine oturtabilmek için öncelikle geçmişteki Bonn hükümetlerinin “Almanya” politikalarına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde Adenauer iktidarının temel stratejisinin Batı dünyasına entegre olma üzerine kurulu olduğunu belirtmiştik. Bu dönemde “*diğer tarafla*” doğrudan temastan kaçınan Bonn, mensubu olmaya çalıştığı Batı dünyasının güçlenerek SSCB'ye baskı kurması suretiyle birleşmenin önünün açılmasını yeğlemiştir.⁵¹⁵ Almanya'nın temelleri sağlamlaştırılmadan birleşmeye yönelik tek taraflı adımların tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini düşünen siyasî elitler, bu kapsamda Alman tarihinde hâlâ bir tartışma konusu olan ve birleşmenin esasında çok daha erken bir tarihte hayata geçirebileceğine ilişkin argümanların ortaya çıkmasını sağlayan bir Sovyet girişimini değerlendirmekten imtina etmiştir.

Mezkûr girişim, literatüre “*Stalin Notası*” olarak geçen belgedir. 10 Mart 1952'de Sovyetler tarafından “eski” müttefiklerine iletilen Notada, Almanya ile bir barış antlaşmasının imzalanması önerilmiş ve bir anlaşma taslağı tevdi edilmiştir. Taslağın özü, herhangi bir koalisyona ya da askerî ittifaka dâhil olmaması kaydıyla iki

⁵¹⁴ Ibid., ss. 223-224.

⁵¹⁵ Colschen, op.cit., ss. 206-207.

Almanya'nın birleştirilmesidir.⁵¹⁶ Bir diğer ifadeyle birleşmenin bedeli için sunulan seçenek tarafsızlık modelidir. Sovyetlerin bu girişimini bir propaganda unsuru olarak değerlendiren Adenauer ve müttefikler, önerinin değerlendirilmesi için öncelikle “tüm” Almanya’da serbest seçimlerin yapılmasını şart koşarken, Sovyet rejiminin seçimlere sıcak bakmaması neticesinde somut bir gelişme kaydedilememiştir. Tarafsız bir Almanya'nın Batı entegrasyonuna darbe vuracağı ve böylece Sovyetlere daha fazla nüfuz alanı açacağı değerlendirmesinde bulunan Alman Şansölyenin tutumu hem o dönemde hem de günümüzde bazı kesimlerce birleşme yolunda kaçırılan tarihî bir fırsat şeklinde telakki edilmiştir.

Stalin Notası ile öngörülen projeksiyonun sonuçsuz kalmasının ardından 1955'ten itibaren Hallstein Doktrini ile Doğu Almanya'yı uluslararası arenada izole etmeye çalışan Bonn yönetiminin birleşme yönündeki hamleleri, 13 Ağustos 1961'de Berlin Duvarı'nın inşasıyla akamete uğramıştır. Bu çerçevede Willy Brandt iktidarında öteki Almanya ile temas kurmama siyasetinden vazgeçilerek Doğu Berlin yönetimi ile doğrudan diyalog kurulmuş ve temassızlığın, bölünmüşlüğü daha da derinleştirdiği düşüncesinden hareketle hem liderler düzeyindeki karşılıklı ziyaretler⁵¹⁷ hem de hukuksal zeminde atılan adımlar⁵¹⁸ ile “*Yakınlaşma Yoluyla Değişim*”in (*Wandel durch Annäherung*) önü açılmıştır.

Günümüz perspektifinden değerlendirildiğinde Brandt'ın siyasetinin uzun vadede birleşme yönünde önemli bir kilometre taşı olduğu anlaşılrsa da Bonn yönetiminin öteki Almanya'yı muhatap kabul etmesi ve hatta de-facto olarak tanınması, iç politikada ağır eleştirilere neden olmuştur. Buna karşın Brandt'tan sonra iktidara gelecek olanlar, Demokratik Alman Cumhuriyeti ile kurulan diyalogun pratikteki faydalarından ötürü temasları devam ettirecektir. Nitekim ideolojik açıdan Brandt'tan

⁵¹⁶ Jürgen Zarusky (Der.), *Die Stalin Note vom März 1952, Neue Quellen und Analysen*, München: Oldenbourg Verlag, 2002, ss. 198-199.

⁵¹⁷ Brandt, 19 Mart 1970 tarihinde o dönemde Demokratik Alman Cumhuriyeti topraklarında bulunan Erfurt kentinde mevkidaşı Willi Stoph ile ikili ilişkilerin esasına ilişkin bir görüşme gerçekleştirmiş; Willi Stoph da 21 Mayıs 1970 tarihinde Federal Almanya Cumhuriyeti'ne (Kassel kentine) iade-i ziyarette bulunmuştur. Bkz. Karadağ, “Almanya'nın Yeni Doğu...”, op. cit., ss. 107-110.

⁵¹⁸ İki devlet arasında 17 Haziran 1971 tarihinde imzalanan ve ulaşım konularını düzenleyen “Transit Sözleşmesi” (*Transitabkommen*) ile 21 Aralık 1972 tarihinden imzalanan ve ikili ilişkilerin niteliğine yönelik düzenlemeler içeren “Temel Esaslar Antlaşması”nı (*Grundlagenvertrag*) bu bağlamda örnek gösterebiliriz. Karadağ, “Almanya'nın Yeni Doğu...”, op.cit., s. 127; MDR, “Transitabkommen zwischen der BRD und der DDR”, 17 Aralık 2021.

farklı bir pozisyonda bulunan Hemut Kohl de 1982’de iktidara geldiğinde öteki Almanya ile işbirliğini geliştirmekte bir beis görmemiş ve kendi iktidarında liderler düzeyindeki temaslar artırılmıştır.⁵¹⁹

Federal Almanya’nın attığı adımlara ilaveten Bonn ve Doğu Berlin’in füzyonuna giden süreçte 1980’lerin ortalarından itibaren başgösteren gelişmelerin adeta bir katalizatör işlevi gördüğü ileri sürülebilir. Zira SSCB’de iktidara gelen Mihail Gorbaçov’un “*perestroika*” (yeniden yapılanma) “*glasnost*” (şeffaflık) şeklinde iki temel sütun üzerine inşa ettiği reform girişimi, doğudaki Alman halkının bu minvaldeki beklentilerini artırmış fakat Doğu Berlin rejiminin Moskova’da başlatılan açılımı uzun bir süre göz ardı etmesi, sistemin çöküşünün başlangıcını temsil etmiştir. Bir başka ifadeyle *perestroika* ve *glasnost* -tam tersini amaçlamasına rağmen- Sovyetlerin çözülmesini tetiklerken, Moskova’nın çöküşü de Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin çözülüşünü hızlandırmıştır.⁵²⁰

Reformlar konusunda Moskova’nın çizgisini takip etmeyen Doğu Berlin rejimi, 1987 yılının sonlarından itibaren muhalif gruplara yönelik bir tutuklama dalgası başlatırken, 1989’un Eylül ayından itibaren Macaristan’ın Avusturya ile sınırlarını açması, demir perdede bir delik açılmasını ve Demokratik Alman Cumhuriyeti vatandaşlarının kitleler hâlinde Macaristan üzerinden Batı’ya geçiş yapabilmelerini sağlamıştır.⁵²¹ Aynı tarihlerde demokrasi ve özgürlük parolasıyla Leipzig kentinde başlayan ve bilahare diğer kentlere de sirayet eden “*Pazartesi Gösterileri*” (*Montagsdemonstrationen*) ile rejime yönelik memnuniyetsizliğini yüksek sesle dile getiren halkın bu inisiyatifi, 1953’te olduğu gibi⁵²² şiddetle bastırılmamış, Devlet Başkanı Erich Honecker’in 18 Ekim 1989 tarihinde görevden alınarak yerine Egon Krenz’in atanması ise palyatif bir karardan öteye geçmemiştir.

⁵¹⁹ Colschen, op.cit., ss. 219-220.

⁵²⁰ Andreas Rödder, *Geschichte der Deutschen Wiedervereinigung*, München: Verlag C.H. Beck, 2011, ss. 8-10.

⁵²¹ MDR, “Grenzöffnung zwischen Österreich und Ungarn-September 1989: Als sich der ‘Eiserne Vorhang’ öffnete”, 15.02.2022; 1989 tarihinin Kasım ayından itibaren Çekoslavakya da, Demokratik Alman Cumhuriyeti vatandaşlarının Batı Almanya’ya geçiş yapmalarına müsaade etmeye başlamıştır. Colschen, op.cit., s. 221.

⁵²² 17 Haziran 1953 olaylarında inşaat işçilerinin başlattıkları grev, kısa sürede yaklaşık 100 bin kişinin katılımıyla rejime karşı geniş çaplı bir ayaklanmaya dönüşürken, Sovyetlerin müdahalesi sonucunda 55 kişi hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 10 bine yakın kişi gözaltına alınmıştı. Ulrich Mähler, *Kleine Geschichte der DDR 1949-1989*, München: Verlag C.H. Beck, 2010, ss. 72-77.

Tabanda artan hoşnutsuzluk tüm yoğunluğuyla devam ederken, Politbüro basın sözcüsü Günter Schabowski'nin 9 Kasım 1989 akşamında canlı yayınlanan bir basın toplantısında, arzu eden vatandaşların Batı'ya geçmelerine izin verileceğini ve keyfiyete ilişkin gerekli düzenlemelerinin yapılmakta olduğunu açıklaması, Demokratik Alman Cumhuriyeti için sonun başlangıcını getirmiştir. Canlı yayından kısa bir süre sonra binlerce kişi Berlin Duvarı boyunca sıralanan geçiş noktalarına akın etmiş ve olaylar bir anda duvarın yıkılmasına giden sürece yol açmıştır.⁵²³ Çeyrek asırdan fazla bir süredir iki Almanya'yı birbirinden ayıran duvar artık yok olduğu gibi 1949'dan bu yana süregelen bölünmüşlüğün önündeki son engel de böylece beklenmedik bir şekilde kaldırılmıştır.

Duvarın yıkılma haberini alır almaz Polonya'daki resmî ziyaretini yarıda keserek Batı Berlin'e hareket eden Kohl, Schöneberg Belediye Binası'nın önünde gerçekleştirdiği konuşmasında cümlelerini dikkatle seçerek birleşme konusunu doğrudan gündeme getirmemiştir. Şansölyenin bu tercihinin arka planında, müttefiklerin birleşme konusundaki şüphelerinin henüz tam anlamıyla giderilmiş olmaması ve esasında birleşme sürecinin hayata geçirilebilmesine dair Bonn'un elinde somut bir senaryonun bulunmaması yatmaktadır. Halk nezdinde birleşme umutlarının doruk noktasına ulaştığı bu dönemde pasif kalmakla eleştirilmeye başlanan Şansölye, artık bir aksiyon alması gerektiğinin farkına vararak 28 Kasım 1989 tarihinde 10 maddelik birleşme planını Federal Meclis'e sunmuştur.⁵²⁴

Planının ilk beş maddesi, iki Alman devleti (ve milleti) arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini, son beş maddesi de birleşmenin uluslararası boyutuna vurgu yapmaktadır.⁵²⁵ Esasen yıllara yayılan bu aşamalı plana, ABD haricinde olumlu bir reaksiyon gösterilmemiştir. Birleşik Krallık ve Fransa, Almanya'nın birleşmesi ile çok fazla güçlenmesinden endişe ederken, Polonya, sınır meselelerine vurgu yapılmaması nedeniyle plana sıcak bakmamıştır. En sert tepki ise Gorbaçov'dan gelmiştir. Alman

⁵²³ Bkz.; Gunnar Dedio, *Deutschland'89-Countdown zum Mauerfall*, ZDFinfo, 45 Dakika, 2019; Barış Özdal, "Batı Avrupa'daki Gelişmeler", Barış Özdal, R. Kutay Karaca, (Ed.), *Diplomasi Tarihi II*, 3. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2021, s.560-561.

⁵²⁴ Rödder, op.cit., ss. 51-52.

⁵²⁵ Güncel kaynaklarda yer alan bir galat-ı meşhur, planın konfederasyon şeklinde bir birleşme modelini öngördüğü yönündedir. Planın arka plandaki beyinlerinden Horst Teltschik'in kendisi de bu durumun yanlış yorumlandığını ve böyle bir modelin amaçlanmadığını aktarmaktadır. Matthias Schlegel, "Vor 20 Jahren: Die Stunde der Offensive", *Tagesspiegel*, 28.11.2009.

Dışişleri Bakanı Genscher ile Moskova’da gerçekleştirdiği bir görüşmede Kohl’un “züccaciye dükkanına giren bir fil” gibi davrandığını aktaran Rus lider, yeniden yapılanmış sosyalist bir Demokratik Alman Cumhuriyeti’ni tercih ederken,⁵²⁶ birleşmeye -kendi koltuğuna mal olabileceği düşüncesiyle- karşı çıkmıştır.⁵²⁷

Her halükarda Kohl’un 10 maddelik planı, sadece birleşme meselesini yeniden dünya siyasetinin gündemine sokmasıyla bile bir başarı olarak addedilebilir. Plan, birleşmeye giden sürecin nihâi yol haritasını teşkil etmese de Alman sorununa taraf olan devletlerin bu fenomeni yeniden ele almalarını sağlayan itici bir güçtür. Zira geçmişte çok taraflı bir sürecin sonucunda bölünen ülkenin birleşmesi de aynı şekilde mümkün olacaktır. Bu noktada tek soru işareti, müzakere masasında hangi aktörlerin yer alacakları ile ilgilidir. SSCB⁵²⁸ ilk başta sadece ABD, Birleşik Krallık ve Fransa’yı muhatap alarak görüşmelerin yürütülmesini tercih etse de -Birleşik Krallık ve Fransa’nın da ilk etaptaki tutumu Almanların müzakere masasında yer almamaları yönündedir- nihâyetinde ABD ve Federal Almanya’nın direktmesiyle “İki Artı Dört”⁵²⁹ formülünde karar kılınmıştır. İtalya ve Hollanda’nın sürece dâhil olma çabaları bizzat Alman Dışişleri Bakanı Genscher tarafından engellenmiştir.⁵³⁰

1990 yılının başlarından Eylül ayına kadar devam eden İki Artı Dört Görüşmeleri’nin en karmaşık pazarlık konusu, birleşik Almanya’nın NATO üyeliğini devam ettirip ettirmeyeceği ile Almanya’daki Sovyet askerlerinin akıbetidir. NATO üyeliğinin devamı konusunda Gorbaçov, ABD tarafından ikna edilirken; Sovyet askerlerinin Almanya’dan çekilmeleri hususunda Rus lider bu kez Kohl tarafından ikna edilmiştir. Gorbaçov’un “icazetinin” bedeli 12 milyar Alman Markıdır. Buna ilaveten Almanya’nın, Sovyetlere faizsiz olarak 3 milyar Marklık bir kredi tahsis etmesi üzerine

⁵²⁶ Rödder, op.cit., ss. 53-56.

⁵²⁷ Rödder’in aktarımına göre Gorbaçov, Fransız Cumhurbaşkanı Mitterrand ile bir görüşmesinde (Kasım 1989) “Almanya’nın birleştiği gün, bir Sovyet Mareşali yerimi devralacaktır” cümlesini sarf etmiştir. Rödder, op.cit., s. 54.

⁵²⁸ Moskova, Ocak 1990’dan itibaren Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin yeniden yapılanmasının mümkün olmayacağını ve Almanya’nın birleşmesinin artık sadece bir zaman meselesi olduğunu anlamıştır.

⁵²⁹ Federal Almanya Cumhuriyeti ve Demokratik Alman Cumhuriyeti + ABD, SSCB, Birleşik Krallık ve Fransa. Bkz.; Özdal, “Batı Avrupada’ki Gelişmeler”, op. cit., s. 560; Buğra Özer ve Cafer Tayyar Karadağ, “Willy Brandt’ın “Ostpolitik”inin Alman Dış Politikasına Mirası”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 52, Nisan 2017, ss. 144-145

⁵³⁰ Colschen, op.cit., ss. 222-223.

anlaşmaya varılmıştır.⁵³¹ Son pürüzlerin de giderilmesiyle 12 Eylül 1990 tarihine gelindiğinde Moskova’da Dışişleri Bakanları tarafından imzalanan “İki Artı Dört Antlaşması” ile Almanya’nın sınırları ve gelecekteki statüsü düzenlenmiştir. 15 Mart 1990’da yürürlüğe giren antlaşma ile özetle:

- 1) Birleşmiş Almanya’nın ittifaklara dâhil olabileceği,
- 2) Başka devletlerden toprak talebinde bulunmayacağı,
- 3) Kitle imha silahları üretmeyeceği,
- 4) Sovyet askerlerinin 1994 tarihine kadar Doğu Almanya’dan çekilmesi hükmüne bağlanmıştır.⁵³²

İki Artı Dört Antlaşması’nın ardından 31 Ağustos 1990 tarihinde bu kez Federal Almanya Cumhuriyeti ile Demokratik Alman Cumhuriyeti arasında imzalanan Birleşme Antlaşması (*Einigungsvertrag*) ile iki devletin füzyon süreci tamamlanmıştır. Birleşen Almanya’da 2 Aralık 1990’da yapılan seçimlerde Helmut Kohl yeniden Şansölyeliğe getirilmiş, 20 Haziran 1991’de Federal Meclis az bir çoğunlukla Berlin’i yeniden başkent seçerek parlamento ile hükümetin bu şehre taşınması kararı alınmıştır. Sonuç olarak yarım asırlık bir sürecin ardından Alman bölünmüşlüğü sona ermiş ve bir kez daha “*yeni bir Almanya*” teşekkül etmiştir.⁵³³

5. Tel-Aviv’in Çekinceleri

*“Yahudi halkının
[Almanya’nın yeniden
birleşmesine] karşı
çıkmak için altı milyon
nedeni bulunmaktadır.”*

MAARIV

Almanya’nın birleşmesinin İsrail tarafında ilk etapta bazı çekinceleri beraberinde getirdiğini tahmin etmek güç değildir. Birleşmiş Almanya realitesi, siyasî elitlerin yanı sıra medya ve kamuoyunda geçmişe yönelik referansların sıklıkla

⁵³¹ Rödder, op.cit., ss. 78-82.

⁵³² “Vertrag über die abschließende Regelung in Bezug auf Deutschland (‘Zwei-plus-Vier-Vertrag’), *Bundeszentrale für politische Bildung*, 26.03.2009.

⁵³³ Manfred Görtemarker, “Gestaltung der Wiedervereinigung”, *Informationen zur Politischen Bildung*, 3/2022, s. 59, 68; Guido Franke ve Carsten Feig, “Kanzler der Einheit”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 17.06.2017.

kullanıldığı bir şüpheciliğin dışavurumunu tetiklerken, paragrafımızın başında İsrail'in en prestijli gazetelerinden biri olan *Maariv*'den aktardığımız alıntı,⁵³⁴ ülkedeki genel kanaatin bir özetini teşkil etmiştir. Zira bahse konu dönem itibarıyla İsrail ve Yahudi dünyasının yeniden birleşmiş bir Almanya ile nasıl bir uzlaşa sağlayabileceği belli değildir. Sonuçta birçok Yahudi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın bölünmesini Nasyonal Sosyalistlerin suçları için adil bir ceza olarak addederken, birleşme konusu önemli bir kesim tarafından “*Dördüncü Reich*” kaygısına yol açmıştır.⁵³⁵

Örneğin dönemin İsrail Başbakanı İzak Şamir, duvarın yıkılmasının akabinde bir Amerikan televizyon kanalına verdiği demeçte, “*Almanların [...] güçlüyken bizlere neler yaptıklarını hepimiz hatırlıyoruz. [Geçmişte] Alman halkının kahir ekseriyeti milyonlarca Yahudinin öldürülmesine karar vermişken Avrupa'nın veya dünyanın en güçlüsü olmak için tekrar bir fırsatları olursa bunu yeniden deneyeceklerini [düşünen] birçok insan var*”⁵³⁶ ifadelerini kullanması üzerine Kohl, Aralık 1989 tarihinde mevkidaşına bir mektup göndermiştir. Mektubunda, muhatabına, demecinin içerdiği hususlara şaşırdığını kaydeden Şansölye, bu tür beyanların ilişkilere gölge düşüreceğini, demokratik bir Almanya'nın hiçbir ülke için tehdit oluşturmayacağını ve “*[Almanların] 40 yılı aşkın bir süredir tarihten ders aldıklarını kanıtladıklarını*” aktarmıştır.⁵³⁷

Kohl'un mektubuna karşılık olarak İsrail Başbakanı sözlerini geri almamakla birlikte nispeten daha yumuşak üslupla “*Başbakan olarak şüphelerimizi ve korkularımızı dile getirme görevim var. Bu konudaki görüşlerimiz hiçbir şekilde Federal Almanya Cumhuriyeti ile aramızda yıllar boyunca büyük bir özenle geliştirilmiş olan ilişkileri etkileyecek şekilde yorumlanmamalıdır*” yanıtını vermiştir.⁵³⁸ Kohl ile Şamir arasında diplomatik teamüller çerçevesinde gerçekleştirilen mektup teatisinin yanı sıra arka planda Şansölyelik makamından İsrail tarafına ciddi uyarılar söz konusu olmuştur. Bu çerçevede Tel-Aviv'e “*şayet Almanya ile daha kapsamlı işbirliği*

⁵³⁴ Jenny Hestermann, “Ein ‘Tag der tiefen Trauer’: Israelische Reaktionen auf die Wiedervereinigung, *Bundeszentrale für politische Bildung*, 08.08.2014.

⁵³⁵ Der Spiegel, “Ein Volk, ein Reich, ein Führer?”, 10.12.1989.

⁵³⁶ Bar-On, op.cit., s. 55.

⁵³⁷ Wirsching, op.cit., ss. 225-226; Jörg Beck, *Der Prozess der deutschen Wiedervereinigung aus der Sicht der angelsächsischen Partner, dem Vereinigten Königreich und den Vereinigten Staaten von Amerika*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Universität Bayreuth, 2019, s. 183.

⁵³⁸ Lewy, op.cit., s. 237.

*isteniyorsa birleşmeyle ilgili söylemlerde dikkatli olunması” mesajı verilirken, “Almanya’dan sürekli bir takım taleplerde bulunulduktan sonra birleşme karşıtı açıklamaların ikili ilişkiler için fayda getirmeyeceği” aktarılmıştır.*⁵³⁹

Birleşmeden kaynaklı sorunların daha fazla tırmandırılmadan giderilmesi ise İsrail Dışişleri Bakanı Moşe Arens⁵⁴⁰ ile dönemin Almanya Büyükelçisi Benjamin Navon’un girişimleriyle mümkün olmuştur. Büyükelçi Navon, Alman muhataplarıyla gerçekleştirdiği görüşmelerde Başbakan Şamir’in aktarımlarının kendi kişisel görüşlerinin bir tezahürü olduğu ve İsrail’in resmî pozisyonunu ihtiva etmediğini belirtirken, Şubat 1990’da Almanya’yı ziyaret eden Arens de Şamir’in tüm ailesinin Nazi Dönemi’nde hayatını kaybettiğini dolayısıyla Başbakanları’nın açıklamalarının bu arka plan dâhilinde anlamlandırılabilceğini kaydetmiştir. İsrail Dışişleri Bakanı, Almanya’daki demokrasiye inandıklarını, Doğu Almanya’nın da bunu içselleştireceğini ümit ettiklerini ve dünyanın birleşmiş bir Almanya’dan korkmaması gerektiğini belirterek iki devlet arasındaki “*yanlış anlaşılmalara*” giderilmesine önemli bir katkı sunmuştur.⁵⁴¹

Kohl’un, Arens’in ziyaretinden üç ay sonra yaptığı bir konuşmada yeni Almanya’nın, İsrail ile ilişkilerini önceki dönemlerdeki seviyede tutacağını ve İsrail’in güvenliğinin kendileri açısından geçmişte olduğu gibi önceliğini koruyacağını ifade etmesi ise Tel-Aviv’in çekincelerinin törpülenmesinde faydalı olmuştur. Keza Federal Meclis Başkanı Rita Süßmuth ile Doğu Almanya’nın Halk Meclisi Başkanı Sabine Bergmann-Pohl’un 1990 Haziranında İsrail’e sembolik bir ziyaret gerçekleştirerek birleşme sürecine ilişkin bilgi paylaşımında bulunmaları, başta Şamir olmak üzere İsrail siyasî elitinde olumlu bir izlenim bırakmıştır.⁵⁴²

Bu arkaplan çerçevesinde İsrail’in birleşmeye yönelik resmî tepkisi nispeten ılımlı bir yöne evrilmeye başlarken, birleşme realitesine karşı çıkmanın uzun vadede kendi pozisyonları açısından faydalı olmayacağını düşünen Tel-Aviv siyasî eliti, önceki söylemlerini tekrarlamaktan vazgeçmiştir. Dolayısıyla birleşme süreci tamamlandığında

⁵³⁹ Bar-On, op.cit., s. 125.

⁵⁴⁰ Bu görevini 1988-1990 tarihleri arasında ifa etmiştir.

⁵⁴¹ Ibid., s. 57.

⁵⁴² Ibid., s. 57, 125.

İsrail hükümetinin reaksiyonu diplomatik teamülleri aşmayan ancak yine de kendi tutumunu ölçülü şekilde kayda geçiren bir üslupla dile getirilmiştir: “*Almanya’nın yeniden birleşmesi karşısında karışık duygular içindeyiz. İkinci Dünya Savaşı sırasında halkımızın aldığı yaraları unutamayız. Bununla birlikte artık yeni bir gerçeklikle karşı karşıyayız ve bununla yaşamayı öğrenmeliyiz.*”⁵⁴³

6. Birleşme Sonrası İlk Sınama: Kuveyt Krizi

Almanya’nın birleşmesi arifesinde Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak’ın, 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt’i işgal etmesiyle⁵⁴⁴ fitili ateşlenen gelişmeler, İsrail ile yeni Almanya arasındaki ilişkilerin ilk sınavını teşkil etmiştir. Sözünü ettiğimiz sinama, Mısır’daki Alman bilim adamlarının varlığı nedeniyle meydana gelen anlaşmazlıkla benzerlik gösterse de İsrail topraklarının bu kez gerçekten füze saldırılarına hedef olmasıyla daha ciddi bir kriz boyutuna ulaşmış ve Bonn-Tel-Aviv⁵⁴⁵ hattında yoğun bir diplomasi trafiğini beraberinde getirmiştir. Kuveyt Krizi sırasında iki aktör arasında soruna yol açan gelişme, Kuveyt’in Baas Rejimi tarafından işgaline son vermek amacıyla ABD öncülüğünde 30’dan fazla devletin koalisyonuyla 17 Ocak 1991 tarihinde başlattığı “*Çöl Fırtınası Harekâtı*” (Operation Desert Storm) ile eş zamanlıdır.⁵⁴⁶

İsrail’in -anılan koalisyonun bir parçası olmamasına rağmen- harekâtta sadece bir gün sonra Tel-Aviv ve Hayfa şehirlerinin Scud Füzeleleri’nin hedefi hâline gelmesi,⁵⁴⁷ dikkatleri Irak’ta faaliyet gösteren Alman şirketlerine çevirmiştir. Bahse konu şirketlerin gündeme gelmesinin birinci sebebi, füzelerin menzilinın İsrail’i içine alabilecek şekilde

⁵⁴³ Hestermann, “Ein “Tag der tiefen Trauer...”.

⁵⁴⁴ Seçil Özdemir, “Kuveyt’in İşgali ve Körfez Savaşı”, Barış Özdal ve R. Kutay Karaca (Ed.), *Diplomasi Tarihi II*, 3. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2021, s. 562.

⁵⁴⁵ Birleşmenin ardından Berlin yeni başkent olarak belirlense de kurumların bu şehre taşınma işlemleri 2000’li yılların başına kadar devam edeceği cihetle çalışmamızın bu kısmında Alman yönetiminden bahsederken “Bonn” ifadesine başvurulmaya devam edilecektir.

⁵⁴⁶ Operasyonun NATO’nun görev alanı dışında gerçekleşmesi nedeniyle yasal açıdan savaşa doğrudan müdahil olamayan Bonn, müttefiklerde oluşan tepkiyi, savaş maliyetinin bir kısmını karşılayarak (16,9 milyar Alman Markı) gidermeye çalışmış, ayrıca lojistik ve askerî teçhizat desteğinde bulunmuştur. Johann Althaus, “So mischte die Bundeswehr beim Golfkrieg mit”, *Die Welt*, 26.01.2021.

⁵⁴⁷ The Guardian, “Iraqi missiles strike Israel”, 18 Ocak 1991; Irak’ın, İsrail’e saldırısının arka planında yatan sebep, bu ülkeyi savaşın içine çekerek -diğer Arap devletlerinin buna karşı çıkacağı düşüncesinden hareketle- koalisyon içinde çatlak oluşturmaktır. Tel-Aviv yönetimi saldırılara karşı misillemede bulunmak istese de ABD’nin askerî teçhizat yardımıyla bulunmasıyla Bağdat’ın provokasyonuna karşılık vermemesi konusunda ikna edilmiştir. Majid Khadduri ve Edmund Ghareeb, *War in the Gulf, 1990-91-The Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications*, New York: Oxford University Press, 1997, ss. 171-172.

geliştirilmesinde Alman mühendislerin de katkılarının bulunduğu ortaya çıkmıştır. Nitekim yaklaşık 280 kilometrelik bir menzili bulunan bu füzelerin menzili 1980'lerin sonunda 600 kilometreye kadar çıkarılmıştır.⁵⁴⁸

Bununla bağlantılı olarak iki devlet arasında soruna yol açan bir diğer gelişme, Ocak 1991 tarihinden itibaren bazı Alman firmalarının Irak'a kimsiyal silah üretiminde kullanılan bileşenler ihraç ettiğinin ifşa olmasıdır. Her ne kadar Bonn yönetimi bu sevkiyatlardan haberinin olmadığını bildirirse de mevcut kaynaklar aslında 1987 tarihinde -o dönemde Savunma Bakanlığı yapan- Moşe Arens'in, Almanya'nın İsrail Büyükelçisi Wilhelm Haas'ı⁵⁴⁹ uyardığını, keza keyfiyetin Kohl'un de dikkatine getirildiğini ancak Şansölyenin bu iddiaları "*abartılı*" bulunduğunu göstermektedir.⁵⁵⁰ Bu açıdan Bonn'un, Alman firmalarının Irak'taki faaliyetlerinden bihaber olduğu söylemi, Tel-Aviv siyasî eliti ve kamuoyunca inandırıcı bulunmamıştır.

Öte yandan Almanya'nın savaşın başlangıcından kısa bir süre önce vatandaşlarının İsrail'in terk etmesi uyarısında bulunması,⁵⁵¹ gazetelerde Bonn'un İsrail'i yarı yolda bıraktığı manşetlerinin atılmasına sebep olurken, füze saldırıları sırasında vatandaşların gaz maskesi kullanmak zorunda kalmaları, "*Almanların ikinci kez zehirli gaz ile Yahudi varlığını tehdit ettiği*" algısına yol açmıştır. Dışişleri Bakanı David Lewy, Alman mevkidaşına hitaben: "*Tüm kimyasal silahlar Almanya'dan geliyor ve bunlar Saddam Hüseyin'in İsrail'i sadece tehdit etmesini değil, yok etmesini de mümkün kılıyor. İsrail halkı hâlâ geçmişin ağır yaralarını üzerinde taşımaktadır. Bugün ise halk gaz maskeleriyle kapalı odalarda oturuyor. Bunun tekrar yaşanacağına asla inanmazdık*"⁵⁵² diyerek sitemini açıkça dile getirirken, Bonn yönetimi oluşan menfi atmosferi gidermek adına bir kez daha "*çek defterine*" başvurmak zorunda kalmıştır.⁵⁵³

Bu çerçevede Dışişleri Bakanı Genscher, 24-25 Ocak 1991 tarihli İsrail ziyareti sırasında muhataplarına 255 milyon Alman Marklık bir yardım taahhüdünde bulunmuş olup, ziyaretten kısa bir süre sonra Federal Meclis'te, İsrail'e tek sefere mahsus askerî

⁵⁴⁸ Der Spiegel, "Eine fast deutsche Rakete", 17.11.1991.

⁵⁴⁹ 1985-1990 tarihleri arasında görev yapmıştır.

⁵⁵⁰ Bar-On, op.cit., s. 63.

⁵⁵¹ Dönemin Alman Büyükelçisi Otto von der Gablentz, az sayıdaki diplomatlardan biri olarak görev yerini terk etmemesiyle bu tepkileri bir nebze dindirmeye çalışacaktır.

⁵⁵² Jaeger, op.cit., s. 230.

⁵⁵³ Bar-On, op.cit., s. 64.

bir yardım yapılması kararlaştırılmıştır. 1-1,5 milyar Alman Markı değerinde olduğu tahmin edilen bu yardım paketi, başta denizaltı, keşif tankları ve helikopter gibi araçların yanı sıra gaz maskeleri şeklinde diğer teçhizatları kapsamıştır.⁵⁵⁴ Şansölye Kohl, 30 Ocak 1991 tarihli Federal Meclis konuşmasında söz konusu yardımları İsrail'e yönelik sorumluluğun bir tezahürü olarak nitelendirmiştir:

*“Topraklarını ve halkını korumak için ekipman ve malzeme tedarik etmek suretiyle zor durumdaki İsrail'i destekleyerek dayanışmamızı göstereceğiz. Böylece Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana tüm hükümetlerin İsrail'e karşı göstermiş olduğu sorumluluğa uygun hareket etmiş oluyoruz.”*⁵⁵⁵

İsrail'in eski Almanya Büyükelçilerinden Yohanan Meroz'un tabiriyle bu durum *“Alman gazına karşı korunmak amacıyla Alman gaz maskelerinin kullanılması”*⁵⁵⁶ gibi bir tezatlık oluşturmuştur. Ancak Bonn'un telafi yöntemi, her halükarda Tel-Aviv siyasi elitince en azından makul söylemlerin dile getirilmesini sağlamıştır.⁵⁵⁷

İsrailli gazeteci David Witzhum, Almanya'nın İsrailli yöneticilerin arka plandaki çabalarıyla planlı bir şekilde *“günah keçisi”* ilan edildiğini ve böylece daha fazla maddi destek sağlanmasının amaçlandığını kaydetse de Bonn'un, sunulan istihbarat raporlarına rağmen konunun üzerine gitmemiş olmasıyla eleştirilen odağı hâline gelmesindeki kendi payı yadsınmamaktadır. Sorunun kaynağı her ne kadar özel şirketlerin ticari uygulamalarıyla bağlantılı olsa da Kuveyt Krizi her halükarda İsrail kamuoyunda birleşen Almanya'ya yönelik çekinceleri bir süreliğine perçinlemiş, Bonn yönetiminin mutad yöntemlerle sergilediği telafi şekli ise bir kez daha iki devlet arasındaki krizin tırmanmasını engellemiştir. Savaşın bitiminden kısa bir süre sonra yeni Dışişleri Bakanı David Lewy'nin Almanya'yı ziyaretiyle (Mart 1991) ilişkilerde rutine dönüş sağlanmış⁵⁵⁸ ve İsrail'deki iktidar değişikliğinin akabinde ilişkilerde bölgesel yansımaları açısından da yeni bir dönem başlamıştır.

⁵⁵⁴ Weingardt, op.cit., s. 346.

⁵⁵⁵ Jaeger, op.cit., s. 228.

⁵⁵⁶ Yohanan Meroz, “Israel und Deutschland - ein Jahr nach der Vereinigung”, Ralph Giordano (Der.), op.cit., s. 261.

⁵⁵⁷ Başbakan Şamir'in, İsrail-Almanya ilişkilerinin *“gayet tatmin edici”* olduğu şeklindeki demeci gibi. Weingardt, op.cit., s. 347.

⁵⁵⁸ Bar-On, op.cit., s. 67.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İLİŞKİLERİN YENİ “NORMALİNE” DOĞRU

Tez çalışmamızın son bölümünde, Rabin / Kohl iktidarlarına tekabül eden Orta Doğu Barış Süreci’nin, Almanya-İsrail ilişkilerine etkileri analiz edildikten sonra 1998-2005 tarihleri arasında bölgesel ve küresel gelişmeler ışığında iki devlet arasındaki etkileşimde meydana gelen muhtelif sınamaların içeriği ele alınacak ve son kerte Helmut Kohl’dan sonra en uzun süre Şansölyelik makamını deruhte edecek olan Angela Merkel Dönemi’nde ilişkilerin mahiyeti irdelenecektir.

1. Tel-Aviv’in Diplomasisinde Yeni Yaklaşımlar

Tarihler Temmuz 1992’i gösterdiğinde İsrail’de İşçi Partisi önderliğindeki koalisyonun, yönetimi Likud’dan devralmasıyla İzak Rabin ikinci kez Başbakanlık görevine, Şimon Peres de Dışişleri Bakanlığına getirilmiştir. Rabin / Peres Dönemi, Tel-Aviv’in dış politikasında bilhassa Orta Doğu Barış Süreci⁵⁵⁹ özelinde bir paradigma değişikliğini ve aynı zamanda Almanya ile ilişkilerde yeni bir başlangıcı ifade etmektedir.⁵⁶⁰ Esasında Şamir yönetiminde de Washington’un ön ayak olmasıyla bölgede barışın tesisini teminen bir takım girişimler içerisinde yer alınmış ve sorunun tarafları (İsrail, Filistin, Ürdün, Suriye ve Lübnan) 30 Ekim 1991 tarihinde düzenlenen Madrid Konferansı’nda masaya oturarak ilk kez doğrudan müzakerelerde bulunmuşlardır. Ancak bunu büyük ölçüde gönülsüz yapan tarafların karşılıklı olarak ödün vermekten kaçınmaları, müzakerelerden somut bir sonuç alınmasına engel olmuştur.⁵⁶¹

Madrid Konferansı’ndan sonra iktidara gelen Rabin ile barış sürecine ilişkin görüşmeler -İsrail tarafınca bu kez daha istekli şekilde- devam ettirilmiştir. Rabin, yönetime geçtikten sonra gerçekleştirdiği bir konuşmada geçmişte hiçbir İsrail Başbakanı’ndan duyulmamış sözlerle Filistinlilere barış çağrısında bulunmuştur:

⁵⁵⁹ Bkz: Joseph Ginat, Edwards J. Perkins ve Edwin G. Corr (Ed.) *The Middle East Peace Process - Vision versus Reality*, Norman: Universtiy of Oklahoma Press, 2002.

⁵⁶⁰ Weingardt, op.cit., s. 350.

⁵⁶¹ Konferansta Filistin, İsrail’in itirazı üzerine müstakil bir heyet yerine “Ürdün-Filistin” ortak delegasyonu içinde temsil edilirken, delegasyonda yer alacak Filistinli temsilcilerin Batı Şeria ve Gazze’de ikamet ediyor olmaları ve FKÖ ile bağlantısı bulunmayan kişilerden teşekkül etmeleri şart koşulmuştu. Efraim Karsh (Ed.) *From Rabin to Netanyahu: Israel’s Troubled Agenda*, London: Routhledge Curzon, 1997, s. 277.

“Bu kürsüden siz Filistinlilere şunu söylemek istiyorum: Kaderimizde aynı toprak parçası üzerinde, aynı ülkede birlikte yaşamak varmış. Bugünkü bakış açımızla size en adil ve uygulanabilir öneriyi sunuyoruz; tüm avantajları ve kısıtlamalarıyla birlikte özerklik ve kendi kendini yönetme. İstedığınız her şeyi elde edemeyeceksiniz. Belki biz de edemeyeceğiz Bu yüzden bir kez daha ve herkes için, kaderinizi kendi elinize alın. Bir daha asla geri gelmeyecek bu fırsatı kaçırmayın. Daha fazla acı, aşağılanma ve kederden kaçınmak; gözyaşı ve kan dökülmesine son vermek için teklifimizi ciddiye alın.”⁵⁶²

Filistinlilerin varlığını dahi tanımayan eski Başbakan Golda Meir ya da potansiyel Filistin devletinin en büyük muarızlarından biri olan Menahim Begin gibi örneklerle kıyaslandığında Rabin’in açıklamasının önemi daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Söylemini pratiğe dökebilmek için tüm şartlar yeni Başbakanın lehinedir. Zira Sovyetlerin çöküşüyle Suriye en önemli müttefikini kaybetmiş, Körfez Savaşı’nda Irak’ın yanında yer alan FKÖ zayıflamış ve intifada sönmeye yüz tutmuştur. Rabin’in tahayyülüne göre mevcut koşullar, İsrail’in müzakere masasına daha güçlü şekilde oturmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda yeni Başbakan, 1992 yılında tekrar iktidara geldiğinde iyi niyet göstergesi olarak Filistinli mahkûmları serbest bıraktıran sınır dışı kararlarını durdurmuş, FKÖ ile bağlantılı Filistinlilerle teması yasaklayan 1986 tarihli bir yasayı yürürlükten kaldırarak arka planda gerçekleştirilen görüşmeler için daha fazla alan açmıştır.⁵⁶³

Arka planda yürütülen görüşmelerden kasıt, Madrid ve bilahare Washington’da yürütülen müzakerelerin tıkanması sonucunda İsrail ile FKÖ temsilcilerinin 1993 yılının Ocak ayından itibaren Oslo’da başlattıkları uzlaşma sürecidir. Rabin’in, Ağustos ayının sonlarına doğru kamuoyuna açıkladığı gizli müzakereler, FKÖ ile doğrudan temas edildiği cihetle İsrail tarafında bir tabu yıkımını teşkil ederken, ilk somut sonuçlarını da beraberinde getirmiş ve Arafat, Rabin’i muhatap alarak 9 Eylül 1993 tarihli mektubunda FKÖ’nün:

1. İsrail devletinin barış ve güvenlik içinde var olma hakkını tanıdığını,
2. BM Güvenlik Konseyi’nin 242 ve 338 Sayılı Kararları’nı kabul ettiğini ve

⁵⁶² Leslie Derfler, *Yitzhak Rabin - A Political Biography*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, s. 145.

⁵⁶³ Ibid., ss. 143, 147-148.

3. İki taraf arasındaki ihtilafın barışçıl yollardan çözümü için çaba sarf edeceğini kaydetmiştir.⁵⁶⁴

Arafat'ın tarihî adımına karşılık Rabin de cevabi mektubunda, hükümetinin FKÖ'yü Filistinlilerin temsilcisi olarak kabul ettiğini ve barış süreci kapsamında müzakerelere başlamaya hazır olduğunu belirtirken, bu arka plan ile taraflar 13 Eylül 1993 tarihinde Washington'da "İlkeler Deklarasyonu"nu (*Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements*)⁵⁶⁵ imzalamışlardır. Deklarasyon, nihâi bir barış anlaşmasından ziyade daha çok bir niyet beyanıdır ve iki aşamalı bir yol haritası öngörmektedir. İlk aşama olan ve beş yıllık bir takvime bağlanan geçiş döneminde Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Filistinlilerce geçici bir özerk yönetim kurulacaktır. Süreç, İsraililerin Gazze ve Eriha'dan çekilmesiyle başlayacaktır. İkinci aşamada ise kalıcı statü konusu (Kudüs'ün statüsü, mültecilerin durumu, yerleşimler konusu, güvenlik düzenlemeleri, sınırlar, diğer komşularla ilişkiler gibi) ele alınacaktır ve buna yönelik müzakerelere en geç geçiş aşamasının üçüncü yılında başlanması karara bağlanmıştır.⁵⁶⁶

İlkeler Deklarasyonu'nun uygulanması ve fiiliyatta geçiş dönemine girilmesi yolunda atılan ilk somut adım, 4 Mayıs 1994 tarihinde Kahire'de imzalanan Gazze-Eriha Anlaşması'dır. Anlaşma, İsrail askerlerinin Gazze ve Eriha'dan çekilmesini karara bağlamasının yanı sıra Filistin liderliğinin işgal altındaki topraklara dönmesini ve özyönetim yetkilerinin FKÖ tarafından oluşturulacak Filistin Otoritesi'ne devredilmesini ihtiva etmektedir.⁵⁶⁷ Anlaşma çerçevesinde İsrail güçleri 19 Mayıs'tan itibaren anılan bölgelerden geri çekilirken, 1967'den itibaren Filistin'e ayak basamayan Arafat, Temmuz 1994'te Gazze'ye gelmiştir.⁵⁶⁸ İlkeler Deklarasyonu ve Gazze-Eriha Anlaşması ile sağlanan dinamizm, 29 Ağustos 1994 tarihli "Yetki ve Sorumlulukların Hazırlık Devrine İlişkin Anlaşma" (*Agreement on Preparatory Transfer of Powers and Responsibilities*) ve 27 Ağustos 1995 tarihli "Yetki ve Sorumluluk Devrinin Devamına İlişkin Protokol" (*Protocol on Further Transfer of Powers and Responsibilities*) ile devam ettirilmiştir. İlk Anlaşma ile "Gazze ve Eriha dışında yer alan, Batı Şeria'daki

⁵⁶⁴ Rolf Steininger, *Der Nahostkonflikt*, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2003, s. 56.

⁵⁶⁵ Literatürde "Oslo I" olarak da adlandırılmaktadır.

⁵⁶⁶ Klaus Gerd Steen, *Der Nahostkonflikt*, Oldenburg: Verlag der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg, 2007, s. 187.

⁵⁶⁷ Ibid., s. 189.

⁵⁶⁸ Steininger, op.cit., s. 60.

*bazı bölgelerde, eğitim, kültür, sağlık, turizm, doğrudan vergilendirme, sosyal refah vb. konulardaki yetkiler Filistin Yönetimine” devredilirken, 1995 tarihli Protokol ile “işgücü, ticaret, sanayi, petrol işleri, sigortacılık, tanm ve postacılık konularındaki yetkiler de Filistin Yönetimi’ne” verilmiştir.*⁵⁶⁹

Ne var ki Rabin yönetiminde atılan cesur adımlara karşılık gerek Tel-Aviv’deki siyasî elitler arasında gerek kamuoyunda hükümetin yönettiği paradigma değişikliğine hazır olmayanların sayısının az olmadığı belirtilmelidir. İç politikada -bilhassa ideolojik yelpazenin sağ tarafında yer alanlarca- vatana ihanetle suçlanan Rabin’in Filistin tarafıyla yürüttüğü süreç, 1994’ten itibaren *Hamas* ve *İslami Cihad* örgütlerinin hanesine yazılan terör saldırılarında onlarca İsraillinin hayatını kaybetmesiyle daha fazla sorgulanmaya başlamıştır. Örneğin muhalefetin başını çeken Binyamin Netanyahu, Gazze-Eriha Anlaşması’nın imzalandığı gün “*Rabin bir gün Kahire’de Filistin terör devletini kurduğunu da ilan edecek*” derken, Ariel Sharon da Başbakanı Nazilerle kıyaslamıştır.⁵⁷⁰

Tüm tepkilere rağmen geri adım atmayan Rabin yönetimi, 28 Eylül 1995 tarihine gelindiğinde FKÖ ile Oslo Barış Süreci’ndeki bir sonraki dönüm noktasını teşkil eden ve hem İlkeler Bildirgesi hem de Gazze-Eriha Anlaşması’nın yerini alan Geçici Anlaşma’yı (*Interim Agreement*) imzalamıştır.⁵⁷¹ Oslo II olarak da adlandırılan metin, seçimler, sivil ve hukuki meseleler gibi muhtelif konularda İsrail-Filistin işbirliğine ilişkin hükümleri kapsamaktadır. Varılan mutabakat kapsamında Batı Şeria, A, B ve C olmak üzere üç ayrı bölgeye ayrılmıştır. Bu çerçevede A Bölgesi tamamen Filistin Yönetimi’nin kontrolüne bırakılırken; B Bölgesi sivil açıdan Filistin Yönetimi’ne devredilerek güvenlik konusunda da İsrail ile ortak denetime tabi tutulmuş; C Bölgesi ise İsrail’in kontrolüne bırakılmıştır.⁵⁷²

Oslo süreci bir bütün olarak değerlendirildiğinde Tel-Aviv’in daha fazla kazanım elde ettiğini söylemek mümkündür. FKÖ’nün İsrail’in varlığını tanınması bir yana, Oslo II’nin Batı Şeria’ya yönelik hükümlerine bakıldığında zaten 1967’den beri

⁵⁶⁹ Çağrı Erhan, “Filistin-İsrail Barış Süreci Nereye Gidiyor?”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 2, 2001, s. 174.

⁵⁷⁰ Steininger, op.cit., s. 60.

⁵⁷¹ Anlaşma metninin imzası Mısır’ın Taba kentinde gerçekleştirilmiştir.

⁵⁷² Sara Roy, “Why Peace Failed: An Oslo Autopsy”, *Current History*, 101/651, s. 11.

fiili açıdan işgal altında bulunan bölgenin büyük bir kısmı yasal olarak Tel-Aviv'in kontrolüne geçmiştir. Keza Filistinlilere devredilen A ve B bölgeleri, İsrail egemenliğindeki C bölgesi tarafından kuşatıldığı cihetle bölgeler ve hatta şehirlerarası giriş-çıkışlar pratikte İsrail'in denetimine tabi tutulmuştur. Öte yandan İsrail, anlaşmada kayıtlı bölgelerden peyderpey çekilse de Yahudi yerleşimlerinin inşasını devam ettirmiştir. 1996 itibarıyla *“yerleşimlerde yaşayan Yahudi nüfus Batı Şeria’da % 48 ve Gazze Şeridi’nde % 62 oranında artış”* göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında *“Filistin liderliğinin altına imzalarını koydukları ‘barış’ anlaşmaları, özerk bir Filistin yaratmaktan çok İsrail’in 1967’den beri işgal ettiği topraklarda yeniden ve farklı bir biçimde yerleşmesine hizmet”* etmiştir.⁵⁷³

Ancak tüm bu avantajlara karşın İsrail iç siyasetindeki kutuplaşma artarak Rabin hükümetine yönelik eleştiriler doruk noktasına ulaşmıştır. Oslo sürecine destek amaçlı olarak 4 Kasım 1995 tarihinde Tel-Aviv’de düzenlenen bir mitinge katılan Rabin, burada Yigal Amir isimli bir fanatiğin kurşunlarına hedef olmasıyla hayatını kaybetmiştir. Suikastı gerçekleştiren Amir, sorgusu sırasında barış sürecini durdurmak için Başbakanı öldürdüğünü itiraf ederken, Rabin’in hayatını kaybetmesiyle neredeyse eş zamanlı bir şekilde Hamas ve İslami Cihad, terör eylemlerini yoğunlaştırmış ve o dönemde İran’ın, İsrail İşçi Partisi’nin seçimleri kaybetmesi ve Likud’un hükümeti devralarak barış sürecini durdurması amacıyla bu faaliyetleri desteklediğinden şüphelenilmiştir. İran’ın bu konuda rolü bir kenara, Başbakanın hayatını kaybetmesiyle görevi devralan Peres her ne kadar Oslo’da başlatılan süreci devam ettirmek istese de kısa süre sonra Netanyahu önderliğindeki Likud seçimleri kazanacak ve barış süreci mevcut dinamizmini yavaşça kaybedecektir.⁵⁷⁴

2. İsrail - Filistin Denkleminde Bonn’un Denge Kurması

Netanyahu’nun iktidarına geçmeden önce Rabin / Peres Dönemi Almanya-İsrail ilişkilerine bakıldığında uzun süredir arzulanan müspet dönüşümün bu evrede sağlanabildiği görülmektedir. Rabin’in barış sürecine yönelik angajmanı, Bonn tarafından memnuniyetle karşılanırken, Filistin parametresi ilk kez ikili temasların

⁵⁷³ Özkoç, op.cit., ss. 183-184.

⁵⁷⁴ Steininger, op.cit., s. 63.

sorunlu bir alanı olmaktan çıkarak, yıllardır sıfır toplamı bir denklem olarak süregelen “Almanya-İsrail-Filistin üçgeni”, “kazan-kazan” modeline doğru evrilmeye başlamıştır.

İlişkilerin olumlu manada gelişmesinde liderler düzeyindeki değişimleri de bir faktör olarak not almak gerekir. Nitekim önceki bölümlerde değindiğimiz üzere Rabin, 1974-1977 tarihlerindeki ilk Başbakanlık yıllarında mevkidaşı Schmidt ile ikili ilişkiler özelinde bazı yapıcı adımlara imza atmış olup, aynı zamanda bu ülkeye resmî bir ziyarette bulunan ilk İsrail Başbakanı’dır. Dışişleri Bakanı Peres de siyasî kariyerinin ilk aşamalarından beri mütemadiyen Almanlarla üst düzey etkileşim içinde olmuş bir isimdir. Dolayısıyla Rabin ve Peres için Almanya siyasal açıdan bir *terra incognita* değildir. Aynı husus, her iki lideri yakinen tanıyan Berlin’deki siyasî elit için de geçerlidir.

Almanya tarafına baktığımızda ise Rabin’in ikinci kez iktidara geldiği tarihte Helmut Kohl hâlihazırda 10 yıldır Şansölyedir. Hatırlanacağı üzere bu makamdaki görevine İsrail ile ilişkiler özelinde çeşitli gaflarla başlayan Alman liderin Tel-Aviv ile ilişkisinin, birleşmenin ardından nispeten rayına oturduğunu ve geçmişte yaşanan pürüzlerin zaman aşımına uğradığını söyleyebiliriz. Kohl’un birleşmeden bu yana İsrail tarafınca menfi algılanabilecek ve hanesine yeni bir hassasiyet eksikliği örneği eklenebilecek söylemlerde bulunmamış olmasını, bahsini ettiğimiz zaman aşımını kolaylaştırıcı bir etken olarak değerlendirmemiz mümkündür. Kohl’un bu tutumunun yanı sıra Tel-Aviv’de pozitif anlamda yankı uyandıran bir başka gelişme, Klaus Kinkel’in Mayıs 1992 tarihinde Dışişleri Bakanlığı koltuğunu devralmasıdır.⁵⁷⁵ 1979 tarihinde Genscher’in önerisiyle Alman Dış İstihbarat Servisi’nin⁵⁷⁶ başına getirilen ve bu görevini 1982 yılına kadar sürdüren Kinkel’in -bir İsrail vatandaşı ile evli olan kızının Yahudiliğe ihtida etmesi ve bu ülkede yaşamasından ötürü- kendisinin de ikrar ettiği üzere İsrail ile özel bir bağı bulunmaktadır.⁵⁷⁷

⁵⁷⁵ Kinkel’a gösterilen teveccüh, selefi Genscher’in İsrail’de makbul görülmediği anlamına gelmemektedir. Aksine uzun yıllardır Dışişleri Bakanlığı görevini deruhte eden Genscher, Tel-Aviv yönetimince saygı duyulan bir isimdir ve görevini bıraktığında dönemin Başbakanı Şamir, ikili ilişkilere katkısından ötürü kendisine bir teşekkür mektubu iletmiştir. Bar-On, op.cit., s. 71.

⁵⁷⁶ Federal Haberalma Servisi (Bundesnachrichtendienst / BND)

⁵⁷⁷ Kinkel, damadının esasında bir Mossad ajanı olduğuna yönelik “suçlamalara” hiçbir zaman cevap vermemiştir. Martin Krauss, “Klaus Kinkel - Ein Leiser Mann”, *Jüdische Allgemeine*, 05.03.2019.

İlişkilerde yeni bir sayfa açma imkânının en elverişli olduğunu bu süreçte Rabin, ABD ve Mısır ziyaretlerinin ardından 14-16 Eylül 1992 tarihlerinde Almanya'ya gitmiştir. ABD ve Mısır'dan sonra Başbakanın ziyaret rotasını Almanya'ya çevirmesi tesadüfi değildir ve bir bakıma İsraili liderin Orta Doğu'daki barış süreci bağlamında Bonn'a atfettiği önemi göstermektedir. Böylece birleşmiş Almanya'yı da ziyaret eden ilk İsrail Başbakanı olan Rabin, temasları öncesinde yaptığı açıklamada Almanya'ya hükümetinin yeni politikası hakkında bilgi vermek üzere gittiğini aktarmıştır. Başbakanın ziyaretiyle amaçladığı bir diğer husus da Bonn yönetiminin ekonomik anlamda nasıl bir destek sunabileceği sorusuna yanıt aramaktır. Zira kısa bir süre önce dağılmış olan SSCB'den İsrail'e yeni bir göç dalgası beklenmektedir ve “*yeni vatandaşların*” entegrasyonu beraberinde bazı maliyetleri getirmektedir.⁵⁷⁸ Temasları sırasında Alman firmalarının İsrail'e daha fazla yatırım yapmalarına yönelik beklentilerini dile getiren Rabin, AT ile ilişkilerin geliştirilmesinde de Alman muhataplarının desteğini talep etmiştir.

Bölgedeki barış girişimlerinin henüz tam olgunlaşmadığı bu evrede Almanya'da federal bütçenin birleşmeden kaynaklanan ağır bir yük altında bulunması nedeniyle Rabin'in ziyaretini tüm beklentileri karşılanmış bir şekilde tamamladığını söylemek mümkün değildir.⁵⁷⁹ Ekonomik ve teknik konularda işbirliğinin geliştirilmesinde mutabık kalınsa da Kohl, mevkidaşına somut bir meblağ sunmaktan kaçınmış ancak yine de Rabin'in Almanya'daki temasları ilişkilere ivme kazandırarak yeni bir dönemin önünü açmıştır.

Bu doğrultuda Dışişleri Bakanı Kinkel (Kasım 1992), Savunma Bakanı Volker Rühe (Nisan 1993), Cumhurbaşkanı Roman Herzog (Aralık 1994) ve Şansölye Kohl (Haziran 1995)⁵⁸⁰ İsrail'i ziyaret etmiştir. Şimon Peres (Mart 1993 / Ekim 1993 /

⁵⁷⁸ 1990 yılının Kasım ayında 26 bin Yahudi (büyük bir kısmı SSCB'den) İsrail'e göç etmiştir. Perestroyka'nın ilanından sonra Doğu Avrupa devletlerinden İsrail'e göç edenlerin sayısı 260 bin civarındadır. Jaeger, op.cit., s. 232.

⁵⁷⁹ Bar-On, op.cit., s. 135.

⁵⁸⁰ Şansölyenin ikinci İsrail ziyareti daha olumlu bir atmosferde gerçekleşmiş olup, ilk ziyarette yaşananlar bir anlamda telafi edilmiştir. Ancak ziyaretten kısa bir süre önce Kohl ve Rabin arasında küçük çaplı bir kriz yaşanmıştır. Alman basınında yayımlanan bir haberde Bonn'un 1986'dan beri kayıp olan Ron Arad isimli İsraili bir pilot için Tel-Aviv ve Tahran arasında arabulucuk yaptığının kaydedilmesi üzerine İsrail tarafının, Almanların meseleyi ifşa ederek İran'la sürdürdüğü müspet ilişkilerine meşruiyet sağlamaya çalıştığı yönünde suçlamada bulunması, Kohl tarafından “*kişisel bir hakaret*” olarak algılanmış ve Rabin'le gerçekleştirdiği telefon görüşmesinde Alman Şansölye, İsrail'e

Ağustos 1994 / Mart 1995 / Ocak 1996), Başbakan Rabin (Aralık 1993 / Mart 1995) ve Cumhurbaşkanı Ezer Weizmann (Ocak 1996) ise Almanya’da bizzat temaslarda bulunmuştur.⁵⁸¹ Oslo’da başlatılan sürecin 13 Eylül 1993 tarihinde İlkeler Deklarasyonu’nun imzalanması ile ilk meyvesini vermesinin ardından Rabin ve Peres rotalarını bir kez daha Almanya’ya çevirmiş ve bu kez bekledikleri destek kendilerine sağlanmıştır.

Bahse konu ziyarete geçmeden önce İlkeler Deklarasyonu’nun imzalanmasının Bonn nezdinde nasıl karşılandığına değinecek olursak Kohl’un *“takdire şayan”*, Kinkel’in da *“cesur bir adım”* nitelemesinin, varılan uzlaşının Almanya’daki yansıması hakkında yeterli bir veri sunduğu ileri sürülebilir. Kinkel’in keyfiyete ilişkin: *“Almanlar olarak barışa yönelik bu atılımdan özellikle mutluluk duyuyoruz. Yahudi halkına sonsuz acılar çektiydik [...] Ancak kutsal topraklar sadece Yahudi halkına vaat edilmiş değildir; aynı zamanda büyük bir kısmı dünyanın dört bir yanına evsiz barksız dağılmış olan Filistinlilerin de evidir”*⁵⁸² ifadelerini kullanabilmesi, Tel-Aviv’in Filistinlilerle başlattığı süreç sayesinde Bonn’un bölgedeki manevra alanını genişletme imkânı bulmasıyla ilintilidir. Kısa bir süre öncesine kadar herhangi bir Alman yetkilinin bu türden bir beyanatı ilişkilerde ciddi bir krizi tetikleyebilecekken Bonn’un Filistin Sorunu’na -özellikle ekonomik destek açısından- daha fazla angaje olmasını talep eden taraf ironik bir şekilde Tel-Aviv’in kendisidir.

Bu kapsamda Peres’in 5 Ekim 1993, Rabin’in de 2 Aralık 1993 tarihli ziyaretlerinin ana temaları yinelenen ekonomik destek talebinin yanı sıra Bonn’un Filistin Sorunu’nda daha aktif olmasıdır. Hem Rabin hem de Peres, başta Almanya olmak üzere Avrupa devletlerinin bölgeye yönelik ekonomik yardımlarının sürdürülebilir bir barışı teşvik edeceği kanaatindedir. Bilhassa Peres’in tahayyülünde Filistinlilerle yürütülen barış sürecinin akıbeti, her iki tarafın refah seviyesinin artmasına bağlıdır. Bu kapsamda Almanya’nın Filistin’e sağlayabileceği yardımlar, İsrail tarafından teşvik

öngörülen ziyaretini iptal etme tehdidinde bulunmuştur. Kriz, Dışişleri Bakanı Peres’in 15 Mart 1993 tarihli Almanya ziyaretinde, Bonn’un arabuluculuğunu kendilerinin talep ettiğini ve bunun için minnettar olduklarını açıklamasıyla daha fazla büyümeden sona ermiştir. Ron Arad’ın akıbetinin ne olduğu ise günümüzde hâlâ muammadır. Ibid., s. 70; Deutsche Welle, “Primor: Kohl hat Israel immer Vorrang gegeben”, 17.06.2017.

⁵⁸¹ Ibid., s. 76-81.

⁵⁸² Jaeger, op.cit., ss. 235-236.

edilmiştir. Nihâyetinde Tel-Aviv'in girişimleri, önceki satırlarda bahsettiğimiz üzere sonuç verecek ve Almanya'nın 1993-1998 tarihleri arasında Filistin'e yönelik maddî yardımlarının tutarı diğer tüm devletlerden daha fazla olacaktır.⁵⁸³

İsrail'in dış politikasındaki paradigma değişikliği, Almanya'nın FKÖ ile ilişkilerine de müspet bir hava kazandırmıştır. Barış sürecinin taraflara açtığı alan ile Bonn nezdinde ahiren "*istenmeyen adam*" konumunda bulunan Arafat, 7 Aralık 1993 tarihinde -devlet başkanı sıfatıyla olmasa da- ilk kez Almanya'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir.⁵⁸⁴ Şansölyelik makamında ağırlanan Arafat'ın Kohl ile görüşmesinin içeriği, barış süreci ve Almanya'nın bölgeye yapabileceği yardımların mahiyetiyle ilgilidir. Tarafımızca görüşmenin Bonn-Tel-Aviv arasındaki ilişkiler açısından dikkat çeken kısmı ise dönemin Almanya Büyükelçisi Avi Primor'un ziyaret vesilesiyle basına verdiği ve İsrail'deki zihinsel dönüşümün somut örneklerinden biri olarak değerlendirebileceğimiz "*Almanya'nın Arafat'a yardımcı olmasını istiyoruz*"⁵⁸⁵ demecidir. İsrail tarafının yardım taleplerinin Bonn tarafından karşılanmasına dair bir diğer örnek, 8 Ağustos 1994 tarihinde Eriha'da açılan Temsilcilik Ofisi'dir.⁵⁸⁶

Hiç şüphesiz barış süreci, gerek ekonomik gerek AB ile ilişkiler bakımından Tel-Aviv'e de bir takım avantajlar sağlamıştır. Kohl hükümetinin perde arkasında giriştiği lobi çalışmalarının sonuç vermesiyle İsrail'e, AB'nin Aralık 1994'teki Essen Zirvesi'nde "*ayrıcalıklı bir statü*" tanınırken, 20 Kasım 1995'te bu devlet ile AB arasında bir Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz üzere Mayıs 1975'te İsrail ile AB (o dönemde AT) arasında imzalanan Ticaret Anlaşması ile bu devletin AB üyesi devletlere ihraç ettiği birçok ürün için kapsamlı kolaylıklar getirilmişti. Lakin barış sürecinden önce 1975'teki anlaşmayı genişletmek ve AB ile ekonomik ilişkilerini daha sağlam temeller üzerine oturtmak isteyen Tel-Aviv'in talebi, AB tarafından yerleşim politikaları ve intifada sürecinde yaşananlar nedeniyle kabul

⁵⁸³ Weingardt'ın aktarımına göre 1993-1998 yılları arasında Filistin'e 355 milyon ABD Doları yardım yapan Almanya'yı, 350 milyon Dolar ile ABD, 320 milyon Dolar ile de Japonya takip etmiştir. Almanya'dan daha fazla yardımda bulunan tek aktör ise 421 milyon Dolar ile AB'dir. Ancak bu noktada Bonn'un AB bütçesine katkısının da % 28 civarında olduğu (100 milyon Dolardan fazla) dikkate alınmalıdır. Weingardt, op.cit., s. 356.

⁵⁸⁴ Karşılama töreninde ilk kez Almanya ve Filistin bayrakları yan yana dalgalanmıştır. Jaeger; op.cit., s. 237; Kinan Jaeger, "Der Staat Palästina...", loc.cit.

⁵⁸⁵ Bar-On, op.cit., s. 77.

⁵⁸⁶ Ofis bilahare Ramallah'a taşınmış olup, günümüzde hâlâ faaldir.

görmemiştir. Barış süreci bu çıkmazın aşılması için önemli bir fırsat yaratarak taraflar arasında Aralık 1992’de başlatılan istikşafi görüşmelerin nihâyetinde somut bir kazanım ile sonuçlanmasını sağlamıştır.⁵⁸⁷ İsrail’in ekonomik kazanımlarını sayısal veriler üzerinden aktaracak olursak 1995’te gayri safi yurtiçi hasılanın % 6,9 oranında arttığını, yurtdışından yapılan yatırımların toplam hacminin 2 milyar ABD Dolarına çıktığını⁵⁸⁸ ve bu dönemde işsizlik oranının % 11’den % 6’lara kadar düştüğünü söyleyebiliriz.⁵⁸⁹

Aktardıklarımızdan bir ara sonuç çıkartmak gerekirse Rabin / Peres ve Kohl / Kinkel Dönemi’ni kapsayan 1992-1996 tarihlerini, Almanya-İsrail ilişkilerinin en başarılı evrelerinden biri olarak addebiliriz. Rabin’in vizyonu ile başlatılan ve Bonn’un siyasî-ekonomik desteğini arkasına alan barış süreci, Filistin parametresini daha önce belirttiğimiz üzere ikili temaslar özelinde ilk kez bir sorun olmaktan çıkararak yeni bir işbirliği modeli doğurmuştur. Aynı şekilde Bonn ile Tel-Aviv arasındaki ilişkilerin en krizsiz dönemlerinden birini ihtiva eden bu evrede, karşılıklı ziyaretlerde olağanüstü bir artış söz konusu olmuştur. Örneklendirecek olursak 1982-1992 tarihleri arasında liderler düzeyinde 12 ziyaret gerçekleştirilirken, 1992-1996 gibi nispeten daha kısa bir zaman diliminde bu sayı 14’e çıkmıştır. Her ne kadar bu dönemde artan ziyaretlerle ters orantılı şekilde sadece bir anlaşma⁵⁹⁰ imzalanırsa da birçok teknik projede işbirliği yapılmıştır.⁵⁹¹

3. Birinci Netanyahu İktidarı: Tedricen Beliren Uyuşmazlık

İzak Rabin’in 1995’te uğradığı suikast sonucunda hayatını kaybetmesiyle Dışişleri Bakanı Şimon Peres yönetimi devralsa da iktidarı uzun sürmemiş ve 29 Mayıs 1996 tarihinde yapılan seçimlerde barış sürecinin devamını arzulayanlarca beklenmedik şekilde Binyamin Netanyahu liderliğindeki Likud yönetime geçmiştir.⁵⁹² Rabin suikastinin ardından Netanyahu’nun kısa bir süre sonra seçmenlerin doğrudan oylarıyla Başbakan olabilmesi aslında şaşırtıcıdır. Nitekim yeni Başbakan, muhalefette bulunduğu dönemde Rabin’in barış sürecine yönelik politikalarını çok sert açıklamalarla

⁵⁸⁷ Alfred Tovias, “Israel and the Barcelona Process: The First Five Years”, Klaus Boehnke (Ed.), *Israel and Europe: A Complex Relationship*, Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag, 2003, ss. 38-40.

⁵⁸⁸ Kıyaslama yapacak olursak 1980’li yıllarda İsrail’e yurtdışından gerçekleştirilen yatırımların hacmi bu miktarın yaklaşık yarısı kadardır. Weingardt, op.cit, s. 363.

⁵⁸⁹ Ibid., s. 363.

⁵⁹⁰ Bahse konu anlaşma çevre ve doğanın korunmasıyla ilgilidir.

⁵⁹¹ Bar-On, op.cit., 86.

⁵⁹² Michael Wolffsohn ve Douglas Bokovoy, *Israel*, 6. Baskı, Opladen: Leske+Budrich, 2003, s. 72.

eleştirmesinden ötürü suikastin ardından Rabin'in "*kanının eline bulaştığı*" yönünde suçlamalara maruz kalırken, saldırıdan sonra yapılan kamuoyu yoklamalarında çok az bir seçmen desteğine sahip olmuştur. Ancak seçimlere az bir süre kala Hamas'ın intihar saldırılarıyla sadece 9 gün içinde 59 kişinin hayatını kaybetmesi, toplumun büyük bir kesiminde barış sürecine yönelik menfi algıyı güçlendirmiş ve terör saldırılarını seçim kampanyasının bir parçası hâline getirerek seçmenlere güvenlik vaat eden Netanyahu, bu sayede muhafazakar ve dinci partilerle bir koalisyon hükümeti kurabilmiştir.⁵⁹³

Menahim Begin Dönemi'ndeki Likud tecrübesi hatırlandığında, Netanyahu iktidarının Almanya-İsrail ilişkilerinde yeniden krizlerin had safhaya ulaşacağı bir süreci beraberinde getireceği düşünülebilir. Fakat tam aksine yeni Başbakan -kişisel açıdan soykırım geçmişiyle doğrudan bir bağının bulunmamasının da etkisiyle- Almanlara karşı peşinhükümlü olmamıştır. Uluslararası sistemin önde gelen aktörlerinden biri olarak değerlendirdiği bu devletin Tel-Aviv'in en önemli müttefiklerinden biri olduğu kanaatini⁵⁹⁴ taşıyan Netanyahu'nun Bonn'a atfettiği ehemmiyetin izdüşümüne, muhalefet lideriyken Kohl ile görüşmek istemesinde rastlanmaktadır. Zira Şansölyenin Haziran 1995 tarihli İsrail ziyaretinde gerçekleşen bu görüşmede Netanyahu, Kohl'un sorusu üzerine "*Orta Doğu'daki barış sürecine karşı oldukları yönünde bir algı ve söylem mevcut olsa da aslında bu durumun gerçeği tam anlamıyla yansıtmadığını*" ifade etmiş, müspet bir atmosferde geçen görüşmeden sonra Şansölye tarafından Almanya'ya davet edilmiştir.⁵⁹⁵ Kohl'un davetine icap ederek Almanya'yı ziyaret eden ilk Likud lideri olan Netanyahu, Başbakanlık döneminde de birden fazla kez bu ülkedeki muhataplarıyla temaslarda bulunmuştur.

Esasında Netanyahu'nun iktidara geldiği ilk aylarda iki devlet arasındaki ilişkiler olumlu bir yörengededir. 1996'nın Temmuz ayında İsrail ile Hizbullah arasında gerçekleştirilen takasta Almanya'nın başarıyla icra ettiği arabuluculuk rolü Tel-Aviv tarafından şükranla karşılanırken,⁵⁹⁶ Alman Savunma Bakanı Rühe'nin Eylül ayındaki İsrail ziyaretinde -Başbakan Netanyahu ve Cumhurbaşkanı Weizmann da dâhil olmak

⁵⁹³ Michael Kirk, *Netanjahus Krieg - Israel, Amerika und der Nahostkonflikt*, 88 Dakika, ZDFinfo, 2016.

⁵⁹⁴ Die Welt, "Netanjahu: Deutschland ein Verbündeter", 09.08.1996.

⁵⁹⁵ Primor, op.cit., ss. 189-190.

⁵⁹⁶ İki İsraili askerin naaşı ile İsrail'in işbirliği içerisinde bulunduğu Güney Lübnan Ordusu'na mensup 21 milis, 45 Hizbullah üyesiyle takas edilmiştir. Thomas Dreger, "Erfolg ohne Risiko", *Die Tageszeitung*, 23.07.1996.

üzere- görüştüğü muhatapları ülkedeki yeni iktidar döneminde ilişkilerin derinleştirilmesini arzu ettiklerini kaydetmişlerdir. Eylül (1996) ayının başında Arafat ile bir araya gelen Netanyahu⁵⁹⁷ -bu kez Başbakan sıfatıyla- 26 Eylül 1996 tarihinde yeniden geldiği Bonn’da, Şansölye Kohl’e barış süreci özelinde güvence vermiş ancak aynı tarihte İsrail ordusu ile Filistinli kolluk kuvvetleri arasında çıkan çatışmalardan ötürü görüşmelerini yarıda keserek ülkesine dönmek zorunda kalmıştır.⁵⁹⁸

Bu aşamaya kadar Rabin / Peres Dönemi’ndeki dinamizmi aratmayan ikili ilişkiler, Netanyahu’nun barış sürecine ilişkin sürüncemeli yaklaşımı ile giderek sorunlu bir mahiyete bürünmüştür. Muhalefette bulunduğu yıllarda Oslo Barış Anlaşmaları’nın imzalanmasına karşı çıkan fakat iktidara geldikten sonra süreci doğrudan sona erdirmek yerine bir aşamaya kadar devam ettiren İsrail Başbakanı’nın attığı çelişkili adımlar, “ortakları” nezdindeki güvenirliliğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Likud liderinin çelişkili tutumuna örnek olarak Ocak 1997’de imzalanan El-Halil (Hebron) Protokolü ile eş zamanlı şekilde Har Homa Bölgesi’nde (Doğu Kudüs) yeni yerleşim yerlerinin inşa edilmesi kararının alınması gösterilebilir.⁵⁹⁹ Anılan Protokol ile İsrail, El-Halil’in büyük bir kısmından çekilerek Oslo ruhuna uygun hareket ederken, diğer tarafta Doğu Kudüs’te giriştiği yerleşim faaliyetleriyle tam tersini yapmıştır.

Bonn’un, bölgedeki son gelişmelere karşı tepkisi ilk etapta sembolik düzeydedir. Bu kapsamda Dışişleri Bakanı Kinkel’in, Mart 1997’deki İsrail ziyareti öncesindeki -ve sırasındaki- ziyaretleri dikkat çekicidir. Tel-Aviv’de mevkidaşı David Levy ile görüşmesinden evvel Ürdün ve Batı Şeria’da bulunan Alman Bakan, Başbakan Netanyahu ile Kudüs’te gerçekleştireceği görüşme öncesinde Gazze’yi ziyaret etmeyi tercih etmiştir. Gerek Netanyahu gerek Levy’ye yerleşim politikalarına yönelik eleştirilerini açıkça dile getirmekten kaçınmayan ve barış sürecinin mutlak surette devam ettirilmesi telkininde bulunan Kinkel’in, muhataplarından beklediği yanıtları alarak ülkeden ayrıldığını söylemek zordur.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ Stephen C. Cohen, “Netanyahu Needs Arafat as a Partner”, *The New York Times*, 10.09.1996.

⁵⁹⁸ Karl-L. Günsche “Der Gruss blieb aus”, *Die Welt*, 27.09.1996.

⁵⁹⁹ Weingardt, op.cit., s. 366.

⁶⁰⁰ Bar-On, op.cit., ss. 151-152.

Ziyaretten bir ay sonra Tel-Aviv'deki merkezine, Bonn'un barış sürecine ilişkin telkinlerinin dikkate alınmamasının, Almanya'nın İsrail'e yönelik desteğini tehlikeye sokabileceğini bildiren Büyükelçi Primor, Kohl ve Kinkel'in müzahir tutumlarından henüz keskin bir sapma yaşayacaklarını düşünmediğini not düşmekle birlikte artık “kırmızı çizgiye” yaklaşıldığını belirtmiştir.⁶⁰¹ Primor'un bahsettiği yol ayrımına henüz gelinmediği, İsrail'in Har Homa'daki faaliyetlerinin durdurulmasına yönelik 25 Nisan 1997 ile 13 Temmuz 1997 tarihlerinde BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamalarda görülmektedir. İlkinde 134 olumlu, 3 olumsuz (İsrail, ABD ve Mikronezya), 11 çekimser oyun; ikincisinde 139 olumlu, 3 olumsuz (İsrail, ABD ve Mikronezya) ve 12 çekimser oyun kullanıldığı⁶⁰² her iki oylamada Almanya, tek AB üyesi devlet olarak çekimser kalmıştır. Ancak Almanya, AB'deki ortaklarından farklı hareket ederek kendini hiç istemediği bir denklemde konumlandırırken, Tel-Aviv'in yerleşim politikalarında geri adım atmaması, Bonn'un AB içinde daha fazla direnç gösterebilmesini olanaksızlaştırmış ve Primor'un deyimiyle “kırmızı çizgi” artık aşılmıştır. Eylül 1997'de mevkidaşı Levy'ye “*sabrının artık tükenmekte olduğunu*” ve İsrail'i AB'deki ortaklarına karşı korumaya devam edemeyeceğini⁶⁰³ aktaran Kinkel'in bu söyleminin ardından bir ay sonra BM Genel Kurulu'ndaki Tel-Aviv'in yerleşim politikasının yasa dışı kabul edildiği oylamada, Almanya bu kez İsrail'in beklentisinin aksine olumlu oy kullanmıştır.⁶⁰⁴

İkili ilişkilerde aşamalı şekilde beliren uyuşmazlığın örneklerinden bir diğeri, Ekim 1997'de Alman Dışişleri yetkililerinin, Büyükelçi Primor'u Bakanlığa çağırma sebebinde görülebilmektedir. Normalde Bakan Kinkel'a doğrudan erişimi olan Primor'a, Temmuz 1996'da Tel-Aviv'deki görevine başlayan Büyükelçi Theodor Wallau'nun aradan bir yıl geçmesine rağmen niçin Bakan Levy tarafından hâlâ kabul edilmediği sorularak bu konuda duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir.⁶⁰⁵ Buna ek olarak barış sürecini ağırdan alması ve Bonn'un uyarılarına kulak asmaması nedeniyle oluşan gerginliğin tırmanmasını engellemek ve aynı zamanda ABD ile bozulan ilişkilerde Bonn'un desteğini talep etmek için Aralık 1997'de Almanya'yı ziyaret eden Netanyahu

⁶⁰¹ Klaus Bering, “Bonn, Jerusalem und die Eiszeit”, *Die Welt*, 18.10.1997.

⁶⁰² Tayyar Arı, “İç Politika'nın Gölgesindeki Barış: Likud ve Ortadoğu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı: 2, 1999, s. 46.

⁶⁰³ Bering, loc.cit.

⁶⁰⁴ Weingardt, op.cit., s. 367.

⁶⁰⁵ Bering, loc.cit.

burada bulunduğu taahhütlere uymaması sonucunda kredisini iyice tüketmiş ve Mart 1998’de Başbakan sıfatıyla gerçekleştireceğı üçüncü Almanya ziyaretindeki aktarımlarına muhatapları tarafından ihtiyatla yaklaşılmıştır.⁶⁰⁶

İsrail Başbakanı son kertede ABD’nin girişimleriyle barış sürecinin bir devamı olarak 23 Ekim 1998’de Arafat ile “Wye Anlaşması”na⁶⁰⁷ imza atsa da mutabakatın gerekliliklerini kendi iktidar döneminde tam anlamıyla icra edemeyeceğı gibi koalisyon içindeki pozisyonu da zayıflamıştır. Koalisyondaki çatlağın büyümesi ve çözüm için makul bir formülün bulunamaması üzerine Aralık 1998’de yeniden seçimlere gidilmesi kararı alınmış; 17 Mayıs 1999’daki seçimler sonucunda İşçi Partisi’nden Ehud Barak, Başbakanlık koltuğunu devralmıştır.⁶⁰⁸

İlk iktidar tecrübesi kısa süren Netanyahu’nun yönetiminde Almanya-İsrail ilişkileri, barış süreciyle bağlantılı gelişmelerden kaynaklı olarak Rabin dönemindeki ritmini kaybederek durağanlaşmış ancak bir önceki Likud tecrübesiyle kıyaslandığında ilişkilerin bu evresinde büyük bir kriz yaşanmamıştır. Siyasî düzlemdeki tüm görüş ayrılıklarına rağmen Şansölye Kohl ile kişisel anlamda müspet bir teması bulunan İsrailli liderin, bilahare ikinci kez yönetimi devralacağı 2009-2021 döneminde Şansölye Angela Merkel ile etkileşimi açısından için aynı tespiti yapmak mümkün olmayacaktır.

⁶⁰⁶ Bar-On, op.cit., ss. 153-155.

⁶⁰⁷ Washington’un, Tel-Aviv’i ikna çabalarına örnek olarak Wye Anlaşması’nın ardından iki devlet arasında savunma konularına yönelik bir anlaşma imzalanmasını gösterebiliriz. Naseer A. Aruri, “Wye Memorandum: Netanyahu’s Oslo and Unreciprocal Reciprocity”, *Journal of Palestine Studies*, Vol: 28, No: 2, 1999, s. 17.

⁶⁰⁸ Bar-On, op.cit., s. 93.

4. Berlin'deki Güç Değişikliğinin İlişkilere Etkisi: Süreklilik ve Derinleşme

“Ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı [barış] sürecinin başarılı olmasında menfaatimiz var. Amaç açık: İsrail'in güvenli sınırlara sahip olmasını istiyoruz[...] Filistinliler için [de...] bir devlete ihtiyacımız var, aksi takdirde bu çatışma sürekli bir istikrarsızlık kaynağı olur ve bizim meselemizi etkiler.”⁶⁰⁹

Gerhard SCHRÖDER

İsrail'de Mayıs 1999'da gerçekleşen iktidar değişiminden kısa bir süre önce Almanya'da da 16 yıllık Kohl Dönemi sona ermiş ve 27 Eylül 1998 tarihinde Sosyal Demokratlar ile Birlik 90 / Yeşillerin koalisyonunda yeni bir hükümet kurulmuştur. Yeni hükümetin Şansölyesi, 1990-1998 tarihleri arasında Aşağı Saksonya Eyaleti'nde Başbakanlık görevinde bulunan Gerhard Schröder⁶¹⁰ olurken, 1983'ten itibaren Federal Meclis'te Yeşiller bünyesinde siyaset yapan Joschka Fischer Dışişleri Bakanlığı'na getirilmiştir.⁶¹¹ Seçimlerden birkaç ay sonra Meclis ve hükümetin Bonn'dan Berlin'e taşınma işlemlerinin tamamlanmasıyla artık fiiliyatta da “Berlin yönetimi”nden bahsetmek mümkün hâle gelmiştir.⁶¹²

Siyaset bilimci Christian Hacke, Schröder / Fischer yönetiminde Alman dış politikasının süreklilik ile radikal bir dönüşüm arasında sallantıda bulunduğunu kaydetmektedir. Süreklilik, yeni hükümetin AB içindeki pozisyonuyla ABD ile ilişkilerinde, dönüşüm ise askerî alandaki faaliyetlerinde görülmektedir.⁶¹³ Hacke'ye göre askerî alandaki dönüşümün en somut örneği Kosova'da patlak veren krizde Berlin'in NATO şemsiyesi altında giriştiği müdahaledir. Sorunun diplomatik yollardan çözilemeyeceğinin anlaşılması üzerine NATO'nun Mart 1999'da Sırp hedeflerine yönelik hava saldırılarına Almanya'nın ECR-Tornado uçakları ile iştirak etmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk kez uluslararası bir çatışmaya doğrudan dâhil olmasını

⁶⁰⁹ Bulletin Der Bundesregierung, *Rede von Bundeskanzler Gerhard Schröder*, Nr. 18-1 vom 8. März 2005, s. 3.

⁶¹⁰ Der Spiegel, “Gerhard Schröder - Stationen einer Karriere”, 21.02.2014.

⁶¹¹ Nina Werkhäuser, “Joschka Fischer - Politstar der Extreme”, *Deutsche Welle*, 21.07.2005.

⁶¹² Oliver das Gupta, “Die Bonner Zeitenwende”, *Süddeutsche Zeitung*, 8.10.2008.

⁶¹³ Christian Hacke, “Die Außenpolitik der Regierung Schröder/Fischer”, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 32-33, August 2005, s. 9.

sembolize etmiştir.⁶¹⁴ Bununla birlikte Hacke'dan farklı olarak Kosova'daki inisiyatifin esasında bir dönüşümü değil, aksine Almanya'nın sivil güç konsepti bağlamında bir devamlılığı teşkil ettiğini öne süren Thomas Risse, argümanını temellendirirken, sivil gücün pasifizm anlamına gelmediği ve Berlin'in insani müdahale doğrultusunda hareket ettiğinden yola çıkmaktadır.⁶¹⁵

Dış politikadaki sürekliliğin İsrail ile ilişkiler özelinde ise her halükarda mevcudiyetini koruduğu ileri sürülebilir. Nitekim Schröder / Fischer Dönemi'nde tarihsel sorumluluk anlayışından bir sapma yaşanmamış ve gerek siyasî gerek ekonomik ve askerî anlamda ilişkiler derinleştirilerek yeni bir ivme yakalanmıştır. İki devlet adamı arasında yapılan görev dağılımında İsrail ve Orta Doğu Barış Süreci dosyası Dışişleri Bakanı Fischer'e havale edilirken, Schröder daha ziyade diğer büyük devletlerle olan ilişkilere odaklanmıştır.⁶¹⁶ Her ne kadar Fischer, Berlin'deki muhalefet tarafından 1969'da FKÖ'nün Cezayir'deki bir Kongresi'ne katıldığı ve burada Arafat'ın *“İsrail'e karşı nihâi zafer elde edilene dek silahlı mücadelenin devam edeceği”* sözlerine alkış tuttuğu suçlamasına maruz kalsa da⁶¹⁷ Tel-Aviv nezdinde genel anlamda olumlu bir izlenim bırakmıştır. Bilhassa barış süreci kapsamında oldukça aktif bir çaba içine giren Alman Bakan, görev süresi boyunca toplamda 14 kez bölgeye muhtelif ziyaretlerde bulunmuştur.⁶¹⁸ Fischer'in Filistin Sorunu'na bakış açısı özünde seleflerinden farklı değildir. Fakat kendisini önceki Dışişleri Bakanlarından farklı kılan en temel özelliği, hem İsrail hem de Filistinli muhataplarıyla aynı anda çok iyi ilişkiler geliştirmesidir.

Bu aşamada Fischer'in kişisel angajmanına geçmeden önce AB tarafından Mart 1999'da ilan edilen Berlin Deklarasyonu'na değinmekte fayda vardır. Zira anılan Deklarasyon ile *“İsrail'in güvenliğinin en iyi şekilde garanti edilmesi ve [...] bölgede eşit bir partner olarak kabul edilmesi koşuluyla demokratik [...] ve egemen bir Filistin*

⁶¹⁴ Birgül Demirtaş-Coşkun, “Geçmişten Günümüze Almanya'nın Balkanlar Politikasının Analizi: Değişim mi, Süreklilik mi?”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2008, s. 84; Ulf von Krause, *Die Bundeswehr als Instrument deutscher Außenpolitik*, Wiesbaden: Springer Verlag, 2013, s. 246.

⁶¹⁵ Risse, op.cit., ss. 57-58.

⁶¹⁶ Muriel Asseburg ve Jan Busse, “Deutschlands Politik gegenüber Israel”, Thomas Jäger, Alexander Höse ve Kai Oppermann (Der.), *Deutsche Außenpolitik: Sicherheit, Wohlfahrt, Institutionen, Normen*, Wiesbaden: VS Verlag, 2021, s. 695. Schröder, Şansölye olarak görev yaptığı 1998-2005 tarihleri arasında İsrail'i sadece bir defa ziyaret edecektir.

⁶¹⁷ Der Spiegel, “Nahm Fischer 1969 an PLO-Konferenz teil?”, 12.2.2021; Frankfurter Allgemeine, “Heftige Kritik an Fischer wegen PLO-Solidaritätskonferenz“, 13.02.2021.

⁶¹⁸ Asseburg ve Busse, op.cit., s. 696.

devletinin kurulması gerektiği”⁶¹⁹ kabul edilmiştir. Bu yönüyle metin, 1980 tarihli Venedik Deklarasyonu’ndan bu yana AB’nin meseleye ilişkin ilk ciddi girişimini teşkil etmiştir. Geçmişte Begin’in Venedik Deklarasyonu’na yönelik tepkisi kadar sert olmasa da metindeki ifadeler, Netanyahu iktidarı tarafından içişlerine müdahale olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan Arafat’ın, Oslo Barış Anlaşmaları’nın öngördüğü geçiş sürecinin sona ermesiyle 4 Mayıs 1999 tarihinde Filistin devletini ilan etmeye yönelik AB üyesi devletler nezdindeki lobi çalışmaları ise -bunun için henüz daha erken olduğu gerekçesiyle- sonuçsuz kalmıştır.⁶²⁰

Aktardığımız bilgiler doğrultusunda bir değerlendirme yapıldığında Filistin parametresinin, Almanya-İsrail-AB denklemindeki mutad konumunun muhafaza edildiğini öne sürmemiz mümkündür. Aynı şekilde AB parametresinde de Almanya-İsrail ilişkileri açısından bir süreklilik söz konusudur. Bu süreklilik, 1999 yılı içinde İsrail ile AB arasında bilim ve teknoloji alanında varılan mutabakatta görülmektedir. Bahse konu zaman diliminde AB Konseyi Dönem Başkanlığı’nı üstlenen Almanya’nın, anlaşmanın imzalanmasındaki öncü rolü, Başbakan Ehud Barak’ın Eylül 1999 tarihli Berlin ziyaretinde bu devlet için “*İsrail’in Avrupa’daki iyi bir Büyükelçisi*” tanımlanmasını yapmasından anlaşılabilmektedir.⁶²¹

Berlin yönetiminin, geçmişten kaynaklanan sorumluluğuna ilişkin farklı bir eğilime gitmeyeceğinin somut göstergelerinden bir diğeri ise yeni hükümetin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra Nazi Dönemi’nde zorla çalıştırılan kişilere ödenecek tazminat konusunun çözümlenmesidir. Bu kapsamda ABD ile yapılan müzakereler sonucunda⁶²² 2000 tarihinde “*Anma, Sorumluluk ve Gelecek*” (*Stiftung Erinnerung, Verantwortung und Zukunft*) isimli bir vakıf kurularak, toplanacak maddî yardımların mağdurlara dağıtılmasına karar verilmiştir. Federal hükümet ile Alman firmalarının yarı yarıya katkı sundukları toplam 10 milyar Mark, Nazi iktidarında zorla çalıştırılan

⁶¹⁹ Ali Balcı, “Avrupa Birliğinin Filistin Politikası”, Ali Balcı ve Kemal İnät (Ed.), *Ortadoğu Yıllığı 2005*, İstanbul: Nobel Yayıncılık, 2006, s. 363.

⁶²⁰ Weingardt, op.cit., s. 381.

⁶²¹ Barak, Alman hükümetinin Berlin’e taşınmasının ardından bu devlete resmî bir ziyaret gerçekleştiren ilk yabancı devlet adamıdır. Der Spiegel, “Staatsbesuch: Barak in Berlin”, 21.09.1999.

⁶²² Müzakerelerin ABD ile gerçekleştirilmesinin nedeni, mağdurların bu devlette Alman firmalarına karşı açtıkları toplu davalardan kaynaklanmaktadır. Alman firmalarının anılan vakıf fonuna 5 milyar Alman Markı yatırırken bir bakıma bu davalardan korunma güdüsüyle hareket ettiklerini söylemek mümkündür. Cord Pagenstecher, “Der lange Weg zur Entschädigung“, *Bundeszentrale für politische Bildung*, 02.06.2016; Der Spiegel, “Die Stiftungsinitiative der deutschen Wirtschaft”, 15.12.1999.

Yahudiler de dâhil olmak dünya genelindeki 1,6 milyondan fazla kişi arasında paylaştırılmıştır.⁶²³

Tarihsel sorumluluk anlayışının Schröder / Fischer Dönemi'nde devam ettiğini gösteren bir başka örnek, Alman Cumhurbaşkanı Johannes Rau'nun Şubat 2000'deki İsrail ziyaretinde, muhataplarının daveti üzerine Knesset'te gerçekleştirdiği konuşmasındaki ifadeleridir. Bir Alman Cumhurbaşkanı'nın Knesset'te, İsrailli parlamenterlere ilk kez Almanca olarak hitap etmesinden ötürü tarihî bir yönü de bulunan bu konuşmada şu hususlara dikkat çekilmiştir:

“İsrail halkının huzurunda, öldürülen ve mezarları başında kendilerinden af dileyemeyeceğim kişileri saygıyla anıyorum. Kendim ve neslim için geleceklerini İsrail'in çocuklarının yanında görmek istediğim çocuklarımız ve çocuklarımızın çocukları için Almanların yaptıklarından ötürü af diliyorum [...] Geçmişe bakıldığında Almanlar ve İsrailliler arasında normallik diye bir şeyin olup olamayacağı sorusu sıklıkla soruluyor. [Buna] verebileceğim tek cevap ‘hayır’ olacaktır. Ülkelerimiz arasındaki ilişki her zaman özeldir. Yaşananları kabul ederek hatırasını canlı tutuyoruz. Geçmişten dersler çıkararak ortak geleceğimizi inşa ediyoruz. Alman-İsrail normalliği budur.”⁶²⁴

Cumhurbaşkanı Rau'nun söylemindeki *“Almanların yaptıklarından ötürü”* ifadesi, bir kez daha kolektif suçluluk argümanının zımnen reddedilmesi anlamına gelmektedir. Tel-Aviv'in hassasiyet gösterdiği normalleşme meselesinde muhataplarınca “duyulmak isteneni” dile getiren Rau, farklı kelimelerle de olsa özünde daha önce Brandt'ın dile getirdiği *“özel karaktere sahip normal ilişkiler”* tanımlamasına başvurarak geçmişin sorumluluğundan kaçınılamayacağı mesajını vermiştir.⁶²⁵

Alman Cumhurbaşkanı'nın ziyaretinden birkaç ay sonra Eylül 2000'de dönemin muhalefet liderlerinden Ariel Şaron'un asker korumasında Mescid-i Aksa avlusunu dolaşmasıyla tetiklenen gelişmelerin 2005 yılına kadar sürecek İkinci İntifada'ya yol

⁶²³ Gerhard Schröder, *Siyasi Hatıratım*, Çev: Çiğdem Canan Dikmen, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2007, ss. 40-41.

⁶²⁴ Bulletin Der Bundesregierung, *Ansprache von Bundespräsident Johannes Rau vor der Knesset am 16. Februar 2000 in Jerusalem*, Nr. 11-2 vom 25. Februar, 2000, ss. 1-2.

⁶²⁵ Konuşmanın Almanca olarak yapılması, bazı İsrailli milletvekillerinin salonu terk etmelerine sebebiyet verse de Rau'nun dile getirdiği hususlar, dönemin Knesset Başkanı Avraham Burg gibi isimler tarafından desteklenmiş ve genel anlamda makul bulunmuştur. Melanie Zerahn, “Reden in Knesseth: Nicht auf die Sprache, auf die Worte kommt es an”, *Süddeutsche Zeitung*, 19.05.2010.

açması,⁶²⁶ bölgede yeniden bir gerilime neden olurken, Dışişleri Bakanı Fischer her iki taraf arasında aktif bir arabulucuğa girişmiştir. Alman Bakan, Haziran 2001’de İsrail’de bulunduğu sırada Tel-Aviv’deki bir eğlence mekanında 20 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan bir intihar saldırısına şahit olduktan sonra Arafat’ı canlı yayına çıkmaya ve “*derhal ve koşulsuz ateşkes*” çağrısında bulunmaya ikna etmiştir.⁶²⁷ Diğer taraftan İsrailli muhataplarını da ikna etmeyi başaran Fischer sayesinde Filistinlilere karşı sert bir misillemede bulunulması önlenmiştir.⁶²⁸

Bu olay özelindeki kriz yönetimi dışında Fischer, bölgede kapsamlı bir barış için Nisan 2002’de, AB bünyesinde 7 maddelik bir plan (Sieben-Punkte-Plan) sunarak özetle:

-İsrail’in işgal altındaki topraklardan çekilmesi,

-Geçici olarak bir Filistin devletinin ilan edilmesi,

-Her iki tarafın birbirinin var olma hakkını tanınması,

-ABD, RF, AB ve BM’den müteşekkil, barış sürecini garanti altına alacak bir temas grubunun kurulmasını önermiştir.⁶²⁹

Fischer’in planı, her şeyden önce bir Alman Dışişleri Bakanı’nın Filistin Sorunu’na yönelik ilk kez somut bir çözüm önerisi sunması bakımından kaydadeğerdir. Planın kendi başına etkinliği kısıtlı olsa da Nisan 2003’te ABD, RF, AB ve BM’nin oluşturduğu “*Orta Doğu Dörtlüsü*” (*The Middle East Quartet*) tarafından çizilen üç aşamalı Yol Haritası’na (*Road Map*) ilham kaynağı olmuştur.⁶³⁰

⁶²⁶ Avad er-Rucub, “İsrail’e karşı 2000 yılında başlayan İkinci İntifada’nın üzerinden 21 yıl geçti”, *Anadolu Ajansı*, 28.09.2021.

⁶²⁷ Udo Steinbach, “German Foreign Policy and the Middle East: In Quest of a Concept”, Goren, op.cit., s. 111.

⁶²⁸ Susanne Knaul, “Fischer schliesst sein Nahost-Kapitel”, *Die Tageszeitung*, 15.07.2005.

⁶²⁹ Der Spiegel, “Fischers Friedensplan”, 08.04.2022.

⁶³⁰ 2002’de Madrid’deki bir toplantıda kurulan Orta Doğu Dörtlüsü’nün bir yıl sonra ilan ettiği Yol Haritası, üç aşamalı bir plandır. Mayıs 2003’e kadar tamamlanması öngörülen planın ilk aşaması; Filistin’de siyasî reformların yapılmasını, “İsrail’in 28 Eylül 2000’den önceki topraklarına geri dönmesi ve işgal altındaki topraklarda yürüttüğü yerleşim faaliyetlerini” sona erdirmesini içermektedir. İkinci aşama Filistin devletinin kurulmasıyken, üçüncü ve son aşama ise “Filistin kurumlarının istikrara kavuşmasını [...], İsrail’in 1967’den beri devam eden işgalinin son bulmasını ve 2005 sonu itibarıyla

Fischer'in barış sürecine yönelik angajmanı ve tüm taraflarla sürdürdüğü aktif temasların ötesinde iki devlet arasındaki ilişkiler bu evrede ekonomik ve askerî işbirliği açısından oldukça müspet bir yörüngede ilerlemiştir. Ekonomik alana baktığımızda Almanya, ABD'den sonra İsrail'in en önemli ticaret partneri olma durumunu muhafaza ederken, Schröder ve Fischer'in yönetimi devraldığı 1998 tarihinde iki devlet arasındaki ticaret hacmi 3,33 milyar Dolardan, 4,43 milyar Dolara çıkmıştır. İkinci İntifada'nın başlamasıyla İsrail ekonomisinin kötüye gittiği 2001-2003 arasında ikili ticaret hacminde bir gerileme yaşansa da bu meblağ 3,22 milyar Doların altına düşmemiştir. Öte yandan İsrail'in, Almanya'nın dış ticaretinde orta sıralarda (2005 itibarıyla 40. sırada) yer almasına karşın Orta Doğu'daki en önemli ticaret ortağı olma özelliği devam etmiştir (Bu konumunu sadece 2005'te Suudi Arabistan'a devredecektir). Keza ikili ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Eylül 2005'te Alman-İsrail İş Konseyi (*German-Israeli Business Council*) kurulmuştur.⁶³¹

1998-2005 tarihlerinde iki devlet arasındaki askerî işbirliğinin bilançosuna baktığımızda ortaya ekonomik ilişkilerden de daha canlı bir tablo çıkmaktadır. Zira 1999-2000 arasında Almanya'nın İsrail'e gönderdiği savaş malzemelerinin toplam değeri 1,29 milyar Markı bulurken, Almanya'nın NATO ve AB üyesi devletler dışında en fazla savaş malzemesi ihraç ettiği ülkeler arasında İsrail birinci sırada yer almıştır.⁶³² Söz konusu meblağın bu dönemde bu kadar yüksek olması aslında Almanya'nın İsrail'e üç adet "Dolphin" sınıfı denizaltı tahsis etmesinden kaynaklanmaktadır. Denizaltıların toplam bedeli zaten yaklaşık 1,28 milyar Mark değerindedir. Bunların dışında iletilen malzemelerin bedeli 60 milyon Mark civarındadır. Bahse konu gemi sınıflarının sözü daha önce Kohl hükümeti tarafından -1991 yılında Irak'daki Alman şirketlerinin faaliyetlerini telafi etmek amacıyla- verilmiş ancak teslim edilmeleri Schröder / Fischer Dönemi'nde mümkün olmuştur. Denizaltıların ilk ikisi Berlin tarafından hibe edilirken,

uyuşmazlığın nihâi çözümünü" kapsamaktadır. Taylan Özgür Kaya, "Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Barış Sürecindeki Rolünün Analizi", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 2, Sayı: 3, Temmuz 2010, s. 89; Nathalie Tocci, "The Middle East Quartet and (In)effective Multilateralism", *Middle East Journal*, Vol: 67, No: 1, 2013, s. 30, 33; Isabel Schäfer ve Dorothee Schmid, "Ein Tandem für Nahost: Deutschlands und Frankreichs Beitrag für eine Konfliktlösung", *Internationale Politik*, Februar 2006, s. 90.

⁶³¹ Asseburg ve Busse, op.cit., s. 699.

⁶³² Ibid., s. 697.

(yaklaşık 880 milyon Mark),⁶³³ üçüncüsünün masrafları iki devlet arasında paylaştırılmıştır.

Berlin'in, 2003'te Tel-Aviv'e gönderdiği savaş malzemesi ise toplamda 100 milyon Mark değerindedir.⁶³⁴ Anılan tarihte İsrail'e -iki yıllığına- 128 füzeye sahip iki adet "Patriot" hava savunma sistemi teslim edilmiş ve İsrailli uzmanlara Almanya'da uçaksavar füzeleri konusunda eğitim verilmiştir.⁶³⁵ 2005'e gelindiğinde Tel-Aviv, Berlin'e iki adet denizaltı siparişi daha vermiş ve Schröder yönetimi, iktidarının son gününde bu siparişi de onaylamıştır. Bu çerçevede Alman hükümeti toplamda bir milyar Avroluk maliyetin üçte birini doğrudan karşılamayı ve diğer üçte biri için İsrail'den silah ithal etmeyi kabul etmiştir. Dolayısıyla Tel-Aviv esasında toplam maliyetin sadece son üçte birlik kısmı için maddî bir külfet altına girmiştir.⁶³⁶ Ancak bu son iki denizaltı teslimatının onaylanması, İsrail'in bunları nükleer savaş başlığı ile donatma ihtimali nedeniyle bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir.⁶³⁷

Sonuç olarak aktarmış olduğumuz verilerden hareketle 1998-2005 tarihleri arasında iki devlet arasındaki ilişkilerde hem söylemsel düzeyde hem de siyasal açıdan bir devamlılık, ekonomik ve askerî ilişkiler gibi ilişkilerin maddî boyutunda ilave bir derinleşme görülmektedir. Bütüncül bir bakışla ilişkilerin bu evresi, Adenauer / Ben-Gurion (1948/49-1963) ve Kohl / Rabin (1992-1995) Dönemleri ile birlikte Almanya-İsrail arasındaki temasların en verimli safhalarından biri olarak değerlendirilebilir. Hatta bazı noktalar açısından Schröder / Fischer Dönemi'nin, Almanya-İsrail ilişkilerinin bahsini ettiğimiz diğer iki aşamasından bile bir adım ileride olduğunu öne sürmemiz mümkündür.

Nitekim Kohl / Rabin Dönemi'nde ilişkilerde diplomasi alanında yakalanan ivmeye karşılık askerî ve ekonomik boyut nispeten daha sınırlı kalırken, Schröder-Fischer iktidarında gerek siyasî gerek ekonomik ve askerî alandaki işbirliği katlanarak artmıştır. Diğer taraftan Adenauer / Ben-Gurion evresi hem maddî yardımlar

⁶³³ Otfried Nassauer ve Christopher Steinmetz, *Rüstungskooperation zwischen Deutschland und Israel*, Das Berliner Informationszentrum für Transatlantische Sicherheit, 2003, ss. 18-20.

⁶³⁴ Asseburg ve Busse, op.cit., s. 697.

⁶³⁵ Frankfurter Rundschau, "Deutschland leiht Israel 128 'Patriot' Raketen, 17.01.2003.

⁶³⁶ Die Tageszeitung, "Deutsche Finanzhilfe für U Boot-Kauf: Israels sechster 'Delfin', 17.07.2011; Der Spiegel, "Schröders Abschiedsgeschenk: U-Boote für Israel", 19.11.2005.

⁶³⁷ Asseburg ve Busse, op.cit., s. 698.

bakımından hem de askerî işbirliğinin boyutu açısından ilişkilerin eşsiz bir aşamasını teşkil etse de o dönemki koşullar nedeniyle temasların büyük ölçüde gizlilik içerisinde yürütülmesi, önceki bölümlerde değindiğimiz üzere beraberinde zaman zaman ciddi sorunlara yol açmıştır.

Bir diğer ifadeyle Adenauer / Ben-Gurion Dönemi'nde özellikle askerî işbirliği alanında benimsenen “anormal” yöntemlerin, ilişkilerin “normali” hâline gelmesi ve bunlardan bazılarının zaman içinde ifşa olması, Almanya'nın bölgedeki diğer devletlerle ilişkilerini pek çok kez olumsuz yönde etkilemiştir. Schröder-Fischer Dönemi'nde ise İsrail ile örneğin denizaltıların teslimatı gibi askerî alanda girilen işbirliğinin bir noktaya kadar şeffaf şekilde kamuoyuna yansımış olduğunu ve buna rağmen üçüncü taraflarca eskisi kadar sorunsallaştırılmasını dikkate alacak olursak, ikili temasların artık yeni bir “normale” doğru evrildiği tespitinde bulunabiliriz.

5. Merkel ve Olmert: Derinleşmede Süreklilik

“Her Federal hükümet ve benden önceki her [...] Şansölye, Almanya'nın tarihsel sorumluluğu çerçevesinde İsrail'in güvenliği ile yükümlü olmuştur. Almanya'nın tarihsel sorumluluğu ülkemiz bekasının bir parçasıdır. Bu da İsrail'in güvenliğinin, Almanya'nın Şansölyesi olarak benim için asla müzakere edilemez olduğu anlamına gelmektedir.”⁶³⁸

Angela MERKEL

Almanya'da 18 Eylül 2005 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerin ardından CDU ve SPD arasında kurulan Büyük Koalisyon ile Hristiyan Demokratlar'dan Angela Merkel Şansölyeliğe getirilirken, Sosyal Demokratlardan Frank-Walter Steinmeier Dışişleri Bakanı görevini üstlenmiştir. Alman siyasal hayatının ilk kadın Şansölyesi olmasının dışında selefleri arasında bu koltuğa en genç yaşta oturan (51 yaşındayken) isim olan Merkel, aynı zamanda Federal Almanya Cumhuriyeti'nin, Demokratik Alman Cumhuriyeti kökenli ilk hükümet lideridir.⁶³⁹ Ülkesinin tarihsel sorumluluk anlayışını -

⁶³⁸ Bulletin der Bundesregierung, Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel vor der Knesset am 18. März 2008 in Jerusalem, Nr. 26-1 vom 18. März 2008, s. 7.

⁶³⁹ Clifford W. Mills, *Modern World Leaders: Angela Merkel*, New York: Chelsea House Publishing, 2008, ss.72-73; Bernd Gräßler, “Deutschlands erste Frau im Kanzleramt”, *Deutsche Welle*, 22.11.2005.

akademisyen Ruth Wittlinger'in deyimiyile- “*amasız*” ve “*fakatsız*” devam ettiren yeni Şansölyenin bu tutumunda “öteki Almanya”da yetişmiş olmasının etkisi, Mart 2008’de Knesset’de Almanca dile getirdiği şu hususlardan anlaşılabilir:

*“Hayatımın ilk otuz beş yılını Nasyonal Sosyalizmin [sadece] Batı Almanya’nın sorunu olarak görüldüğü Demokratik Alman Cumhuriyeti’nde geçirdim. Ancak [bu devlet], çöküşünden kısa bir süre öncesine kadar İsrail devletini tanımadı. Almanya’nın bir bütün olarak hem tarihsel sorumluluğunu hem de İsrail devletini kabul edip benimsemesi için kırk yıldan fazla bir süre geçmesi gerekti.”*⁶⁴⁰

Ülkesinin geçmişinin yanı sıra kendi kişisel geçmişinden de hareketle söylemleriyle Tel-Aviv nezdinde kısa sürede olumlu bir intiba bırakan Şansölye, selefi Schröder’in aksine İsrail ile ilişkileri topyekun Dışişleri Bakanı Steinmeier’in uhdesine bırakmamış ve etkileşimin niteliğini bizzat kendisi belirleyerek yönetmiştir. İktidarı boyunca (2005-2021) İsrail’i 8 kez ziyaret eden⁶⁴¹ -ve böylece bu ülkeye en fazla ayak basan Şansölye olan- Merkel⁶⁴² Dönemi’nde ikili ilişkilerin “özel” ve “eşsiz” karakterine mütemadiyen vurgu yapılmış olup, “*normalleşme*” kavramına bu süreçte bilinçli şekilde çok fazla atıfta bulunulmamıştır.⁶⁴³

İsrail tarafına baktığımızda, 2001 yılından beri iktidarda bulunan Ariel Şaron, Merkel’in Şansölye seçildiği tarihte hâlâ Başbakan sıfatını taşımakla birlikte 18 Aralık 2005 tarihinde geçirdiği bir beyin kanaması ve devamındaki sağlık sorunları nedeniyle bu görevini ifa edemez hâle gelmiş ve yerine Maliye Bakanı Ehud Olmert -ilk aşamada vekaleten, 6 Nisan 2006 tarihinden itibaren de resmen-⁶⁴⁴ bu makamı devralmıştır. Ehud Olmert’in Başbakanlık görevini henüz geçici olarak üstlendiği bir sırada Alman lider, 29 Ocak 2006 tarihinde İsrail’e ilk ziyaretini gerçekleştirmiştir. Merkel’in zamanlamasının, ziyaretinden birkaç gün önce Hamas’ın Filistin Yasama Meclisi

⁶⁴⁰ Ruth Wittlinger, “The Merkel Government’s Politics of the Past”, *German Politics & Society*, Vol: 26, No: 4, 2006, s. 16; Bulletin der Bundesregierung, op.cit., s. 2.

⁶⁴¹ Christian Meier, “Eine wahre Freundin”, *Frankfurter Allgemeine*, 10.10.2021.

⁶⁴² Merkel’in İsrail’e yönelik ziyaretlerinin tarihleri sırasıyla şöyledir: 1) 29 Ocak 2006, 2) 1 Nisan 2007, 3) 16-18 Mart 2008, 4) 18 Ocak 2009, 5) 31 Ocak-1 Şubat 2011, 6) 24-25 Şubat 2014, 7) 3-4 Ekim 2018, 8) 9-11 Ekim 2021. Ahmet Bülbül, “Şansölye Merkel Dönemi Almanya-İsrail İlişkileri”, Hüseyin Bağcı, İsmail Ermağan ve Burak Gümüş (Ed.), op.cit., s. 290; Meier, op.cit.

⁶⁴³ Wittlinger, op.cit., s. 15.

⁶⁴⁴ Uri Dan, *Ariel Sharon - An Intimate Portrait*, New York: Palgrave Macmillan, 2006, s. 278, 283.

seçimlerinde büyük bir zafer kazanmasıyla⁶⁴⁵ bağlantısı hakkında somut bir veri bulunmasa da ziyaret sırasındaki açıklamalarıyla Hamas-Tel-Aviv denkleminde ikincisinin safında yer aldığı net bir şekilde görülmüştür. Nitekim Olmert’le g r  mesinin ardından Filistinli lider Mahmud Abbas ile bir araya gelen  ans lye, ortak basın toplantısında Hamas’a  srail’i tanınması, şiddet eylemlerinden vazgeçmesi ve Orta Doğu’da barış sürecini devam ettirmesi yönünde ağırda bulunurken, aksi takdirde hükümetinin ve AB’nin Filistin Yönetimi’ne verdiği m l  desteği yeniden değerlendirmek zorunda kalacağını ifade etmiştir.⁶⁴⁶

Tel-Aviv ile dayanışmanın bir diğer ayağı, Mayıs (2006) ayında  srail’e gönderilecek altıncı denizaltının yapımına onay verilmesi olurken, Temmuz 2006’da patlak veren Lübnan Sava ı⁶⁴⁷ sırasında Başbakan Olmert’in, “*Alman askerlerini Lübnan’ın güneyinde görmekten memnuniyet duyacağını*”⁶⁴⁸ belirtmesi ve aynı talebi Beyrut hükümetinin de resmî kanallardan iletmesi  zerine⁶⁴⁹ 20 Eylül 2006 tarihli Federal Meclis oturumunda Alman ordusunun, BM Güvenlik Konseyi tarafından (BMGK’nın 1701 ve 1773 Sayılı Kararları) yetkilendirilen BM Lübnan Geçici Görev Gücü’ne (*UNIFIL - United Nations Interim Force in Lebanon*) katılması kararla tırılmı tır.⁶⁵⁰ Söz konusu karar kapsamında Alman askerleri, Lübnan açıklarındaki deniz yollarının kontrolünde görev olarak tarihte ilk kez  srail’e çok yakın bir alanda faaliyet göstermiştir.

Ne var ki Alman ordusunun UNIFIL kapsamındaki görevinin tam anlamıyla sorunsuz geçtiği söylenemez. Operasyonun başlangıcı ile neredeyse e  zamanlı olarak (Ekim 2006)  srail savaş uçaklarının Lübnan sınırının güneyinde, uluslararası sularda

⁶⁴⁵ Hamas, bahse konu seçimlerde Meclis’teki 132 sandalyeden 74’ n  kazanmayı ba armı tır. Muhammed Hüseyin Mercan, “S rekli ik ve Değişim Bağlamında Hamas’ın Siyasal Stratejisi” *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2018, s. 70.

⁶⁴⁶ Die Zeit, “Kein Geld für Hamas”, 01.02.2006; Deutsche Welle, “Merkel Warns Palestinians Over Hamas”, 30.01.2006.

⁶⁴⁷ 12 Temmuz’da ba layıp, 14 Ağustos 2006’ya kadar devam eden Lübnan Savaşı, Hizbullah’ın  srail’in askerî mevzileri ve sınır hattındaki yerleşim birimlerine yönelik füze saldırıları ile iki  srail askerini kaçırması sonucunda tetiklenmi tir. Kaçırılan askerleri kurtarma operasyonunda yer alan ekibin de Hizbullah tarafından etkisiz hâle getirilmesi  zerine Tel-Aviv daha kapsamlı bir askerî hareket ba latarak Lübnan’ı havadan ve denizden bloke etmiş ve ülkenin güneyini karadan işgal etmiştir. Meliha Benli Altunışık, *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*, İstanbul: TESEV Yayınları, 2007, s. 11.

⁶⁴⁸ Die Zeit, “Olmert ‘w nscht’ deutsche Soldaten”, 04.08.2006.

⁶⁴⁹ Der Spiegel, “Offizielle Anfrage aus Beirut trifft in Berlin ein”, 11.09.2006.

⁶⁵⁰ Matthias Hartwig, “Völkerrechtliche Praxis der Bundesrepublik Deutschland im Jahre 2006”, *Zeitschrift für ausl ndisches  ffentliches Recht und Völkerrecht*, Vol: 68, 2008, s. 863.

seyreden bir Alman gemisinin üzerinde alçak irtifada manevra yapmaları ve Berlin'in iddiasına göre ateş açmaları, dönemin Genelkurmay Başkanı Wolfgang Nolting'in, "Denizde böyle bir şey arkadaşlar arasında şaka olarak bile yapılmaz" şeklinde sert bir tepkisine yol açmış; iki devlet arasındaki tansiyon kısa süreliğine yükselmiştir.⁶⁵¹ İsrail Savunma Bakanlığı, savaş uçaklarının "yanlış anlamadan ötürü" Alman gemisinin üzerinden uçtuklarını kabul etmekle birlikte ateş açıldığı iddialarını yalanlamış ve liderler arasındaki telefon görüşmeleriyle olayın büyük bir siyasî krize dönüşmesi engellenmiştir.⁶⁵²

Öte yandan aynı zaman diliminde Berlin-Tel-Aviv arasındaki temaslarda İran faktörü, gittikçe daha fazla gündeme gelen bir parametre hâline gelmiştir. Esasında Merkel iktidarından önce de Berlin yönetimi, Tahran'ın Ağustos 2002'de gizli nükleer faaliyetlerinin gün yüzüne çıkmasının ardından bu devletin nükleer alandaki faaliyetlerinin dizginlenmesine yönelik çok taraflı çabalarda rol oynamış ve AB Üçlüsü'nün (Almanya, Fransa, Birleşik Krallık) bir parçası olarak İran'la müzakerelerde bulunmuştur. Müzakerelerin sonucunda kabul edilen 21 Ekim 2003 tarihli Tahran Deklarasyonu ile İran, uranyum zenginleştirme faaliyetlerini askıya almış ve 18 Aralık 2003'te nükleer tesislerde izinsiz denetimlere izin veren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'nın (NPT - *The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*) Ek Protokolü'nü imzalamıştır.⁶⁵³

Fakat İran'ın verdiği taahhütlere ilerleyen aşamalarda uymaması ve 2005'te Cumhurbaşkanı seçilen Mahmud Ahmedinejad ile sert bir söylem benimseyerek uranyum zenginleştirme çabalarına devam etmesi, bu noktaya kadar sorunun mutedil yöntemlerle çözülmesi taraftarı olan Berlin'in, politika değişikliğine gitmesine sebebiyet vermiştir. Bu çerçevede Almanya, meselenin BM Güvenlik Konseyi'ne

⁶⁵¹ Christoph Schult, "Israel vs. Germany: Confrontation off Lebanon Leads to Questions", *Der Spiegel*, 30.10.2006.

⁶⁵² Clemens Verenkotte, "İsrail ateş açtığı iddiasını yalanladı", *Deutsche Welle*, 26.10.2006.

⁶⁵³ Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, Ankara: USAK Yayınları, 2009, ss. 42-43, 51-52; 1 Temmuz 1968 tarihinde imzaya açılan ve birçok devlet tarafından kabul edilen NPT'nin temel amacı, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve nükleer enerjinin barış amaçları için kullanılmasını sağlamaktır. Anılan anlaşmanın 1998'de ortaya çıkan Ek Protokolü ise "nükleer programın yürütülmesinden ve denetiminden sorumlu olan [Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı yetkililerine], protokole taraf olan ülkenin nükleer tesislerine haber vermeden ani denetimler gerçekleştirebilmesi hakkı"nı tanımaktadır. Nükleer silah başlıklarına sahip olduğu öne sürülen ancak bunu hiçbir zaman resmîyetle doğrulamayan İsrail, söz konusu anlaşmaya taraf değildir. Ekinci, op.cit., ss. 17-18.

taşınmasının ardından İran'ın 31 Temmuz 2006 tarih ve 1696 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararına uymaması sonucunda alınan 23 Aralık 2006 tarih 1737 Sayılı Kararın mimarlarından biri olmuştur.⁶⁵⁴

Tahran'ın nükleer faaliyetlerinin yanı sıra Almanya-İsrail-İran üçgenindeki konulardan bir diğeri, Ahmedinejad'ın soykırımı sorgulayıcı tutumuyla ilgilidir. İranlı lider, muhtelif vesilelerle gündeme getirdiği bu hususa Temmuz 2006'da doğrudan Merkel'i muhatap bir mektubunda şu ifadelerle yer vermiştir:

*“Holokost meselesinin özüne inmek gibi bir niyetim yok. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın bazı galip güçlerinin, mağlup ülke halklarını kalıcı olarak aşağılamak, motivasyonlarını ve canlılıklarını zayıflatmak, ilerlemelerini ve hak ettikleri egemenliği engellemek için kullanmak üzere bir bahane yaratmayı amaçladıklarını düşünmek insan aklına aykırı mıdır? Alman halkının yanı sıra Orta Doğu halkları ve hatta insanlık, Holokost'un tematikleştirilmesinden zarar görmüştür. Holokost'tan kurtulanların Filistin'e nakledilmesi gerektiği fikri, bölge halkını ilerleme ve kalkınma fırsatlarından mahrum bırakmak amacıyla Orta Doğu'da kalıcı bir tehdit oluşturmuştur. Dünya toplumunun ortak vicdanı, Siyonist işgalcilerin evleri ve tarlaları yıkmak, çocukları öldürmek, terörist eylemler ve bombalama gibi günlük suçlarından muzdariptir.”*⁶⁵⁵

Ahmedinejad'ın mektubu hakkında Alman hükümet sözcüsü Ullrich Wilhelm bir basın toplantısı düzenleyerek -tüm içeriğini paylaşmamakla beraber- mektupta “İsrail'in var olma hakkı ve Holokost konusunda kabul edilemez ifadelerin yer aldığını” ve Şansölyenin bu konuda İranlı muhatabına yanıt vermeyeceğini kaydetmiştir.⁶⁵⁶

Merkel, mektuba yanıt vermese de gerek Tahran'ın nükleer faaliyetlerine gerek Ahmedinejad'ın soykırım konusundaki açıklamalarına karşı net bir tavır sergilemiştir. Anılan mektuptan çok daha önce, 4 Şubat 2006 tarihli 42. Münih Güvenlik

⁶⁵⁴1737 sayılı Karar özetle, İran'a nükleer malzemelerin ve balistik füzelerin doğrudan ve dolaylı olarak satışının yasaklanmasını, nükleer / balistik füze programlarıyla bağlantılı kişi ve kuruluşların malvarlıklarının dondurulmasını ve seyahat izinlerinin kısıtlanmasını kapsamaktadır. Zehra Aksu ve Fatma Akkan Güngör, “Birleşmiş Milletler'in İran'a Uyguladığı Yaptırımlar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2019, s. 47; Paul Belkin, *Germany's Relations with Israel: Background and Implications for German Middle East Policy*, CRS Report for Congress, 2007, s. 13.

⁶⁵⁵ Mektubun tam metni Alman hükümeti tarafından kasıtlı olarak yayınlanmamış olup, metnin tamamına bilahare İran Cumhurbaşkanlığı'na ait resmî internet sitesinde yer verilmiştir. Mektubun Almanca çevirisine tarafımızca “<http://www.ag-friedensforschung.de/regionen/Iran/brief-an-merkel.html>” [E.T: 22 Ocak 2013] uzantısı üzerinden erişim sağlanmıştır.

⁶⁵⁶ Deutsche Welle, “Merkel will nicht auf Ahmadinedschads Brief antworten”, 21.07.2006.

Konferansı'ndaki konuşmasında Şansölye, İran'ın "kırmızı çizgileri bilerek aştığını" dile getirmiştir:

*"İran'ın nükleer silah geliştirmesini engellemek istiyoruz ve engellemeliyiz. İran'ın nükleer programı, [bu] enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasının ötesinde askerî seçeneklerin de ihtimal dâhilinde olduğu yönündeki [...] haklı kaygıları arttırmaktadır. İran -üzülerek söylüyorum ki- aşına olduğu 'kırmızı çizgileri' bilerek aşmıştır. Şunu da eklemeliyim ki İran Cumhurbaşkanı'nın kabul edilemez provokasyonları doğal olarak bizim için tepkiyi gerekli kılmaktadır. Bunu özellikle Almanya Şansölyesi olarak söylüyorum: İsrail'in var olma hakkını sorgulayan, Holokost'un varlığını inkar eden bir Cumhurbaşkanı, Almanya'nın bu konuda en ufak bir hoşgörüyü göstermesini bekleyemez. [Zira biz] tarihimizden ders aldık."*⁶⁵⁷

Alman liderin 2008'de, İsrail devletinin kuruluşunun 60. yıldönümü vesilesiyle Knesset'te gerçekleştirdiği konuşmasında da defaatle İsrail'in var olma hakkına ve güvenliği konusunda Almanya'nın payına düşen sorumluluğa vurgu yapmasını Ahmedinejad'ın söylemlerine karşı bir tavır olarak okumak mümkündür. Öte yandan Merkel'in bu ziyaretinde, iki devlet arasındaki ilişkilerin ahdi temelini güçlendiren muhtelif anlaşmalara imza atılmış ve her yıl hükümet düzeyinde istişare toplantılarının yapılması kararlaştırılmıştır.⁶⁵⁸ Aynı yılın Temmuz ayında Alman istihbaratı, İsrail ile Hizbullah arasında gerçekleştirilen bir takasta yeniden arabuluculuk yaparak iki İsrail askerinin naaşına karşılık İsrail'de tutuklu beş Lübnanlı serbest bırakılmasını sağlamıştır.⁶⁵⁹

Bu noktada ayrı bir parantez açarak özetle ekonomik ilişkilerin 2006-2009 arasındaki gidişatına baktığımızda ise Schröder ve Fischer Dönemi'ndeki olumlu ivmenin Merkel / Olmert ikilisinin iktidarında da devam ettiği görülmektedir. 2006'da iki devlet arasındaki ticaret hacmi ilk kez 5 milyar Doların üzerinde seyrederken, 2008'de doruk noktasına ulaşarak 5,89 milyar Doları bulmuştur. Küresel ekonomik

⁶⁵⁷ Bulletin Der Bundesregierung, *Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel auf der 42. Münchner Konferenz für Sicherheitspolitik am 4. Februar 2006*, Nr. 12-2 vom 5. Februar 2006, ss. 11-12.

⁶⁵⁸ Deutsche Welle, "Even Better Friends", 03.17.2008.

⁶⁵⁹ Takasta Alman istihbaratından Gerhard Conrad arabuluculuk yapmıştır. Basında yer alan bilgilere göre kendisi, 2006'da Hamas tarafından kaçırılan İsrailli asker Gilad Shalit'in yeni bir takas anlaşması kapsamında 2011'de sağ olarak serbest bırakılmasında da rol oynamıştır. Daniel Brössler, "Sie nennen ihn Mister Hisbollah", *Süddeutsche Zeitung*, 11.12.2015; Helen Pidd, "Gerhard Conrad: German Mr. Hezbollah who helped to free Gilad Shalit", *The Guardian*, 12.10.2011.

krizin patlak verdiği 2009'da dâhi ikili ticaret hacminde çok ciddi bir gerileme yaşanmamıştır (4,81 milyar Dolar).⁶⁶⁰

İki devlet arasındaki ilişkiler tüm veçheleriyle derinleşmeye devam ederken İsrail'in, Hamas'ın sivil ve askerî noktalara saldırdığını öne sürerek 2008'in Aralık ayında Gazze'de giriştiği harekatta (*Dökme Kurşun Harekatı - Operation Cast Lead*), Berlin açıkça Tel-Aviv'in yanında pozisyon belirlemiştir. Yaklaşık üç hafta süren savaşta binlerce sivilin hayatını kaybetmesi, dünya kamuoyunun İsrail'i eleştirmesine sebebiyet verirken, Merkel, tam aksine savaşın çıkmasında Hamas'ı suçlayarak Tel-Aviv'in "*kendisini savunma hakkına*" sahip olduğunu ifade etmiştir.⁶⁶¹ BM İnsan Hakları Konseyi tarafından görevlendirilen bir komisyonun hazırladığı ve Gazze Savaşı sırasında hem Filistinli silahlı grupların hem de İsrail güçlerinin savaş hukukunu ihlal ettiklerini kaydeden "*Goldstone Raporu*"nun⁶⁶² kabul edilmesine ilişkin Ekim 2009'da BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada Almanya "*hayır*" oyu vermiştir.⁶⁶³

Ancak Merkel yönetimin bu süreçte özellikle tarihsel sorumluluk anlayışının altını çizerek Lübnan ve Gazze Savaşları'nda Tel-Aviv'e sunduğu desteğe karşılık, Alman kamuoyunun tutumunun farklı bir yönde olduğunu not düşmek gerekir. 2006 yılında yapılan bir ankette, katılımcıların % 75'i, İsrail'in, Lübnan'a karşı yürüttüğü askerî harekatı uygun bulmadığını belirtirken, 2007 ve 2008 tarihlerinde yapılan muhtelif anketlerde de katılımcıların yarısı Almanya'nın İsrail'e karşı özel bir sorumluluğunun bulunmadığı görüşünde olduklarını bildirmişlerdir. Son olarak 2009'un başında Gazze Savaşı'nın devam ettiği sırada yapılan bir ankette ise tarihsel sorumluluğu kabul edenlerin oranı % 35'e kadar gerilemiştir.⁶⁶⁴ Aktarmış olduğumuz

⁶⁶⁰ Asseburg ve Busse, op.cit., s. 705.

⁶⁶¹ Merkel'in savaşın tüm sorumluluğunu tek bir tarafa yüklemesi, iç politikada muhalefet tarafından eleştirilmesine neden olmuştur. Dışişleri Bakanı Steinmeier ise "*İsrail güvenlik kaygılarını anladığını*" dile getirmekle birlikte Fransız mevkidaşı Bernard Kouchner ile 14 Ocak 2009 tarihinde "insani ateşkes" çağrısında bulunarak nispeten bir denge kurmaya çalışmıştır. Jan Busse, "Zwischen historischer Verantwortung und Zweistaatenlösung: Die Nahostpolitik der Bundesregierung unter Kanzlerin Merkel" *Israel & Palestina - Zeitschrift für Dialog*, 4, 2012, s. 59; Die Welt, "Merkel macht Hamas für Eskalation verantwortlich", 29.12..2008.

⁶⁶² Raporun resmî başlığı şöyledir: "*Human Rights in Palestine and Other Occupied Arap Territories: Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict*". Kamuoyunda daha çok "Goldstone Raporu" olarak bilinmesi, savaşı incelemesi için yetkilendirilen komisyonun başındaki ismin Richard Goldstone olmasından kaynaklanmaktadır. David Haye, "Völkerrechtliche Implikationen der Goldstone-Berichts", *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 19.02.2010.

⁶⁶³ Deutsche Welle, "UN-Vollversammlung billigt Goldstone-Bericht", 07.11.2009.

⁶⁶⁴ Asseburg ve Busse, op.cit., s. 711.

bu veriler esasında daha önce de kaydettiğimiz üzere bir siyasî elit projesi olan Almanya-İsrail ilişkilerinin mezkûr niteliğini hâlâ koruduğunu göstermektedir.

6. Merkel ve Netanyahu: “Görüş Ayrılıklarına Rağmen”

Önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere İzak Rabin’in 1974-1977 yılları arasındaki ilk Başbakanlık döneminde ikili düzlemdeki yapıcı tutumuyla müspet bir yönde ilerleyen Almanya-İsrail ilişkileri, 1992’de ikinci kez iktidara geldiğinde bilhassa Orta Doğu Barış Süreci’ne yönelik inisiyatifiyle daha da ileri bir noktaya taşınmıştır. Rabin’den sonra 1996-1999 arasındaki ilk iktidar döneminde barış sürecine yönelik sürüncemeli yaklaşımı nedeniyle Bonn nezdinde işbirliği açısından güvenilirliği gittikçe tartışmalı hâle gelen Netanyahu, 2009’da ikinci kez ve bu sefer daha uzun süreliğine iktidara geldiğinde, Şansölye Merkel tarafından mesafeli bir yaklaşıma maruz kalmıştır.⁶⁶⁵

Netanyahu’nun Başbakan seçilmesinin ardından 2009’da Berlin’de yapılması öngörülen yıllık hükümet istişarelerini ileri bir tarihe erteleyen Şansölyenin yanı sıra Alman Dışişleri Bakanı Steinmeier de göreve yeni atanan İsrailli mevkidaşı Avigdor Lieberman’ı muhatap tebrik mektubunda her zamankinden farklı olarak yakın zamanda bir görüşme önerisinde bulunmamış ve mektubun içeriğinin yayınlanmasından imtina edilmiştir.⁶⁶⁶ Liderler arasındaki soğukluğun yansımalarının bir diğer örneğine, Lieberman’ın Mayıs 2009’daki Almanya ziyaretinde rastlanılabilmektedir. Ziyaret programı dar tutulan ve mevkidaşı Steinmeier’in dışında sadece Federal Meclis’teki Dışişleri Komisyonu üyeleri bir araya gelen İsrailli Bakanın temasları sırasında görüntü verilmediği gibi ortak bir basın toplantısı da düzenlenmemiştir.⁶⁶⁷

Merkel ve Steinmeier’in tutumları, kişisel bir tepkiden ziyade Netanyahu ve Lieberman’ın başta Filistin Sorunu olmak üzere genel anlamda barış sürecine bakış açılarıyla bağlantılıdır. Filistin konusunda iki devletli bir çözümden yana olan Berlin yönetiminin, Mart 2009’da iktidara gelmeden önceki seçim kampanyasında yerleşim

⁶⁶⁵ Busse, op.cit., s. 59.

⁶⁶⁶ Der Spiegel, “Diplomatische Kritik”, 05.04.2009.

⁶⁶⁷ Der Spiegel, “Kühler Empfang für Liebermann in Berlin”, 07.05.2009.

faaliyetlerini durdurmayacağını dile getiren Netanyahu⁶⁶⁸ ile birçok kez Araplar hakkında ırkçılığa varan söylemleriyle gündeme gelen Lieberman'la⁶⁶⁹ ortak bir zeminde buluşmasının zorluğu, en büyük sorunların başında gelmiştir. Dolayısıyla Şansölye Merkel, Olmert ile yürüttüğü ilişki biçimine kıyasla İsrail'deki hükümet değişikliğinin akabinde yer yer daha eleştirel bir ton benimsemek zorunda kalmıştır.

İlk aylardaki mesafeli tutuma karşılık Alman tarafının eleştirilerini henüz yüksek sesle ifade etmediği bir evrede Merkel ve Netanyahu, ilgili Bakanları'nın da katılımıyla Berlin'de ikincisi gerçekleştirilen yıllık hükümet istişareleri (Ocak 2010) kapsamında bir araya gelmiştir. Toplantının detaylarına ilişkin veriler kısıtlı olmakla birlikte görüşmelerde savunma alanındaki işbirliği konularının, barış sürecinin ve İran meselesinin ele alındığı bilinmektedir. Görüşmelerin ardından yapılan ortak basın toplantısında -tabiatıyla- spesifik bilgiler vermekten kaçınan iki liderin İran konusunda nispeten daha somut aktarımlarda bulundukları söylenebilir. Netanyahu, *“kendi halkını terörize eden, eşcinselleri meydanlarda asan, sınırsız bir vahşetle hareket eden ve teröristler gönderen bir rejimin nükleer silahlara sahip olmaması gerektiğini”* ifadeyle Tahran yönetimine karşı sert ve hızlı yaptırımlar uygulanması çağrısını yinelerken, Şansölye Merkel de *“İran'ın tepkisinin değişmemesi hâlinde, tercihen BM Güvenlik Konseyi Kararı çerçevesinde geniş kapsamlı yaptırımların hazırlanmasında işbirliği yapmaya hazır olduklarını”* belirtmiştir.⁶⁷⁰ İki liderin söylemleri üzerinden İran konusunda amacın özünde aynı olduğu ancak yöntem konusunda bir ayrışma yaşandığını öne sürmemiz mümkündür.

Doğrudan liderlerin açıklamalarına konu olmasa da hükümet istişareleriyle neredeyse eş zamanlı olarak 19 Ocak 2010 tarihinde yaşanan ilginç bir diğer gelişme, iki devlet arasında ciddi bir kriz potansiyeli barındırmıştır. Bahsini ettiğimiz olay, Hamas'ın silahlı kanadı İzzeddin El-Kassam Tugayları kurucularından Mahmud el-Mabhuh'un, Mossad mensubu oldukları öne sürülen bir ekip tarafından Dubai'de

⁶⁶⁸ Deutscher Bundestag, *Der israelische-palästinensische Konflikt von 1991 bis 2020*, Wissenschaftliche Dienste, Sachstand WD 2-3000-058/20, 23.06.2022, s. 15.

⁶⁶⁹ Deutsche Welle, “Israels Regierung vor einem Rechtsschwenk”, 11.10.2006.

⁶⁷⁰ Deutsche Welle, “Deutsche und Israelis an einem Kabinettstisch”, 18.01.2010; Deutsche Welle, “German-Israeli ties”, 18.01.2010.

suikaste uğramasıdır. Konunun Berlin'i ilgilendiren kısmı, suikast timi içinde yer alan bir kişinin Alman pasaportu taşıdığının ortaya çıkmasıdır.⁶⁷¹

Bilahare basına yansıyan bilgilerde pasaportun gerçek olduğu ancak olayla bağlantısı bulunmayan Michael Bodenheimer isimli bir kişi adına düzenlendiği tespit edilirken, pasaportun çıkarılmasında aracılık eden Uri Brodsky⁶⁷² isimli başka bir şahıs hakkında Alman makamlarınca yakalama kararı çıkarılmıştır. Haziran 2010'da Varşova Havalimanında gözaltına alınan Brodsky'nin Almanya'ya iade edilmesi gündeme geldiğinde İsrail makamları devreye girerek bunu engellemeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır.⁶⁷³ Ne var ki mezkûr vaka, Almanya'ya iade edildikten iki gün sonra kefaletle serbest bırakılan Brodsky'nin ivedilikle ülkeyi terk ederek İsrail'e dönmesiyle daha fazla büyümeden sona ermiştir.⁶⁷⁴

Dubai'deki suikastın tetiklediği gelişmeler karşısında büyük ölçüde sessizliğini koruyan Berlin yönetimi, Mayıs 2010 tarihinde uluslararası sularda gerçekleşen “Mavi Marmara Olayı”nda İsrail Savunma Kuvvetleri'nin, Gazze'ye insani yardım götüran sivillere karşı orantısız güç kullanmasını eleştirmiş ve hükümet sözcüsü Ulrich Wilhelm, “*Federal hükümetin, [İsrail'in] askeri hareketinden dolayı deşhete düştüğünü ve yaşanan can kayıpları için derin üzüntü duyduğunu*” dile getirmiştir.⁶⁷⁵ Daha önce Lübnan ve Gazze Savaşları'nda Tel-Aviv'i destekleyici açıklamalarda bulunan Şansölye Merkel, Mavi Marmara Olayı'nın ardından “*ortada ciddi bir orantılılık sorunu*” olduğu

⁶⁷¹ Gökçe Hubar, “Terörizmle Mücadelede Örtülü Operasyonlar: Mossad'ın Hedefli Suikastı Mahmud El-Mabhuh Vakası”, *İstanbul Esenyurt Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2022, ss. 39-40.

⁶⁷² Pasaport düzenlemesi için 2009 yılında Almanya'ya geldiğinde “Alexander Varin” ismini kullandığı öne sürülmektedir. Der Spiegel, “Mutmaßlicher Mossad-Agent zu Geldstrafe verurteilt”, 15.01.2011.

⁶⁷³ Gabriele Lesser, “Deckname Brodsky”, *Jüdische Allgemeine*, 09.08.2010; Die Zeit, “Mutmaßlicher israelischer Agent in Polen festgenommen”, 13.06.2010.

⁶⁷⁴ Basında “*Mossad görevlisi olduğu iddia edilen...*” ifadeleriyle tanıtılan Brodsky, yine de espionaj faaliyetlerinden değil, belgede sahtecilik suçundan yargılanmıştır. “*Para cezasına çarptırıldığı*” kaydedilen Brodsky'nin esas görevinin ne olduğu çalışmamızın konusu olmamakla birlikte açık kaynaklardaki iddiaların doğru olduğu ihtimalinden yola çıkacak olursak serbest bırakılması için arka planda iki devletin istihbarat servisleri arasında görüşmeler yürütüldüğü tahmine müsaittir. Süddeutsche Zeitung, “Mutmaßlicher Mossad-Agent - Auslieferung an Deutschland, 06.08.2010; Roman Frister, “Suspected Mossad Agent Lands in Israel After Released in Germany, *Haaretz*, 15.08.2010; Reuters, “Kölner Richter lassen mutmaßlichen Mossad Agenten frei”, 13.08.2010; Benjamin Weinthal, “Dubai doesn't want ‘Mossad Agent’”, *The Jerusalem Post*, 13.06.2010.

⁶⁷⁵ Busse, op.cit., s. 60.

kaydederek yaşananların uluslararası gözlemciler tarafından soruşturulması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.⁶⁷⁶

Tel-Aviv'in, Filistin Bölgesi'ndeki yerleşim faaliyetlerini de daha açık bir şekilde eleştirmeye başlayan Merkel'in, bu meselenin barışın önündeki en büyük engellerden biri olduğunu ifade etmesi,⁶⁷⁷ sadece söylem düzeyinde kalmamıştır. Bu doğrultuda Almanya, BM Güvenlik Konseyi'nin, İsrail'in yerleşim inşasını kınayan Şubat 2011 tarihli bir karar tasarısında olumlu oy kullanırken,⁶⁷⁸ İngiltere ve Fransa ile ortak bir açıklama yayınlayarak: *"Yerleşimlerin uluslararası hukuka göre yasadışı olduğunu, iki devletli bir çözüme tehdit oluşturduğunu ve tüm yerleşim faaliyetlerinin derhal durdurulması gerektiği"* yönündeki görüşlerini kayda geçirmiştir.⁶⁷⁹ Oylamadan kısa süre sonra Netanyahu ve Merkel arasında vuku bulan bir telefon görüşmesinin açık kaynaklara yansıma şekli ise Almanya'nın oylamadaki tercihindan daha da dikkat çekicidir. Alman *Tagespiegel*'in, *Haaretz*'den aktardığına göre görüşmeyi talep eden Netanyahu'nun mevkidaşına, Almanya'nın oylamadaki tutumundan ötürü hayal kırıklığına uğradığını belirttiği, Merkel'in de: *"Bu ne cüret? Bizi hayal kırıklığına uğratan sizsiniz. Barışı ilerletmek için en ufak bir şey yapmadınız"* şeklinde yanıt verdiği öne sürülmüştür.⁶⁸⁰ İki lider arasındaki görüşme, Alman hükümet sözcüsü Stefan Seibert tarafından teyit edilmişse de Şansölyeye atfedilen ifadelerin *"kesinlikle onun üslubu olmadığı"* bildirilmiştir.⁶⁸¹

Liderler arasındaki görüş ayrılıklarının gittikçe daha fazla gün yüzüne çıkmaya başladığı bu dönemde, Berlin-Tel-Aviv hattındaki ilişkilere bir kez daha olumsuz etki eden bazı olaylar silsilesine şahit olunmuştur. Aslında bu olayların çıkış noktası Berlin'in -bir açıdan İsrail'i gözeten- "yapıcı" tutumuna karşılık, Tel-Aviv'in yerleşim faaliyetleri konusundaki ısrarıdır. Zira Eylül 2011 tarihinde Filistin Yönetimi, BM üyeliği için başvuruda bulunduğunda Almanya, *"tek taraflı adımların barış sürecini engelleyeceği"* argümanından yola çıkarak anılan devletin üyeliğine karşı çıkmış

⁶⁷⁶ Deutsche Welle, "Entsetzen nach israelischer Militäraktion", 31.05.2010.

⁶⁷⁷ Busse, op.cit., 60.

⁶⁷⁸ Bahse konu karar tasarısı ABD tarafından veto edilmiştir.

⁶⁷⁹ Ed Pilkington, "US vetoes UN condemnation of Israeli settlements", The Guardian, 19.02.2011.

⁶⁸⁰ Martin Gehlen ve Malte Lehming, "Merkel wütend auf Netanjahu - 'Nicht das Geringste für den Frieden getan'", Tagesspiegel, 26.02.2011.

⁶⁸¹ Süddeutsche Zeitung, "Rauer Ton im Siedlungstreit?", 25.02.2011.

ancak⁶⁸² Tel-Aviv yönetimi, Berlin'in gösterdiği hassasiyetin tam tersine Doğu Kudüs'te yeni yerleşim yerleri inşa etme kararı almıştır.⁶⁸³ Keza -muhalefetin karşı çıkmasına rağmen- Merkel yönetimi tarafından aynı yılın Kasım ayında Filistin'in BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) üyeliğine de karşı çıkılırken, Tel-Aviv'in, -diğer devletlerin onayıyla- Filistin'in UNESCO'ya üye olmasına misilleme olarak Doğu Kudüs ve Batı Şeria'daki yerleşim faaliyetlerini genişletme kararı alması, Berlin'de tepkilere yol açmıştır.⁶⁸⁴ Bunun sonucunda Almanya, 29 Kasım 2012 tarihinde BM Genel Kurulu'nda yapılan ve Filistin'in üye olmayan gözlemci devlet statüsünü kazandığı oylamada bu kez doğrudan “hayır” oyu vermeyerek çekimser kalmayı tercih etmiştir.⁶⁸⁵

2012'de iki devlet arasındaki gündemi meşgul eden bir başka gelişmenin başrolünde bu kez Mısır vardır. Kahire'nin, Almanya'dan iki adet “209” sınıfından denizaltı siparişi vermesi ve Mısır donanma komutanı Osama Ahmad el Gindi'nin satın alma işlemini teyit etmesi üzerine⁶⁸⁶ İsrail basınında, Mısır'a yapılacak denizaltı satışının Almanya ile ciddi anlaşmazlıklara yol açabileceği kaydedilmiştir.⁶⁸⁷ Keza Alman Bild Gazetesi de ismi açıklanmayan İsrailli bir diplomata atıfla Tel-Aviv'in, Mursi yönetimindeki yeni Mısır hükümetinin “*en son silah teknolojisiyle donatılmadan önce güvenilirliğini kanıtlamasını*” talep ettiğine yer vermiştir. Ancak Kahire'nin denizaltı siparişinin -basındaki menfi yansımasının aksine- siyasî elitler düzeyinde ciddi bir gerilime yol açtığı söylenemez. Berlin yönetimi, ilk etapta Mısır ile yapılan anlaşma hakkında sessiz kalsa da çok geçmeden: “*Alman hükümetinin İsrail'in güvenliğine yönelik taahhüdünde herhangi bir değişiklik söz konusu değildir*”⁶⁸⁸ şeklinde bir açıklama yaparken, Şansölye Merkel de Netanyahu'ya konu hakkında bilgi vermiş ve muhatabından olumsuz bir reaksiyon almamıştır. Araştırmacı gazeteci Otfried Nassauer, Netanyahu'nun tepkisizliğinin, Tel-Aviv'in aynı dönemde Alman hükümetiyle altıncı

⁶⁸² Deutsche Welle, “Deutschland gegen Alleingang der Palästinenser”, 16.09.2011.

⁶⁸³ Die Zeit, “Neuer Siedlungsplan verärgert Israels Verbündete”, 27.09.2011.

⁶⁸⁴ Busse, op.cit., s. 61.

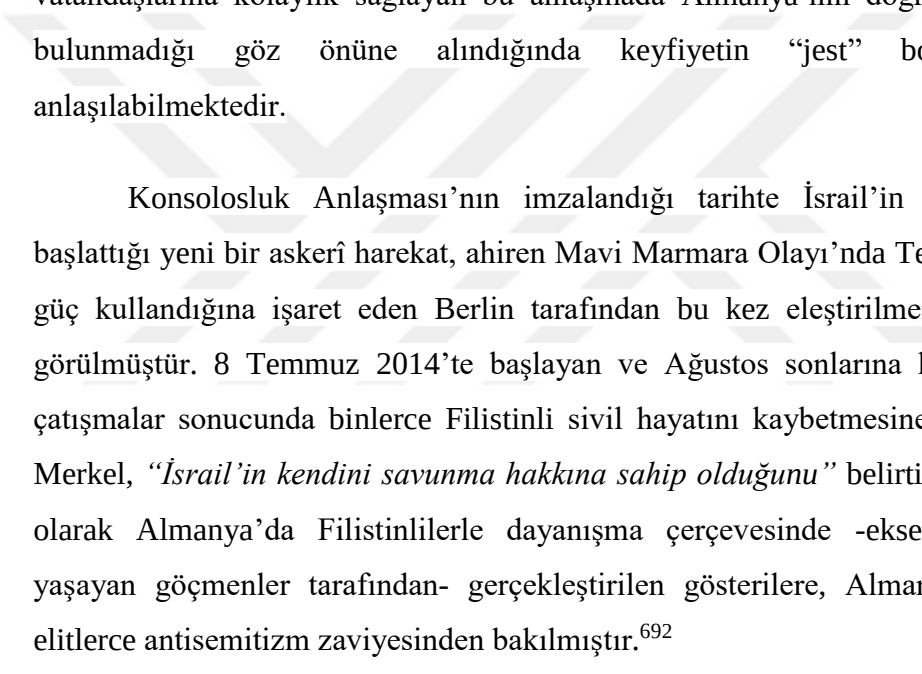
⁶⁸⁵ Lorena de Vita, “German-Israeli Ties in 2015 and 1965: The Difficult Special Relationship”, *International Affairs*, Vol: 91, No: 4, 2015, s. 836.

⁶⁸⁶ Steffen Hebestreit, “Deutsche U-Boote für Ägypten”, *Frankfurter Rundschau*, 03.09.2012.

⁶⁸⁷ Der Spiegel, “Spekulationen über U-Boot Deal mit Ägypten”, 02.09.2012.

⁶⁸⁸ Der Spiegel, “Berlin Silent on Report of U-Boat Sale to Egypt”, 03.09.2012.

“Dolphin” sınıfı denizaltının nasıl finanse edileceğine ilişkin müzakerelerde bulunmasıyla bağlantılı olabileceği ihtimalini dışlamamaktadır.⁶⁸⁹

Gerek İsrail gerek Mısır’ın bahse konu denizaltı siparişleri, ilerleyen yıllarda Berlin tarafından yerine getirilecek olup, 2013-2014 yılları arasında Merkel yönetimi, iyi niyet temelinde İsrail’e müzahir bir adım daha atacaktır. Bu adım, 2013’te müzakerelerine başlanan ve 2014’te onaylanan Konsolosluk Anlaşması’dır. Anılan Anlaşma ile Almanya’nın, İsrail’in diplomatik veya konsüler Temsilciliğinin bulunmadığı üçüncü ülkelere seyahat eden / bu ülkelerde ikameti bulunan vatandaşlarına konsolosluk hizmeti sağlaması hükme bağlanmıştır.⁶⁹⁰ İsrail vatandaşlarına kolaylık sağlayan bu anlaşmada Almanya’nın doğrudan bir çıkarının bulunmadığı göz önüne alındığında keyfiyetin “jest” boyutu daha net anlaşılabilir.

Konsolosluk Anlaşması’nın imzalandığı tarihte İsrail’in Gazze’ye yönelik başlattığı yeni bir askerî hareket, ahiren Mavi Marmara Olayı’nda Tel-Aviv’in orantısız güç kullandığına işaret eden Berlin tarafından bu kez eleştirilmemiş, aksine meşru görülmüştür. 8 Temmuz 2014’te başlayan ve Ağustos sonlarına kadar devam eden çatışmalar sonucunda binlerce Filistinli sivil hayatını kaybetmesine rağmen Şansölye Merkel, “İsrail’in kendini savunma hakkına sahip olduğunu” belirtirken,⁶⁹¹ eş zamanlı olarak Almanya’da Filistinlilerle dayanışma çerçevesinde -ekseriyetle bu ülkede yaşayan göçmenler tarafından- gerçekleştirilen gösterilere, Alman basını ve siyasi elitlerce antisemitizm zaviyesinden bakılmıştır.⁶⁹²

Bu arka plan çerçevesinde Almanya ve İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin kuruluşunun 50. yıldönümüne tekabül eden 2015 yılına nispeten sorunsuz bir atmosferde girilmiştir. Aynı yıl Bertelsmann Vakfı tarafından yayımlanan bir araştırmanın sonuçları ise karar alıcıların ikili etkileşimdeki tutumları ile kamuoyundaki

⁶⁸⁹ Otfried Nassauer, “U-Boote für Ägypten”, *Berliner Informationszentrum für Transatlantische Sicherheit*, 15.09.2012.

⁶⁹⁰ Michael Borgstede, “Berlin hilft Israel aus diplomatischer Klemme”, *Die Welt*, 15.02.2013; Der Spiegel, “Deutschland vertritt künftig israelische Bürger weltweit”, 21.02.2014.

⁶⁹¹ Philipp Woldin, Lisa Caspari ve Carolina Ambrosi, “Der deutsche Nahost-Konflikt”, *Die Zeit*, 21.07.2014.

⁶⁹² Christoph Sydrow, “Deutsche Behörden fürchten neue antijüdische Hetze”, *Der Spiegel*, 22.07.2014; Die Tageszeitung, “Reaktionen auf Gazakrieg ‘wie 1938’”, 22.07.2014.

algı arasındaki farkın bir keza daha gün yüzüne çıkması bakımından oldukça dikkat çekicidir. Araştırmada ankete katılan Almanların sadece % 19'u İsrail hükümeti hakkında olumlu düşüncelere sahip olduklarını dile getirirken (% 62' olumsuz), İsraillilerin Berlin yönetimine bakış açısının ise çok daha müspet olduğu ortaya çıkmıştır (% 63 olumlu - % 18 olumsuz). Almanya'nın İsrail'e karşı özel bir sorumluluğu olup olmadığı sorusuna Alman tarafından sadece % 40'lık bir kesim "evet" derken, İsrail tarafında bu oran % 73'tür. Berlin yönetimin İsrail-Filistin Sorunu'nda hangi tarafı desteklemesi gerektiğine ilişkin soruya ise Almanların % 15'i "İsrail'i"; % 42'si "her iki tarafı", % 5'i "Filistinlileri", % 32'si de "hiçbiri" yanıtını verirken, İsraillilerin aynı sıralamadaki yanıtlarının oranları şu şekildedir: % 69 (İsrail'i); % 20 (her iki tarafı); % 2 (Filistinlileri); % 6 (hiçbir tarafı).⁶⁹³

İkili ilişkilere yeniden siyasî elitler üzerinden bakıldığında Merkel-Netanyahu Dönemi'nde 2013-2016 yılları arasının görüş ayrılıklarının daha az gündeme geldiği bir evreyi kapsadığı görülmektedir. 2016 tarihindeki altıncı yıllık hükümet istişarelerinde iki lider müşterek amaçlara sahip olduklarını kaydederek dış politika ve güvenlik konularındaki süregelen işbirliğini, araştırma, bilim ve siber saldırılara karşı savunma gibi farklı alanlarda da derinleştirmeye çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Bu bağlamda Netanyahu, Berlin'in, Tel-Aviv'e müzahir pozisyonunu "Almanya'da iyi dostlar arasında bulunduğumuzu biliyoruz" ifadeleriyle överken, Şansölye Merkel de İran örneği üzerinden İsrail'in var olma hakkının kendileri açısından tartışmaya açık olmadığını vurgulamış ve Tahran'ın, Tel-Aviv'i yok sayan tutumundan vazgeçmediği müddetçe bu devletle ilişkilerini normalleştirmeyeceklerinin bir kez daha altını çizmiştir.⁶⁹⁴

Ne var ki mutedil söylemlerin yerini tekrar bazı krizli anlara bırakması uzun sürmemiştir. Berlin-Tel-Aviv hattını menfi yönde etkileyen gelişmelerin kaynağı yine İsrail'in yerleşim politikasıdır. Knesset'in, Şubat 2017'de, Batı Şeria'da ahiren yasadışı inşa edilen yerleşimleri geriye dönük olarak yasallaştırma kararı tepkilere yol açmıştır. Berlin'den yapılan açıklamada anılan kararın: "İsrail ile derin bir dayanışma içinde olan Almanya'daki pek çok kişiyi hayal kırıklığına uğrattığı" ve "İsrail hükümetinin iki

⁶⁹³ Steffen Hagermann ve Roby Nathanson, *Deutschland und Israel heute: Verbindende Vergangenheit, trennende Gegenwart?*, Bertelsmann Stiftung, 2015, s. 37, 42, 48.

⁶⁹⁴ Die Zeit, "Merkel und Netanjahu betonen freundschaftliche Beziehungen", 16.02.2016.

devletli çözüme olan bağlılığına duyulan güveni kalıcı şekilde sarstığı” belirtilmiştir.⁶⁹⁵ Bu gelişme üzerine 2009’da olduğu gibi 2017 yılının Mayıs ayı için öngörülen müteakip hükümet istişarelerinin Almanya tarafından ertelenmesi, -resmî olarak program yoğunluğu öne sürülse de- birçok kişi tarafından Merkel’in Netanyahu’ya örtülü bir tepkisi şeklinde yorumlanmıştır.⁶⁹⁶

İsrail’in yerleşim faaliyetleri konusunda Berlin ile yaşadığı uyuşmazlığa ilaveten Almanya’nın yeni Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel’in Nisan ayının sonlarına doğru Tel-Aviv’e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Netanyahu’nun, Alman Bakanın, hükümetin Filistinlilere yönelik politikalarını eleştiren *“Breaking the Silence”* ve *“B’Tselem”* isimli sivil toplum örgütü temsilcileriyle bir araya gelmesini gerekçe göstererek iptal etmesi, diplomatik bir krize yol açmıştır.⁶⁹⁷ Netanyahu bahse konu hamlesine ilişkin: *“Almanya ile ilişkilerinin her zaman güçlü ve önemli olacağını”* ancak *“İsrail askerlerine iftira atan ve onları savaş suçlusu olarak yargılatmaya çalışan kuruluşlarla temas eden diplomatlarla görüşmeyeceğini”*⁶⁹⁸ ifade ederken, Berlin kanadında hükümet sözcüsü Stefan Seibert: *“Demokrasilerde yabancı ziyaretçilerin, eleştirel düşünceye sahip sivil toplum kuruluşları temsilcileriyle sorunsuz bir şekilde konuşabilmelerinin mümkün olması gerektiğini”*⁶⁹⁹ kaydetmiştir. Krizin ana aktörlerinden Bakan Gabriel de *“demokratlar arasında kimse ultimatom vermemelidir”* diyerek İsrail Başbakanı’nı eleştirmiştir.⁷⁰⁰ Keza Almanya’nın yeni Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier de mezkûr krizden birkaç hafta sonra İsrail’e gerçekleştirdiği ziyarette Netanyahu’nun tutumunu yererek kendi Bakanı’nı desteklemiştir.⁷⁰¹

İsrail ile krizli zamanlarda “sert” açıklamaları daha ziyade başkalarına bırakan ve polemikten mümkün olduğunca kaçınmaya çalışan Merkel, Bakan Gabriel’e destek çıkmışsa da bir önceki paragrafta değinmiş olduğumuz üzere sözcüsü Seibert üzerinden yaptığı açıklama dışında konuya fazla müdâhil olmamıştır. 2017’nin Aralık ayında, Trump yönetimindeki ABD’nin Kudüs’ü resmen İsrail’in başkenti olarak tanınması

⁶⁹⁵ Kersten Knipp, “Israel, der Siedlungsbau und die Verfassung”, *Deutsche Welle*, 07.02.2017.

⁶⁹⁶ Die Zeit, “Merkel sagt Gespräche mit Netanjahu ab”, 13.02.2017.

⁶⁹⁷ Deutsche Welle, “Gabriel defends ‘anti-Israel NGO’ meetings”, 05.05.2017.

⁶⁹⁸ Madeline Chambers ve Jeffrey Heller, “Netanyahu snubs German minister over plan to meet rights groups”, *Reuters*, 25.04.2017.

⁶⁹⁹ Chase Winter, “Netanyahu accuses Gabriel of ‘tactlessness’”, *Deutsche Welle*, 28.04.2017.

⁷⁰⁰ Der Spiegel, “Gabriel legt mit Kritik an Netanyahu nach”, 05.05.2017.

⁷⁰¹ Deutsche Welle, “Steinmeier kritisiert Netanjahus Absage an Gabriel”, 07.05.2017.

kararında yeniden Seibert tarafından hükümet adına yapılan açıklamada: “Kudüs’ün statüsünün iki devletli bir çözüm çerçevesinde müzakere edilmesi gerektiğinden” hareketle bahse konu kararın Almanya tarafından desteklenmediği ifade edilmiştir.⁷⁰²

ABD’nin tek taraflı girişiminden sonra 2018 yılında, İran ve -Almanya’nın da içinde bulunduğu- P5+1⁷⁰³ ülkeleri arasında 2015’te imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı’ndan⁷⁰⁴ çekilmesi, Tel-Aviv’de memnuniyetle karşılanırken, Berlin sathında ise olumsuz değerlendirilmiştir. Washington yönetiminin anlaşmadan çekildiğini bildirmesinden bir ay sonra (Haziran 2018) Berlin’i ziyaret eden Netanyahu, Almanya’nın da İran’a karşı daha sert bir pozisyon belirlemesini talep etmişse de başarılı olamamış ve Şansölye Merkel, Avrupalı diğer ortaklarıyla birlikte anlaşmanın “kurtarılması” için çaba sarfedeceklerini vurgulamıştır.⁷⁰⁵

2019-2021 tarihleri arasında -ikili ilişkilerde kaydadeğer bir sorun yaşanmasa da- Merkel ve Netanyahu arasındaki temaslar, mutad telefon görüşmeleri şeklinde en aza indirgenmiş ve bu dönemde karşılıklı ziyaretlerde bulunulmamıştır. En son Ekim 2018’de yapılan yıllık hükümet istişarelerine 2019’dan itibaren ara verilmiş ve 2021’e dek müteakip bir istişare toplantısı düzenlenmemiştir.⁷⁰⁶ Netanyahu’nun Haziran 2021’de Başbakanlık koltuğunu Naftali Bennett’e devretmesinin ardından aynı yılın Eylül ayında görevini bırakacağını açıklayan Merkel, Ekim 2021’de bu ülkeye - Şansölye olarak son kez- bir veda ziyareti gerçekleştirmiştir. Gerek ziyaret öncesinde gerek ziyaret sonrasında İsrail kamuoyu ve basınının büyük ilgisine mazhar olan Alman lider hakkında “gerçek bir dost”⁷⁰⁷ yorumları yapılmış olup, ahiren Başbakanlık

⁷⁰² Die Welt, “Merkel - ‘Die Bundesregierung unterstützt diese Haltung nicht’”, 06.12.2017.

⁷⁰³ ABD, Rusya, Çin, Fransa, Birleşik Krallık ve Almanya’da oluşmaktadır.

⁷⁰⁴ Literatürde “nükleer anlaşma” olarak da bilinmektedir.

⁷⁰⁵ Christian Böhme, “Israel Premier bei Merkel - Netanjahu kann Merkel nicht überzeugen”, Tagesspiegel, 04.06.2018.

⁷⁰⁶ Almanya ile İsrail arasındaki hükümet istişarelerinin yer ve tarihleri şöyledir:

1) Kudüs (Mart 2008), 2) Berlin (Ocak 2010), 3) Kudüs (Ocak 2011), 4) Berlin (Aralık 2012), 5) Kudüs (Şubat 2014), 6) Berlin (Şubat 2016), 7) Kudüs (Ekim 2018). Deutsch-israelische Regierungskonsultationen, Botschaft des Staates Israel in Berlin, www.embassies.gov.il/berlin, [E.t: 1 Şubat 2023].

⁷⁰⁷ Jotam Confino, “Merkel’s Israel Legacy: A True Friend - Despite the Fights With Netanyahu”, Haaretz, 29.08.2021; Haaretz, “Angela Merkel - a True Leader and Friend of Israel”, 24.09.2021.

koltuğunda oturan ve 12 yıl boyunca kesintisiz mesai yaptığı mevkidaşı Netanyahu ile ilişkisi ise “*zor bir dostluk*” olarak tasvir edilmiştir.⁷⁰⁸

Son tahlilde Filistin Sorunu, İran konusu ve yerleşim politikaları hakkında mevkidaşı Netanyahu ile ciddi görüş farklılıkları bulunmasına karşın Almanya-İsrail ilişkilerinin derinleşmesinde önemli katkıları bulunan Merkel’in, aynı zamanda İsrail siyasî eliti ve kamuoyu nezdinde olumlu bir imaj bırakabilmesi, her şeyden önce söylem ve eylemlerinin tutarlı olmasıyla bağlantılıdır. 2008 yılında Knesset’teki konuşmasında İsrail’in güvenliğinin kendi ülkesinin bekaasının bir parçası olduğunu kaydeden Şansölyenin, pratikte de çoğu kez -BM’deki oylamalarda ekseriyetle İsrail’in gözetilmesi ya da 2008 ve 2014’teki Gazze savaşlarında açıkça Tel-Aviv’den yana pozisyon belirlenmesinde görüldüğü gibi- söylemiyle tutarlı bir şekilde hareket etmesi, Alman liderin İsrail’deki saygınlığını artırmıştır. Tüm bunlara ilaveten, Schmidt ve Kohl örnekleri ile kıyaslandığında Merkel’in Tel-Aviv’e yönelik söyleminin ve kullandığı dilin çok daha özenli olması, ikili ilişkilerde -liderler düzeyindeki tüm “görüş ayrılıklarına rağmen”- derinleşmenin devam etmesine olanak sağlamıştır.

⁷⁰⁸ Tania Kramer, “Merkel will leave a mixed - but enduring - legacy in Israel”, *Deutsche Welle*, 10.09.2021.

SONUÇ

Almanya ile İsrail arasındaki ilişkiler, diplomasi tarihinde *sui generis* bir konuma sahiptir. Zira tarihte hiçbir zaman iki devlet arasındaki ilişkiler “*tarihsel sorumluluk*” gibi bir olgu üzerinden gelişmemiştir. Daha geniş bir biçimde ifade edersek, soykırım mirasına rağmen kısa sürede gayri resmî şekilde başlatılan, Tazminat Sorunu’nun çözümünü takiben siyasî, askerî ve ekonomik boyutu başta olmak üzere pek çok alanda derinleşerek günümüzde “özel” sıfatıyla tanımlanan ilişkilerin doğuşu, tarihsel yükün nispeten hafifletilebilmesi sayesinde. Bu çerçevede ilk adım, tarafların 10 Eylül 1952’de imzaladıkları Lüksemburg Anlaşması’dır. Bahse konu anlaşma ile Almanya’nın İsrail’e 3 milyar Alman Markı değerinde ürün tesliminde bulunması hükme bağlanmış, ayrıca dünya Yahudilerini temsil eden “*Almanya’ya Karşı Maddî Talepler Konferansı*” isimli çatı kuruluşuna da 450 milyon Alman Markının ödenmesi kararlaştırılmıştır. Toplamda 3 milyar 450 milyon Alman Markını kapsayan bu meblağ günümüzde 8,5 milyar Avro gibi bir bedele tekabül etmektedir.

Tazminat Sorunu’nun akabinde Almanya-İsrail ilişkilerinin en önemli dönüm noktalarından bir diğeri, diplomatik ilişkilerin 12 Mayıs 1965’te kurulabilmiş olmasıdır. Esasında diplomatik ilişkiler, Tazminat Sorunu’nun çözüme kavuşturulmasından sonra İsrail’in daha çok arzuladığı, Almanya’nın ise Doğu Almanya’nın varlığından kaynaklı bazı çekincelerinden ötürü mümkün mertebe ötelemeye çalıştığı bir mesele olagelmıştır. Almanya’nın bu tutumunun en temel nedeni, 1955’te yürürlüğe soktuğu Hallstein Doktrini’dir. Mezkûr uygulama, Doğu Almanya’yı uluslararası arenada izole etmeyi amaçlayan ve bu devleti tanıma yoluna giden diğer aktörlerle diplomatik ilişkilerin kesilmesine kadar varan bir yaptırımlar paketini içermektedir. Doktrinin İsrail’le bağlantısı, Almanya’nın bu devletle diplomatik ilişkiler kurması hâlinde, Arap dünyasının tepki olarak öteki Almanya’yı tanıma yoluna gitme olasılığıdır. Bu ihtimal, o dönem itibarıyla Alman siyasî eliti tarafından göze alınamamıştır.

Diplomatik ilişkilerin kurulmasının Bonn yönetimi tarafından sürekli olarak ötelenmesi karşısında Tel-Aviv’de meydana tepkiler basit bir formül ile yatıştırılabilmektedir. Bu formül İsrail’le yapılan kapsamlı silah ticaretidir. Almanya söz konusu dönemde İsrail’den Uzi marka silah ve ünifomalar satın alırken, aynı zamanda çoğu kez bilabedel olarak bu devlete askerî teçhizat sevk etmiştir. Silah ticaretinin ve

bilabedel iletilen askerî teçhizatın beraberinde getirdiği avantaj doğal olarak Tel-Aviv'in diplomatik ilişkilerin ötelenmesini daha fazla sorunsallaştırmamasını sağlamıştır.

Çalışmamızda ayrıntılı şekilde irdelendiği üzere diplomatik ilişkilerin tesisi esasında beklenmedik ve spontane bir şekilde gelişmiştir. Zira iki devlet arasındaki silah ticaretinin 1964'te ortaya çıkmasıyla Arap dünyasının büyük tepkisini çeken Almanya, bölgede izlediği ikircikli politikayı daha fazla devam ettiremeyeceğini anlayarak, Tel-Aviv ile ilişkilerini artık resmîleştirme yoluna gitmiştir. Bu adım, 10 Arap devletinin Almanya ilişkilerini kesmesine neden olsa da bu devletlerden hiç biri Doğu Almanya'yı tanıma yoluna gitmemiş ve Almanya-İsrail ilişkilerinin en önemli aşamalarından biri bu şekilde tamamlanmıştır.

Diplomatik ilişkilerin tesisinden sonra 1967'de patlak veren üçüncü Arap-İsrail Savaşı sırasında Alman siyasî eliti söylem düzeyinde tarafsız bir tutum benimserken, pratikte Tel-Aviv lehine bir çizgide yer almıştır. 1969-1977 tarihleri arasında Bonn hükümeti, "*denge*" ve "*normalleşme*" gibi söylemler üzerinden Tel-Aviv ile temaslarında yeni bir formülasyona gitmeye çalışmışsa da bu durum karşı tarafta Alman siyasî elitinin İsrail'in haiz olduğu ayrıcalıkları sonlandırmaya çalıştığı gibi bir algıya sebebiyet vermiştir. Ancak 1973'te İsrail'in giriştiği savaşta, Bonn'un bir kez daha sunmuş olduğu örtülü destek, ilişkilerin olumlu niteliğinin devam etmesini sağlamıştır.

Lakin 1973 Savaşı'nın akabinde gerek Almanya'nın Arap dünyasıyla ilişkileri, gerek Filistin Sorunu, Bonn ile Tel-Aviv hattında gittikçe daha fazla gündeme gelmeye başlamış ve Alman karar alıcıların Arap tarafına müzahir bazı adımlarıyla ilişkilerde yeniden sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Alman tarafının Filistin Sorunu'nda yer yer Arap tezleriyle örtüşmesi, esasında mensubu olduğu Avrupa Toplulukları'nın politikasının doğrudan bir uzantısı olsa da bu dönemde yaşanan petrol krizi ve öteki Almanya ile birleşme idealinin de Bonn'un tutumunda etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bahse konu sorunlar ise bilhassa Menahim Begin ve Helmut Schmidt iktidarlarında en yoğun aşamasına geçmiştir. Bu bağlamda Schmit-Begin ihtilafı, iki devlet arasında bizzat liderler düzeyinde seyreden ilk ve tek ciddi kriz olma özelliğini taşımaktadır.

1982-1991 arasını kapsayan evrenin ilk etabında Begin ve Schmidt iktidarlarının ikili ilişkilerde yol açtığı ağır hasarın hemen giderilememesinde yeni Şansöyle Helmut Kohl'un takip ettiği mazi siyasetinin etkili olduğu görülmektedir. Zira Kohl'un tahayyülünde savaş sonrası jenerasyon “*geç doğmanın lütfuna*” sahiptir. Geç doğmanın lütfu, tarihsel sorumluluğun mevcut yeni jenerasyon için tabiatıyla ilk jenerasyondaki gibi tüm canlılığıyla geçerli olamayacağına dair bir argümanı ifade etmektedir. Fakat Kohl'un mazi siyaseti ile soykırım geçmişi arasında ters bir kolerasyon kuran Tel-Aviv'in tepkisi müspet bir yönde olmamıştır. Keza iki Almanya'nın birleşme arifesinde, Tel-Aviv tarafında birleşme karşıtı söylemlerin mevcudiyeti; birleşmenin ardından da Kuveyt Krizi sırasında İsrail'in Irak'tan fırlatılan füzelerin hedefi hâline gelmesinde Alman şirketlerinin payının bulunduğu ortaya çıkması, ilişkilerde açılması beklenen yeni sayfanın gecikmesine yol açmıştır.

1991-2021 arasını kapsayan dönem ise Berlin ile Tel-Aviv hattındaki sorunların büyük ölçüde dizginlendiği ve büyük bir krizin yaşanmadan yeniden aşamalı bir derinleşmeye gidildiği bir süreci kapsamaktadır. Bu çerçevede ilk adım, 1992'de İzak Rabin'in iktidara gelmesini takiben Tel-Aviv'in bilhassa Orta Doğu Barış Süreci'ne ilişkin inisiyatifiyle atılmış ve Rabin önderliğindeki yeni hükümetin angajmanı, Berlin tarafından takdirle karşılandığı gibi Filistin Sorunu ilk kez Almanya ile İsrail arasında mayınlı bir alan olmaktan çıkmıştır. Netanyahu'nun birinci iktidarında ilişkilerdeki ivmede bazı duraksamalar yaşansa da 1998'den itibaren işbirliğindeki derinleşme süreci devam etmiştir. Ancak geçmişte izlenen yöntemlerin aksine bu derinleşme, Almanya-İsrail ilişkilerinde alışlagelmiş gizli yöntemlerin ötesinde çoğu kez kamuoyuna da yansıtacak şekilde gelişmiştir. İlişkilerin yeni “normali”ni ihtiva eden bu husus, Merkel'in iktidar döneminde de büyük ölçüde muhafaza edilmiştir.

Yukarıda genel ve soyut olarak, çalışmamızda ise detaylıca aktardığımız olay örgüsü bağlamında tezimizde ulaştığımız en temel sonuç, soykırım gibi bir travmanın ardından iki devlet arasındaki etkileşimi mümkün kılan ve ilerleyen aşamalarda temasların çok katmanlı bir işbirliğine evrilerek derinleşmesini sağlayan faktörün gerek Almanya'nın gerek İsrail'in kuruluşlarından itibaren ürettikleri kimlik tanımlamaları ve bu kimlik tanımlamalarına uygun olarak belirledikleri ulusal çıkarlarıyla ilintili olduğudur. Her şeyden önce her iki devletin kuruluşunu takip eden süreçte ürettikleri

çıkarlar benzeşmektedir. Bu çıkarlar da özünde devletin varlığının muhafaza edilmesi ve meşrulaştırılmasıdır.

Tespitimizi öncelikle İsrail özelinde temellendirecek olursak, devletin kimliğini şekillendiren soykırım geçmişi, siyonizm ve Yahudilik olgularının, devletin varoluşunun ne pahasına olursa olsun korunması yönünde bir çıkar saptamasında bulunma zaruriyeti doğurduğu gerçeği, bu devletin giriştiği savaşlar da dikkate alındığında izahtan varestedir. Daha açık bir ifadeyle belirtirsek, İsrail'in kimlik tanımlamasından türetilen çıkar kodlaması, gerektiğinde en uç yöntemlere başvurulması suretiyle devletin öz varlığının korunması ve temellerinin sağlamlaştırılması şeklinde tezekkür etmiş ve bahse konu çıkarlar, *“faillerin ülkesi”* Almanya ile ilişkilerin kurulmasını zorunlu kılmıştır.

Bu noktada İsrail'in kimlik bileşenlerinden birini teşkil eden soykırım geçmişinin, Almanya ile ilişkiler özelinde iki açıdan dikkat çekici olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Birincisi, mezkûr geçmişin, devletin kuruluşunu takip eden dönemden 1960'lara kadar kadar geçirdiği *“suskunluk”* evresiyle ilgilidir. Siyasî elitlerce *“normal bir devlet”* ve *“normal bir toplum”* inşa etmek amacıyla *“kurbanlardan”* ziyade *“kahramanların”* ön plana çıkarılmaya çalışılması ve soykırım geçmişinin bahsettiğimiz tarihe kadar işlenmemesi, kamuoyunda Almanya tabusunun had safhada bulunduğu bu dönemde karar alıcıların Tazminat Sorunu'na yönelik müzakereleri başlatmak için gerçekleştirdikleri ön görüşmeleri büyük bir gizlilik içinde yürütmeye mecbur bırakmıştır. Soykırım geçmişini iç politikada araçsallaştırmayan Tel-Aviv yönetimi, diğer taraftan bu tutumunun aksine Almanlarla temaslarında maziye söylem olarak kullanmaktan kaçınmamıştır.

Soykırım geçmişiyle ilgili dikkat çeken bir diğer nokta ise bu olgunun, 1960'ların başlarından itibaren toplum tarafından artık açık bir şekilde ele alınmaya başlanması ve *“kahramanların”* dışında *“kurbanlara”* da odaklanılmasıyla *“suskunluk”* evresinin sona ermesidir. Mazinin konuşulmasının tabu olmaktan çıkması, Tazminat Sorunu'nun ardından muhtelif vesilelerle İsrail'e müzahir adımlar atan Almanya ile yürütülen gayri resmî ilişkileri ve bilahare karşılıklı temasların diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla resmîyete dökülmesinin izahını kolaylaştırıcı bir işlev görmüştür.

Soykırım geçmişinin ele alınış şeklinde görülen dönemsel farklılıklara ilaveten İsrail tarafında Almanya ile ilişkileri mümkün kılan bir diğer faktör, devletin Yahudi kimliğiyle ilintilidir. Yönetici elitin tahayyülünde dünyadaki tüm Yahudilerin “*yegane*” devleti olan İsrail, bu yönüyle Yahudiler için “*zor zamanlarda sığınılacak tek liman*” olma özelliğini taşımaktadır. Devletin kıymet-i harbiyesinde çarpan etkisi yaratan bu bakış açısında Tel-Aviv’in çıkarları her şeyden önce gelmektedir ve spesifik bir Yahudi grubuyla çıkar farklılığı belirlediğinde önde gelimde “*önce İsrail*” vardır. Bu arka plan, Tel-Aviv’in Almanya ile ilişkileri özelinde gerek içeride gerek diasporada meydana gelebilecek tüm tepkileri dizginleme imkânını sağlamakta olup, siyasî, askerî ve ekonomik alanda kimi zaman bilabedel kimi zaman da cüzi bir fiyat karşılığında adeta bir antrepo işlevi gören Almanya ile ilişkilerine meşruiyet kazandırmaktadır.

Yahudiliğin devlet kimliğine etkisinin yanı sıra Almanya-İsrail ilişkilerinin niteliğini belirleyen unsurlar arasında siyonizmin farklı türevlerinin iktidar denklemindeki mahiyetleri de bazı ipuçları sunmaktadır. Tel-Aviv’deki güç konstelasyonu, özünde “*İşçi Siyonizmi*” ile “*Revizyonist Siyonizm*” geleneğinden gelen aktör ve kurumların rekabetinden kaynaklı bir devinimden müteşekkildir. Devletin kuruluş yıllarında iki akım arasındaki temel fark, coğrafi, ekonomik ve -bir noktaya kadar- sosyo-kültürel meselelerde kendini göstermiştir. Günümüzdeki ayrışma ise daha ziyade Filistin ve Orta Doğu Barış Süreci’ne bakış açısındaki ayırmadan kaynaklanmakta olup, İşçi Siyonizminin takipçilerinin, aralarındaki nüanslara rağmen bu iki konuda nispeten daha ılımlı bir çizgide bulundukları; Revizyonist Siyonizmin temsilcilerinin de rakiplerinin aksine uzlaşya daha az meyilli bir tutum benimsedikleri görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızda elde edilen bulgu, İşçi Siyonizm geleneğinden gelenlerin iktidar dönemlerinde (Ben-Gurion, Peres ve Rabin) Almanya ile ilişkilerin ekseriyetle ileriye dönük ve olumlu bir nitelik kazandığı, Revizyonist Siyonizm’in temsilcilerinin yönetimi devraldıkları evrelerde (Begin, Şamir ve Netanyahu) ise ikili ilişkilerdeki dinamizmin azaldığıdır.

Yine de hangi ideolojik arka plana sahip olursa olsun bugüne kadar yönetime geçen her İsrailli Başbakan Almanya’yı vazgeçilemeyecek derecede önemli bir aktör olarak telakki etmiştir. Silsilenin tek istisnasını teşkil eden ve muhalefet yıllarında Almanlarla girişilen her türlü temasa karşı çıkan Mehanim Begin dâhi iktidarının erken

aşamalarında Almanya ilişkileri pragmatik bir zaviyeden değerlendirmeye çalışmış ancak uzun vadede bunu devam ettirmeyi başaramamıştır. Tel-Aviv siyasî elitinin Almanya'ya attığı önem ile Berlin'deki karar alıcıların İsrail'in güvenliği söz konusu olduğunda sundukları koşulsuz destek arasındaki illiyet bağı ise açıktır. Bahse konu destek, Şansölye Merkel'in "*İsrail'in güvenliğinin Almanya'nın bekaasının bir parçası olduğu*" söylemine benzer şekilde Almanya'yı da İsrail'in bekasının önemli bir parçası hâline getirmektedir. Ancak Almanya'nın koşulsuz desteğinin, İsrail'in varoluşsal bir tehditle karşı karşıya kalması durumunda geçerli olduğunu, buna karşılık doğrudan bir tehdit algısının bulunmadığı durumlarda Alman yönetiminin Tel-Aviv'in beklentileri dışında adımlar atabildiğini vurgulamamız gerekir.

Lakin "*eşsiz*", "*özel*", "*tarihsel sorumluluk*" gibi söylemlerle bezenen Almanya-İsrail ilişkilerinde, Berlin'in muhtelif konularda farklılık arz eden görüşlerini dile getirebilmesi / pratiğe dökebilmesi her zaman kolay olmamıştır. Özellikle Tazminat Sorunu ile başlatılan gayri resmî ilişkilerden 1970'lere kadar uzanan süreçte daha belirgin olan bu durum, soykırım geçmişine ilaveten Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurguladığı kimlik tanımlamasını diğer aktörler nezdinde kabul ettirme çabasıyla birlikte ele alınmalıdır. Zira çalışmamızda bahsedildiği üzere kimlik konusu tek taraflı işleyen bir süreç değildir. Dolayısıyla militarist geleneğini artık terk ettiğini; "*sivil bir güç*" olarak "*çok taraflılık*" ilkesine sadık kalacağını öne süren Alman siyasî eliti için İsrail ile sağlanabilecek bir "*normalleşme*", Almanya'nın "*normalleşmesi*" ile eşdeğer görülmüş ve Tel-Aviv ile başlatılan temaslar, "*yeni Almanya*" söyleminin meşrulaştırılmasında araçsallaştırılmıştır. Müttefiklerin ya da başka bir aktörün herhangi bir baskısı olmamasına rağmen Tazminat Sorunu'nda Tel-Aviv siyasî eliti ve Yahudi diasporasının temsilcileri ile uzlaşmaya varılmasını, Tazminat Sorunu'nun çözüme kavuşturulmasından sonra da bu devlete ilave askerî ve ekonomik yardımlarda bulunulmasını bu açıdan değerlendirmek mümkündür.

İsrail ile ilişkilerin müspet yönde geliştirilmesi, Almanya'nın imajı açısından daima öncelikli olurken, iktidarda bulunan her Şansölye -eğilim dereceleri farklılık arz etse de- "*tarihsel sorumluluğu*" kabul ederek bu devlete ayrı bir önem atfetmiştir. "*Tarihsel sorumluluk*" söylemi gibi her iki tarafın da üzerinde mutabık kaldıkları bir diğer söylem, ikili ilişkilerin "*özel*" olduğudur. Her iki söylemin de soykırımdan

kaynaklı tarihsel arka planın dışında pragmatik bir boyutu vardır. Bu boyut, Almanya'nın İsrail'e "ihtiyaç duyduğu" desteği sağlayabilmek için kendi yasalarından dâhi yeri geldiğinde taviz verebilmesidir. Ancak bu iki söylem üzerinde varılan mutabakata karşılık "*normalleşme*" konusunda iki devletin karar alıcıları arasında uzun bir süre görüş farklılıkları bulunmuştur. İsrail tarafının, Almanya nezdindeki ayrıcalıklı statüsünün muhafazasını teminen kabul etmediği "*normalleşme*", Alman tarafınca bilhassa 1960'ların sonlarından itibaren daha fazla gündeme getirilmeye çalışılmış, lakin Tel-Aviv'in direnci karşısında bilahare "*özel karaktere sahip normal ilişkiler*" şeklinde modifiye edilmiştir. Günümüz Almanya-İsrail ilişkilerin mahiyetini tasvir etmek için de mezkûr betimlemeye başvurulması yanlış olmayacaktır.

İlişkilerin "*özel*" karakteriyle doğrudan bağlantılı olarak çalışmamızda elde edilen bir başka bulgu, daha önce de değinildiği üzere Almanya-İsrail ilişkilerinin esasında bir siyasî elitler projesi olduğudur. Bir diğer ifadeyle iki devlet arasındaki etkileşim tamamen karar alıcıların inisiyatifindedir ve kamuoyunun ikili ilişkilere yön verme konusunda herhangi etkisi bulunmaması ilişkilerin *modus operandi*'sidir. Tarihsel sürece bakıldığında İsrail devletinin ilk Başbakanı David Ben-Gurion'un kendi ülkesindeki tüm protesto ve çatışmalara rağmen 1952 yılında Almanya ile Tazminat Sorunu'nu müzâkere etmeyi kabul etmesi bu argümanımızı destekleyici örneklerden sadece bir tanesidir.

Keza Almanya'da muhtelif yıllarda yapılan kamuoyu araştırmalarında İsrail'e yönelik bakışın vatandaşlar nazarında kimi zaman oldukça olumsuz olabilmesine rağmen karar alıcıların İsrail'i destekleyen söylemlerinde bir devamlılığın bulunması, ikili temasların bu niteliğine dair somut bir veri sunmaktadır. Dolayısıyla iki devlet arasındaki etkileşim, siyaset üstü bir niteliğe sahip olup, temelde iç politikadan bağımsız bir şekilde yürütülmektedir. Esasında bu hususla da doğrudan bağlantılı olarak ikili ilişkilerde bir süreklilik ve derinleşmenin mevcudiyetinden bahsedebiliriz. Yaklaşım farklılıkları gözardı edilememekle birlikte hem Almanya'da hem İsrail'de her iktidar - Schmidt / Begin istisnası dışında- kurucu liderler olan Adenauer ve Ben-Gurion döneminde başlatılan çizgiden bir sapma eğilimi göstermemiştir. Bu bağlamda siyasî, askerî ve ekonomik alandaki süreklilik, kümülatif birikimiyle derinleşmeyi beraberinde getirmiştir.

Son tahlilde iki devlet arasındaki ilişkilerde İsrail, hem genel (tarihî, siyasî, askerî, ekonomik) hem de spesifik (AB, Filistin Sorunu, Orta Doğu'daki diğer aktörlerle ilişkiler ve İran faktörü) parametrelerden hareketle Almanya nezdindeki *primus inter pares* konumunu büyük ölçüde muhafaza etmeye devam etmektedir. Etkileşimin bilançosunu özetlediğimizde hâlihazırda Tel-Aviv'in Berlin'e atfettiği önemin, Berlin'in Tel-Aviv'e atfettiği önemden daha fazla olduğu öne sürebilir. Daha genel bir değerlendirme ile Almanya-İsrail ilişkilerini, soykırımın tarihî mirası ile siyasî, askerî ve ekonomik çıkarlar tarafından şekillendirilen bir işbirliği ve krizler alışımı olarak karakterize etmek mümkündür. Zira ikili ilişkiler sorunlardan muaf olmasa da “özel” niteliğinde bir süreklilik söz konusudur ve gerek Almanya gerek İsrail, kimlik tanımlamalarında radikal bir değişime gitmedikleri müddetçe iki devlet arasındaki etkileşimin söz konusu niteliğinde bir sapma yaşanması mümkün gözükmemektedir.

EK 1: Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışışleri Bakanları (Almanya)

Cumhurbaşkanları:

1. Theodor Heuss (1949-1959)
2. Heinrich Lübke (1959-1969)
3. Gustav Heinemann (1969-1974)
4. Walter Scheel (1974-1979)
5. Karl Carstens (1979-1984)
6. Richard von Weizsäcker (1984-1994)
7. Roman Herzog (1994-1999)
8. Johannes Rau (1999-2004)
9. Horst Köhler (2004-2010)
10. Christian Wulff (2010-2012)
11. Joachim Gauck (2012-2017)
12. Frank-Walter Steinmeier (2017-günümüz)

Başbakanlar:

1. Konrad Adenauer (1949-1963)
2. Ludwig Erhard (1963-1966)
3. Kurt Georg Kiesinger (1966-1969)
4. Willy Brandt (1969-1974)
5. Helmut Schmidt (1974-1982)
6. Helmut Kohl (1982-1998)
7. Gerhard Schröder (1998-2005)
8. Angela Merkel (2005-2021)
9. Olaf Scholz (2021-günümüz)

Dışışleri Bakanları:

1. Konrad Adenauer (1951-1955)
2. Heinrich von Brentano (1955-1961)
3. Gerhard Schröder (1961-1966)
4. Willy Brandt (1966-1969)
5. Walter Scheel (1969-1974)
6. Hans-Dietrich Genscher (1974-1982)
7. Helmut Schmidt (1982)
8. Hans-Dietrich Genscher (1982-1992)
9. Klaus Kinkel (1992-1998)
10. Joschka Fischer (1998-2005)
11. Frank-Walter Steinmeier (2005-2009)
12. Guido Westerwelle (2009-2013)
13. Frank-Walter Steinmeier (2013-2017)
14. Sigmar Gabriel (2017-2018)
15. Heiko Maas (2018-2021)
16. Annalena Baerbock (2021-günümüz)

EK 2: Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışışleri Bakanları (İsrail)

Cumhurbaşkanları:

1. Haim Weizmann (1949-1952)
2. İzak Ben-Zvi (1952-1963)
3. Salman Zahar (1963-1973)
4. Efraim Katzir (1973-1978)
5. İzak Navon (1978-1983)
6. Haim Herzog (1983-1993)
7. Ezer Weizman (1993-2000)
8. Moşe Katsav (2000-2007)
9. Şimon Peres (2007-2014)
10. Reuven Rivlin (2014-2021)
11. İzak Herzog (2021-günümüz)

Başbakanlar:

1. David Ben-Gurion (1948-1953)
2. Moşe Şaret (1953-1955)
3. David Ben-Gurion (1955-1963)
4. Levi Eşkol (1963-1969)
5. Golda Meir (1969-1974)
6. İzak Rabin (1974-1977)
7. Menahim Begin (1977-1983)
8. İzak Şamir (1983-1984)
9. Şimon Peres (1984-1986)
10. İzak Şamir (1986-1992)
11. İzak Rabin (1992-1995)
12. Şimon Peres (1995-1996)
13. Binyamin Netanyahu (1996-1999)
14. Ehud Barak (1999-2001)
15. Ariel Şaron (2001-2006)
16. Ehud Olmert (2006-2009)
17. Binyamin Netanyahu (2009-2021)
18. Naftali Bennett (2021-2022)
19. Yair Lapid (2022)
20. Binyamin Netanyahu (2022-günümüz)

Dışışleri Bakanları:

1. Moşe Şaret (1948-1956)
2. Golda Meir (1956-1966)
3. Abba Eban (1966-1974)
4. Yigal Allon (1974-1977)
5. Moşe Dayan (1977-1979)
6. İzak Şamir (1980-1986)
7. Şimon Peres (1986-1988)
8. Moşe Arens (1988-1990)
9. David Levy (1990-1992)
10. Şimon Peres (1992-1995)
11. Ehud Barak (1995-1996)
12. David Levy (1996-1998)
13. Ariel Şaron (1998-1999)
14. David Levi (1999-2000)
15. Şlomo Ben-Ami (2000-2001)
16. Şimon Peres (2001-2002)
17. Binyamin Netanyahu (2002-2003)
18. Silvan Şalom (2003-2006)
19. Tzipi Livni (2006-2009)
20. Avigdor Lieberman (2009-2012)
21. Binyamin Netanyahu (2012-2013)
22. Avigdor Lieberman (2013-2015)
23. Binyamin Netanyahu (2015-2019)
24. Yisrael Katz (2019-2020)
25. Gabi Aşkenazi (2020-2021)
26. Yair Lapid (2021- 2022)
27. Eli Cohen (2022 - günümüz)

KAYNAKLAR

1. Yayımlanmış Arşiv Belgeleri

Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland (AAPD)

Israel State Archiv (ISA)

Foreign Relations of the United States (FRUS)

2. Anı, Hatırat ve Oto/Biyografiler

ADENAUER, Konrad, *Erinnerungen 1953-1955*, Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt, 1950.

ADENAUER, Konrad, *Erinnerungen 1959-1963*, Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt, 1978.

BEN-NATAN, Ashar, *Brücken bauen - aber nicht vergessen: Als erster Botschafter Israels in der Bundesrepublik (1965-1969)*, Düsseldorf: Droste Verlag, 2005.

BRANDT, Willy Brandt, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main/Berlin: Ullstein Verlag, 2. Auflage, 1992.

DAN, Uri, *Ariel Sharon - An Intimate Portrait*, New York: Palgrave Macmillan, 2006.

DERFLER, Leslie, *Yitzhak Rabin - A Political Biography*, New York: Palgrave Macmillan, 2014.

ERDINGER, Lewis J., *Kurt Schumacher - Persönlichkeit und politisches Verhalten*, Köln: Westdeutscher Verlag, 1967.

GENSCHER, Hans-Dietrich, *Erinnerungen*, Berlin: Siedler Verlag, 1995.

KLAGSBURN, Francine, *Lioness: Golda Meir and the Nation of Israel*, New York: Schocken Books, 2017.

MANOR Udi, *Yigal Allon: A Neglected Political Legacy - 1949-1980*, Brighton: Sussex Academic Press, 2017.

MEDZINI, Meron, *Golda Meir: A Political Biography*, Oldenbourg: de Gruyter Verlag, 2008.

MEIR, Golda, *Mein Leben*, Wien: Ullstein Verlag, 1983.

MEROZ, Yohanan, *In Schwieriger Mission: Als Botschafter Israels in Bonn*, Berlin: Ullstein Verlag, 1986.

MERSEBURGER, Peter, *Willy Brandt 1913-1992, Visionär und Realist*, München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2006.

MILLS, Clifford W., *Modern World Leaders: Angela Merkel*, New York: Chelsea House Publishing, 2008.

PENSLAR, Derek, *Theodor Herzl: The Charismatic Leader*, New Haven and London: Yale University Press, 2020.

PRIMOR, Avi, *Als Botschafter Israels in Deutschland*, Berlin: Ullstein Buchverlag, 1997.

SHINNAR, Felix E., *Bericht eines Beauftragten*, Tübingen: Reiner Wunderlich Verlag, 1967.

SHILON, Avi, *Menachim Begin: A Life*, New Haven & London: Yale University Press, 2012.

SCHMIDT, Helmut, *Menschen und Mächte*, Berlin: Pantheon Verlag, 2011.

SCHRÖDER, Gerhard, *Siyasi Hatıratım*, Çev: Çiğdem Canan Dikmen, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2007.

SCHWARZ, Hans-Peter, *Konrad Adenauer: German Politician and Statesman in a Period of War: Revolution and Reconstruction*, Oxford: Berghahn Books, 1997.

TEVETH, Shabtai, *Moshe Dayan*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1972.

3. Kitaplar

ALTUNIŞIK, Meliha Benli, *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*, İstanbul: TESEV Yayınları, 2007.

ARENDT, Hannah, *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te*, Çev: Özge Çelik, İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

ARI, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: MKM Yayınları, 2008.

ARMAOĞLU, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2017.

ATEŞ, Davut, *Uluslararası Politika*, Bursa: Dora Yayınevi, 2013.

AVINERI, Shlomo, *Herzl's Vision: Theodor Herzl and the Foundation of the Jewish State*, New York: Blue Bridge, 2014.

AYHAN, Veysel ve Özlem Tür, *Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler*, Bursa: Dora Yayınevi, 2009.

BALKE, Ralf, *Israel*, München: Verlag C.H. Beck, 2007.

BAR-ON, Amir, *Israel und Deutschland, Deutschland und Israel 1982-1998*, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2008.

BEACH, Derek, *Analyzing Foreign Policy*, Londra: Palgrave Macmillan, 2012.

BENZ, Wolfgang, *Die Gründung der Bundesrepublik: Von der Bizone zum souveränen Staat*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999.

BENZ, Wolfgang (Der.), *Handbuch des Antisemitismus: Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart - Ereignisse, Dekrete, Kontroverse*, Berlin: de Gruyter Verlag, 2011.

BESALEL, Yusuf, *Yahudi Tarihi*, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2000.

BLACK, Ian ve Benny Morris, *İsrail'in Gizli Savaşları - İsrail İstihbaratının Tarihi*, Çev: Enver Gürsel, 2. Baskı, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2019.

BRECHENMACHER, Thomas, *Die Bonner Republik: Politisches System und innere Entwicklung der Bundesrepublik*, Berlin: be.bra Verlag, 2010.

BURR, Vivien, *Sosyal İnşacılık*, 2. Baskı, Çev: Sibel Arkonaç, İstanbul: Nobel Yayınları, 2012.

BOLAY, Süleyman Hayri, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Nobel Yayınları, 2013.

CANBOLAT, İbrahim, *Almanya'nın Dış Politikası*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.

CARR, Edward H., *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, Çev: Can Cemgil, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

COLSCHEN, Lars, *Deutsche Außenpolitik*, Paderborn: Wilhelm Fink Verlag, 2010.

CONZE, Eckart vd., *Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik*, München: Karl Blessing Verlag, 2010.

ÇAĞLAYAN, Selim, *İsrail Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2017.

DORST, John D., *Looking West*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.

DUNN, Kevin C. ve Iver B. Neumann, *Undertaking Discourse Analysis for Social Research*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2016.

DUNNE, Andrew P., *International Theory: To the Brink and Beyond*, Westport: Greenwood Press, 1996.

DURSUN, Davut ve Tayyar Arı (Ed.), *Ortadoğuda Siyaset*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.

EKİNCİ, Arzu Celalifer, *İran Nükleer Krizi*, Ankara: USAK Yayınları, 2009.

ESTER, Hans, Hans Hecker ve Erika Poettgens (Der.), *Deutschland, aber wo liegt es? Deutschland und Mitteleuropa - Analysen und historische Dokumente*, Amsterdam & Atlanta: Rodopi, 1993.

FAULENBACH, Bernd, *Geschichte der SPD - Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München: Verlag C.H. Beck, 2012.

FINK, Carole, *West Germany and Israel - Foreign Relations, Domestic Politics, and the Cold War, 1965-1974*, New York: Cambridge University Press, 2019.

FISCHER, Torben ve Matthias N. Lorenz (Der.) *Lexikon der Vergangenheitsbewältigung in Deutschland: Debatten- und Diskursgeschichte des Nationalsozialismus nach 1945*, Bielefeld: Transript Verlag, 3. Auflage, 2015.

GLÖCKNER, Olaf ve Julius H. Shoeps (Der.), *Deutschland, die Juden und der Staat Israel: Eine politische Bestandaufnahme*, Hildesheim: Georg Olms Verlag, 2016.

GRAF, Friedrich Wilhelm, *Helmut Thielicke und die 'Zeitschrift für Evangelische Ethik': Zur Ideengeschichte der protestantischen Bundesrepublik*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2021.

HANSEN, Niels, *Aus dem Schatten der Katastrophe: Die Deutsch-Israelischen Beziehungen in der Ära Konrad Adenauer und David Ben Gurion*, Düsseldorf: Droste Verlag, 2004.

HESTERMANN, Jenny, *Inszenierte Versöhnung: Reisediplomatie und die deutsch-israelischen Beziehungen von 1957 bis 1984*, Frankfurt: Campus Verlag, 2016.

HERZL, Theodor, *Yahudi Devleti*, Çev: Sedat Demir, İstanbul: Ataç Yayınları, 3. Baskı, 2009.

HOLLS, Martin ve Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

JAMES, Harold, *Alman Kimliği*, Çev: İsmail Türkmen, İstanbul: Kızılelma Yayınevi, 1999.

JELINEK, Yeshayahu A., *Deutschland und Israel 1945-1945 - Ein Neurotisches Verhältnis*, München: Oldenbourg Verlag, 2004.

JAEGGER, Kinan, *Quadratur des Dreiecks: Die deutsch-israelischen Beziehungen und die Palästinenser*, Schwalbach: Wochenschau Verlag, 1997.

JOHANNSEN, Margret, *Der Nahost-Konflikt*, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2006.

KAHAN, Ephraim, *Historical Dictionary of Israeli Intelligence*, Maryland: The Scarecrow Press, 2006.

KAISER, Bianca, *Fırtınanın Ortasındaki Ülke: Almanya'nın Avrupa Politikası (1949-2004)*, Çev: Mutlu Müge Çomak-Özbatır, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2008.

KAPLAN, Eran ve Derek J. Penslar (Ed.) *The Origins of Israel 1882-1948*, Madison: The University of Wisconsin Press, 2011.

KAPLAN, Eran, *The Jewish Radical Right - Revisionist Zionism and Its Ideological Legacy*, Madison: The University of Wisconsin Press, 2005.

KARSH, Efraim (Ed.) *From Rabin to Netanyahu: Israel's Troubled Agenda*, London: Routhledge Curzon, 1997.

KHADDURI Majid ve Edmund Ghareeb, *War in the Gulf, 1990-91- The Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications*, New York: Oxford University Press, 1997.

KILIAN, Werner, *Die Hallstein-Doktrin - Der diplomatische Krieg zwischen der BDR und der DDR*, Berlin: Duncker und Humboldt, 2001.

KRAUSE, Ulf von, *Die Bundeswehr als Instrument deutscher Außenpolitik*, Wiesbaden: Springer Verlag, 2013.

LEE, Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 4. Baskı, 2012.

MÄHLERT, Ulrich, *Kleine Geschichte der DDR 1949-1989*, München: Verlag C.H. Beck, 2010.

MORGENTHAU, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Alfred A. Knopf, 1947.

MORSEY, Rudolf, *Die Bundesrepublik Deutschland bis 1969*, München: Oldenbourg Verlag, 2007.

MOELLER, Robert G. (Ed.), *West Germany under Construction - Politics, Society and Culture in the Adenauer Era*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997.

O'BALLANCE, Edgar, *The Palestinian Intifada*, London: MacMillan Press, 1998.

ONUF, Nicholas Greenwood, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, London: Routledge, 2013.

OSTERHELD, Horst, *Außenpolitik unter Bundeskanzler Ludwig Erhard, 1963–1966: ein dokumentarischer Bericht aus der Kanzleramt*, Düsseldorf: Droste, 1992.

OZ, Amos, *Israel und Deutschland: Vierzig Jahre nach Aufnahme diplomatischer Beziehungen*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2005.

ÖZLEM, Doğan, *Metinlerle Hermeneutik Dersleri I*, İstanbul: Notos Yayınevi, 2010.

PALMER, Richard E., *Hermeneutics*, Evanston: Northwestern University Press, 1969.

PARDO, Sharon ve Joel Peters, *Israel and the European Union: A Documentary History*, Lanham: Lexington Books, 2012.

PATAI, Raphael (Ed.) , *The Complete Diaries of Theodor Herzl*, New York: Herzl Press and Thomas Yoseloff, 1960.

PFAHL-TRAUGHER, Armin, *Antisemitismus in der deutsche Geschichte*, Opladen: Verlag Leske + Budrich, 2002.

RECKER, Marie-Luise, *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, München: Verlag. C.H. Beck, 2009.

ROSKIN, Michael G. ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*, Çev: Özlem Şimşek, Ankara: Adres Yayınları, 2014.

ROSUMEK, Lars, *Die Kanzler und die Medien: 8 Porträts von Adenauer bis Merkel*, Frankfurt/Main: Campus Verlag, 2007.

RÖDDER, Andreas, *Geschichte der Deutschen Wiedervereinigung*, München: Verlag C.H. Beck, 2011.

SCHÖLLGEN, Gregor, *Deutsche Außenpolitik - Von 1945 bis zur Gegenwart*, München: Verlag. C.H. Beck, 2013.

SCHULZ, Klaus, *Alman Kültür Tarihi*, Çev: Yavuz Erkoç, Ankara: Orient Yayınları, 2006.

SHARETT, Yaakov (Ed.), *The Reparations Controversy: The Jewish State and German Money in the Shadow of the Holocaust 1951-1952*, Berlin: de Gruyter Verlag, 2011.

SHAVIT, Yaacov, *Jabotinsky and the Revisionist Movement 1925-1948*, New York: Frank Cass, 1988.

SINIVER, Asaf, *The Yom Kippur War: Politics, Legacy, Diplomacy*, Oxford: Oxford University Press, 2013.

SONNE, Werner, *Staatsräson? Wie Deutschland für Israels Sicherheit haftet*, Berlin: Ullstein Verlag, 2013.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dışpolitika Analizi*, 5. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2012.

SÖZEN, Edibe, *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.

STEEN, Klaus Gerd, *Der Nahostkonflikt*, Oldenburg: Verlag der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg, 2007.

STEININGER, Rolf, *Germany and the Middle East-From Kaiser Wilhelm II to Angela Merkel*, New York: Berghahn Books, 2019.

STEININGER, Rolf, *Der Nahostkonflikt*, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2003.

STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation - Vom Ende des Mittelalters bis 1806*, München: Verlag C.H. Beck, 2006.

STÜWE, Klaus (Der.), *Die großen Regierungserklärungen der deutschen Bundeskanzler von Adenauer bis Schröder*, Opladen: Leske + Budrich Verlag, 2002.

TATAR, Burhanettin, *3. Derste Hermenötik*, 2. Basım, İstanbul: Vadi Yayınları, 2018.

VIOTTI, Paul R. ve Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Çeviri Editörü: Metin Aksoy, Ankara: Nobel Yayınları, 2016.

VOGEL, Rolf (Der.), *Der deutsch-israelische Dialog*, München: Saur Verlag, 1987.

WAXMANN, Dov, *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending / Defining the Nation*, New York: Palgrave Macmillan, 2006.

WEINGARDT, Markus A., *Deutsch-Israelische Beziehungen - Zur Genese bilateraler Verträge 1949-1996*, Konstanz: Hartung-Gorre Verlag, 1997.

WEINGARDT, Markus A., *Deutsche Israel und Nahost-Politik: Die Geschichte einer Gratwanderung seit 1949*, Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2002.

WENDT, Alexander, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, Çev: Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfer İhlamur Öner, İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

WOLFFSOHN, Michael, *Ewige Schuld? 40 Jahre Deutsch-Israelische Beziehungen*, München: Piper Verlag, 1988.

WOLFFSOHN, Michael ve Douglas Bokovoy, *Israel*, 6. Baskı, Opladen: Leske+Budrich, 2003.

ZARUSKY Jürgen (Der.), *Die Stalin Note vom März 1952, Neue Quellen und Analysen*, München: Oldenbourg Verlag, 2002.

4. Kitap Bölümleri

ASSEBURG, Muriel ve Jan Busse, “Deutschlands Politik gegenüber Israel”, Thomas Jäger, Alexander Höse ve Kai Oppermann (Der.), *Deutsche Außenpolitik: Sicherheit, Wohlfahrt, Institutionen, Normen*, Wiesbaden: VS Verlag, 2021.

AĞCAN Muhammed A., “Sosyal Bilimler Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi”, Evren Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

AYDIN-DÜZGİT, Senem ve Bahar Rumelili , “Söylem Analizi: Avantaj ve Dezavantajlar”, Ersel Aydın (Der.), *Uluslararası İlişkilerde Metodoloji*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2022.

BALCI, Ali ve Tuncay Kardaş, “Realizm”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

BALCI, Ali, “Avrupa Birliğinin Filistin Politikası”, Ali Balcı ve Kemal İnât (Ed.), *Ortadoğu Yıllığı 2005*, İstanbul: Nobel Yayıncılık, 2006.

BALCI, Ali, “İsrail Sorunu: Ortadoğu’nun Gordion Düğümü”, Kemal İnât vd., *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, 2016.

BARNETT, Michael N. Barnett, “The Politic of Uniqueness: The Status of the Israeli Case”, Michael N. Barnett (Ed.), *Israel in Comparative Perspective*, New York: State University of New York Press, 1996.

BARNETT, Michael N. Barnett, “Identity and Alliances in the Middle East”, Peter J. Katzenstein (Der.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1996.

BERGMANN, Werner, “Antisemitismus als politisches Ereignis: die antisemitische Schmierwelle im Winter 1959/1960”, Werner Bergmann ve Rainer Erb (Der.), *Antisemitismus in der politischen Kultur nach 1945*, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990.

BOROWY, Iris Borowy, “Deutsche Israelpolitik: zwischen transatlantischer Bindung und EPZ”, Mareike König ve Matthias Schulz (Der.), *Die Bundesrepublik Deutschland und die europäische Einigung 1949-2000: Politische Akteure, gesellschaftliche Kräfte und internationale Erfahrungen*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 2004.

BÜLBÜL, Ahmet, “Şansölye Merkel Dönemi Almanya-İsrail İlişkileri”, Hüseyin Bağcı, İsmail Ermağan ve Burak Gümüş (Ed.), *Dünya Siyasetinde Almanya - Tarih ve Dış Politika*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2019.

DEMİRTAŞ, Birgül, “İnşacılık”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

DEUTSCHKRON, Inge, “Die politischen Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und Israel - Eine Bilanz”, Ralph Giordano (Der.), *Deutschland und Israel: Solidarität in der Bewährung - Bilanz und Perspektive der Deutsch-Israelischen Beziehungen*, Gerlingen: Bleicher Verlag, 1992.

DIJK, Teun A. Van, “Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline”, Teun A. Van Dijk (Ed.), *Handbook of Discourse Analyses*, Vol: 1, London: Academic Press Inc., 1985.

GOSCHLER, Constantin, “The United States and Wiedergutmachung for Victims of Nazi Persecution: From Leadership to Disengagement”, Axel Frohn (Ed.) *Holocaust and Shilumim - The Policy of Wiedergutmachung in the Early 1950's*, Washington D.C.: German Historical Institute, 1991.

KARACASULU, Karacasulu, “Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları”, Tayyar Arı (Der.), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, Bursa: MKM Yayınları, 2012.

KARADAĞ, Cafer Tayyar, “Almanya-Fransa İlişkileri”, Hüseyin Bağcı, İsmail Ermağan ve Burak Gümüş (Ed.), *Dünya Siyasetinde Almanya - Tarih ve Dış Politika*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2019.

KATZENSTEIN, Peter J., “Introduction: Alternative Perspectives on National Security,” Peter J. Katzenstein (Der.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1996.

KÜÇÜK, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, Ramazan Gözen (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

MEROZ, Yohanan, “Israel und Deutschland - ein Jahr nach der Vereinigung”, Ralph Giordano (Der.), *Deutschland und Israel: Solidarität in der Bewährung - Bilanz und Perspektive der Deutsch-Israelischen Beziehungen*, Gerlingen: Bleicher Verlag, 1992.

RISSE, Thomas, “Deutsche Identität und Außenpolitik”, Siegmund Schmidt, Gunther Hellmann ve Reinhard Wolf (Ed.), *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2007.

REIHANHARZ, Jehuda, Eviatar Friesel, “Nahum Goldmann: Jewish and Zionist Statesmen - An Overview”, Mark A. Raider (Ed.), *Nahum Goldmann: Statesman without a State*, Albany: State University of New York Press, 2009.

RUMELİLİ, Bahar, “İnşacılık/Konstruktivizm”, “, Evren Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

ÖZDAL, Barış, “Diplomasi”, Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Ed.), *Diplomasi Tarihi I*, 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2015.

ÖZDAL, Barış, “Batı Avrupa’daki Gelişmeler”, Barış Özdal, R. Kutay Karaca, (Ed.), *Diplomasi Tarihi II*, 3. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2021.

ÖZDEMİR, Seçil, “Kuveyt’in İşgali ve Körfez Savaşı”, Barış Özdal ve R. Kutay Karaca (Ed.), *Diplomasi Tarihi II*, 3. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2021.

ÖZLEM, Kader, “Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu”, Barış Özdal ve R. Kutay Karaca (Ed.), *Diplomasi Tarihi I*, 5. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2022.

ÖZLÜK, Erdem, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

PAULS, Rolf Friedemann, “Mühsamer Start voran”, Ashar Ben-Natan ve Niels Hansen, *Israel und Deutschland: Dorniger Weg zur Partnerschaft*, Köln: Böhlau Verlag, 2005.

SHPIRO, Shlomo, “Communicating Interests across History: German-Israeli Security Cooperation”, Haim Goren (Ed.), *Germany and the Middle East - Past, Present and Future*, Jerusalem: The Hebrew University Press, 2003.

SMITH, Steve, “Positivism and Beyond”, Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski (Ed.), *International Theory: Positivism & Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

STEINBACH, Udo, “German Foreign Policy and the Middle East: In Quest of a Concept”, Haim Goren (Ed.), *Germany and the Middle East - Past, Present and Future*, Jerusalem: The Hebrew University Press, 2003.

TANRISEVER, Oktay F. “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması”, İ.D. Dağı vd., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

TOVIAS, Alfred, “Israel and the Barcelona Process: The First Five Years”, Klaus Boehnke (Ed.), *Israel and Europe: A Complex Relationship*, Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag, 2003.

TRIMBUR, Dominique, “Die Beziehungen zwischen Bundesrepublik und Israel von 1945 bis heute”, Katja Schubert ve Laurence Guillon (Der.), *Deutschland und Israel / Palestina von 1945 bis heute*, Würzburg: Königshausen und Neumann, 2014.

WEITZ, Yechiam, “Moshe Sharett and the German Reparations Agreement 1949-1952”, Eli Lederhendler (Ed.) *Jews, Catholics and the Burden of History*, New York: Oxford University Press, 2005.

WIRSCHING, Andreas, “Helmut Kohls Israelbild - Historisches Erbe, politische Verpflichtung”, Thomas Brechenmacher vd. (Der.), *Historische Mitteilungen, Archiv für Christlich-Demokratische Politik*, 23. Jahrgang, 2016.

ZIMMERMANN, John, “Seit jeher Träger des Militarismus und der Reaktion in Deutschland - Das Bild von Preußen nach dem Zweiten Weltkrieg”, Thomas Biskup, Truc Vu Minh ve Jürgen Luh (Der.), *Preussendämmerung - Die Abdankung der Hohenzollern und das Ende Preussens*, Heidelberg: Arthistoricum, 2019.

5. Makaleler

ADLER, Emanuel, “Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics”, *European Journal of International Relations*, Cilt: 3, Sayı: 3, 1997.

AKSU, Zehra Aksu ve Fatma Akkan Güngör, “Birleşmiş Milletler’in İran’a Uyguladığı Yaptırımlar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2019.

ARI, Tayyar, “İç Politikanın Gölgesindeki Barış: Likud ve Ortadoğu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı: 2, 1999.

ARURI, Naseer A., “Wye Memorandum: Netanyahu’s Oslo and Unreciprocal Reciprocity”, *Journal of Palestine Studies*, Vol: 28, No: 2, 1999.

ATEŞ, Davut, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm / Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2009.

ATMACA, Ayşe Ömür, “Roots of Labor Zionism: Israel as the New Land of Socialist Ideas?”, *Ortadoğu Etütleri*, Vol: 4, No: 1, 2012.

AYDIN, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 1, Bahar 2004.

AYDIN, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996.

BAKIR, Kemal, “Hannah Arendt’te Kötülük Problemi”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı: 25, 2015.

BLASIUS, Rainer A., “Völkerfreundschaft am Nil: Ägypten und die DDR im Februar 1965”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Heft: 4, No: 46, 1998.

BUSSE, Jan, “Zwischen historischer Verantwortung und Zweistaatenlösung: Die Nahostpolitik der Bundesregierung unter Kanzlerin Merkel” *Israel & Palestina - Zeitschrift für Dialog*, 4, 2012.

CHECKEL, Jeffrey T., “Social Constructivisms in Global and European Politics: A Review Essay”, *Review of International Studies*, Cilt: 30, Sayı: 2, 2004.

COŞKUN-DEMİRTAŞ, Birgül, “Geçmişten Günümüze Almanya’nın Balkanlar Politikasının Analizi: Değişim mi, Süreklilik mi?”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2008.

ÇALIŞ, Şaban ve Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 18, 2007.

ÇELİK, Hilal ve Halil Ekşi, “Söylem Analizi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 27, 2008.

DAĞCI, Kenan ve Elif Sak, “AB’nin Dış Politikası Açısından Filistin-İsrail Sorununa Temel Yaklaşımı ve Araçları: Deklarasyonlar ve Ekonomik Yardımlar”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 9, 2015.

DE VITA, Lorena, “German-Israeli Ties in 2015 and 1965: The Difficult Special Relationship”, *International Affairs*, Vol: 91, No: 4, 2015.

DUNN, Frederick S., “The Scope of International Relations”, *World Politics*, Volume: 1, Issue: 1, October 1948.

EBU ZEYD, Nasr Hamid, “Hermenötik ve Metin Yorumu”, Çev: Muhammed Coşkun, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 46, 2024.

EFE, Haydar, “Soğuk Savaş Döneminde Avrupa’da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2010.

ENGERT, Stefan, “A Case Study in ‘Atonement’: Adenauer’s Holocaust Apology”, *Israel Journal of Foreign Affairs*, 4:3, 2010.

ERBİRLİK, Tolga ve Ferhat Karabulut, “Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması”, *Dil Araştırmaları*, Sayı: 17, 2015.

ERCAN, Gülsüm Songül ve Pınar Danış, “Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2019.

ERHAN, Çağrı, “Filistin-İsrail Barış Süreci Nereye Gidiyor?”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 2, 2001.

ERTEM, Helin Sarı, “Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 16, 2012.

GÖRTEMER, Manfred, “Gestaltung der Wiedervereinigung”, *Informationen zur Politischen Bildung*, 3/2022.

GÜR, Tahir, “Post-Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Volume: 6, No: 1, 2018.

GRAF, Rüdiger, “Making Use of the ‘Oil Weapon: Western Industrialized Countries and Arab Petropolitics in 1973–1974, Diplomatic History, Volume: 36, Issues: 1, 2012.

HACKE, Christian, “Die Außenpolitik der Regierung Schröder/Fischer”, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 32-33, August 2005.

HANSEN, Niels, “Geheimvorhaben Frank/Kol - Zur deutsch-israelischen Rüstungszusammenarbeit 1957 bis 1965”, *Historisch Politische Mitteilungen*, Vol: 6, No: 1, 1999.

HARTWIG, Matthias, “Völkerrechtliche Praxis der Bundesrepublik Deutschland im Jahre 2006”, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Vol: 68, 2008.

HAYE, David, “Völkerrechtliche Implikationen der Goldstone-Berichts”, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 19.02.2010.

HESTERMANN, Jenny, “Ein “Tag der tiefen Trauer”: Israelische Reaktionen auf die Wiedervereinigung”, *Bundeszentrale für politische Bildung*, 08.08.2014.

HUBAR, Gökçe, “Terörizmle Mücadele Örtülü Operasyonlar: Mossad’ın Hedefli Suikastı Mahmud El-Mabhuh Vakası”, *İstanbul Esenyurt Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2022.

JAEGGER, Kinan, “Der “Staat Palästina: Herausforderung deutscher Außenpolitik”, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 26.05.2002.

JELINEK, Yeshayahu A. ve Rainer A. Blasius, “Ben Gurion und Adenauer im Waldorf Astoria. Gesprächsaufzeichnungen vom israelisch-deutschen Gipfeltreffen in New York am 14. März 1960, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Jahrg.: 45, Heft: 2, 1997.

KARADAĞ, Cafer Tayyar, “Alman Federalizminin Tarihsel Süreçteki Gelişimi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, 2015.

KARADAĞ, Cafer Tayyar ve Barış Özdal, “Almanya ile İsrail Arasındaki Tazminat Sorunu”, *History Studies*, Cilt: 9, Sayı: 3, 2017.

KAYA, Sezgin, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 63, Sayı: 3, 2008.

KAYA, Taylan Özgür, “Avrupa Birliği’nin Ortadoğu Barış Sürecindeki Rolünün Analizi”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2010.

KLAR, Yechiel vd., “The “Never Again” State of Israel: The Emergence of the Holocaust as a Core Feature of Israeli Identity and Its Four Incongruent Voices”, *Journal of Social Issues*, Vol: 69, No: 1, 2013.

KÜÇÜK, Mustafa, “Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘Konstrüktivist Dönüşü’ Anlamak”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 2, Sayı: 9, 2009.

LEBER, Hubert, “Der deutsch-israelische Raketenstreit von 1978”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Heft: 4, No: 67, 2019.

LEWAN, Kenneth M., “How Germany Helped to Build Israel”, *Journal of Palestine Studies*, Vol: 4, No: 4, 1975.

LEWY, Mordechay, “Helmut Kohl und die deutsch-israelischen Beziehungen aus israelischer Perspektive”, *Historisch-Politische Mitteilungen*, Vol: 23, Issue: 1, 2016.

MAULL, Hanns W., “Germany and Japan: The New Civilian Powers”, *Foreign Affairs*, Vol: 69, No: 5, 1990.

MERCAN, S. Sezgin, “Avrupa Dış Politikası: İsrail-Filistin Çatışması Örnek Olayı”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2008.

MERCAN, Muhammed Hüseyin, “Süreklilik ve Değişim Bağlamında Hamas’ın Siyasal Stratejisi” *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2018.

MILLIKEN, Jennifer, “The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods”, *European Journal of International Relations*, Vol: 5, No: 2, 1999.

MUTLU, Orçun, “Filistin Devleti’nin Devletlik Statüsüne Dair Bir Değerlendirme”, *Namık Kemal Üniversitesi Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, 2019.

NASSAUER, Otfried, “U-Boote für Ägypten”, *Berliner Informationszentrum für Transatlantische Sicherheit*, 15.09.2012.

ODED, Arye, “Africa in Israeli Foreign Policy - Expectations and Disenchantment: Historical and Diplomatic Aspects”, *Israel Studies*, Vol: 15, No: 3, Special Issue: The Making of Israel Foreign Policy, 2010.

OBERLOSKAMP, Eva, “Das Olympia-Attentat 1972”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Vol: 30, Heft: 3, 2012.

OFER, Dalla, “We Israelis Remember, But How? The Memory of the Holocaust and the Israeli Experience”, *Israel Studies*, Vol: 18, No: 2, 2013.

ÖZER, Buğra ve Cafer Tayyar Karadağ, “Willy Brandt’ın “Ostpolitik”inin Alman Dış Politikasına Mirası”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 52, Nisan 2017, ss. 144-145

ULUSOY, Kadir, “Tarih Eğitiminde Hermenutik Yaklaşım”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, Haziran 2009.

UYAR, Mesut ve Hayrullah Gök, “Modern Alman Ordusunun Temelini Teşkil Eden Prusya Askerî Sisteminin Kuruluşu ve Olgunlaşması (1640-1871)”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 2003.

VON JENA, Kai, “Versöhnung mit Israel? Die deutsch-israelischen Verhandlungen bis zum Wiedergutmachungsabkommen von 1952 - Der Hintergrund der jüdischen Ansprüche”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Jahrg.: 34, Heft: 4, 1987.

PUCHALA, Donald, “Woe to the Orphans of the Scientific Revolution”, *Journal of International Affairs*, Volume: 44, No: 1, 1990.

GRAF, Rüdiger, “Making Use of the “Oil Weapon: Western Industrialized Countries and Arab Petropolitics in 1973-1974, *Diplomatic History*, Volume: 36, Issues: 1, 2012.

GURBANOV, Elşen, “Tarihten Günümüze Siyon Aşkı ve Siyonizm Türleri.” *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 2, 2018.

RUMELİLİ, Bahar, “Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, 2015.

YALVAÇ, Faruk, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 8, Sayı: 28, 2011.

ÖZKAN, Fulya, “Uluslararası İlişkilere Disiplinlerarası Yaklaşım: Tarih ve Teori Üzerine bir Değerlendirme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 16, Sayı: 61, 2019.

ÖZLÜK, Erdem, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 17, 2009.

ÖZKOÇ, Özge, “Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda İsrail-Filistin Sorunu, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 64, Sayı: 3, 2009.

PAGENSTECHER, Cord, “Der lange Weg zur Entschädigung”, *Bundeszentrale für politische Bildung*, 02.06.2016.

ROY, Sara, “Why Peace Failed: An Oslo Autopsy”, *Current History*, 101/651, s. 11.

SCHÄFER Isabel ve Dorothee Schmid, “Ein Tandem für Nahost: Deutschlands und Frankreichs Beitrag für eine Konfliktlösung”, *Internationale Politik*, Februar 2006.

SERR, Marcel, “Zur Geschichte der deutsch-israelischen Rüstungskooperation”, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 65. Jahrgang, 2015.

SHLAİM, Avi, “Israel between East and West 1948-56”, *International Journal of Middle East Studies*, 36, 2004.

SHALIM, Avi, “The Likud in Power: The Historiography of Revisionist Zionism”, *Israel Studies*, Vol: 1, No: 2, 1996.

SHOLAM, Dany, “Chemical and Biological Weapons in Egypt”, *The Nonproliferation Review*, Vol: 5, Issue: 3, 1998.

STAUBER, Roni, "The Impact of Sinai Campaign on Relations between Israel and West Germany", *Modern Judaism*, Vol: 33, No: 3, 2013.

STEIN, Shimon ve Mordechai Lewy, "50 Jahre diplomatische Beziehungen", *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 65. Jahrgang, Februar 2015.

STAUBER, Roni, "Realpolitik and the Burden of the past: Israeli Diplomacy and the 'Other Germany'", *Israel Studies*, Vol: 8, No: 3, 2003.

TEITELBAUM, Raul ve Yvette Shumacher, "Hans Globke and the Eichmann Trial: A Memoir", *Israel Journal of Foreign Affairs*, 5:2, 2015.

TOCCI, Nathalie, "The Middle East Quartet and (In)effective Multilateralism", *Middle East Journal*, Vol: 67, No: 1, 2013.

TOVY, Jacob, "All Quiet on the Eastern Front: Israel and the Issue of Reparations from East-Germany, 1951-1956", *Israel Studies*, Vol: 18, No: 1, 2013.

WENDT, Alexander, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapan-Yapı Sorunu", Çev: M. Serdar Palabıyık, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 6, Sayı: 23, 2009.

WENDT, Alexander, "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası", Çev: Ş. Gökçe Gezer, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 10, Sayı: 39, 2013.

WEITZ, Yechiam, "Ben Gurions Weg Zum 'Anderen Deutschland' 1952-1963, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Heft: 48, No: 2, 2000.

WEITZ, Yechiam, "Taking Leave of the 'Founding Father' Ben-Gurion's Resignation as Prime Minister in 1963", *Middle Eastern Studies*, Vol: 37, No: 2, 2001.

WEITZ, Yechiam, "Golda Meir, Israel's Fourth Prime Minister (1969-74)", *Middle Eastern Studies*, Vol: 47, No: 1, 2011.

WEITZ, Yechiam, "The Holocaust on Trial: The Impact of the Kasztner and Eichmann Trials on Israeli Society", *Israel Studies*, Vol: 1, No: 2, 1996.

WILLINGER, Ruth, "The Merkel Government's Politics of the Past", *German Politic & Society*, Vol: 26, No: 4, 2006.

WOLFSOHN, Michael, "Das deutsch-israelische Wiedergutmachungsabkommen von 1952 im internationalen Zusammenhang", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Jahrg.: 36, Heft: 4, 1988.

6. Tezler

ABU SAMRA, Dalia, *Deutschlands Außenpolitik gegenüber Ägypten - Abbruch und Wiederaufnahme der diplomatischen Beziehungen (1965 bis 1972)*, Freie Universität

Berlin, Otto-Suhr Institut für Politikwissenschaften, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002.

BECK, Jörg, *Der Prozess der deutschen Wiedervereinigung aus der Sicht der angelsächsischen Partner, dem Vereinigten Königreich und den Vereinigten Staaten von Amerika*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Universität Bayreuth, 2019.

BESTFLEISCH, Andreas, *Europäisierung' von Außenpolitik? Die Nahostpolitik der Bundesrepublik Deutschland und die Europäische Politische Zusammenarbeit in den 1970er Jahren*, Universität Hamburg, Fakultät für Geisteswissenschaften, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017.

BÜLBÜL, Ahmet, *Başbakan Angela Merkel Dönemi Almanya'nın Ortadoğu Politikası*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019.

ÇINKARA, Gökhan, *Sosyalist Siyonist İşçi Partilerinin Kurumsal ve İdeolojik Kökenleri (1897-1935)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020.

JAMNIG, Karin, *Vom 'Terroristen' zum Friedensnobelpreisträger Jassir Arafat und seine Rolle im Nahostkonflikt*, Karl-Franzens-Universität, Institut für Geschichte, Yayınlanmamış Lisans Tezi, 2016.

KARADAĞ, Cafer Tayyar, *Almanya'nın Yeni Doğu Politikası: 'Ostpolitik' (1969-1974)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.

LEIN, Cornelia, *Die Beziehungen beider Deutscher Staaten zu Israel 1949-1963*, Technische Universität Dresden, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.

MUMINOV, Nurlan Muminov, *Holokost Anlatısının İsrail Devlet Kimliği İnşasındaki Rolü ve Arap Ülkelerine Yönelik Dış Politikasına Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.

7. Rapor ve Dokümanlar

BELKIN, Paul, *Germany's Relations with Israel: Background and Implications for German Middle East Policy*, CRS Report for Congress, 2007.

BULLETIN DER BUNDESREGIERUNG, *Ansprache von Bundespräsident Johannes Rau vor der Knesset am 16. Februar 2000 in Jerusalem*, Nr. 11-2 vom 25. Februar, 2000.

BULLETIN DER BUNDESREGIERUNG, *Rede von Bundeskanzler Gerhard Schröder*, Nr. 18-1 vom 8. März 2005.

BULLETIN DER BUNDESREGIERUNG, *Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel auf der 42. Münchner Konferenz für Sicherheitspolitik am 4. Februar 2006 in München*, Nr. 12-2 vom 5. Februar 2006.

BULLETIN DER BUNDESREGIERUNG, *Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel vor der Knesset am 18. März 2008 in Jerusalem*, Nr. 26-1 vom 18. März 2008.

FRIEDRICH-EBERT-STIFTUNG (Çevrimiçi Ortama Aktaran), *Protokoll der Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands vom 29. Juni bis 2. Juli 1947 in Nürnberg*, Hamburg: Auerdruck GmbH, 1957.

FOROUTAN, Naika F. vd., *Deutschland postmigrantisch I - Gesellschaft, Religion, Identität – Erste Ergebnisse*, Berlin: Das Berliner Institut für empirische Integrations- und Migrationsforschung der Humboldt-Universität zu Berlin, 2014.

DEUTSCHER BUNDESTAG, *Der israelische-palästinensische Konflikt von 1991 bis 2020*, Wissenschaftliche Dienste, Sachstan WD 2-3000-058/20, 23.06.2022, s. 15.

HAGERMANN, Steffen ve Roby Nathanson, *Deutschland und Israel heute: Verbindende Vergangenheit, trennende Gegenwart?*, Bertelsmann Stiftung, 2015.

SCHMIDT, Wolfgang, *Aus historischer Verantwortung, moralischer Verpflichtung und politischer Überzeugung. Wie sich Bundeskanzler Willy Brandt um Israel und den Frieden im Nahen Osten bemühte*, Berlin: Bundeskanzler-Willy-Brandt-Stiftung, 2018.

ULUTAŞ, Ufuk vd., *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Ankara: SETA Yayınları, 2012.

8. Belgesel ve TV Yayınları

DEDIO, Gunnar, *Deutschland '89 - Countdown zum Mauerfall*, ZDFinfo, 45 Dakika, 2019.

KIRK, Michael, *Netanjahus Krieg - Israel, Amerika und der Nahostkonflikt*, 88 Dakika, ZDFinfo, 2016.

KNOPP, Guido, *Kanzler - Die Mächtigen der Republik - Der Vermittler: Kurt Georg Kiesinger*, 45 Dakika, ZDF Video Profil, 1999.

KNOPP, Guido, *Kanzler - Die Mächtigen der Republik - Der Lotse: Helmut Schmidt*, 43 Dakika, ZDF Video Profil, 1999.

NASSAUER, Otfried ve Christopher Steinmetz, *Rüstungskooperation zwischen Deutschland und Israel*, Das Berline Informationszentrum für Transatlantische Sicherheit, 2003.

PANORAMA, *Unser Mann in Israel*, Das Erste-ARD, 17 Dakika, 1967.

SCHNEIDER, Richard C., *50 Jahre deutsch-israelische Beziehungen: Das besondere Verhältnis*, 43 Dakika, ARD, 2015.

9. Gazete ve Dergiler

Anadolu Ajansı,
Der Spiegel,
Deutsche Welle,
Die Welt,
Die Tageszeitung,
Frankfurter Allgemeine Zeitung,
Frankfurter Rundschau,
Haaretz,
Jewish Telegraphic Agency,
Jüdische Allgemeine,
MDR(Mitteldeutsche Rundfunk)
Süddeutsche Zeitung,
RP Online,
Tagesspiegel,
The Guardian,
The Independent,
The Jerusalem Post,
The Jewish Chronicle,
The New York Times,
The Washington Post,
ZEIT Geschichte.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı-Soyadı: Cafer Tayyar Karadağ

Doğum Yeri ve Yılı:

Yabancı Diller: Almanca (YDS: 96,25 / Sınav Tarihi: 09.09.2018)

İngilizce (YÖKDİL: 95 / Sınav Tarihi: 17.03.2018)

Rusça (Başlangıç)

Eğitim Durumu:

Lisans: Kocaeli Üniversitesi - Uluslararası İlişkiler (2008-2012)

Yüksek Lisans: Ege Üniversitesi - Uluslararası İlişkiler (2012-2015)

Doktora: Uludağ Üniversitesi - Uluslararası İlişkiler (2015-2023)

Üyelikler:

Diplomasi Araştırmaları Derneği (DARD)

Çalıştığı Kurumlar:

1. Göç Araştırmaları Vakfı (2017-2018)

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi (2018-2019)

3. Dışişleri Bakanlığı (2019-günümüz)

Yayınlar:

1. Cafer Tayyar Karadağ, “Alman Federalizminin Tarihsel Süreçteki Gelişimi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, Haziran 2015, ss. 121-136.

2. Buğra Özcan Özer ve Cafer Tayyar Karadağ, “Willy Brandt’ın ‘Ostpolitik’inin Alman Dış Politikasına Mirası”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 52, Nisan 2017, ss. 134-148.

3. Cafer Tayyar Karadağ ve Barış Özdal, “Almanya ile İsrail Arasındaki Tazminat Sorunu”, *History Studies*, Cilt: 9, Sayı: 3, Eylül 2017, ss. 93-109.

4. Cafer Tayyar Karadağ, “Almanya-Fransa İlişkileri”, Hüseyin Bağcı, İsmail Ermağan, Burak Gümüş (Ed.), *Dünya Siyasetinde Almanya - Tarih ve Dış Politika*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2019, ss. 184-200.